

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : / /

Tezin Savunma Tarihi : / /

Tez Danışmanı :

Trabzon

ÖNSÖZ

Mekânın somut varlığının, öznenin soyut dünyasına olan duygusal etkilerini konu alan bu çalışmada; öncelikle bu süreç boyunca duygulanmama sebep olan herkese teşekkürü borç bilirim.

Tez danışmanlığımı üstlenerek çalışmam süresince bana akademik ve manevi katkıda bulunan; en anlaşılmadığım zamanlarda bile beni anlayan, yeni ufuklar açan, yüreklendiren ve bana hep inanan en değerli hocam Prof. Dr. Nilgün KULOĞLU'na sonsuz minnettarlığımı sunarım.

Çalışmanın yürütülmesinde ve sonlandırılmasında katkılarını sunarak yolumuza ışık tutan değerli tez izleme komitesi üyeleri Sayın Prof. Dr. Ali ASASOĞLU ve Sayın Doç.Dr. Erkan AYDINTAN hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde katkı sağlamış olan Öğr. Gör. Saffet Ertuğrul LÜLECİ ve TMMOB Mimarlar Odası Trabzon (16. Dönem), Samsun (15. Dönem) ve Ankara (45. Dönem) şubelerine teşekkür ederim.

Araştırmam süresince dokuz ay yurtdışında bulunduğum zaman içinde tanıştığım ve yıllardır tanışıyormuşum gibi hissettiğim, sayısız akademik ve sosyal deneyimi birlikte edindiğim, bu kısa sürede birlikte iki makale ürünü koyduğumuz ve bir projede birlikte çalıştığım Michigan State Üniversitesi öğretim üyelerinden çok değerli hocam Dr. Linda NUBANI'ye teşekkürü borç bilirim.

İyi ve kötü günlerimin tamamında duygularımı en yalın haliyle paylaşabildiğim güzel insan Deniz BAYRAK'a teşekkür ederim.

Son olarak duygular üzerine sıkça düşünmemi sağlayan ve bugün bu noktada olmamın en büyük sebeplerinden olan annem Gülen Armağan ÖZTÜRK, babam İrfan ÖZTÜRK ve kardeşlerim Ata Sami ÖZTÜRK ve Deniz Ege ÖZTÜRK'e varlıkları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aslıhan ÖZTÜRK

Trabzon 2022

TEZ ETİK BEYANNAMESİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Mekân-Duyu-Duygu Düzleminde Hafıza Mekânları: Sinop Cezaevi Müzesi ve Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Örnekleri” başlıklı bu çalışmayı baştan sona kadar danışmanım Prof. Dr. Nilgün KULOĞLU'nun sorumluluğunda tamamladığımı, verileri/örnekleri kendim topladığımı, deneyleri/analizleri ilgili laboratuvarlarda yaptığımı/yaptırdığımı, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 21/03/2022

Aslıhan ÖZTÜRK

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	III
TEZ ETİK BEYANNAMESİ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VIII
SUMMARY.....	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	X
TABLolar DİZİNİ.....	XII
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	7
1.3. Araştırmanın Amacı ve Varsayımlar.....	10
1.4. Araştırmanın Metodolojisi	12
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR – 1: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	17
2.1. Kuramsal Altyapıya İlişkin Kavramlar/Okumalar	17
2.1.1. Hafıza/Bellek, Toplumsal Hafıza ve Hafıza Mekânları Kavramları.....	17
2.1.2. Travma ve Karanlık Turizm Kavramları Üzerinden Hafıza Mekânları.....	24
2.1.3. Hafıza Mekânı Olarak Anıtsal Alanlar ve Müze Mekânları	27
2.2. Yönteme İlişkin Kavramlar/Okumalar	30
2.2.1. Fenomenolojik Kuram ve Mimarlıkta Fenomenoloji.....	30
2.2.2. Mekân – Kullanıcı Etkileşiminde Fenomenolojik Yaklaşım ve Durum	34
2.2.3. Yöntem Olarak Fenomenoloji.....	35
3. YAPILAN ÇALIŞMALAR – 2: ALAN ÇALIŞMASI.....	38
3.1. Hafıza Mekânı Örneği Olarak Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi Örnekleri.....	38
3.2. Alan Çalışması	44
3.2.1. Çalışma Alanlarının Ziyareti ve Görüşmeler (Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi)	48
3.3.2. Alan Ziyaretlerine Bağlı Katılımcı Görüşmelerin Transkripsiyonu ve Analizi	50
4. BULGULAR	53

4.1.	Frekans (Kelime Sıklığı) Analizi Bulguları	53
4.2.	Kod ve Tema Bulguları	55
4.2.1.	Genel Mekân – Ziyaretçi Etkileşimi	57
4.2.1.1.	İç Mekân.....	57
4.2.1.1.1.	Koşuş-Hücre Düzenlemelerinin Ziyaretçi Üzerindeki Etkisi	58
4.2.1.1.2.	Mekânın Olumsuz Yönleri	63
4.2.1.1.3.	Mekânın-Fiziki Ortam Koşullarının Ziyaretçi Psikolojisine Etkisi	67
4.2.1.2.	Dış Mekân	70
4.2.1.2.1.	Açık Alan Düzenlemelerinin (Avlu) Etkileri ve Doğal Faktörler.....	71
4.2.1.3.	Spesifik Mekânlar	76
4.2.1.3.1.	Sinop Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları	77
4.2.1.3.2.	Ulucanlar Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları	86
4.2.2.	Mekân Parçaları – Ziyaretçi Etkileşimi.....	96
4.2.2.1.	Mekânda Özel Olarak Vurgulanan Yapısal Öğeler.....	96
4.2.2.2.	Mekândaki Materyaller	100
4.2.2.3.	Sergileme Elemanları	103
4.2.3.	Ziyaretçi	107
4.2.3.1.	Duyusal Öğeler.....	107
4.2.3.2.	Empati Yapma.....	116
4.2.3.3.	Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki.....	118
4.2.3.4.	Verilen Duygusal Tepkiler	121
4.2.3.5.	Ziyaretçi Görüşleri	123
5.	SONUÇLAR	128
5.1.	Frekans (Kelime Sıklığı) Analizi Sonuçları	128
5.2.	Kod ve Tema Sonuçları.....	129
5.2.1.	Genel Mekân – Ziyaretçi Etkileşimi	129
5.2.1.1.	İç Mekân.....	129
5.2.1.1.1.	Koşuş-Hücre Düzenlemelerinin Ziyaretçi Üzerindeki Etkisi	130
5.2.1.1.2.	Mekânın Olumsuz Yönleri	130
5.2.1.1.3.	Mekânın-Fiziki Ortam Koşullarının Ziyaretçi Psikolojisine Etkisi	131
5.2.1.2.	Dış Mekân	133
5.2.1.2.1.	Açık Alan Düzenlemelerinin (Avlu) Etkileri ve Doğal Faktörler.....	133
5.2.1.3.	Spesifik Mekânlar	134
5.2.1.3.1.	Sinop Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları	134

5.2.1.3.2.	Ulucanlar Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları	136
5.2.2.	Mekân Parçaları – Ziyaretçi Etkileşimi.....	139
5.2.2.1.	Mekânda Özel Olarak Vurgulanan Yapısal Öğeler.....	139
5.2.2.2.	Mekandaki Materyaller	140
5.2.2.3.	Sergileme Elemanları	140
5.2.3.	Ziyaretçi	141
5.2.3.1.	Duyusal Öğeler.....	141
5.2.3.2.	Empati Yapma.....	143
5.2.3.3.	Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki.....	144
5.2.3.4.	Verilen Duygusal Tepkiler	145
5.2.3.5.	Ziyaretçi Görüşleri	147
5.3.	Genel Sonuçlar ve Öneriler	147
6.	KAYNAKLAR.....	159
7.	EKLER	167
ÖZGEÇMİŞ		

Doktora Tezi

ÖZET

MEKÂN-DUYU-DUYGU DÜZLEMİNDE HAFIZA MEKÂN LARI: SİNOP CEZAEVİ MÜZESİ VE ANKARA ULUCANLAR CEZAEVİ MÜZESİ ÖRNEKLERİ

Aslıhan ÖZTÜRK

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Nilgün KULOĞLU
2022, 166 Sayfa, 112 Sayfa Ek

Mekânın kullanıcıda yarattığı etkiler ve mekânı deneyimleyen kişinin hissettiği duygular arasındaki ilişki çalışmanın genel konusunu oluşturur.

Çalışmanın ilk aşamasında, bu ilişkinin incelenmesi için literatür taraması yapılmıştır. Araştırmalar sonucunda konunun yaşanmış bir olayı anımsatmak üzere tasarlanmış/dönüştürülmüş mekânlar üzerinden ele alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın kapsamı, insanlık tarihinde olumsuz duygular oluşturmuş olaylarla sınırlandırılmıştır. Bu tür mekânlar literatürde özel olarak “travmatik mekânlar”, “yüzleşme mekânları”, “karanlık miras alanları” gibi tanımlarla adlandırılabilir. Araştırma kapsamında sözü geçen tanımların tümünü barındırması nedeniyle “hafıza mekânları” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

İkinci aşamada ise, duyu-duygu-mekân ilişkisi bir alan çalışması ile nesnel olarak değerlendirilmektedir. Bunun için iki örnek alan seçilmiştir. Türkiye’deki hafıza mekânlarından biri olan, zamanında cezaevi işlevi görmüş ancak günümüzde müze olarak işlev gören Sinop Cezaevi Müzesi ve Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi’dir. Toplumun belleğinde pek çok ünlü ismi barındırması ile yer eden bu iki mekân, mekânsal konumu, süregelen atmosferi ve özgün işlevi, bir hafıza mekânına dönüştürülmüş olması gibi gerekçelerle seçilmiştir. Seçilen denek grubu katılımcı olmayan gözlemci eşliğinde her iki müzeyi dolaşmıştır. Güzergâh boyunca ses, koku, ışık, yükseklik, karanlık gibi etkenler vasıtasıyla ne tür duyumsamalar yaşandığı incelenmiştir. Seçilen müzeler ile ilgili katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin fenomenolojik analizleri sonucu mekansal düzenlemelerin ziyaretçilerde oluşturduğu duygusal tepkiler tartışılmıştır. Her iki aşamadan elde edilen veriler değerlendirilerek, ulaşılan bulgular ışığında mekân-duyu-duygu ilişkisine bağlı yorumlamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Duyu, Duygu, Hafıza Mekânları, Sinop Cezaevi Müzesi, Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi

PhD. Thesis

SUMMARY

MEMORY SPACES IN THE SPACE-SENSE-EMOTION PLANE: THE CASE OF SINOP PRISON MUSEUM AND ANKARA ULUCANLAR PRISON MUSEUM

Aslıhan ÖZTÜRK

Karadeniz Technical University
The Graduate School of Natural and Applied Sciences
Architecture Graduate Program
Supervisor: Prof. Dr. Nilgün KULOĞLU
2022, 166 Pages, 112 Pages Appendix

The relationship between the effects of the space on the user and the emotions felt by the person experiencing the space constitutes the general subject of the study.

At the first stage of the study, a literature review was conducted to examine this relationship. As a result of the literature research, it was thought that it would be appropriate to examine the issue through spaces designed/converted to remind of an event that has happened.

The scope of the study is limited to the events that have caused negative emotions in human history. Such places are called "traumatic areas", "dark heritage areas" in the literature. In this research, it was preferred to use the concept of "memory spaces" because it includes all of the definitions mentioned.

In the second stage, the sense-emotion-space relationship is evaluated with a field study. For this reason, two sample areas were selected. These are the Sinop Prison Museum and Ankara Ulucanlar Prison Museum which are memory spaces in Turkey that used to function as a prison but are now a museum. These two places which have hosted many famous names were chosen for reasons such as their spatial location, atmosphere, original function, and the fact that they were transformed into a memory space. The selected group of subjects toured both museums accompanied by a non-participating observer. It has been studied what kind of sensations are experienced along the route through factors such as sound, smell, light, height, darkness. Interviews were conducted with the participants about the selected museums. As a result of the phenomenological analysis of these interviews, the emotional effects of spatial arrangements on visitors were discussed. By evaluating the data obtained from both stages, findings regarding the space-sense-emotion relationship were obtained and comments were made.

Key Words: Space, Sense, Emotion, Spaces of Memory, Sinop Prison Museum, Ankara Ulucanlar Prison Museum

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa No

Şekil 1. Auschwitz-Birkenau Müzesi.....	4
Şekil 2. Het Arresthuis Hotel.....	4
Şekil 3. Berlin Yahudi Müzesi	5
Şekil 4. Amaç, varsayımlar ve alt amaçlar	11
Şekil 5. Pozitivist yaklaşım ve yorumlayıcı yaklaşımın farkları	12
Şekil 6. Araştırma deseni adımları	16
Şekil 7. Travma Sergisi. Kanlı beyaz önlükler, kancalara asılan diğer kıyafetler.....	23
Şekil 8. Stone'un (2006) karanlık turizm spektrumu	26
Şekil 9. Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi krokileri	39
Şekil 10. Sinop Cezaevi Müzesi'nden görünüşler.....	41
Şekil 11. Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nden görünüşler.....	43
Şekil 12. Çalışmanın araştırma, yöntem ve analizi	45
Şekil 13. Kod oluşturma yöntemi örneği.....	52
Şekil 14. Bulgular ve sonuçlar.....	53
Şekil 15. Cezaevleri ile ilgili görüşmelerde kullanılan kelime sıklığı grafikleri.....	54
Şekil 16. Üç ve iki katlı ranzalar	58
Şekil 17. Yüksek askılıklar.....	59
Şekil 18. Donatısız koğuş örneği.....	60
Şekil 19. Koğuştan görünüşler	61
Şekil 20. Koğuş-hücre düzenlemelerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi	62
Şekil 21. Dar koridorlar	66
Şekil 22. Restorasyondan sonra müzenin dış duvar yüzeyleri ve zemin uygulamaları.....	65
Şekil 23. Mekânın olumsuz yönleri kelime bulutu.....	66
Şekil 24. Sinop Cezaevi Müzesi koğuşlarının dış cepheden görünümü.....	68
Şekil 25. Düzenlenmiş mekanlardan bir görünüm	69
Şekil 26. Mekânın-fiziki ortam koşullarının ziyaretçi psikolojisine etkisi kelime bulutu... 70	
Şekil 27. Avlu ve gözetleme kulesinden bir görünüm	72
Şekil 28. Avludan görünüm, avlu duvarları ve jiletli teller	72
Şekil 29. Avlu ve ağaçların görünüşleri.....	73
Şekil 30. Avludan görünüm.....	75
Şekil 31. Açık alan düzenlemelerinin (avlu) etkileri ve doğal faktörler kelime bulutu	76
Şekil 32. Spesifik mekânlar kelime bulutu.....	77
Şekil 33. Atölyenin mekânsal varlığının etkisi kelime bulutu	78
Şekil 34. Çocuk bölümü mekanları	78
Şekil 35. Çocuk bölümü kelime bulutu	79
Şekil 36. Disiplin hücresi kelime bulutu	80
Şekil 37. Film seti koğuşu	81
Şekil 38. Film seti koğuşu kelime bulutu	81
Şekil 39. Kapalı görüş alanları	82
Şekil 40. Görüş alanları kelime bulutu	82

Şekil 41. Kütüphane	83
Şekil 42. Kütüphane kelime bulutu	83
Şekil 43. Sabahattin Ali koğuşu	84
Şekil 44. Sabahattin Ali koğuşu kelime bulutu	85
Şekil 45. Zindan kelime bulutu	86
Şekil 46. İdam sehпасının yanında yer alan kavak ağacı	87
Şekil 47. Darağacı.....	88
Şekil 48. Darağacı kelime bulutu	88
Şekil 49. Görüş alanları	89
Şekil 50. Görüş alanları kelime bulutu	89
Şekil 51. Hamam	90
Şekil 52. Hamam kelime bulutu	90
Şekil 53. Kütüphane	91
Şekil 54. Kütüphane kelime bulutu	91
Şekil 55. Mutfak ve tuvaletler	92
Şekil 56. Mutfak ve tuvaletler kelime bulutu	92
Şekil 57. Tecrit odaları	93
Şekil 58. Tecrit odaları kelime bulutu	94
Şekil 59. Zindan.....	95
Şekil 60. Zindan kelime bulutu	95
Şekil 61. Betonla sıvanmış kapı	96
Şekil 62. Yüksek ve parmaklıklı pencere örnekleri.....	97
Şekil 63. Kilitli kapı örnekleri	98
Şekil 64. Düzgün yüzeyli duvarda yer alan pencere örnekleri	98
Şekil 65. Tavanlardaki ve duvarlardaki boyaların katmanlaşması	99
Şekil 66. Mekânda özel olarak vurgulanan yapısal öğeler	100
Şekil 67. Zindandaki zincirler	101
Şekil 68. Mekandaki materyaller kelime bulutu.....	103
Şekil 69. Balmumu heykeller ve mekânsal tasvirler	104
Şekil 70. Hüseyin İnan'ın idam atleti ve idam edilenlerin yaftaları	105
Şekil 71. Sergileme elemanlarının ziyaretçiye etkisi kelime bulutu	107
Şekil 72. Müzedeki pencere örnekleri ve insan ölçüsüne oranları	108
Şekil 73. Mozaik merdiven ve küpeştesi	111
Şekil 74. Bahçedeki Dut (diğer adı ile Teselli) ağacı ve tabelasındaki açıklama.....	112
Şekil 75. Duyusal öğeler kelime bulutu	115
Şekil 76. Boş olan bir koğuşun deneyimi	116
Şekil 77. Empati yapma kelime bulutu.....	118
Şekil 78. Tanınmış kişilerin cezaevinde buldukları koğuşların sergilenişi	120
Şekil 79. Kişisel hafıza ile kurulan ilişki kelime bulutu.....	121
Şekil 80. Verilen duygusal tepkiler kelime bulutu	123
Şekil 81. Dolaşıma kapalı alanlar	124
Şekil 82. Ziyaretçi görüşleri kelime bulutu	127
Şekil 83. Duygu çemberi	146
Şekil 84. Ulucanlar Cezaevi Müzesi ve Sinop Cezaevi Müzesi Mekân-Duyu-Duygu analizi	152

TABLULAR DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Çalışmanın aşamaları.....	13
Tablo 2. Hafıza kavramının tarihsel gelişimi.....	20
Tablo 3. Fenomenolojik düşüncenin tarihsel gelişimi	33
Tablo 4. Fenomenolojik yöntem adımları	37
Tablo 5. Her iki cezaevi müzesi için de alan çalışması aşamaları (Pilot çalışma yalnız bir kez uygulanmıştır)	47
Tablo 6. Görüşmelerde 20 tekrarın üstünde geçen kelimeler ve kullanım sıklıklarının sayısı	55
Tablo 7. Görüşmelerden elde edilen temalar ve kodlar	56

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

“Unutmaya çalışmak sürgünü daha da uzatır; kurtuluşun sırrı hatırlamadadır...”

Richard Karl Freiherr von Weizsäcker

Zaman kavramı birçok teoride farklı tanımlamalar ile bize sunulsa da genel geçer bir kabul olarak çoğunluğumuz geçmiş, şimdi ve gelecek ayrımını yaparak yaşamaktayız. Yaşanmışlıklar ve geride bıraktıklarımız ise zihnimizde bugünümüzü ve geleceğimizi etkileyecek bir birikim oluşturur. Geçmişimizdeki bu birikimler hafıza (bellek) olarak adlandırılır. Çağla (2007) bellek kavramına ve onunla ilgili tarihteki birçok tanımlamaya çalışmasında kapsamlı şekilde değinir. Ancak esas vurgusu hafızanın farkında olmadan yapılan bir eylem değil, bilinçli bir eylem olduğu üzerinedir.

Yalnızca bireye ait olan ve hayat ile ilgili kişisel yorumlamalar “otobiyografik belleği” oluştururken (Boyer & Wertsch, 2015), durum farklı kişileri veya kişi gruplarını ilgilendirdiği zaman olgu toplumsal bir hal alır. “Toplumsal bellek” diye adlandırılan, çoklukların ortaklığı olan bir bellek türü ortaya çıkar. Halbwachs (1997) ve Nora (2006) toplumsal/kolektif bellek ile ilgili birçok tanımlama yapmıştır. Bireysel hafızanın toplumsal hafızaya olan bağlılığını savunmuşlardır. Bu çalışmanın konusu da en genel çerçevede, bu bellek türünün -toplumsal belleğin- mekânı ile birey ilişkisine odaklanmaktadır.

Bireysel bellek olgusu toplumsal bellek ile yakın bir ilişki içindedir ve geri besleme mekanizması ile çalışır. Toplum içinde yaşanan olayları bizzat yaşayan ya da nesilden nesile yapılan aktarımlardan öğretiler elde eden birey buna bağlı olarak kendi zihninde yorumlamalar yapar ve bireysel belleğine katkıda bulunur. Bir sonraki adımda ise toplumsal yaşam içinde yer alırken gelecekte geçmiş olarak anılacak zamanlara katkı sağlayarak yeni toplumsal belleğin oluşmasına yardımcı olur. Bu mekanizma aynı şekilde devam ederek zamandaki birikimlere yeni yaşanmışlıklar katılarak ilerler ve yeni geçmişler oluşturulur. Ricoeur (2012) toplumsallık içerisinde ortak geçmişlerin bulunduğu bu mekanizmada her bireyin hafızasının bir o kadar da öznel olduğunu özellikle vurgular. Yani toplumsal hafıza aslında bireysel hafızamızı besleyen bir konumdadır.

Burada yaşanmışlıkların olmazsa olmazı ise olayların bir mekân üzerinde gerçekleşmek zorunda olduğudur. Mekân türleri ve yaşanmışlıklar sonsuz sayıda kombinasyon yaratmamıza olanak tanısalar da temeldeki iki öge “olay” ve “mekân” olmak durumundadır. Olayı oluşturan özne, nesne ve olayın yaşandığı mekân çeşitliliklerindeki farklılıklar da gelecekte bu olayın hafızalarda olumlu ya da olumsuz algılanması üzerinde etkili olur. Mekân ve hafıza ilişkisine Bachelard (2013) Fransız dilinden “dolap” kelimesinin edebi ve felsefi kullanımlardaki örneğini vererek onu “dolabın içsellik mekânı” olarak adlandırır ve Milosz’un “Dolap, dilsiz anılar yığınyla ağzına kadar doludur.” söylemine değinir. Buradan da mekân ve mekânın barındırdığı unsurların hafıza ile ilişkisinden bahseden uzun bir bölüme geçer. Péguy’un “Hafıza’nın raflarında ve dolabın tapınaklarında.” dizesine de aynı örnek üzerinden bir gönderme yapar. Bu söylemlerle mekânın yaşananlara şahitlik ettiğini ve yaşananları sakladığını anlatmaya çalışır. Bu durumda bir nevi mekân hafızanın kabıdır denilebilir. Onu şekillendirir, korur ve gelecekte bir gün birilerine hatırlatır.

Halbwachs (2017); geçmişteki fiziksel ortam tarafından korunmazsa zihinde hiçbir şeyin sabit bir yer edinmeyeceğini söyler. Bir mekân ile bağlantısı bulunmayan grubun ya da faaliyetin karşı tarafın belleğine erişmede yetersiz kalacağının altını çizer. Hafıza mekânları üzerine odaklanan bu çalışmada da seçilen mekânlar topluma mal olmuş, anı ve olaylara ev sahibi olmuş iki mekândır. Bu nedenle yaşananları geçmişten günümüze taşıyarak günümüzde de zihinlere ve belleklere ulaşarak mekân aracılığı ile duyguları tetiklemeyi başarmaktadırlar. Bu çalışmanın odak noktasını da Halbwachs’ın da üzerinde durduğu “mekânın hatırlatmadaki etkin rolü” oluşturmaktadır.

İnsanları üzen, yıpratıcı, kızdıran, korkutan, etik değerlere ters olan olaylar negatif olarak; mutlu eden, heveslendiren, heyecanlandıran, gülümseten olaylar ise pozitif olarak anılırlar. Toplumsal olarak büyük kitleleri etkilemiş olan bellekteki negatif olaylar ise gelecek nesillerde “travmatik” olarak adlandırılır ve yaşandıkları yerler de “travmatik bellek mekânları” olarak isimlendirilir. Bu çalışmada esas odaklanmak istenen kesit de travmatik olay-mekân ilişkisidir. Bu bağlamda araştırmadaki olay ve mekân seçimleri de “travmatik olay” ve “bu olayın yaşandığı travmatik mekân” şeklinde tercih edilmiştir.

APA’ya (URL-1, 2021) göre de travma korkunç bir olay sonrası verilen duygusal tepkidir. Travmatik olay da yaşanan bu olayın bütünüdür. “Travma” kavramının 19.yy’a kadar yalnızca fiziksel etkilere bağlı kullanılan anlamı, 19. yy dan sonra psikolojik alanda da kullanılmaya başlanmıştır (Kokurcan ve Özsan, 2012). Bu çalışmada ele alınan psikolojik

travma kavramının temelleri de o yıllarda atılmıştır. Travmanın psikolojik etkileri ile ilgili ilk kapsamlı çalışmaları Charcot (1825-1893) yapmıştır. İlerleyen yıllarda Breuer ve Frued bu çalışmaları geliştirerek ve yeni görüşler ekleyerek psikanalitik olarak travma kavramına yoğun biçimde yönelmişlerdir (White, 1997). Yaptıkları çıkarımlarla travmatik olay karşısındaki tepkilerin, olayı yaşayan kişinin bilincini etkileyerek duygulanımlar oluşturduğunu savunmuşlardır (Kokurcan ve Özsan, 2012; Ellenberger 1970). Burada ele alınacak olan araştırma konusu da toplumsal düzeyde travmatik olarak adlandırılan olayların, mekânsal hatırlatmalar ile bireyin duygulanımı üzerindeki etkilerini konu almaktadır.

Toplumsal bellekte travma yaratan olaylar ve bunlarla ilişkili mekânlar, gelecek zamanlar içinde diğer nesillere örnek olabilmesi ve yaşanan olayların tazeliğini koruması adına zaman içinde kimi zaman müzeleştirilerek turizm ögesine dönüştürülmektedirler. 1996'da iki farklı çalışma ile ortaya atılan Lennon ve Foley'in "Dark turizm, Seaton'ın "Thanaturizm" olarak adlandırdığı kavram bu mekânsal dönüşümün adını koymaktadır. Ülkemizde genellikle karanlık turizm olarak anılan bu kavramlar ilerleyen yıllarda oldukça farklı isimler olsa da anlamsal olarak kısaca travmatik olayları konu alan turizm yerleri olarak adlandırılır.

Bu olaylara ithafen yapılan müzelerin yaşanan acıyı gelecek nesillere aktarma, hatırlatma, ders çıkarma, duyguları canlı tutma gibi amaçları olsa da bu alanda çalışan kimi kişiler karanlık turizm üzerinden para kazanmanın etik değerleri zayıflattığını ve tarihe olan saygıyı azalttığını savunmaktadır. Ancak dünyadaki genel görüş ve gidişat bu tip travmalara sahne olmuş mekanların yaşatılması, korunması ve sergilenmesi yönündedir. Herman (1992) da bu konuyla ilgili felaket ve gaddarlıklarının hep gün yüzünde tutulması gerektiğini ve kurbanların ancak travmatik olayların hatırlatılması ile iyileşebileceğini söylemektedir. Bu nedenle olayların yaşandığı mekanlar birinci derece tanık olarak olayları nesilden nesile aktarmanın en temel öğelerinden birine dönüşür.

Burada bahsedilen müzeleştirme durumu hafıza müzesine dönüşecek yapı için farklı şekillerde uygulanabilir. Bahsedilen farklı değişim türlerinden bu çalışmada yapılar; "orijinal", "dönüştürülmüş" ve "yeniden inşa edilmiş" olma durumuna göre üç farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamayı açmak gerekirse;

- Orijinal Olma Durumu

Olayın yaşandığı ya da ilişki kurduğu mekânın müzeleştirilerek korunması ve sergilenmesidir. Tarihte yaşanmış olumsuz bir durumun yaşandığı yapı, alan ya da yapı grubu günümüzde korunarak kendini sergilediğinde ve/veya aynı konulu başka sergilere ev sahibi olduğunda bu durum gerçekleşir. Polonya'daki Auschwitz-Birkenau Müzesi, kamp korunarak ve binalar restore edilerek sergilenmektedir (Hıdır ve Somuncu, 2018) (Şekil 1).

Şekil 1. Auschwitz-Birkenau Müzesi (URL-2, 2021).

- Dönüştürülmüş Olma Durumu

Olayın yaşandığı mekânın müze dışında başka bir işleve dönüştürülmesidir. Hollanda'da yer alan ve bilinen hapisanelerden olan Het Arresthuis'un koğuşları günümüzde restore edilerek 40 odalı bir otele dönüştürülmüştür (Szuta ve Szczepański, 2019) (Şekil 2).

Şekil 2. Het Arresthuis Hotel, (URL-3, 2021).

- Yeniden İnşa Edilmiş Olma Durumu:

Yapıyı tümüyle yıkıp, orijinal yapının bulunduğu konumda ya da farklı bir yerde olaya ithafen yeni bir yapı yaparak müzeleştirmektedir. Almanya’da yer alan ve tasarımı Libeskind’e ait olan Berlin Yahudi Müzesi, Yahudi Soykırımını anmak ve anlatmak için tasarlanmış ve inşa edilmiş bir yapıdır (Şekil 3). Müzenin tasarım kararları mimar tarafından her detayı ile konuyla bağlantılı olacak şekilde tasarlanmıştır.

Şekil 3. Berlin Yahudi Müzesi, (URL-4, 2021)

Bu çalışma kapsamında da araştırma alanı olarak iki müze seçilmiştir. Seçilen iki müze bu üç durumdan ilk başlığın yani “orijinal olma durumu”nun altında yer almaktadır. Ancak yapıya dokunma oranı, restorasyondaki değişiklikler, sergileme yöntemleri gibi öğeler aynı başlık altında olmalarına rağmen bu iki müzenin sunum biçimlerini farklılaştırır. “Orijinal olma durumu” olayın yaşandığı mekanın korunarak günümüze gelmesidir tanımlaması her iki müze için de geçerlidir. Ancak seçilen müzelerden biri çok müdahale edilmeden korunarak ziyaretçilere çoğunlukla boş mekanları ile kendini sergilerken, diğeri yapılan restorasyonla oldukça müdahale edilerek genellikle içindeki sergileme elemanlarını sergilemeye yönelik bir tutum içindedir.

Tüm bu seçenekler arasında aslanan tasarımcının nihai hedefi ve ne çeşit bir yolla ziyaretçiye erişmek istediği ile ilgilidir. Çünkü her bir durum farklı şekillerde farklı duygulara erişerek ziyaretçileri etkileyecektir. Bu araştırmanın çerçevesi de bu noktada şekillenmiştir.

Yapılan literatür araştırmaları sonucu dünya literatüründe hafıza mekanları, karanlık miras alanları ve mekân insan etkileşimi üzerine birçok çalışmanın mevcut olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların çoğunda kapsam, sözü geçen kavramlardan bir tanesinin

üzerine odaklanması yoluyla belirlenmiştir. Bu kavramların çoğunu içinde barındıran ve turizm, psikoloji ve mimarlık alanının ara kesitinde yer alan benzer bir çalışma bulunmaması bu araştırmanın özgün yanını oluşturmaktadır. Bu nedenle öncelikle dünya literatürü taranarak çalışmanın sınırlarını belirlemek üzere kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Literatür incelendiğinde karanlık miras alanları ve mimarlık arakesitinde yapılan çalışmaların, turizm alanında yapılan çalışmalara göre daha az olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra mimarlık disiplininde yapılan çalışmaların da genellikle restorasyon alanında ele alındığı saptanmıştır. Mimarlık, insan psikolojisi ve turizm alanlarının arakesitinde yapılmış çok çalışma olmaması bu araştırmanın bu alana sağlamak istediği katkıyı değerli kılmaktadır. Bunun yanı sıra mekânın insan duygularını ve duygu durumunu etkilemedeki önemini, ülkemizdeki karanlık miras alanlarından birini/birkaçını kullanarak derinlemesine inceleyen bir fenomenolojik çalışmanın olmayışı da bu çalışmayı özgün kılmaktadır.

Sonrasında ülke sınırlarında yer alan çalışma alanı için yapılan çalışmalara bakılarak, benzer olanlar incelenmiştir. Ülkemizdeki karanlık miras alanlarından bahseden Çelik (2017); Topsakal ve Ekici (2014); Aslan, (2015) ve Alili (2017), Öztürk (2016) araştırmalarında Türkiye’de yer alan karanlık miras alanlarını sıralamışlardır; Çavuş (2013) da bu tür yapıların dönüşüm süreçleri ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar içerisinde özellikle dikkat çeken birkaç araştırmaya vurgu yapmak gerekir. Örneğin Gelibolu ile ilgili olarak; Kaya (2006), Birdir vd. (2015), Doğaner (2006), Yurtseven ve Dönmez (2000) turizmle ilişkili; Demiraslan (2018) ve Yılmaz (2011) ise mekân ve hafızayla ilişkili çalışmalar yapmışlardır.

Bu doktora araştırmasında ise, “Karanlık miras alanlarından Türkiye’de bulunan iki cezaevi müzesinde; ziyaretçilerin mekânı duyular aracılığıyla duyumsayarak, yaşadıkları duygulanımın gözlemlenmesi, hafızalarında bu mekânın ve geçmişte yaşanmış olayların yer edinmesi” olguları incelenmek istenmektedir. Seçilen müzeler Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi’dir. Her iki müzeyi dolaşan ziyaretçilerin müzeler ile ilgili yaşadıkları duygu durumları ve mekânın ziyaretçiler üzerindeki etkisi her iki müze için karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Yukarıdaki sınıflamaya göre her ne kadar aynı başlık altında (orijinal olma durumu) yer almış olsalar da mekânın dönüşümünde sunum, sergileme ve restorasyon yöntemi farklılıkları bulunan iki yapının, müzeye dönüştürülmesinden sonra ortaya çıkan yapısal ve mekânsal benzerlikleri ve/veya farklılıkları ele alınarak ziyaretçi duygularını etkileme biçimleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Sinop Cezaevi Müzesi ile ilgili karanlık miras alanı olması kapsamında Tırıl (2017), Aslan (2005), Belli ve Özdemir (2018) farklı çalışmalar yapmışlardır. Doğancili ve Oruç'un (2016) da bu konuda mekânsal anlam ve müzeye dönüşüm sürecini ele aldıkları bir araştırmaları mevcuttur. Ulucanlar Cezaevi Müzesi ile ilgili de Balcı'nın (2013) mekânın mimari dönüşümünden detaylı biçimde bahsettiği bir araştırmasına rastlanmıştır. Kurnaz vd. (2017), Çetinsöz (2017) ve Adıgüzel (2020) de bu cezaevinin müzeye dönüşümü ve ziyaretçilerin duyguları ile ilgili bir araştırma yürütmüşlerdir.

Seçilen iki yapının da sunum, sergileme ve restorasyon biçimine bağlı olarak ziyaretçileri etkileyen olumlu ve olumsuz yönleri saptandığında, ileride yapılacak olan müze dönüşümlerinde yapının/yapıların kişiler üzerinde ne tür etkiler yaratacağı hakkında ipuçları elde edilmiş olacaktır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Çalışmanın esas konusunu mekân-insan etkileşimi ve mekânın duyular aracılığıyla insanın duygu durumu üzerindeki etkisi oluşturur. Bu sebeple literatür araştırması da mekân, duyu, duygu, bellek, kullanıcı ve hafıza mekânları konularını irdeleyen çalışmalar üzerinde yapılmıştır. Yapılan literatür araştırması sonucu çalışma kapsamında araştırma çeşitli soru ve sorunlar üzerine yoğunlaşmıştır;

- Hafıza nedir?
- Hafıza mekânı nedir?
- Hafıza mekânı çeşitleri nelerdir?
- Hafıza mekânları bireyi nasıl etkiler?
- Travma nedir?
- Travmatik mekân nedir?
- Karanlık turizm nedir?
- Karanlık miras alanı nedir?
- Nitel araştırma yöntemi nedir, adımları nelerdir?
- Fenomenolojik araştırma nedir, adımları nelerdir?

Bu sorular ile ilgili literatür araştırmaları sürerken insan ve mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar üzerinde durulmuştur. Çalışmanın kapsamını oluşturan esas sorunun

mekânsal düzenlemelerin insan duyuları ve dolayısıyla duyguları üzerindeki etkisi olduğuna karar verilmiştir. Özellikle karanlık turizm kavramı üzerinde yoğunlaşarak negatif duyguları çağrıştıran mekanların insanları nasıl etkilediği üzerine yoğunluk verilmiştir. Beraberinde gelen sorular hafıza mekanları-birey-duygu üçlemesi üzerine olmuştur:

- Mekân ile birey arasındaki etkileşimde duyuların rolü nedir?
- Karanlık miras kapsamındaki mekanlar nerelerdir?
- Karanlık turizm kapsamındaki müzeler hangileridir?
- Mekânı algılamada duyular insan duyguları üzerinde etkili olur mu? Mekândaki öğeler bireyin duygulanımında tetikleyici rol oynar mı?
- Hafıza mekânları müze olarak nasıl sergilenebilir?
- İnsan duyularını ve duygularını derinlemesine incelemek ve yorumlamak için bu çalışma kapsamında en uygun araştırma yöntemi ne olmalıdır?
- Çalışma için uygun hafıza mekânı seçiminde neden Türkiye'deki iki örnek seçilmiştir. Ulucanlar Cezaevi Müzesi ve Sinop Cezaevi Müzesi'nin çalışma alanı olarak seçilme sebebi nedir?

Devam eden literatür araştırma sürecinde hangi tip hafıza mekanları üzerinden bu araştırmanın daha nitelikli yürütülebileceği üzerine düşünülmüştür. Ölçme, değerlendirme ve özgünlük açısından travmatik hafıza mekanları olan özel değere sahip müzelerin seçimine karar verilerek çalışma yöntemi de belirlenmiştir.

Araştırmacı bu şekilde genel çerçeveyi oluşturduktan sonra araştırma sorusu olarak kendine şu soruları yöneltmiştir:

➤ Sergilemede esas rolü üstlenen öznenin binanın kendisi ya da sergilenen elemanlar olmasının ziyaretçilerin duygulanımlarına etkileri nelerdir ve ne gibi farklılıklar ortaya çıkar?

➤ Seçilen iki cezaevi müzesinin dönüşüm ve restorasyonundaki benzerlikler-farklılıklar nelerdir? Bu benzerlik ve farklılıklar ziyaretçi psikolojisine nasıl etki etmektedir?

Bu soruları artırmak mümkündür ancak araştırma kapsamında genel çerçeve buradan da anlaşılacağı üzere hafıza-mekân-bireyin duygulanımı arasındaki ilişkilerin araştırılması kavramları ile sınırlı kalması, çıkarsama yapılacak soruların da sınırlarını belirleyecektir.

Literatür okumaları sonucunda, yöntem arayışında duygu durumunu derinlemesine inceleyebilen bir nitel araştırma yöntemi olan ve araştırmaya en uygun olabilecek yöntemin fenomenolojik yöntem olduğuna karar verilmiştir.

Çalışma alanı ise, toplum belleğinde yer eden, tarihte yaşanmış negatif olaylara ithafen var olan koruma altına alınmış hafıza mekânları olan ve karanlık miras alanları olarak adlandırılan mekânlar arasından seçilmiştir. Karanlık miras alanları, toplum hafızasında yer etmiş, tarihte yaşanmış ve insanlar üzerinde negatif etki bırakan olaylara atfedilen mekânlardır. Araştırma kapsamında mekânsal etki ve katılımcıdaki duygusal etkileri incelenmek istenildiğinden negatif duygular uyandıran mekanların bu tetikleme için daha belirgin şekilde ortaya koyacağı düşünülmüş ve çalışma alanı olarak cezaevi müzeleri seçilmiştir. Bu bağlamda yapılan literatür araştırmaları sonucu Türkiye’de cezaevi müzesi olarak hizmet veren iki yapı olduğu anlaşılmıştır. Çalışma kapsamında seçilen bu iki örnek “Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi” çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Araştırmacının seçilen cezaevi müzelerine olan özel ilgisi ve hafızasında yer edinmeleri de bu seçimde etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında toplum belleğinde yer etmiş olayların müzeleştirilerek, bu mekânın günümüzde ziyaretçilere sunulması ile bireylerin buradaki deneyimleri üzerinde durulmaktadır. Bireyin mekânı algılaması sonucu zihinde yer edinen “bellek” kavramı üzerine yoğunlaşılana bu çalışmaya başlamadan önce bu kavramın tarihteki derinliğine kısaca değinmekte fayda vardır.

Latince’de “memoria” sözcüğü “bellek” ve “hatıra” anlamlarına denk gelirken; eski İngilizcede “memorial” sözcüğü “hatıra” ve “yazılı kayıt” anlamlarına gelmektedir. Bu ikilik, hatıralar ve bilgiyi zihne kaydetmek için var olan araçlar arasındaki bağlantının göstergesidir denilebilir. Platon bunu balmumu tablet metaforu ile özetler. Zihnin algıladığı ve düşündüğü şeyleri bu tablete yazar gibi yazdığını ve bu izlerin burada bulunduğu sürece unutulsa bile tekrar hatırlanacağını söyler. Sokrates ise buradaki izlerin daha kalıcı olmasını sağlayanın bireyin zihni ile algıladığı şeyin ilişkisinin kuvvetli bir bağ kurmasına bağlı olduğunu söyler (Draaisma, 2007). Bu çalışma kapsamında da “mekân” hafızaya erişimde ve zihindeki izlere ulaşmada kuvvetli bir imge, araç, tetikleyici bir unsur olarak öngörülmektedir. Çalışmanın esas konusunu oluşturan da mekânı deneyimleyen bireyin burada yer alan öğeler ile kendi zihni arasında kurduğu bağ ve algıladıklarını yorumlayıp hafızasında oluşturduğu yeni hatıralardır.

Draaisma (2007), Aristoteles’in de tablet olayına farklı bir açıdan bakarak “duyular”ın buradaki önemini daha çok vurguladığını belirtir. Olaya daha fizyolojik bakarak ve belleğin “pneuma (ruh)” diye adlandırılan duyu izlenimlerinin vücudun içinde taşırken oluşan dolaşimsal bir hareket olduğunu savunmuştur. Duyular tarafından alınan verilerin

kardiyovasküler sistemin merkezi kalpte depolanıp sonrasında beyne taşındığından bahsetmiştir. Sonrasında Augustinus da Aristoteles'den farklı bir görüş içindedir. Bellekle ilgili olarak zihinde yer alan bölmelerden ve oyuklardan oluşan bir sistem olduğundan bahseder. İmgelerin belleğe farklı duyular yolu ile yerleştiğini ve depolandıklarını söyler (Draaisma, 2007). Antik çağlarda bellek üzerine kurulan bu savlar günümüze kadar değişim ve gelişim içinde olmuştur ve günümüzde de devam etmektedir.

Bu çalışmada üzerinde durulması gereken esas konu bu çalışmanın konusunu oluşturan “duyular aracılığı ile algılanan mekânın insan hafızasındaki konumu ve etkileri” dir. Antik çağlardan beri duruma bakışın nasıl olduğu ve “hafıza” ya yüklenen ilk anlamın neler olduğu ile ilgili bu söylemlerden de anlaşıldığı üzere bellekte yer alan her bilginin kalıcılığı eşit değildir ve bu kalıcılığı çevresel faktörler ile bireyin bedensel-zihinsel etkileşimi etkiler. Bu çalışma kapsamında da çevresel etkilerin varlığını oluşturan “mekân” ve bireyin duyuları aracılığı ile onu algılamasının hafızadaki yeri ile kalıcılığı ilişkisi üzerine odaklanılmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Varsayımlar

Bu çalışmanın birincil amacı; “hafıza mekânları olarak adlandırılan ve yaşanmış bir olaya atfedilen mekânların, insan duyguları üzerindeki etkisini sorgulamak” olarak ifade edilebilir.

Birincil amaca ulaşabilmek için çalışmada bazı alt amaçlar belirlenmiştir:

- Mekânın, duyuları ve dolayısıyla duyguları tetiklemedeki rolünü saptamak
- Duyuların, mekân aracılığı ile duyguların oluşumunda oynadığı rolleri belirlemek (Örneğin, rüzgâr sesinin ürperti uyandırması ve ziyaretçinin onu hissettiğinden bahsetmesi, hangi duyular ile mekânda nasıl ilişkiler kurulduğunun incelenmesi gibi)

- Bir hafıza mekânı olan müzelerin farklı yöntemlerle kurgulanmasının/oluşturulmasının ziyaretçilerde yarattığı farklı ve ortak duygu durumlarının neler olduğunu belirlemek

Ortaya koyulan amaçlar doğrultusunda yapılacak olan bu çalışmadaki temel varsayım; “mekânlar, kullanıcılar tarafından duyular aracılığıyla algılanır ve onların kişisel bellek birikimleri ile birleşerek duygu durumu oluştururlar” şeklinde belirlenmiştir. Bu temel varsayıma yardımcı olan alt varsayımlar ise aşağıdaki gibidir:

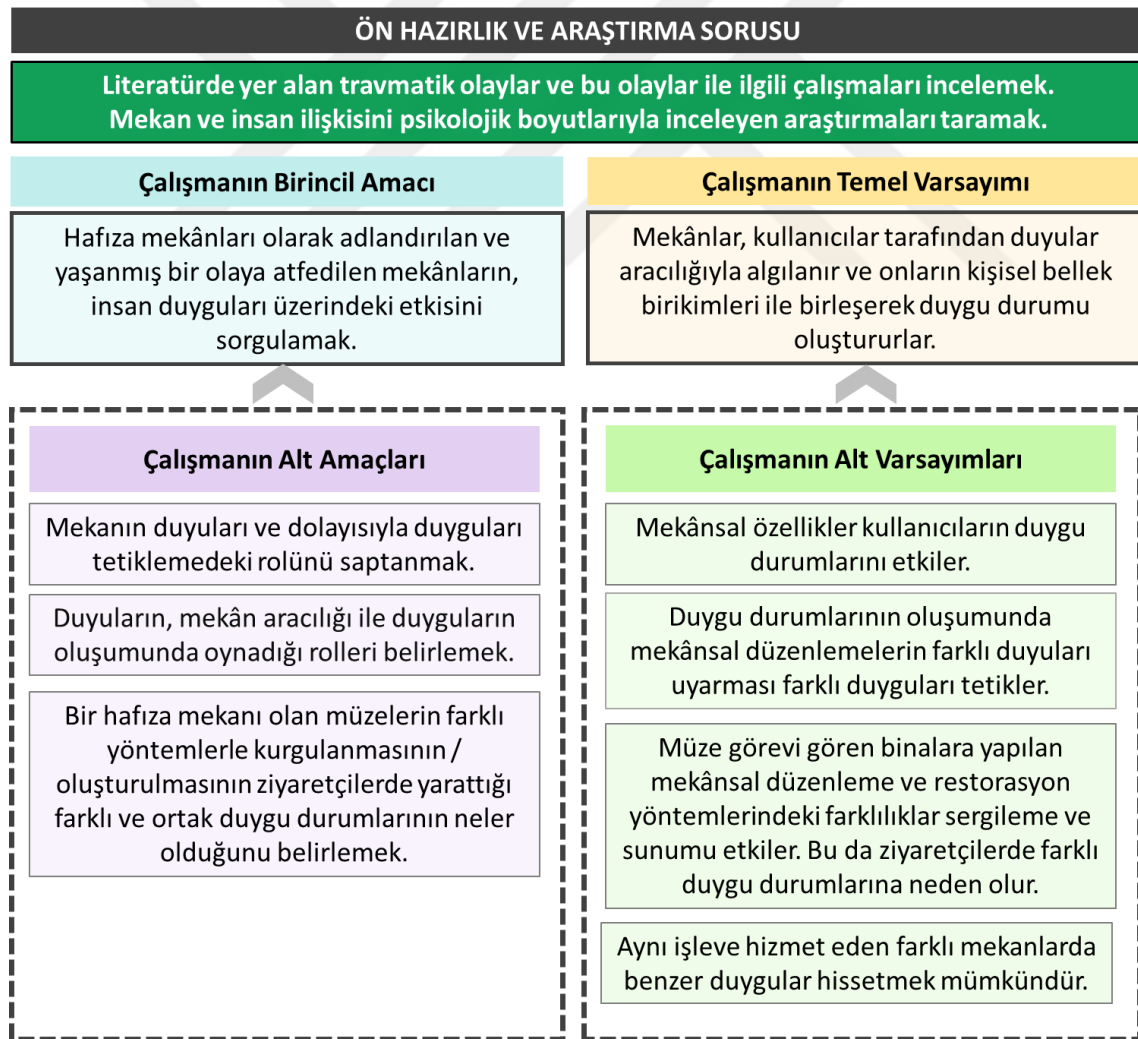
➤ Mekânın sahip olduğu biçimsel, yapısal, kurgusal, görsel, işitsel ve dokunsal olan mekânsal özellikler kullanıcıların duyu durumlarını etkiler.

➤ Duygu durumlarının oluşumunda duyu algı rol üstlenir ve mekandaki düzenlemelerin farklı duyuları uyarması ziyaretçilerin farklı duygularını tetikler.

➤ Müze görevi gören binalara yapılan mekânsal düzenleme ve restorasyon yöntemlerindeki farklılıklar sergileme ve sunumu etkiler. Mekân yapısındaki bu farklılaşmalar da ziyaretçilerde farklı duyu durumlarına neden olur.

➤ Aynı işleve hizmet eden farklı mekanlarda ziyaretçilerin belleklerinden gelen bilgi birikiminin de katkısıyla benzer duygular hissetmek mümkündür.

Dolayısı ile çalışmanın ön araştırma süreci, amaç ve varsayımlarının aşağıdaki biçimde görselleştirilmesi mümkündür (Şekil 4):

Şekil 4. Amaç, varsayımlar ve alt amaçlar

Bu varsayım ve amaçlar ışığında araştırmada izlenecek yol ve yöntemin seçilmesi için girişte kısaca değinilen örnek araştırma modellerine bakılmış ve bu çalışma için en uygun olan metot belirlenmeye çalışılmıştır.

1.4. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışma kapsamında neden nitel verilerin tercih edildiği ve bu desenin tercih edildiği sorusunun cevabını genel çerçeveden özele inerek açıklamak mümkündür. Bilimsel araştırma paradigmaları çalışmaların temel çerçevesini oluşturur ve çalışma bu strüktür üzerinde yükselir. Glesne (2015) bu paradigmaları pozitivism, yorumlamacılık (diğer adlarından biri fenomenoloji), eleştirel kuram, postyapısalcılık olarak dörde ayırır ve nitel-nitel ağırlıklı incelemelere göre sınıflandırır. İçlerinden yorumlamacılığın temel amacı “anlama”dır ve araştırma yöntemi insanlar ile algıları hakkında konuşarak etkileşimde bulunmayı içerir. Araştırmada keşfedici, gözlemci ve etkileşimci bir yaklaşım benimsenir. Mekânın insan duyguları üzerine olan etkilerinin odak alındığı bu çalışmada derinlemesine inceleme yapmak için araştırma paradigmaları arasından nitel verilerin yoğunlukta olduğu bu araştırma yaklaşımı “yorumlayıcı (fenomenolojik)” yaklaşım tercih edilmiştir. Yorumlayıcı yaklaşımın Pozitivist (deneysel) yaklaşımdan belirgin farkları vardır ve bu çalışmanın duyu-duygu-mekân bağlamında derinlemesine bir araştırma olması bu farklara bağlı olarak fenomenolojik araştırma yapılması uygun görülmüştür (Şekil 5).

Pozitivist Yaklaşım	Yorumlayıcı Yaklaşım
Araştırma Amaçları <ul style="list-style-type: none"> • Genellenebilirlik • Nedensellik • Tahmin 	Araştırma Amaçları <ul style="list-style-type: none"> • Bağlamlaştırma • Anlama • Yorum
Araştırma Yaklaşımı <ul style="list-style-type: none"> • Varsayım ve kuram ile başlar • Tümdengelim • Deneysel • Bileşen analizi yapılır • Veriler sayısal göstergelere indirgenir • Rapor kısa ve özdür 	Araştırma Yaklaşımı <ul style="list-style-type: none"> • Varsayım ve kuram ile sonuçlanabilir • Tümevarım • Doğal • Örüntüler araştırılır • Sayısallaştırma çok azdır • Rapor ayrıntılı yazılır
Araştırmacının Rolü <ul style="list-style-type: none"> • Tarafsız • Nesnel betimleme 	Araştırmacının Rolü <ul style="list-style-type: none"> • Bireysel ilgi • Empatik anlama

Şekil 5. Pozitivist yaklaşım ve yorumlayıcı yaklaşımın farkları (Glesne, 2015)

Fenomenolojik araştırma deseninin gereği olarak bu çalışmada da görüşmeler yapıp konuşma metinlerini incelemek ve “öz”e inip derinlemesine inceleme yapabilmek için bir katılımcı (müze ziyaretçisi konumunda) grubu seçilmiştir. Veri analizinde ise yöntem olarak “içerik analizi” yöntemi tercih edilmiştir.

Fenomenolojik bir çalışmada Tablo 1’de belirtilen aşamalar uygulanır. Bu çalışmada da bu aşamalara uygun olarak izlenen adımlar aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 1. Çalışmanın aşamaları

Konu Belirleme	Hafıza mekânları olarak adlandırılan mekânların, insan duyguları üzerindeki etkisinin sorgulanması.
Araştırma Sorusu	<ul style="list-style-type: none"> ○ Sergilemede esas rolü üstlenen öznenin binanın kendisi ya da sergilenen elemanlar olmasının ziyaretçilerin duygulanımlarına etkileri nelerdir ve ne gibi farklılıklar ortaya çıkar? ○ Seçilen iki cezaevi müzesinin dönüşüm ve restorasyonundaki benzerlikler-farklılıkların ziyaretçi psikolojisine etkisi nedir?
Literatür Araştırması	Konu ile ilgili kapsamlı bir literatür araştırması yapılarak daha önce bu alanda yapılan çalışmaların irdelenmesi.
Veri Toplama	Katılımcıların müze ziyareti sonrası yapılan görüşme ses kayıtlarını kullanma ve transkripte etme.
Veri Analizi	Görüşme metinlerindeki önemli ifadelerin belirlenerek frekans analizi yapılması, kod ve temaların ortaya çıkarılması ve «öz» ün belirlenmesi.
Verileri Yorumlama ve Raporlaştırma	Kod ve temalardan elde edilen verilerin yorumlanması, «öz» ün betimlenmesi ve çıkarımlar yapılarak sonuca ulaşma.

Mekandaki düzenlemelerin, o mekânı deneyimleyen birey üzerindeki duygusal etkilerini incelemeyi hedefleyen bu çalışma iki müze ve on iki kişilik ziyaretçi grubu¹ ile yapılmıştır. Ziyaretçi grubu seçilen iki müzeyi de deneyimleyerek her iki müze ilgili deneyimlerini de araştırmacıyla paylaşmışlardır. Bu veriler üzerinden yapılan analizler ve yorumlamalar ile de çalışma sonuçlandırılmıştır.

Araştırma için çalışma alanları belirlenmeden önce Türkiye’deki turizme açık hafıza mekânları üzerine kapsamlı bir araştırma yapılarak mimari restorasyon, hafızalarda yer etme oranı, geniş kitlelere hitap etmesi, karşılaştırmalı çalışılabilecek farklı düzenlemeler

¹ Ziyaretçi grubu ile ilgili kapsamlı açıklama 3.2. Alan Çalışması başlığı altında verilmiştir.

yapılmış çalışma alanları gibi kriterler göz önünde bulundurularak Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi seçilmiştir.

Yapıların ikisi de travmatik olayın/olayların gerçekleştiği yerde bulunan orijinal cezaevleridir. Seçimi yapabilmek için dünya üzerinde yaşanan birçok travmatik olay ve sergilendikleri travmatik mekânlar örnek olarak tutularak belirli eleme kriterleri belirlenmiştir. Bunları şu şekilde sıralamak olanaklıdır:

- Mevcut ulaşım ve tez teslim süreci olanakları yönünden bakıldığında, kolay erişim açısından Türkiye Cumhuriyeti'nde yer alması,
- Turizme açık bir alanda birçok insanın deneyimlediği ve haberdar olduğu nitelikli bir yer olması,
- Mekânın müzeleştirilmiş ve aktif olarak kullanılıyor olması,
- Mekânsal olarak karşılaştırmalı bir inceleme yapabilmek adına, yukarıda yapılan sınıflamadaki müzeleştirme yöntemlerinden aynı başlık altında yer alan ancak farklı şekillerde müzeleştirilmiş travmatik mekânların seçilmesi (Müzelerden bir tanesi yapının neredeyse olduğu gibi korunduğu bir örnek, diğeri ise kısmen dönüştürülmüş/tasarlanmış bir örnektir. Bu halleriyle yapılarda müzeye dönüştürme işleminin farklı yollarla yapıldığı söylenebilir.)

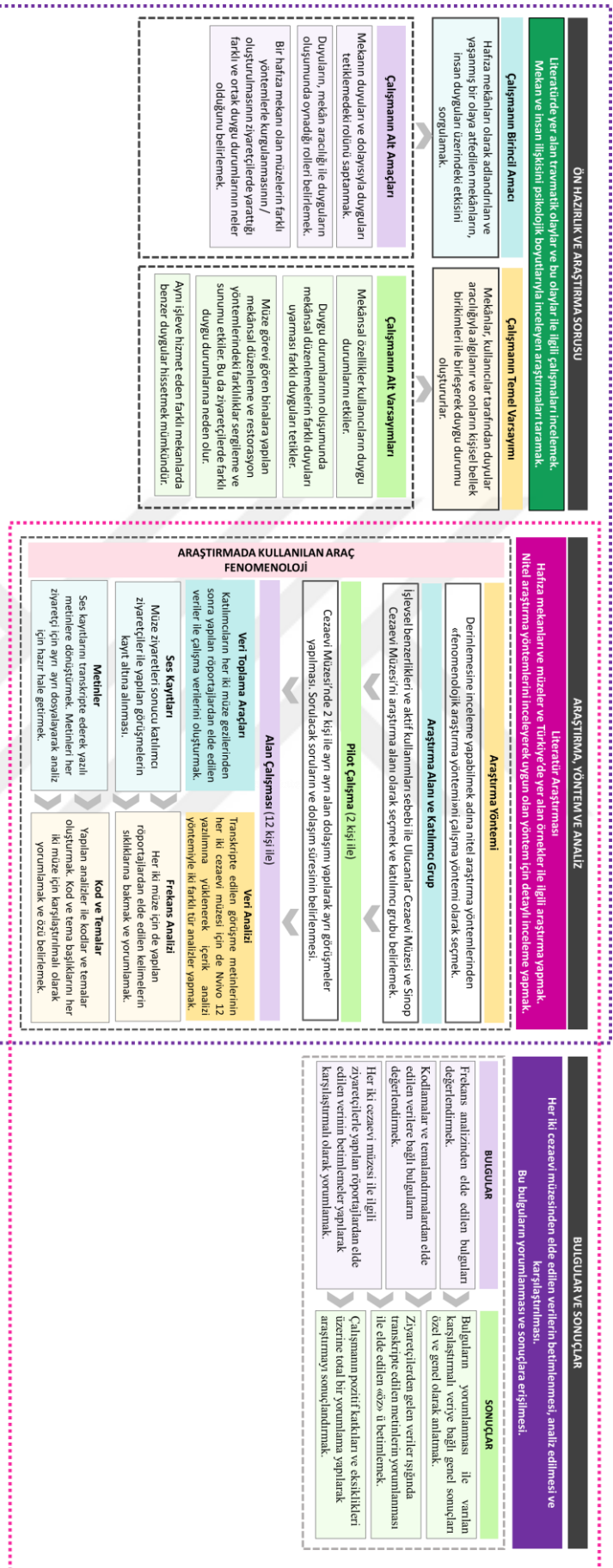
Tüm bu eleme kriterleri göz önünde bulundurularak çalışma kapsamında Türkiye'de travmatik bir belleğe sebep olan olaylara ev sahipliği yapan iki cezaevi müzesi seçilmiştir.

Her iki müze de tarihinde tüm Türkiye'de yankı uyandıran olaylarda adı geçen kişilerin, devlet büyüklerinin, şairlerin, yazarların mahkûm oldukları yerler olmasıyla; buldukları konumlar, sahip oldukları zindanlar ve bazı koşullar, ağır yaşama koşulları gibi birçok etmen sebebi ile ünlü olmuşlardır. Bu sebeplerle yapılar, hapisane işlevlerini tamamladıktan sonra müzeleştirilerek burada yaşanan acı anıların insanlar ile paylaşılmasına karar verilmiştir. Benzer acılara sahne olan bu iki mekânın Türkiye'de eşsiz iki örnek olması bu çalışmanın konusu olmalarının önemli bir sebebi olmuştur. Çünkü söz konusu araştırmaya ilk başlanıldığı zamanlarda yukarıdaki kriterler göz önüne alınarak yapılan araştırmalarda, Türkiye'deki hafıza mekânları arasında benzer işlevler sunan ve benzer özelliklere sahip olan ancak farklılıklar da barındıran ve karşılaştırmalı olarak mekânsal anlamda incelenecek en uygun iki örneğin bu iki cezaevi müzesi olduğu görülmüştür. Karşılaştırmalı olarak incelenme sebepleri ise iki müzenin restorasyonlarının farklı düzeylerde olması ve mekânsal düzenlemelerin, mekandaki sergileme elemanlarının yoğunluğunun farklı olmasıdır. Müze binasının kendini sergilemesi ile mekandaki sergi

elemanlarını sergilemesinin ziyaretçilerin algısını ve duygularını değiştirileceği düşünöldüğünden her iki müze için karşılaştırmalı bir analiz yapılması uygun görölmüştür.

Alan çalışmasındaki yapılacakı yerleri dünya coğrafyasından seçme olanağı olsaydı, bu konuyu çalışmak için çok daha çarpıcı örneklere ulaşmak mümkün olurdu. Örneğin Yahudi Soykırımını olay olarak kabul edersek, soykırımın gerçekleştiği gerçek mekân Auschwitz ve Libeskind'in Berlin'de tasarlamış olduğu Yahudi Soykırımını Müzesi seçilebilirdi. Ancak çalışma deneklerle birebir mekânı deneyimlemeyi gerektirdiği için araştırmayı bu şekilde kurgulamak pek çok zorluğu da beraberinde getirmekteydi. Bu sebeplerden ötürü çalışma alanının Türkiye sınırları içinde olması kararlaştırılmıştır ve araştırma buna göre planlanmıştır. Araştırma deseninin adımları Şekil 6'da gösterilmiştir.

Şekil 6. Araştırma deseni adımları

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR – 1: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatür araştırması bölümü kuramsal altyapıya ilişkin ve yönetime ilişkin kavramlar/okumalar olarak iki kısımda incelenmiştir. Kuramsal altyapıya ilişkin kavramlarda hafıza/bellek, toplumsal hafıza, travma, karanlık turizm, anıtsal alanlar ve müze mekanları kapsamında bir araştırma yapılırken, yönetime ilişkin kavramlarda fenomenoloji kavramı, mekân-kullanıcı ilişkisindeki durumu ve yöntem olarak incelenmesi araştırılmıştır.

2.1. Kuramsal Altyapıya İlişkin Kavramlar/Okumalar

Bu bölümde yer alacak olan kavramlar ve bilgiler ile alan çalışmasında kullanılacak olan terminoloji ve alan çalışmasının uygulanacağı alanların nasıl seçildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1.1. Hafıza/Bellek, Toplumsal Hafıza ve Hafıza Mekânları Kavramları

Hafıza/bellek kavramı hatırlama ve düşünme ile ilgilidir. Mekansal anlamda ele alındığında ise mekânın zihindeki yeri ve anlamsal karşılığı ile ilişkilidir. Tüm toplumu ilgilendiren konular söz konusu olduğunda birçok ortaklık bulunarak toplumsal bir hatırlama olayı gerçekleşir. Mekanlar da olayların yaşandıkları yerler olması sebebiyle hatırlama eylemlerine ışık tutar ve yardımcı olurlar.

Bu çalışmanın konusu bağlamında incelenecek mekanlar da toplumsal açıdan önemli ve değerli konuların geçtiği yerler olmuşlardır. Edindikleri bu değer hafıza mekanları ismiyle literatürde yer edinen bir kavramdır. Çalışmaya ışık tutması ve derinlemesine inceleme yapabilmek adına öncelikle sırasıyla “Hafıza/Bellek, Toplumsal Hafıza ve Hafıza Mekânları” kavramlarını açıklamak doğru olacaktır.

Hafıza kelimesi “hıfz” kökünden gelir ve Arapça bu kök muhafaza etme, koruma, akılda tutma anlamına gelir (URL-5, 2018). İngilizce’de bu kelimenin karşılığı olan “memory” kavramı ise Latince’deki memoria ve memor’dan gelmektedir; geçmiş bilgileri şifreleme, depolama ve koruma olarak tanımlanır (Ricoeur 2012). “Memory” Türkçe’de eş

anlamalı iki sözcük ile karşılık bulmaktadır. Bunlardan birisi “hafıza”, diğeri ise “bellek”tir. Bu çalışmada bu iki eş anlamalı sözcük içinden “hafıza” kelimesinin kullanımını tercih edilse de bazı Türkçe kaynaklardan yapılan alıntılarda kaynağa sadık kalmak adına “bellek” kelimesinin de kullanımına da sıkça yer verilmiştir.

Assman (2015) bireysel belleği aktif ve pasif olarak ikiye ayırır. Pasif olan, çevreden alınan verilere bağlı olarak kişiye ansızın erişir. Aktif diye tanımladığı bellek ise, kişinin bilinçli olarak denediği geçmişi hatırlama deneyimidir (Keskin, 2014). Hafızanın konusu da bu bilinçli deneyim durumudur.

Hafıza kavramı ilk olarak Platon, sonrasında Aristoteles ile bilimsel manada üzerinde çok düşünülen bir kavram olmuştur. Sonrasında Cicero da Orta çağ’da yaşayanlara hafıza ile ilişkili birçok retorik metni bırakmıştır (Ricoeur, 2012). Ponty (1962) de hafızanın hem geçmişin canlanması hem de beyindeki kaslar ilgili olduğunu söyler ve buradan yola çıkarak hem bedensel hem de zihinsel bir durum olduğunu belirtir (Uslu, 2016).

Hafızanın fiziksel bir olgu sonucu oluşması onu bireysel bir duruma indirgemez, aksine bireylerarası paylaşımı gerektirir. Hem çoğul hem de tekil olma durumunu birlikte yaşar (Uslu, 2016). Nora’ya göre de (2006) bellek, yaşanan gruplar tarafından üretilen yaşamın kendisidir. Bu nedenle sürekli bir değişim ve gelişim halindedir. Biçim değiştirebilir, unutulabilir, anımsayabilir. Hafıza vücudumuzun içeriden ve dışarıdan aldığı verileri saklamak ve gerektiği zaman ortaya çıkarmakla yükümlüdür. Bu algılama ve saklama esnasında vücutta birçok olay gerçekleşir. Hafıza bu sürecin tamamından sorumludur (Tuğrul, 2014). Bellek ya da hafıza birinci dereceden beden ile dış dünyanın kurduğu ilişkiden kaynaklanır ve deneyimle kazanılır. Geçmiş, hafıza ile birlikte geride bırakılan bir durum olmaktan çıkarak şu an yaşayan bir duruma dönüşür (Clark,1997).

Assman’a göre (2015) anıların çoğunluğu bellek üzerinde uyur durumdadırlar, onları tetikleyen bir durum ya da olgu üzerine yeniden etkinleşirler ve hafıza onları erişebilir kılar. İç ve dış izler, etkiler olmadan hatıralar var olamaz. Maddesel, sembolik ya da soyut da olsa üstlendikleri görev aynıdır. Dışarıdan alınan bu veriler iç dünyayı uyarır ve saklı anılara ulaşır. İnsanlar bu anılara ulaşmak için geçmiş ile şimdi arasındaki boşluğu doldurmaya çalışmaktadır. Bu boşluğa erişmek için de dış dünyadaki maddi verilerden yararlanmaktadırlar (Stankovic, 2014). Antonius’a göre (2005), bu boşluğun bir türünü oluşturan travmatik deneyimler de ne tamamen unutulabilirler ne de tamamen hatırlanabilirler (Çelenk Özen, 2010). Hafızanın olduğu yerde ona erişme çabası hatırlama eylemidir. Hafızanın varlığı yaşanmışlıkların unutulmamasını ve duyguların tekrar tekrar

yaşanabilmesini sağlar. Bazen ise olaylar yaşandığı an farklı duygular barındırırken, ileride anı olarak hatırladıklarında bambaşka hatta kimi zaman zıt duygular oluşturabilmektedirler. Buna ek olarak bazen de hiçbir deneyimimizin olmadığı olaylar ve durumlar hakkında olumlu ve olumsuz değerlendirmelerimiz olabilir ya da hisler duyabiliriz. Yahudi Soykırımı buna örnektir. Günümüzde yaşayan tanığı çok az olmasına rağmen olayla ilgili bugüne kadar gelen fotoğraf, belge ve anlatımlar insanlarda yıllar sonra bile güçlü duygu ve tepkiler oluşturur (Boyer & Wertsch, 2015).

Bu çalışmanın konusu da benzer şekilde, mekân aracılığı ile hafızada yer alan birikimlere ulaşan bireyin hissettiği duyguları anlamak ve yorumlamak üzerinedir.

Hafıza, olayları bireysel ölçekte saklı tutabildiği gibi toplumsal boyuttaki olayları da barındırır. Ancak toplum ölçeğindeki olaylar bireysel boyuttaki anılara da katkı sağlarlar. Bu da toplumsal hafıza olarak adlandırılır. Halbwach (1997) da hatıraların insan hafızasında bağımsız olmadıklarından ve topluluklara bağlı olduklarından söz eder. Dışardan alınan veriler bireye doğru bir bilgi akışı sağlar ve kişi buna kayıtsız kalamaz, bu noktada kolektif hafıza bireysel hafızayı etkiler. Ancak bu etkileşim bireysel hafızaların toplamı değil, bireylerin iletişimi ile ortaya çıkan bir olgudur. (Tuğrul, 2014).

Bu konuda Nora (2006), bireysel belleğin sosyal dünyadan kopuk olamayacağına dikkati çeker (Çavdar, 2017). Sancar da (2007) yirminci yüzyıl gelişmelerine kadar hafızanın aldatıcı ve psikolojik bir durum olduğunu ve kolektif hafızanın bireysel hafızadan çok ayrı bir yerde değerlendirildiğini anlatır. Ancak sonrasında oluşan kolektif hafıza fikrinin bu durumu tersine çevirdiğini ve önceleri “hafızanın bireylere ait görülmesi” durumunun yerini “toplumların hafızaya sahip olduğu” durumuna bıraktığını söyler.

Halbswachs (2017) da bu konu ile ilgili dış dünyadaki imgelerin benliğimizden ayrılamaz olduğu kesinliğinden bahseder ve kolektif bellek kavramını güçlü bir şekilde savunarak bireysel bellek kavramına direnir.

Assman (2015) da Halbswachs’ın kolektif bellek kuramından hareket etmiştir ancak bu kuramı yeterli bulmadığı noktalar olmuştur. O hatırlamanın üç ana ögesini “zamana/mekâna bağlılık, gruba bağlılık ve tarihin yeniden kurulması” olarak tanımlar ve algının, içine girilen grupların düşüncelerinden etkilenebileceğini belirtir (Çavdar, 2017).

Connerton (1999) ise Halbswachs’ın kolektif bellekten ayrı bireysel bellek olamayacağı kuramından farklı bir duruş sergilemiştir. Ona göre hatırlamanın bir topografyası vardır ve yerler bireye bir şeyler hatırlatır. Ancak modern yaşam bu anımsamayı engeller. Bunun da insani yerleşimin boyutları, hız ve sürekli yapılanın yıkılması gibi sebepleri vardır

(Connerton, 2009). Ona göre, kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal kodların aktarımında öznelarası işleyen bedensel pratiklere dayalı bilişsel olmayan alışkanlık ve becerilere dayanan hafıza daha ön plandadır (Tablo 2).

Tablo 2. Hafıza kavramının tarihsel gelişimi

HAFIZA		
<p>PLATON ARISTOTALES CICERO</p>		
<p>HALBWACHS (1877-1945) Bireyin hafıza öznel gelişen bir süreç olmaktan ziyade toplumun içinde ve bağlı olarak gelişen bir olgudur (1992).</p>		
CONNERTON (1940-)	ASSMANN (1938-)	NORA (1940-)
<p>Connerton ve Assmann Halbwach'ın kuramından hareket etmiştir ancak karşıt görüşler barındırmaktadırlar. Kolektif bellekten ayrı bir bellek olamayacağı kuramına karşı Connerton hatırlamanın bir topoğrafyası olduğunu söylemiştir ve yerlerin farklı şeyler hatırlatabileceğine değinmiştir. Assmann da hafızanın ayrıca zamana ve mekâna bağlılık, gruba bağlılık ve tarihin yeniden kurulması gibi parametrelere bağlı bir durum olduğunu söylemiştir.</p>		<p>Nora ise tarih ile hafızayı birbirinden farklı şeyler olarak görür. Hafıza dinamik bir durumken, tarihin daha durağan bir durum olduğundan bahseder. “Hafıza bizi sürekli olarak sonsuz şimdije bağlayan bir olgu iken tarih geçmişin temsilidir.” der.</p>

Hafıza mekân ile birlikte var olur ve bir ilişki içindedir. Mekân, birey tarafından fiziksel veriler (ışık, ses, doku vs.) algılanarak duyular aracılığı ile duyumsanır ve sonrasında algılanır. Bu algılama sırasında bireysel farklılıklar önemlidir. Algılanan mekân uzun süreli bellekte saklanır, bu saklama sırasında mekân ile kişinin kurduğu bireysel ilişkinin etkileşimi ne kadar yoğunsa, mekân birey için o kadar kalıcı bir yer edinir (Özak ve Gökmen, 2009). Mekân geleceğe geçmişten izler taşıyan ve toplumsal kodların geleceğe taşınmasına yardımcı olan güçlü bir araçtır (Yılmaz ve Uslu, 2019). Bloomer ve Moore (1977) mekânsal deneyimde duyuların rolünden bahsederken bir yerin özneyi etkileyerek onun kişisel dünyasında deneyimini hatırlanabilir kılıyorsa onun için eşsizleşeceğinden bahseder. Bu durum beden, imgelem ve çevre arasındaki alışveriş ile gerçekleşir. Yani “yer”i hatırlama için beden ve mekân arasındaki etkileşimin de önemi büyüktür.

Assmann'a (2015) göre, düşünce ne kadar soyut bir eylem ise, hatırlama o kadar somuttur. Bir durumun bellekte yer etmesi için onun kişi, yer ya da olay biçiminde yaşanması gereklidir. Bir olayın bellekteki kalıcılığı ise anlamlı bir gerçek ile zenginleşmesiyle olur. Hatırlama figürleri belirli bir mekânda cisimleştirilmek ve belirli bir zamanda güncelleştirilmek isterler yani somut bir mekâna dayanırlar. Kolektif belleğin mekânın ziyaretçilerine verdiği bu dayanak, onları bireyselleştirerek öznel ayrışmalar yaratır. İnsanlara bu tür hatırlatmalar yapan ve algılarını geçmişe dayalı düşünce ve duygulara dönüştüren mekânlar hafıza mekânlarıdır.

Hafıza mekânları fiziksel mekân algısının dışında mekânı araçsallaştıran söylemsel ve simgesel ifade biçimleridir (Biçel, 2013). Hafıza mekânları ile birlikte duygular harekete geçer ve bunun yanında travmatik olayların hatırlanarak anılması ve üzerine düşünülmesi sağlanır (Bonder, 2009). Ortak duygular içindeki insanlar birbirlerini tetikler ve bu durum benzer olayların yaşanmamasına sebep olabilir. Çünkü ülkeler örneğin, soykırım, katliam, ayrımcılık, totaliterlik gibi toplumsal utançların üzerine devletler kurup demokratik toplumlar yaşatmaya çalışırken bu duyguların hep canlı tutulması gerekir ki aynı yanlışların tekrarlanmasına yol açılmasın. Winter'a (2008) göre hafıza mekânlarının periyodik bir dönemi vardır; inşa edilir ya da adapte edilirler ve bu başlangıçlarıdır, kurumsallaşır ve rutinleşirler (Çavdar, 2017).

Nora 'ya (2006) göre ise, hafızanın esas mekânını bireyin günlük yaşantısı oluşturur ve bu tür mekânların fiziksel olarak sınırları olması gerekmez. Yıldönümleri kutlamak, cenaze törenleri düzenlemek, gideni anmak, yitirilene yas tutmak ritüellerinde doğar ve yaşarlar. Tarihsel anlam barındıran yerler ve somut/soyut miraslar ise (bayram, tören, anıt, kutlama, yazıt, kutsal yerler) hafızayı korur, besler ve revize ederler. Sembolik anlamın örneği olan bir dakikalık saygı duruşu bile zamansal birliğin örneğidir ve geçmişe dair düşünmeyi sağlar (Nora, 2006). Nora'nın kolektif ve ulusal belleğin sorunlarına adanmış olan eseri "Lieux de Mémoire (1992)" o zamanlar dile getirilen sorunlar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Nora da bu eserin ana amacını anıların demirlenebileceği yerlerin yaratılması olarak açıklar. Bahsi geçen müzelerin, arşivler, festivaller, yıldönümleri, anlaşmalar, yazılı kayıtlar, anıtlar dönemin sınır çizgilerinin göstergeleri olduğunu söyler ve mekânlaşma sonsuzluğu yakalama halidir, der (Stankovic, 2014). Bu yorumla birlikte tarihi, anmadan ve bellekten ayıran yeni bir bakış açısı ortaya atılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere hafıza mekânları, tarihsel anlamları ve kullanıcı ile olan interaktif ilişkileri sebebiyle fiziksel bir yapı oluşundan daha fazlasını ifade ederler (Till, 2003).

Burada, tarih ve kolektif bellek kavramlarının kuramcılara göre farklı yerlerde durduğuna dikkat edilmesi gerekir. Mekânlar kurgulanırken de kolektif belleğin veya tarihin temel alınarak kurgulandığı mekânlar arasında fark oluştuğu vurgulanmaktadır. Boyer & Wertsch'e göre (2015) kolektif bellek ve tarih arasındaki farklar özetle şunlardır: Kolektif bellek öznel, adanmış bir bakış açısına sahip, bir grubun temel yapısını yansıtan geçmişle bugün arasında bağ kuran, anma ifadeli bir bellek türüdür. Tarih ise nesnel, şahsi bakış açısından uzak, geçmiş ile bugünü ayıran ve sorgulayan bir türdür. Dudai (2002) ise kolektif bellek teriminin üç şeye gönderme yaptığından bahseder: bilgi tabanı, nitelik ve süreç. Bilgi tabanı topluluğun ortak bilgi dağarcığıdır, nitelik grubun kendine özgü geçmiş imgesidir, süreç ise bireyle grup arasındaki anlayışın evrimleşmesidir (Boyer & Wertsch, 2015). Engelhardt ve Linenthal da (1996) da tarih müzeleri ile ilgili farklı bir yaklaşım getirir. Müzenin bir anma dili ile kurgulanması ile tarih dili ile kurgulanması arasında fark olduğunu belirtir ve Enola Gay 'in Ulusal Havacılık ve Uzay Müzesi'nde halkın ziyaretine açılmasından bahseder. Adanmış tek bir bakış açısı ile kurgulanan müzenin "tapınak" olarak görülebileceğinin, belirsizliklerin araştırılmasına teşvik edeceğinin altını çizer (Boyer & Wertsch, 2015).

Anılar, hatıralar ya da anıtlar sadece anma görevini yerine getirmezler aynı zamanda farkındalık yaratmak, zihinleri uyarmak, tavsiyelerde bulunmak ve harekete geçirmek gibi görevler üstlenirler. Kolektif katılımlar yolu ile kullanıcı kitlesiyle interaktif bir ilişki içinde olurlar. Onların öncüllükleri, yalnızca geçmişten bahsetmek ile ilgili değil aynı zamanda bugün ile de iletişim kurabilmek ve kendilerini deneyimleyenler ile iletişime girerek anılarına ulaşmak ve paylaşımlarda bulunmak ile ilgilidir. (Bonder, 2009). Riegl'e göre de (1992) bir anıt, insanlığın yaşanmış olaylarını gelecek nesillerin zihninde canlı tutabilmek adına belirli bir amaç için ortaya koyulur ve yine insan eliyle yaratılır. Anıt kendi başına var olan tekil bir oluşum değildir gerek kurulduğu yer ile gerek çevresel bağlamı ile bulunduğu yerde bir mekân da oluşturur. Mekânsal oluşumlar ile hafızaya erişme durumuna örnek olarak anıt-mekân ilişkisi verilebilir.

Hafıza mekânlarının oluşumu konusunda Pérez-Gómez (1993), mimarın tarihteki rolünü, yaşananların yeniden kurgulanıp somutlaştırılabileceği ve daha iyi bir gelecek üzerine düşünmeyi mümkün kılan sahnelere dönüştürebilecek kişi olarak tanımlar. Bu görev üstlenilirken de mimarların ve sanatçıların felaketler, tarihi travmalar ve insan adaletsizlikleri karşısında giderek daha karmaşık ve sorunlu hale geldiğinden de bahseder.

Bu nedenle hafıza mekânları oluşturulurken mimarın üstlendiği görev oldukça hassas ve sağduyu isteyen bir görev olmaktadır.

Bennett (2005) de hafıza mekânları ile ilgili, Lefkoşa kentinde tarihte yaşanmış olan etnik köken çatışmasına bağlı travmatik olaylara ithafen yapılan mekânsal düzenlemelere dayanarak, oluşumların yalnızca fiziksel yapı ölçeğinde kalmayıp kullanıcılara somatik deneyimler yaşatmasının gerekliliğinden bahseder. Çünkü bu tip hafıza mekânlarının duyu organları ile hissedilerek deneyimlenmesinin (işitme, koku, dokunma vs.) algılamada ve empati kurmadaki öneminden bahseder (Koureas, 2008).

Koureas (2008) hafıza mekânı deneyimlerinden bahsettiği makalesinde, Maria Loizidou'nun "Travma" enstalasyonunda dar bir koridordan girilerek esas alana yönlendirildiğini ve bu koridor boyunca et kancalarına asılı beyaz önlüklerin hepsinin kırmızı boylarla boyalı olduğunu, yürürken bu önlüklerin vücuduna değmesinden nasıl irkildiğini anlatır. Kanın temsili olduğunu bildiği halde hissettiği iğrenç histen kaçınmadığından söz eder (Şekil 7).

Şekil 7. Travma Sergisi (Loizidou, 2000). Kanlı beyaz önlükler (solda), serginin devamında kancalara asılan diğer kıyafetler (sağda) (URL-6, 2021)

Koureas (2008) benzer konuda, 2002 yılında Klitsa Antoniou adlı farklı bir sanatçının "Hafızanın İzleri" enstelasyonunda karşılaştığı duvar sınır ögesinden de bahseder. Bu duvarın da güllerden oluştuğunu ve duvarın dibinde kırmızı bir sıvı ile dolu bir dizi tencere, tava gibi mutfak eşyaları olduğunu söyler. Bu kırmızı sıvı ile dolu yerdeki malzemeleri görmenin kendini irktiğini ve duvara yaklaşmadığını, odaya ilk girdiğinde gördüğü güllerden oluşan duvardan ötürü odanın gül kokuları ile dolu olmasını beklediğini söyler. Farklı ve karışık duygular içine girdiğini belirterek bir yandan duvara dokunmak ve

koklamak istediğini, diğer yandan ise kaplardaki kırmızı sıvılardan ötürü hapsedilen bedenleri düşlediğini anlatır. Bu hisler ile kendini kent sokaklarına atmak istediğini ve kafasındaki karışık duygulara kentte cevaplar aramak istediğinden bahseder.

Bu kuramsal tartışmalardan ve deneyimleme örneklerinden anlaşıldığı gibi, hafıza mekânları geçmişe atıfta bulunan ve deneyimlerken insana yoğun duygu deneyimleri yaşatmayı amaçlayan mekânlardır. Toplumların bu tip mekânlara olan ihtiyaçları ise tarihe dair öğrendikleri bilgileri deneyimleyerek hissetmek ve yoğun bir duygu deneyimi yaşamak üzerine gelişmektedir. Hafıza mekânları, insanların belleklerine yönelik tavırları ile mekânı deneyimleyen bireylerde belirli duygular uyandırır. Bu mekânlar orijinal, dönüştürülmüş ya da yeniden inşa edilmiş olabilirler (1.1.Giriş bölümünde bu sınıflama detaylı olarak açıklanmıştır) ancak önemli olan mekâna yüklenmiş olan değerdir.

Bu çalışmanın kapsamı da yapılan literatür okumalarına bağlı olarak; hafıza mekânlarında, mekânın kendisinin veya parçalarının onları deneyimleyen kullanıcı üzerinde oluşturduğu duygusal etki ile sınırlandırılmıştır. Bu etkinin hafıza mekânının yüklendiği anlamla örtüşmesini de kapsamaktadır. Araştırma kapsamında incelenecek olan müzeler çok değerli tarihi bir geçmişi barındıran iki farklı yapıdır. Bu iki mekân toplumun birçok kesiminden kişilerin yaşamlarında az ya da çok bir yere sahip olmuş mekân örnekleridir. Toplumsal bir hafızaya ev sahipliği yapan bu mekanlar ile yapılan bir çalışma açıklanmadan önce hafıza, toplumsal hafıza ve hafıza mekanları kavramlarının açıklanmış olması alan çalışmasında yer alacak verilerin daha nitelikli bir biçimde anlaşılabilmesini sağlayacaktır.

2.1.2. Travma ve Karanlık Turizm Kavramları Üzerinden Hafıza Mekânları

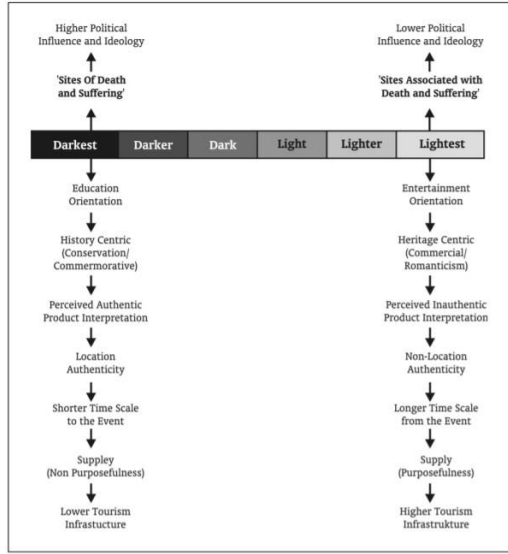
Hafıza mekanları birçok farklı biçimde ele alınabilir ancak toplumu ilgilendiren ve tarihte insanların olumsuz duygular yaşamasına sebep olmuş olayların yaşandığı alanlar özelleşmiş farklı bir isimle anılırlar. Bu bölümde incelenecek olan “Travma ve Karanlık Turizm” kavramları da tarihte bu alanlarda yaşanmış olaylar ile ilgilidir. Literatür araştırmaları sırasında travmatik mekanların hafıza mekanları olarak nitelendirildiği görülmüştür. Bu nedenle bu çalışma kapsamında travmatik mekanların hafıza mekanları kavramına bağlı olarak irdelenmesi uygun görülmüştür.

Karanlık miras alanları ve karanlık turizm geçmişte yaşanmış olan olumsuz ve negatif olayların günümüze taşındığı alanlar ve buralarda gerçekleşen turistik faaliyetlerdir.

Ölümler, felaketler, eziyet, savaş ve vahşet genellikle ana temaları oluşturur. Rojek (1993) “karanlık noktalar” kavramı olarak konu üzerine ilk söylemleri yapan kişidir ve bunu “ünlü birinin ya da çok sayıda insanın ani ve şiddetli ölümle karşılaştığı mezar alanlarının turizmi” olarak tanımlamıştır. Sonrasında “karanlık turizm” kavramını farklı isimler ile Foley ve Lennon (1996) ve Seaton (1996) ilk tanımlayan kişilerdir. İlerleyen süreçte farklı araştırmacılar tarafından çeşitli yorumlar ve sınıflandırmalar yapılmış olsa da genel çerçeve; kişilerin, negatif olaylara şahit olunmuş yerlerde ya da o olayları anmak üzere oluşturulmuş mekânlarda deneyimler edinmesi olarak sınırlandırılabilir. Zamanla konu başlıkları çeşitlenmiş, ziyaret edilen alana karşı ziyaretçinin göstermiş olduğu tepkiler yorumlanarak sınıflanmaya çalışılmıştır.

Light (2017) karanlık turizm mirasını 1996-2016 yılları arasında alanlara ayırarak bir bibliyografi çalışması yapmıştır. Bu çalışmada karanlık miras alanlarını çalışılma sıklığına göre sınıflayarak sıralar. Buna göre konu başlıklarını “savaş-çatışma ile ilişkili alanlar”, “yahudi soykırımı ile ilişkili alanlar”, “hapishaneler- tutsak evleri, soykırım alanları”, “kölelik ve Atlantik köle ticareti ile ilişkili yerler”, “çağdaş çatışma bölgeleri-tehlikeli yerler”, “doğal felaket alanları”, “mezarlıklar-mezarlar”, “bireysel-kitlesel cinayet yerleri”, “doğu-orta Avrupa’da komünizm ve mirası”, “sıfır noktası (Ground zero)”, “Çernobil”, “ünlülerin ölüm alanları”, “hayalet turları”, “vücut dünyası sergileri” ve “eğlence merkezli karanlık turizm alanları” olarak gruplandırır.

Konular bu şekilde çeşitlilik gösterirken Stone (2006) da olayın zararları ve hissettirdiği etki bakımından başka bir sınıflamayı tercih etmiştir. Stone, belirlediği kriterlere göre bir derecelendirme yapmakta ve bunu renk koyulukları ile belirtmektedir. Böylece karanlık turizm yerlerine en koyudan en açığa doğru yaptığı derecelendirmeler üzerinden yorum getirmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Stone'un (2006) karanlık turizm spektrumu

Karanlık miras alanları ülkelerine olan turizm gelirleri ile Günay'ın (2016) da değindiği üzere bir yandan yaşanmışlıklara saygısızlık ve üzerinden rant sağlama olarak algılanabilirken (Uzzell ve Ballantyne, 2008), diğer taraftan insanların duygularına erişerek, benzer acılar etrafında birlik olmalarına vesile olabilir.

Ülkemizde de I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği alanlar, Anıtkabir, Sinop Cezaevi, Ulucanlar Cezaevi, Madımak Oteli, 12 Eylül Utanç Müzesi, 17 Ağustos ve 12 Kasım Depremleri ile ilgili alanlar, Dolmabahçe Sarayı gibi mekanlar karanlık turizm alanlarına örnek alanlardandır (Baranaydın, 2016). Bu örnekleri çeşitlendirmek mümkündür.

Bu araştırmanın konusu ve örneklemini belirlerken de ülkemizde karanlık turizm hizmet eden müzeler ve alanlar üzerinden geniş çaplı bir literatür taraması yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda farklı yerlerde bulunan ve farklı özelliklere sahip olan iki hapisane müzesi seçilmiştir. Bu iki müze sahip oldukları farklılıklar ve ortaklıklar temel alınarak mekânsal açıdan daha geniş bir incelemeye ve karşılaştırmaya olanak sağlamaktadır. Bu nedenle bu araştırmanın alan çalışması için Sinop Cezaevi ve Ulucanlar Cezaevi müzeleri seçilmiştir. Aynı temada yer alan bu iki müze daha önce de birçok çalışmanın konusu olmuştur. Aliğaoğlu (2004) yaptığı çalışmada Türkiye'den karanlık miras turizmüne örnek olabilecek eski hapisaneler arasında Sinop Cezaevi Müzesi'ni önerir. Çetinsöz ve Temiz (2016) de Türkiye'deki karanlık turizm potansiyeli olan yerler üzerine yaptıkları çalışmada katılımcılara sordukları "Türkiye 'de Karanlık Zindanlar kategorisine girebilecek turizm merkezleri" sorusuna yanıt olarak Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar

Cezaevi Müzesi yanıtlarını almışlardır. Bu çalışmalar da bu araştırmanın deney alanı olarak seçilen çalışma alanları seçimini destekler niteliktedir.

Bu iki müze araştırma kapsamında, ziyaretçilerin hafızasına dokunarak yarattığı uyarımların mekândaki karşılığını bulmak ve yorumlamak üzere örnek alan olarak seçilmiştir.

2.1.3. Hafıza Mekâmi Olarak Anıtsal Alanlar ve Müze Mekânları

Anıların biçimlendirilmeye yatkın olmasının nedeni kullanılmak için var olmalarıdır. Geleceği görmenin, planların, düşlerin, hayallerin kaynağını anılar oluşturur (Ostby, 2018). Anıların kullanılabilmesi veya canlandırılabilmesi için ise bir yer, mekân ihtiyacı vardır. Mekân; geçmiş, geçmiş ve bugün arasında bağ oluşturabilmeli ve aidiyet, yer, bellek gibi öznel hislere de hizmet edebilmelidir. Bu da topluma kullanım olanağı sunarken mekânın kendini de beslemeye devam edecek ve özelleştirecektir (Tekeli vd., 2004). Anılar mekânlarda oluştuğu için dayanak noktaları yine mekândır. Birey yaşarken bulunduğu çevre duygularını hissetmesinde önemli rol oynar. Çünkü kendinden önce bu çevrede yaşanmışlıklar ile empati kurmasına olanak sağlar. Cicero da hatırlamada yardımcı öğeler kullanılan mnemonik teknikte mekânın önemli rolü olduğunu söyler (Assman, 2015).

Müzeler de anılara dokunacak ve araç olabilecek mekânların başında gelir. Bir müzenin amacı bireysel hafızaya dokunmaksa, müze ve ziyaretçi arasında daha çok etkileşim sağlayan deneyimler buna önemli bir katkı sağlar. Ziyaretçiye medyanın ve verilerin sağlanması, ziyaretçi keyfi ve anlayışını en üst düzeye çıkarmada muhtemelen en önemli yoldur. Daha da önemlisi, yoğun veriler ve medya araçlarını (teknolojik veriler, video gösteriler, dijital sanat verileri vs.) kullanmak, müzelerde ziyaretçi katılımına daha kapsayıcı bir yaklaşım da sağlayacaktır (Sweetman, Hadfield, and O'Connor, 2020). Bu da ziyaretçi çemberini ve müzeye olan ilgiyi artıracaktır.

Falk (2009) çalışmasında, anılar, kişisel kimlik ve ziyaretçi motivasyonları arasındaki ilişkide bir müze ziyaretinde hangi öğelerin akılda kalıcı olduğunu saptamak istemiştir. Sonuçta ise, ziyaretçiler üzerinde müzede özellikle mekâmi deneyimlemenin canlı ve kalıcı anılar oluşturduğunu görmüştür.

Uluslararası müze küratörlerinden Stephen Greenberg ise, müzenin de tiyatro gibi bir performans mekâmi olduğunu, benzer bir düşünce ve algı sistemini gerektirdiğini

söylemektedir. Ziyaretçilerin nesnelere deneyimleyebildiği ve izleyebildiği binayı oluşturan önemli bir alan olarak da tanımlar (Macleod vd., 2012). Benzer şekilde Waterton ve Dittmer (2014), müzelerde yaşanan deneyime odaklanır. Ziyaretçileri müzede yalnızca bir izleyici değil aynı zamanda bir katılımcıya dönüştürmekten sorumlu duygusal bir atmosferin yaratılması üzerine bir çalışmaları vardır. Ancak her ne kadar mekânın duygusal etkileri ve kullanıcı üzerine bir çalışma yürütmüş olsalar da çalışmada fenomenolojik bir değerlendirme söz konusu değildir.

Müze ve sergiler, geçmiş ile şimdiki zaman arasında köprü olarak hizmet etmektedirler. Tarih ve kolektif hafıza farklılık gösterir. Müzeler, travmatik olaylar veya zor ve acı verici gerçeklerle başa çıkarak, tarihin farklı yönlerini sergiler, çünkü bunlar genellikle tarihsel bilinç veya hakikatin bütünlüğünden çok kolektif hafıza ile özdeşleştirilirler. Kolektif hafıza ve tarih arasındaki akışkan ve esnek ilişkinin farkına varmak, bir müzeyi bu tarihsel karakteri kullanarak düzenlemek çok verimli bir yoldur. Müzelerin tarihle her zaman doğrudan bir ilişkisi olmuştur; sanatla ilgili olarak gelişimlerin de merkezinde yer alırlar ve geçmişi canlandırma imkânı sunarlar. Hatırlamayı tetikleyen konseptlerden oluşurlar. Hafızanın alanları olarak çalışan mekânlar yaratırken, müzelerde yaşanmış gerçekliğin bütünlüğü yalnızca kurumun izin verdiği şekilde var olur. Buradaki sergilemelere itiraz edildiği zaman tutarlılık zedelenir ancak üzerine yapılacak tartışmalar ile birlikte tarihi ve hafızayı harekete geçirir. Bununla birlikte geçmişi günümüze ve kolektif hafızayı tarihe davet eden, düşündürten gerçek bir hafıza alanı var olur (Rivera-Orraca, 2009).

Bala (2019) çalışmasında Pamuk'un (2010) "utanacağınız şeyleri sergilerseniz, müzeliğiniz olur" sözüne değinerek Almanya'daki Yahudi soykırım müzesinin bunun bir örneği olduğundan bahseder. Bu karanlık turizm alanlarının kolektif hafızaya dokunarak nasıl ilgi çekici hale geldiğini de bir anlamda açıklar. Travmatik olayların yaşandığı bu alanlar ya da bu olayların anıldığı yeni mekânlar, ileriki zaman dilimlerinde toplum belleğinde ortak yaralara ev sahipliği yapmış benzersiz gözlem yerleri haline gelirler.

Violi (2012) bu durumu kategorik olarak ikiye ayırarak belirtmiştir. İlki Berlin'deki Libeskind müzesi, Washington'daki Holokost Müzesi veya Kudüs'teki Yad Vashem gibi "ex novo" yani yeni bir mekân olarak oluşturulan anıt müzelerdir, ikincisi Auschwitz veya Phnom Penh, Kamboçya'daki Tuol Sleng Soykırım Suçları Müzesi gibi başlangıçta hapis işlevi gören ve tarihi travmaların yaşandığı yerlerin üzerine inşa edilen anıtsal yerlerdir.

Karanlık turizm alanlarını inşa ederken bu müzelerin ziyaretçi ile gerekli etkileşimi kurmasına dikkat edilmelidir. Gensburger (2019) makalesinde ziyaretçilerin soykırım tarihi ile ilgili sergileri ziyaret edenlerin bir yandan kendini ve geçmişle yüzleşen diğer insanları gözlemlerken, diğer yandan anılara tanıklık etmeye çalıştıklarına değinir. Bu sebeple sergilere yapılan ziyaretler, ziyaretçilerin hislerini paylaşan insanlar olarak birbirleriyle etkileşime girmesi sonucu değerlerin ve bilginin pekiştirilmesini sağlar. Belleğe tanıklık etmenin bu mekânizması, çağdaş toplumlarda “belleğin” sosyal statüsünü ve ona atfedilen ortak insanlık değerini ifade eder. Serginin ana etkisi, sosyal normlara ve onun öncesinde var olan “sıradan” bir hafızaya dayanır ama gelenlerin ortak etkileşimleri bu acıklı durumu paylaştıkça farkındalıkları artar. Okul gruplarının yetişkinler tarafından sürekli duraksayarak ilerletilmesi bu sebeptendir ki, okul çocukları gruplarını dikkatlice ve uzun süre izleyebilsin ve üzerine düşünebilsinler.

Sevinç (2019) de çalışmasında Hajek’in Ankara Hergelen meydanında modern dönemde yaptığı anıtsal çalışmaların bu açık alanda dikkat çekici öğeler olarak yer alıp, mekânı sorunsallaştırdığına dikkat çeker. Bu sayede mekân kullanıcının orayı deneyimleme güdüsünü artırır ve mekânı sorgulama dürtüsünü harekete geçirir. Bu da bireye hafızasının sorgulatılmasının bir aracıdır. Günümüzde bu anıtsal alanın farklı işlevlere yönelik olarak izinsiz kullanılması mekânın niteliğini azaltmaktadır. İlgisiz işlevlerle donatılması, alan ile ilgili kentsel hafızanın sürdürülebilirliğini engeller. Bu da mekânın aktif kullanımının iletişimdeki ve hafızadaki yerinin önemini gösterir.

Geçmişte yaşanan olaylara tanıklık etmiş olup günümüzde sergileme görevi gören ya da yaşanmış olayları gelecek nesillere aktarabilmek için yeni inşa edilmiş olan mekânlar sayesinde, bu olaylara tanıklık edememiş insanlar bundan haberdar olurlar. Geçmişte yaşanmış bu olaylar üzerine düşünme, tartışma ve anma fırsatı bulurlar.

Bu araştırmanın konusunu oluşturan mekânlar da bu imkânı sunan mekânlardandır. Çalışma kapsamında incelenen Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi zamanında birçok mahkûma ev sahipliği yapmış ve günümüzde müze görevi görerek buralarda yaşanan acıları, korkuları, tedirginlikleri ve daha nice duyguyu günümüze taşımakta ve insanlara ulaştırmaktadır.

Bu tür alanlarda yapılacak araştırmalar için nitel yöntemlerin kullanılması daha sık rastlanan bir durumdur. Bu iki cezaevinin incelenmesinde de bu yöntemlerden fenomenolojik araştırma yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

2.2. Yönteme İlişkin Kavramlar/Okumalar

Bu bölümde yer alan kavramlar ve bilgiler ile alan çalışmasında kullanılacak olan yöntem ile ilgili literatür bilgisi aktarılarak, mekân aracılığı ile yapılan bir çalışmada bu yöntemin nasıl uygulanabileceği ile ilgili anlatımlara yer verilir.

2.2.1. Fenomenolojik Kuram ve Mimarlıkta Fenomenoloji

Mekâna ve yere dair iki temel anlayış söz konusudur. İlki Kartezyen felsefeye dayanır ve uzayda koordinat sistemi ile belirlenebilen tanımlı alanlardır, nesneldir ve öznel değerler taşımaz. Descartes da bu felsefeye uygun olarak zihnin her zaman ön planda olduğu “Kartezyen özne” den bahsederken, bu durumda insanın çevresi ile olan duygusal bağının ikinci planda olduğunu savunur (Atak, 2009).

İkinci anlayış ise fenomenolojik yaklaşıma dayanır ve özneye bağlı mekâna yüklenen anlamlardan oluşur (Koçyiğit, 2007). Fenomenolojik yaklaşım kartezyen felsefeye ve modern düşünceye eleştirel yaklaşır. Modern insan bilgi üzerine odaklanırken, fenomenoloji ise bireyin dünyayı algılaması ve özne-nesne ilişkisine odaklanır (Erzen 2008). Güçlü’nün de (2002) yer verdiği gibi görüngübilim anlamına gelen fenomenoloji sözcüğü Eski Yunanca’daki görünüş anlamına gelen “painomenon” sözcüğünden ile “bilim” anlamına gelen “logos” türemiş bir terimdir. Buradaki görüngüler duyu organları ile algılanabilen ve gözlemlenip, duyumsanabilen her şeydir (Koçyiğit, 2007). Bu olgu mekansal bağlamda düşünüldüğünde Merleau-Ponty’ye göre; bir yapının deneyimine sahip olmanın onu pasifçe kabul etmek değil; onu yaşamak, içindeki anlamı yeniden bulmak olduğu anlaşılacaktır (Merleau-Ponty, 2017). Bu konu Moles’a (1978) göre fenomenolojik yaklaşımda insanın kendini merkeze koyarak, doğrudan ve algılarına dayanarak kurduğu burada ve şimdinin üzerine odaklanmış bir mekân anlayışının varlığını ortaya koymaktadır. Buna göre mekân onu deneyimleyen birey tarafından o anda öznel olarak deneyimlenir ve algılanır. Buradaki mekân anlayışı, bireyin kendi algılarına odaklıdır (Bilgin, 2011).

Bu çalışmada da denek grubundaki her bireyin algı durumu ayrı olarak değerlendirilerek, mekânın bireyler üzerindeki algılama ve hafızaya ulaşma durumuna erişilmeye çalışılmıştır. Çünkü herkesin kültürel birikimi, öğretileri, sosyal edinimleri birbirinden farklıdır ve bu da algılamayı öncelikli olarak etkileyen bir durumdur. Dolayısıyla

aynı mekânın algılanışı da tüm bireyler tarafından farklılık gösterir ve farklı duygulanımlar ile sonuçlanır.

Fenomenolojinin araştırma alanı “özler” alanıdır. Fenomenolojik tavrın yöneldiği alan hazır bir alan değildir bu sebeple öze ulaşmak için “indirgeme metodu” kullanılarak veriler elimine edilir ve analize hazır hale getirilir. Fenomenolojik indirgeme “bir şeyi paranteze almak-dışarıda bırakmak; bir edimi eylem dışı bırakmak, yargılamaktan kaçınmak ve refleksiyon aşamalarından oluşur. Bu indirgeme ile amaç fenomenolojik “öz” e ulaşmaktır. Bu öz “içkin” ve “aşkın” olarak ikiye ayrılmaktadır. Aşkın özler görece bir varlık alanı olan reel varlıkların (şeylerin) alanıdır, içkin özler ise mutlak varlık (saf ben) dünyasının özleridir. Husserl’e göre açık ve kesin bir bilgi ancak içkin özlerden elde edilebilir (Mengüşoğlu, 2020). Fenomenoloji dünya ve insanın ayrılmaz olduğunu savunur. İnsanların özgül deneyimlerini yorumlayıp anlamlandırarak bu anlamları daha genel niteliklere ulaşmada kullanır (Seamon, 2020). Husserl bilinci bir özne olarak düşünmüş, bunun dışında kalan şeylerin “varlık”larını da nesne olarak kavramıştır. Ona göre var olmak insanlar söz konusu olduğunda öznellik, diğer her şey söz konusu olduğunda ise nesnelliktir (Lewis ve Staehler, 2020).

Bu çalışmanın içeriği de bu yönde bir yaklaşımın temel alınmasına uygundur. Çünkü çalışma kapsamında ziyaretçilerin kişisel duyguları ve mekândaki kişisel algıları temel alınarak bir veri toplama ve analiz süreci gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle ziyaretçilerin orada varlık olarak bulunmasından ve eylemler gerçekleştirmesinden çok bu çalışmanın araştırma konusu olan şey; onların iç (saf ben) dünyalarındaki duygulanımları ve mekâna tepkilerinin neler olduğu ile ilgilidir.

Fenomenolojik yaklaşımda öncül düşüncelere sahip iki düşünür Husserl ve Ponty dir. Her ikisi de fenomenolojiye yalnızca felsefi açıdan bakmanın dışında, binalar ve onları deneyimleyen özneler arasındaki ilişkiler üzerine teoriler geliştirmişlerdir.

Husserl yaşamı boyunca birkaç kez savunduğu doğruları değiştirmek durumunda kalmıştır, örneğin 1901’de fenomenoloji için savunduklarını 1913’te değişime uğratmıştır ve 1936’da ise biraz daha değişikliğe uğratarak fenomenoloji ile ilgili son anlatımlarını yayınlamıştır. Husserl fenomenolojik yaklaşımında her şeyin özünün, saf halinin önemli olduğunu belirterek, herhangi bir şeyi anlamlandırmak için öncelikle özüne inmek gerektiğini savunur (Russel, 2010). Bu yöntemini paranteze alma olarak tariflemiştir. Husserl’in mimarlık pratiğinde yer alan çalışması sosyal dünyaya uyumsuzluğu nedeniyle önceleri mimarlar tarafından önemsenmemiştir. Ancak sonrasında Anthony Steinbock

tarafından geliştirilerek uygun çerçevelere oturtulan çalışmaları kendine öncekilerden çok daha uygun bir yer bulmuştur (Tweed, 2000).

Ponty ise, çalışmalarında beden ve mekânın bedendeki kinestetik deneyimleri üzerine yoğunlaşır. Bunu “Göz ve Tin” kitabında Cezanne’ın “doğa içeridedir” deyişine dayandırarak “nitelik, ışık, renk, derinlik -ki orada, önümüzdedirler- ancak vücudumuzda bir yankı uyandırdıkları için, vücudumuz onlara kabul verdiği için oradadırlar” der ve algının öznelliğine vurgu yapar. (Ponty, 2016). Mekanlarla olan günlük etkileşimin de aynı şekilde, pek çok teorisyenin ispatlamaya çalıştığı kadar bilinçli şekilde olmadığını söyler. Bununla birlikte mekânsal analizden önce bedensel deneyimin önde geldiğini söyler. Ancak buradaki mekân-beden ilişkisi ifadesi sağlıklı herhangi bir bedenin bulunduğu mekânı olduğu gibi hissetmesi ile ilgilidir, fiziksel olarak güçlü olmakla bir ilgisi yoktur (Tweed, 2000).

Husserl’in öğrencisi Heidegger de mekânın kendi başına olan mutlak varlığının bir anlam ifade etmediğini, içindekiler ve barındırdığı enerjiler ile etkileşim içinde olduğunda anlam kazandığını söyler (Koçyiğit, 2007). İnsanın çevre ile kurduğu bağlantının “varlık (dasein)” yolu ile gerçekleştiğini söyler ve Kartezyen mekânı eleştirir. Mekânın yalnızca orada bulunan nesnelere oluşmadığını, buradaki şeylerin birbirleri ile olan etkileşiminin esas mekânı oluşturduğunu söyler. İnsan ve mekânın birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceğini belirtir (Hisarlıgil, 2007).

Ponty ile Heidegger arasındaki en belirgin fark ise bu noktadadır. Ponty (2016) mekânın algısında “beden” i ondan bir adım daha önde tutar. Heidegger’in konut, yer, mekân ve dünyada olma konusundaki fikirleri mimari için daha çok ontolojik kaygıların önemini gösterirken, Ponty konuya daha çok algı, beden ve insan deneyiminin duyarlılığı gibi konuların perspektifinden bakar (Shirazi, 2012) (Tablo 3).

Tablo 3. Fenomenolojik düşüncenin tarihsel gelişimi

FENOMENOLOJİK DÜŞÜNCE**HUSSERL (1859-1938)**

Birkaç kere düşüncelerinde değişiklik olsa da savları başlangıçta Descartesçi düşünceye yakın olarak şekillenmiştir. Husserl her şeyin özünün, saf halinin önemini belirterek, bir şeyi anlamlandırılmada özü önemser. Bu yöntemini paranteze alma olarak tariflemiştir. Gerçek öze bu şekilde ulaşılabileceğini savunur.

HEIDEGGER (1889-1976)

Ponty'nin fenomenolojik dünyadaki varlığının başlangıcı Husserl'in kavramlarına farklı yorumlamalar getirmesiyle başlar.

Dasein kavramı üzerinde çok duran Heidegger mekânın kendi başına olan mutlak varlığının tekil olarak bir anlam ifade etmediğini söyler. Schulz'un yerin ruhu ile ilgili çalışmaları da Heidegger'in düşüncelerine dayanır.

Ponty Heidegger'e göre algı kavramı ve bedeni bir adım önde tutar.

PONTY (1908-1961)

Özde benzer fikirler ileri sürerken, bilinç ve bedene ilişkin fikirlerinde ise farklılık göstermektedirler.

Her ikisi de varoluşun özden önce geldiği düşüncenin karşısında dursa da Sartre mutlak ve bireysel bir özgürlük kavramından bahsederken, Ponty deneyimlenen dünyanın zamansal yaşanmışlıklara bağlılığını gözardı edemez.

SARTRE (1905-1980)

Binalardan ve çevreden edindiğimiz deneyimlerimizin tasvirleri 20. yüzyıl fenomenologlarının eserlerinde yer almaktadır. Bunların en ünlüsü Bachelard'ın "Poetics of Space" eseri ve Heidegger'in "Building Dwelling Thinking", "...Poetically Man Dwells..." ve "The Origin of the Work of Art" eserleridir. Heidegger, bina ve konut üzerine olan bu çalışmalarından dolayı mimarlık ve mimarlar üzerinde en çok etkisi olan fenomenologların başında gelir. Fenomenolojik olarak mimarlık hakkında yazılan yazılarında, evlerin anlamları ve deneyimleri ile meşgul olmuştur. Ancak sonrasında Norberg-Schulz onun bilimsel yaklaşımından uzaklaşarak daha şiirsel bir duruş sergilemiştir ve öklidyen mekâna karşı "genius loci" kavramı ile yerin önemini vurgulamıştır (Tweed, 2000).

Mimarlık kuramcısı olan Schulz'un yerin ruhu üzerine olan çalışmaları da Heidegger'in düşüncelerine dayanır. O da insan ve mekânın etkileşim içinde olmadığı ve insanda aidiyet uyandırmayan yalnızca mutlak olarak var olan mekân anlayışını eleştirir (Koçyiğit, 2007). Schulz'un mimarlık anlayışında esas olan, yapıların fonksiyonlarından çok bağlı olduğu değerler ve anlamsal ifadeleridir (Nes, 2008).

Bu düşünürlerden günümüze kadar gelen, aynı temalara dayalı çalışmalardan en ünlülerini günümüzde Edward Casey, David Seamon ve Robert Mugerauer sürdürmektedir

(Tweed, 2000). Pallasmaa da Ponty'nin temalarına bağlılığı sürdürerek onun düşüncelerini ileri taşıdığını söylemekte, Heideggerin perspektifinin daha muhafazakâr olduğundan bahsetmekte ve Ponty'ye olan yakınlığını ifade etmektedir (Pallasmaa, 2011). Pallasmaa'nın duyular aracılığı ile mekânı algılama ve fenomenoloji ile ilgili eser ve düşünceleri bu çalışmanın konusu ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü mekân ile kurulan duygusal bağ ya da mekâna duyulan tepki oranının duygusal olarak algılanması ile mümkündür.

Bu araştırma kapsamında kullanılan araştırma yöntemi de Husserl, Heidegger ve Ponty'nin çalışmaları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Husserl ve Heidegger'in mekânın nesnel varlığı ve insanın öznel algısı ilişkisi üzerine olan çalışmaları, Ponty'nin ise beden ile mekân arasındaki duygusal ve duygusal etkileşimde “beden”in önemi üzerine yapmış olduğu çalışmalar bu çalışmada temel alınmıştır. Çünkü araştırma yöntemi gereğince, katılımcılar belirlenen iki farklı mekânda mekânı deneyimleyerek öznel algıları bağlamında bu mekânları yorumlayacaktır. Bu yorumlamalar için gerekli dayanak, bu düşünürlerin felsefi kurgu ve anlayışları ile ilişkilidir.

2.2.2. Mekân – Kullanıcı Etkileşiminde Fenomenolojik Yaklaşım ve Durum

Bir mekânı algımlarken duyumsadığımız her şey yalnızca doğru sinyallerin geçişine izin veren bir filtreden geçer. Broadbent (1958) duygusal girdinin kısa süreli olarak depolandığını ve sonrasında seçici bir filtreden geçerek her şeyin depolanmadığını anlatmıştır. Atkinson ve Shiffrin in Bellek Modeli'nde (1968) ise bellek kısa ve uzun süreli bellekten oluşur ve bilgi tekrarlanarak uzun süreli hafızaya geçer (Porter, 2020). Mekânda algılanan öğeler için bu durumu yorumlayacak olursak mekândaki her nesneyi algılayan duyularımız bunları bir filtreden geçirerek anlamlı olanları özümser. Bu durumda mekân tasarlanırken belleğin bu durumu göz önünde bulundurularak tasarlanması ve belleğe kolay yerleşebilecek öğeleri ve çözümleri barındırması önemlidir. Diğer yandan kolektif bellekte yer etmiş olayların nesillerce aktarılabilmesi de yapılan tekrarlar ile kalıcı hale gelecektir. Burada da yine hafıza mekânları ve müzelerin varlığı bu hatırlamaya katkı sağlayan ve bireylerin bellek alışverişi yapabileceği mekânlar olarak önemli rol üstlenmektedir.

Assmann'a göre (2015) bireyin kimliğinin oluşumunda belleğin etkisi büyüktür. Bu belleğin oluşumunda ise sosyal ve kültürel ortaklılara dayanan yaşanmış olaylar yer alır. Bu olayların tekrar hatırlanıp anılması için ise geçmiş ile ilişki kurmak gerekir. Mekânlar da bu

ilişkinin kurulmasında araçlardır. Mekânlara fenomenolojik yaklaşımda kuramsal bilgidен çok algı, deneyim ve sezgiler ön plandadır.

Fenomenolojinin mimarlıktaki kullanımının temelinde de insan-mekân ilişkisi yer alır. Bireyin belleğinde yer alan öznel hafızası ve kültürel öğretileri, mekânı algılayıp yorumlamasına da katkıda bulunur. Bu nedenle her bireyin aynı mekâna farklı bir yorum getirmesi doğaldır. Mekândan elde edilen veriler algılanarak bireyin öznel hafıza süzgecinden geçirilerek yorumlanır. Çünkü Graumann'ın (2002) da değindiği gibi insanlar olaylar karşısında salt olarak nesnel davranamazlar ve mekânı çevresi ile algılayarak kendi birikimiyle sentezlerler.

Bu çalışmada da Graumann'ın belirttiği mekân ve kişisel bellek-geçmiş ilişkisinden yola çıkılarak denek grubunun öznel duygulanım durumları ele alınmıştır. Cezaevi müzelerini gezerken mekânların bireylerin hafızalarına nasıl- ne şekilde eriştiği ve onlar üzerinde ne gibi duygular hissettirdiği üzerine yoğunlaşmıştır. Özgeçmişlerin ve bireysel algı farklılıklarının duygulanımdaki etkisi göz önünde bulundurularak kişisel görüşmelerden çıkarımlar yapılarak sentezlenmiştir.

2.2.3. Yöntem Olarak Fenomenoloji

Fenomenolojik yaklaşımda temel olan deneyimi yaşayan birey ve edindiği deneyimlerdir. Onun deneyimlerini tarif etmesi, yorumlaması, açıklaması, olduğu gibi anlatması araştırma için gerekli veriyi oluşturur. Nitel bir araştırma yöntemidir ve verilerin detaylı incelenmesini gerektirir. Elde edilen verilerin eksiklik, fazlalık ve değişkenliklerine göre gerideki adımlara tekrar dönülebilir. İnsanların duygu, düşünce ve hislerinin derinliklerine inerek belirli başlıklar ve gruplamalar oluşturup yoğun veriyi detaylı şekilde analiz etmek yöntemin önemli noktalarındandır. Veri toplama süreci genellikle fenomeni deneyimleyen bireyler ile gerçekleştirilen mülakatları içerir. Elde edilen veriler analiz edilir. Fenomenolojik araştırmalarda veri analizi yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Veri analizi sonrası bireylerin “neyi, nasıl” deneyimlediklerinin “öz”ü elde edilerek sonlanır (Creswell, 2013).

Fenomenolojinin kuramsal altyapısının incelenmesinden sonra, bu araştırma kapsamında en verimli çalışılabilecek yöntem olarak fenomenolojik yöntemin uygun olacağı düşünülmüştür. “Öz”e inme ve yorumlama mantığının ön planda olduğu nitel araştırma

yöntemi mekânsal deneyime dayalı bu araştırmada verilerin detaylı incelenebilmesi için uygundur.

Bu çalışma kapsamında da katılımcı grubu (ziyaretçiler) ile mekânın deneyimlenmesi, elde edilen deneyimin gözlenmesi ve deneyimin görüşme ile aktarılması yöntemin temelini oluşturur. Gözlem ile elde edilen verilerin bilginin korunması açısından anında kaydı önemlidir (Karasar, 2015) Aktarılan bilgiler daha sonra fenomenolojik veri analizinin genel aşamalarından olan verilerin hazırlanması, azaltılması (fenomenolojik redüksiyon/indirgeme), imgesel çeşitleme ve özün ortaya çıkarılması (Kleiman, 2004; Groenewald, 2004; Yüksel ve Yıldırım, 2015; Tekindal ve Arsu, 2020) basamakları dikkate alınarak analiz edilmiştir. Aynı zamanda verilerin çözümlenmesinde yararlanılan Miles ve Huberman'ın (1994) nitel veri çözümlenme modelinde yer alan üç temel basamak mevcuttur. Bu basamaklar da benzer ifadelerle sahiptir. Verilerin azaltılması, sergilenmesi, sonuçların betimlenmesi ve doğrulanması olarak ifade edilebilirler (Punch, 2005). Munhall (2012) da fenomenolojik araştırmayı diğerlerine benzer belirli basamaklardan oluşturmuştur. Bu adımlar konunun kavranması, amacın belirlenmesi, farklı bir bakış açısı benimsenmesi, kişisel deneyimler ve ifadeler üzerine odaklanma, ortaya çıkan bağlamların analizi, yorumlama, çıkarımlar yapma ve öze inme olarak özetlenebilir.

Aşağıda yer alan tabloda (Tablo 4) fenomenolojik yöntemin bu çalışmaya uyarlanması gösterilmektedir. Bu kapsamda; verilerin elde edilmesi, elde edilen verilerin fenomenolojik yöntem ile indirgenmesi, kodlanması, betimlenmesi, öze varılması ve sonuçlandırılması şeklinde fenomenolojik araştırmanın adımlarının bu çalışma örneğine uygulanması açıklanmıştır.

Tablo 4. Fenomenolojik yöntem adımları

FENOMENOLOJİK ARAŞTIRMA YÖNTEMİ		
Katılımcı Grup		
Veri Toplama Süreci: Seçili hapisane müzelerini deneyimleyen kişilerle görüşme tekniği		
Veri Analizi-1	Veri Analizi-2	Veri Analizi-3
Görüşme metinlerinin analizi, ifadelerle indirgenmesi, kodlama ve temalandırma.	Katılımcıların deneyimlerinin dokusal (neyi deneyimledikleri) ve yapısal (nasıl deneyimledikleri) betimlemelerinin yapılması (Cresswell, 2015).	Her iki hapisane müzesi ile ilgili katılımcıların deneyimlerinin betimlenmesinden sonra genel bir «öz» e ulaşma.
Bulgu ve Sonuç: Kodlamalara ve temalara bağlı edilen betimlemeler, özün yorumlanması ve çalışmanın sonuçlandırılması.		

3. YAPILAN ÇALIŞMALAR – 2: ALAN ÇALIŞMASI

3.1. Hafıza Mekânı Örneği Olarak Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi Örnekleri

Çalışma kapsamında karanlık miras alanları arasından cezaevi müzeleri seçilmiştir. Bunun öncelikli nedeni, Türkiye’de karşılaştırma olanağı olan benzer temalı müzeler olmasıdır. Ayrıca temaları gereği ziyaretçilerde oluşturduğu duygu yoğunluğu da bu seçimde önemli bulunmuştur. Çünkü bu müzelerin, müze işlevinden önce hapis hayatı yaşayan insanlara ev sahipliği yapan bir mekânlardı. Bu nedenle ziyaretçiler uzun süre o mekânı yaşam alanı olarak kullanmış ve acılar çekmiş insanlarla empati kurarken bir müze ziyaretinden biraz daha farklı duygular içinde olmaktadır. Burada mekânın önceki işlevinin etkisi büyüktür. Claudel (2016) hapishaneler ile ilgili birinin yorum yapması istense bunun genel olarak “kapalı kalmış yer kokusu” olarak tanımlanacağını ancak aslında oranın “kapatılan biri” veya “kapatılmışlık” koktuğunu söyler ve şöyle devam eder: “...Burada her şey solgun, güçten düşmüş, boğulmuştur; dışarıda sınırsızca serpilip gelişebilen şey kalın duvarlar arasında, yüksek camlı kabinler içinde, parmaklıklarla çevrili daracık alanda âtil halde kalır. Dizginlenmiş, eksiltilmiş, yavaşlatılmış olan yaşamın kokuları hapishanede bir oktav kaybeder. Bu kokular donuklaşıp matlaşır gerektiği gibi çınlayamazlar. Eskimiş duvarların pisliğine, sürekli yıkanmasına rağmen bir türlü temizlenmeyen yerlerin hüznüne maruz kalırlar...” Burada tarif edilen hapishane mekânına işlemiş olan fiziksel özelliklerin duygusal birer ögeye dönüşme hali bu çalışmada da örneklem alanı olarak cezaevi müzelerinin seçilmesini açıklar niteliktedir. Mekândaki yapısal öğelerin aşınmışlığı, zamanla üzerlerine yerleşen doku, renklerin solgunluğu, ortama sinmiş olan metruk kokunun çeşitleri, betonların arasında zamanla büyüyen yeşiller, esen rüzgarın ve öten martıların sesleri, aşınmış küpeşterelerin dokusu, düzenlenmiş ve sergilenen koğuşlar, yaşanmışlıklara ait olan elemanların sergileri, o günlerden kalan ranzalar, dar uzun karanlık koridorlar ve artırılabilir daha bir çok öge Claudel’in (2016) de değindiği gibi bu hüznü bize hissettirmektedir. Mekânın insan duygularına dokunduğu ve duygulanımlara yol açan bu sebepler, çalışma kapsamında Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi çalışma alanı olarak tercih edilmesinde etkili rol oynamıştır (Şekil 9).

- Sinop Cezaevi Müzesi

Mimarının kim olduğu bilinmemektedir. Ne zaman inşa edildiği kesin olmayan Sinop kalesinin içinde konumlandırılmıştır. II. Abdülhamid zamanında inşa edilmiştir. O dönemde Türk mimarlar müteahhitlik alanında yeterli sermayeye sahip değildirlere, bu nedenle komplike işler ile ilgilenememektedirler. Bu nedenle Sinop Cezaevinin de gayrimüslim bir müteahhit/mimar tarafından inşa edildiği düşünülmektedir (Kuru, 2004).

Bina 3 bölüm ve 28 koğuştan oluşur. U planlı ve iki katlıdır. (Tırıl, 2017). Kesme taştan kullanılan bina kiremit çatılı, kâgir bir yapıdır, pencerelerde, ana giriş ve koğuş kapılarında demir parmaklıklar bulunmaktadır. U şeklinde simetrik koğuş sistemi mevcuttur. 1. ve 2. kısımlar iki katlı iken, 3. kısımda bodrum da ilave olmaktadır. Ek olarak disiplin hücreleri, kadınlar koğuşu, çocuk ıslahevi ve hamam bulunmaktadır (Kuru, 2004). Kalenin güneyine yakın olan disiplin hücreleri ve bazı koğuşlar, zemin deniz seviyesinde olduğu için çok rutubetlidir (Yılmaz, 2009). Sinop Cezaevi 1996 yılından itibaren boşaltılarak müzeye çevrilmiştir; bu süreçte 1999 yılında kapatılarak ve Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. 2003 yılında İl Özel İdaresi'ne tahsis edilmiştir (URL-7, 2018). 2008 yılında planlanan bir proje ile de cezaevinin kültürel bir komplekse dönüştürülmesi üzerine AB projesi kapsamında bir dönüşüme girmiştir (Doğancili ve Oruç, 2016). Günümüzde hala sürmekte olan bu proje kapsamında binalarda dönüşüm yapılması hedeflenmiş ve işlevsel değişikliklere yer verilmiştir. 2018 yılında başlanan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Wehdorn Architekten ve Viyana Teknik Üniversitesi iş birliği ile hazırlanan AB projesi ile de Cezaevi Müzesi tekrar restore edilerek yeniden halka açılması planlanmıştır. Bu ortak iş birliği içinde yürütülen çalışma kapsamında Sinopale Forum adı altında ve farklı workshoplar ve konferanslar da yer almıştır.

Cezaevi işlevinde kullanılırken burada mahkûm olmuş ünlülerden bazıları Refik Halit Karay, Mustafa Suphi, Ahmet Bedevi Kuran, Refii Cevat, Hüseyin Hilmi, Burhan Felek, Osman Cemal Kaygılı, Cemal Zühtü Benneci ve Sabahattin Ali'dir. (Belli ve Özdemir, 2018). Cezaevi ile konusal ya da mekânsal olarak ilgili çekilen film ve dizilerden bazılarına Pardon (2005), Bizim Hikaye (2015) filmleri ve Köpek (2005), Parmaklıklar Ardında (2007), Eşkîya Dünyaya Hükümdar Olmaz (2015), Tatar Ramazan (2013) dizileri örnek verilebilir. İlgili kitaplara ise Sarı Mestan (Yavuz, 2015), Dut Ağacı (Kara Zorlu, 2018), Sinop'un Hanı Sinop Hapishanesinin Tarihi ve Edebiyattaki Yeri (Ersoy, 2019), Sinop Kalesi ve Tarihi Cezaevi (Sinop Valiliği, 2008) örneklerini vermek mümkündür.

Halkın cezaevi ile ilgili düşünceleri hep çok ağır koşullar barındırdığı ile ilgili söylemlerdir. Surlarla çevrili ve rutubetli oluşu, zindanları barındırması, kötü yaşam koşulları, farelerin çok olması, mahkumların çoğu zaman açlığa maruz kalması, işkenceler gibi konulardan ötürü buranın yaşanması oldukça zor bir yer olduğundan bahsederler (Nahya, 2014). 1979 yılında cezaevinin duvarına kadar gelen deniz doldurularak yol yapılmış ve deniz binaya uzak kalmıştır (Tırıl, 2017). Bu zamana kadarki süreçte ise denizin cezaevi duvarlarına kadar geliyor olması hem mekânsal nem açısından rahatsız edici, hem ses ve koku açısından farklı duygular hissettirici bir niteliğe sahiptir. Deniz ile olan bu ilişki duvarın diğer tarafında hapis olan Sabahattin Ali için de duygularını ifade etmede bir araç olmuştur. “Aldırma Gönül” şiirinin dizelerinde de buna yer vermiştir.

Belli ve Özdemir (2018) yaptıkları çalışmada, Sinop Cezaevi Müzesi’ni ziyaret eden ziyaretçilerin Tripadvisor sitesindeki yorumlarını nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemiyle analiz ederek olumlu ve olumsuz olarak sınıflamışlardır. Olumlu sonuçlardan en belirgin olanları görülmesi gereken ve etkileyici bir mekân olduğu ile ilgili yorumlar olurken, olumsuz olanlar binanın bakımsız olduğu ve restorasyon gerektirdiği ile ilgili yorumlardır. Türkoğlu ve Bardakoğlu (2017) ise ziyaretçiler ile nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğini kullanarak ziyaretleri sonrası görüşmeler yapmışlardır. Burada ziyaretçilerin olumsuz yorumları yine aynı şekilde binanın bakımsızlığı ile ilgili ve bilgilendirmelerin eksikliği ile ilgili olmuştur. Ziyaretçilerin en büyük motivasyonları ise tarihi dokunun bozulmamış olması ve buradaki acı duygusunu hissedebilmek olmuştur.

Bu hapisane, fiziki şartlar ve bir kalenin içinde bulunması, erişebilirlik gibi özellikleri ile ünlenerek kaçılması mümkün olmayan bir yer olarak anılmaya başlanmıştır ve Sinop kenti de bu hapisane ile ünlenmiştir (Yılmaz, 2009). Sabahattin Ali de burada yazdığı şiirler ve hikayelerinin bazılarında buradan esinlenmiştir.

Şekil 10. Sinop Cezaevi Müzesi’nden görüşler (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Sinop Cezaevi Müzesi'nin çalışma kapsamındaki iki müzeden biri oluşu konusunda şuna değinmek gerekir. Sinop Cezaevi aktif olarak hapisane işlevine hizmet ettiği zamandan günümüze neredeyse olduğu gibi korunarak, üzerinde çok az değişiklik ve restorasyon yapılarak günümüze kadar gelmiş bir cezaevi müzesidir (Şekil 10). Bu nedenle çalışma kapsamında yapılan müdahalelerin Ulucanlar Cezaevi Müzesi ile kıyaslandığında oldukça az olması ve yapısal onarımların dışında mekânın yapısal öğelerine yeni yapısal katmanların eklenmemesi sebebiyle Sinop Cezaevi Müzesi'nden "müdahale edilmemiş mekân" türü olarak bahsedilecektir.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

1960 tarihli Merkez Cezaevi Müdürlüğü ve Milli Emlak Müdürlüğü arasında geçen yazışma belgelerine göre şehir planlamacısı Alman Carl Christoph Lörcher'in önerisi ile Ulucanlar Cezaevi; 1925 yılında İçişleri Bakanlığınca "Umumi Hapishane" olarak inşa edilmiştir. Carl Christoph Lörcher, bu bölgeyi cezaevi olarak önerirken, nedenini "*Özellikle etrafında sürülecek arazi ve tarlaların olması mahpusları faydalı bir çalışmaya sevk etmek, çalışma ile ıslah olmalarını sağlamak ve topluma tekrar kazandırmak için mahallenin meskûn ilişkin uygun görülmüştür.*" şeklinde açıklamıştır. Ancak, Carl Christoph Lörcher'in önerisi ile bu bölgeye inşa edilen cezaevinde yaşananlar o yıllarda umut edildiği gibi olmamış, 1925 yılında "Umumi Hapishane" olarak inşa edilen Ulucanlar Cezaevi, Cumhuriyet tarihinin karanlık sayfalarına tanıklık etmekten kurtulamamıştır (URL-8, 2018). İlk ismi "Cebeci Tefikhanesi" olan cezaevinin sonraki isimleri "Cebeci Umumi Hapishanesi, Cebeci Sivil Cezaevi, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi ve Ulucanlar Cezaevi"dir (Altındağ Belediyesi, 2010).

Bülent Ecevit, Nazım Hikmet Ran, Fakir Baykurt, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Erdal Eren, Necip Fazıl Kısakürek, Fikri Arıkan, Muhsin Yazıcıoğlu, Osman Bölükbaşı, Osman Yüksel Sedengeçti, Hüseyin Cahit Yalçın, Hüseyin İnan, Ali Bülent Orkan, Mustafa Pehlivanoglu, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Yılmaz Güney, Necdet Adalı gibi isimler bu cezaevinde hüküm giymiş önemli kişiler arasında yer almaktadırlar. Konu ya da mekânsal olarak Ulucanlar Cezaevi ile bağlantı olan filmler ve dizilerden bazıları; Uçurtmayı Vurmasınlar (1989), Yılmaz Güney'in Yol (1982) ve Duvar (1983) filmleri, Kafes (2015), Adı: Yunus (2016) filmleri ve Adanalı (2008), Ezel (2009) dizileridir. İlişkili kitaplara ise; Cezaevi arkadaşım Yılmaz Güney: Çirkin Kral'la Ulucanlar'da (Bektaş, 2012), Yılmaz

Güney Ulucanlar Efsanesi (Dönmez, 2007), İdamlar ve Olayların Gölgesinde Ulucanlar (Camgöz, 2013), Tanıkların Ulucanları: Sözlü tarih. (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2007), Darağacında Üç Fidan (Behram, 2005) kitapları örnek verilebilir.

2006 yılında kapatılan Ulucanlar Cezaevi 2007 yılında kültürel miras olarak tescillenmiştir. Bu süreçte Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından açılan Kent Düşleri yarışması, yüksek lisans öğrencileri tarafından projelenmiş ancak bu projeler belediye tarafından kullanılmamıştır. 2011 yılında ise yenileme çalışmaları tamamlanarak Ulucanlar Cezaevi Müze ve Kültür- Sanat Merkezi olarak ziyarete açılmıştır (Özal, 2017; Uysal, 2011). Bina 1. Ulusal Mimarlık dönemi özelliklerinden sivri kemerler, ahşap saçaklar, simetrik plan, volta döşeme gibi öğeler içermektedir. Zamanla bina üzerinde yapılan restorasyonlar ile oluşan değişiklikler binayı farklılaştırmıştır (Çavuş, 2013) (Şekil 11).

Şekil 11. Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nden görünüm (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Sinop Cezaevinde olduğu gibi bu cezaevi ile ilgili yapılmış çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır. Bunlardan bir tanesi, Ulucanlar Cezaevi ile ilgili örnek olay yöntemi kullanılan çalışmadır. Bu çalışmada doküman analizi yapılarak cezaevi ile ilgili basılı olan ve olmayan kaynaklardan veriler elde edilmiştir. Buradan elde edilen veriler yardımı ile yarı yapılandırılmış soru formu oluşturularak müze sorumlusu ile bir görüşme yapılmıştır. Elde edilen veriler ile birlikte mekânın hüzün turizmine olan katkısı ile ilgili yorumlamalar yapılmıştır (Kurnaz, Kurnaz ve Tatlıoğlu, 2017). Ulucanlar Cezaevi Müzesi ziyaretçilerinin internet sitesindeki yorumları üzerinden yapılan içerik analizinden elde edilen sonuçlar dört kategoriye ayrılarak sınıflandırılmıştır. Burada “duygu” başlığı altındaki kategoride “hüzün, korku ve acı”nın en çok vurgulanan duygular arasında olduğu görülmüştür (Aylan ve Kaya, 2020).

Ulucanlar Cezaevi müzesinin çalışma kapsamındaki iki müzeden bir diğeri oluşunun önemli sebeplerinden biri; restorasyonu yapılırken tasarım yöntemi olarak mekânlara

müdahale edilmiş olmasıdır. Restorasyonda yapısal onarımların dışında mekânın duvarlarında, döşemelerinde ve diğer yapısal öğelerde yeni katmanlar oluşturularak mekâna müdahalenin Sinop Cezaevi Müzesi ile kıyaslandığında oldukça yoğun olduğu gözlemlenmektedir. Ziyaretçilerin mekân ile kurduğu empatinin artması adına mekânın içinde de bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu sebepler ile çalışma kapsamında Ulucanlar cezaevinden “müdahale edilmiş mekân” türü olarak bahsedilecektir.

3.2. Alan Çalışması

Bu araştırmada, hafıza mekânları olarak adlandırılan ve yaşanmış bir olaya atfedilmiş mekânların insan duygularının canlandırılmasındaki potansiyelinin araştırılması amaçlanmaktadır.

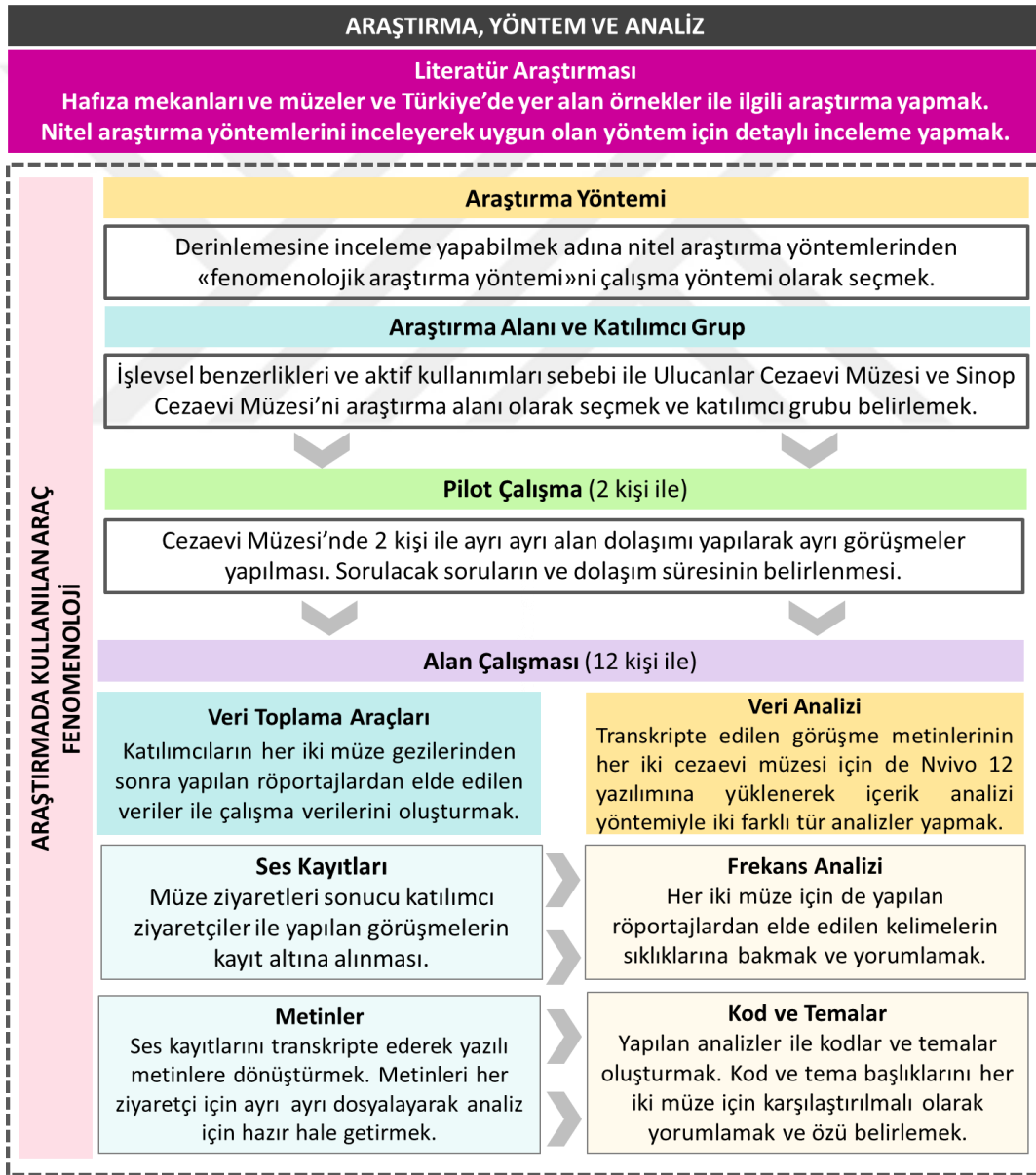
Benzer şekilde Cihangiroğlu (2019) da bir bellek mekânı olarak Ankara Tren Garı ile ilgili araştırmasında geçmişten günümüze bu mekânın orayı kullanan kitlenin belleklerinde nasıl bir yer edindiğini sorgulayan bir çalışma yapmıştır. Bu aşamada, bu araştırmanın tanıtılmasına alan çalışmasında kuramsal ve yöntemsel benzerlikler olması nedeniyle yer verilmiştir. Cihangiroğlu araştırmasını sözlü görüşmeler ile sürdürerek, katılımcıları garı kullanan ve orada çalışanlar olarak iki farklı grup şeklinde değerlendirir. Bu bağlamda katılımcılar ile yapılan sözlü görüşmeleri analiz ederek, çalışmasında hafızada bir mekânın zaman içinde nasıl değişim gösterdiğine ve nelerin daha akılda kalıcı olduğuna bakar. Elde edilen verilere göre de Ankara tren garının mekânsal bellekte yer eden öğelerini; malzemeler (taş, ahşap, cam...), nitelikler (sadelik, asalet, şıklık...), mekânlar (hemen veya anılar sayesinde hatırlanan), hatırlanan çevre yapılar ve sembolize etkileri (eski Ankara, Cumhuriyet...) olarak sınıflandırır.

Hafıza mekanları üzerine yapılan bu araştırmada da benzer bir yol izlenerek mekânsal bellekte yer eden öğelerin kategorize edilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Yapılan literatür araştırması sonucu bir yöntem belirlenerek katılımcılar ile müze ziyaretleri gerçekleştirilmiş, sözlü görüşmeler yapılarak analiz edilmiştir. Araştırma için düşünülen çalışma alanları ortak bir kültürün ürünü olan, kamusal mekân niteliği taşıyan ve yaşanmış toplumsal bir olaya işaret eden mekânlardır. Söz konusu toplumsal olayın/olayların içinde acı, üzüntü, keder, şaşkınlık gibi duyguları barındırması bu tercihte etkili olmuştur. Ancak bu iki araştırma yöntemi arasında kritik düzeyde bir fark vardır.

Cihangiroğlu'nun çalışmasında katılımcı grubunu mekânı aktif olarak uzun süredir kullanan bir grup oluştururken, bu çalışmada anlık olarak deneyimleyen bir katılımcı grubu oluşturmaktadır. Sürece bağlı deneyim ve anlık deneyim arasındaki farklılığın dikkate alınması bu araştırmanın kurgulanmasına da yardımcı olmuştur.

Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yöntem kullanılması planlanmış, örnek alan olarak ise benzer nitelikte iki farklı işlev (cezaevi ve müze) üstlenmiş cezaevleri müzeleri seçilmiştir. Araştırmanın başlangıçtan itibaren izlenen adımlar Şekil 12'de belirtildiği gibidir.

Şekil 12. Çalışmanın araştırma, yöntem ve analizi

Çalışmanın ilk adımında, öncelikli olarak kuramsal çerçevesinin oluşturulması hedeflenmiştir. İkinci adımda ise, alan çalışması ile daha somut veriler elde edilerek her iki çalışma sentezlenmiştir.

Buna bağlı olarak alan çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik araştırma yöntemi kullanılmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım bireysel evrenin araştırılmasıdır. Yani bu yaklaşımın temelini bireysel tecrübeler oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacı deneğin kişisel (öznel) tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamlar incelemektedir (Baş, Akturan; 2013).

Fenomonolojik araştırmada birden fazla gerçeklik vardır. Fenomonolojik araştırmalarda araştırmacı aktif ve pasif algılamalardan somutlanmış davranışlara ve sosyal aktivitelere kadar olan olgular ile ilgili tecrübeler hakkında çalışır, yani araştırmacı bireylerin zaman, yer ve geçmişleriyle olan ilişkileri temelinde gelişen yaşanmış tecrübelerinin derinlerdeki anlamlarını araştırmaktadır. Bu da araştırmacıyı detaylı, duyarlı ve sorgulayıcı bir araştırma süreci içine sokmaktadır (Baş, Akturan; 2013). Moustakas'ın (1994) belirttiğine göre fenomenolojik çalışmalarda katılımcılara genellikle 2 soru yöneltilmektedir: Bunlar, "Fenomen ile ilgili hangi deneyimleri yaşadınız?" ve "Hangi ortam veya durumlar fenomen ile ilgili yaşadığınız deneyimlerinizi etkilemiştir?" şeklindeki sorulardır. Farklı açık uçlu sorular da sorulabilir, çünkü esas önemli olan buradaki verilerin toplanabilmesi ve katılımcıların deneyimlerine olabildiğince erişilebilmesidir (Cresswell, 2015).

Fenomenolojik veri analizinde ise tüm psikolojik fenomenolojistler genel olarak benzer biçimde veri analizi aşamaları izlemişlerdir. Verileri elde ettikten sonra (yorumlamalar, doğrudan mülakat verileri, gözlemler) alıntılar yapılarak ortaya çıkan ifadeler listelenmektedir ya da kodlanmaktadır. Moustakas (1994) bu adımı, anahtar ifadelerin listelenmesi olarak adlandırır. (Cresswell, 2015). Bu aşamada verilerde ayıklama yapılabilir, çünkü nitel araştırmada tüm veriler kullanılabilir değildir. Bir sonraki adımda ise bu ifadelerden hareketle belirli temalar içinde anlam kümeleri geliştirilir. Daha sora bu temalar katılımcıların deneyimlerine ilişkin betimlemeler yazılırken kullanılır (dokusal betimleme). Bu bütüncül betimleme onların "neyi", "nasıl" deneyim ettiklerinden oluşur (Cresswell, 2015).

Bu araştırmanın alan çalışması kısmında da fenomenolojik bir çalışma kurgusu

oluşturulmuştur. Denek grubu, amaçlı gönüllü örneklemelerden oluşmaktadır.² Yapılan literatür araştırmalarında birçok fenomenolojik araştırmadaki örneklem seçiminde buna benzer bir yol izlenmiştir. 12 kişi ile yapılan alan çalışmasının adımları Tablo 5'deki gibi kurgulanmıştır. Alan çalışması için seçilen müzelerin küratörleri tarafından belirlenen tekil bir dolaşım aksı olmadığı için katılımcılar müze gezisi sırasında serbest bırakılmıştır. Her ziyaretçi kendi özgün rotasını oluşturarak dolaşmıştır.

Tablo 5. Her iki cezaevi müzesi için de alan çalışması aşamaları (Pilot çalışma yalnız bir kez uygulanmıştır)

ALAN ÇALIŞMASI	
Hazırlık	<ul style="list-style-type: none"> • Alana gidiş (Araştırmacı ve Katılımcılar) • Pilot çalışma (Katılımcılar haricinde iki kişi ile)
Veri Toplama	<ul style="list-style-type: none"> • Ana Çalışma: <ul style="list-style-type: none"> ○ Çalışma alanının tanıtımı ○ Gezi rotasının açıklanması ○ Rota üzerindeki mekanların tanıtımı ○ Gözlemci eşliğindeki katılımcıların mekânsal deneyimi ○ Eş zamanlı olarak gözlemcinin davranış gözlemi kayıtlarının olması • Gözlemcinin katılımcılar ile görüşmesi.
Veri Analizi	<ul style="list-style-type: none"> • Görüşmelerin transkripsiyonu. • NVivo 12 Programına Görüşmeleri Yükleme ve Analiz Etme <ul style="list-style-type: none"> ○ Kelime Sıklığı Analizi Yapma ○ Her İki Müze İçin Kod ve Tema Oluşturma ○ Betimleme ve Yorumlama
Bulgulara Dayalı Sonuçlar	

² Denek grubu Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü öğrencileri arasından seçilmiştir. Çalışma kapsamında gidilecek yerler önceden ilan edilerek gönüllü öğrencilerin başvuruları değerlendirilmiştir.

3.2.1. Çalışma Alanlarının Ziyareti ve Görüşmeler (Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi)³

Çalışma kapsamında her iki cezaevi müzesi de tasarım olarak araştırmacıya eş mesafededir. Araştırmanın amacı müzeleri karşılaştırmak değildir. Amaç her iki cezaevinin benzerlikleri ve farklılıklarını da dikkate alarak mekânların ziyaretçilerin duygulanımlarına katkısını incelemektir. Denek grubu ile gezilerden sonraki görüşmeler sırasındaki iki müze için karşılaştırmalı konuşmaları çalışma boyunca olduğu gibi aktarılmıştır. Araştırmacı her iki cezaevi müzesi ile ilgili denek grubunun bu karşılaştırma ve benzetmelerine dayanarak da çıkarımlar yapmıştır. Seçilen bu alanlardan öncelikle Sinop Cezaevi Müzesi'ne, sonrasında ise Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ne gidilip, deneyimlenerek çalışma tamamlanmıştır.

Denek grubundakiler mimarlık eğitimi almakta olan kişiler arasından gönüllülük esaslı olarak seçilmiştir. Denek grubu 12 kişiden oluşmaktadır. Öncelikle ön bilgilendirme toplantısı yapılarak, onlara yapılacak olan çalışma hakkında yalnızca gidilecek yerlerin isimleri, gezi programı ve orada bir deneyimlemede bulunacakları bilgisi verilmiştir. Fenomenoloji konusu ve yapılacak çalışmanın ayrıntıları hakkında ön bilgilendirme yapılmamıştır. Bunun nedeni herhangi bir önyargıya sebebiyet verilmemek istenmesidir. Denek grubu bu çalışma kapsamında müzede gerçekleşen bir araştırmada yer aldığı için, denek grubundaki bireylerden metin boyunca “ziyaretçiler” olarak bahsedilmektedir.

Denek grubu ile belirlenen yerde ve tarihte buluşularak ilk gün Trabzon'dan Sinop'a doğru yola çıkılmıştır. Sinop' a varıldıktan sonra ilk gün ziyaretçilerden farklı iki kişilik bir denek grubu ile bir pilot çalışma yapılarak, alanın dolaşılması için verilecek sürenin yeterliliği kontrol edilmiş, gözlemlene sırasında katılımcı olmayan gözlemcinin dikkat edebileceği gezi süresi, görüşme sorularının netleştirilmesi gibi noktalar belirlenmiştir. Yapılacak görüşmelerin içeriği ve konuşma esnasında sorulması ya da sorulmaması gereken ayrıntıların belirlenmesinde de pilot çalışma verimli olmuştur. Pilot çalışmanın sonunda her iki çalışma alanı için de yaklaşık olarak aynı saat aralığı ve aynı hava koşullarında çalışmanın yürütülmesinin uygun olacağına karar verilmiştir. Bu sebeple denek grubunda yer alan kişiler iki farklı çalışma alanında da günün yaklaşık aynı zaman dilimlerine denk gelen zamanlarda deneyimlemelerini gerçekleştirmişlerdir.

³ Bu başlık sırasıyla Tablo 5'teki “hazırlık” ve “veri toplama” aşamalarının anlatımını içerir.

İlk gün sabah saat 9.30 da alan çalışmasının yapılacağı Sinop Cezaevi Müzesi'nde toplanılarak çalışmaya başlanması uygun görülmüştür. Sinop Cezaevi Müzesi önceden cezaevi işlevi görmüş ancak günümüzde fiziksel varlığı ile kendini sergileyen bir müze durumundadır. Öncelikle denek grubuna çalışma alanı tanıtılarak müzenin gezilebilecek alanları ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Bir rota düzeni belirleyerek, denek grubunun duygulanımlarına müdahalede bulunmamak adına yalnızca gezilecek kısımlar hakkında kabataslak bir bilgilendirme yapılmıştır. Sonrasında katılımcı olmayan gözlemci eşliğinde her bir deneğe maksimum 40'ar dakika süre verilerek, sırasıyla ve tekil olarak çalışma alanında dolaşmaları sağlanmıştır. Katılımcı olmayan gözlemci, katılıma dışarıdan bir yabancı olarak aktivitelerle doğrudan etkileşime girmeden veri kaydını gerçekleştirir (Cresswell, 2015). Katılımcı olmayan gözlemci olan araştırmacı, dolaşım sırasında deneği uzaktan gözlemleyerek notlar almıştır. Dolaşımdan sonraki gün sonundaki sözlü görüşmede bu notlara dayanarak deneğin anlatımında ayrıntılara girmesine yardımcı olmuştur.

Yapılan sözlü görüşmeler sırasında denek grubuna pilot çalışma ile yapılan görüşmelerde tamamlanan sorular yöneltilerek görüşmeler tamamlanmıştır. Yöneltilen ana ve duruma bağlı olarak sorulan ara sorular şu şekildedir:

- “Alanda nasıl deneyimler yaşadınız?
 - Size bu deneyimleri yaşattığını hissettiğiniz en önemli öge ne idi?
 - Bu deneyimleri hangi duyularınız aracılığı ile edindiniz?
 - Bu deneyimleri edinirken mekân/duyu/duygu ilişkisinde dikkatinizi çeken farklı/özel bir şey oldu mu?
 - Alanı yeterince etkileyici buldunuz mu? Sizce sebebi nedir?
- Hangi ortam veya durumlar alan ile ilgili yaşadığımız deneyimleri etkilemiştir?
 - Yapay ve doğal ortam koşullarının mekânda hissettiğiniz duygulara katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?”

Çalışmanın ikinci adımında ise denek grubu “Ulucanlar Cezaevi Müzesi”ne götürülmüştür. Ulucanlar Cezaevi Müzesi de önceleri cezaevi işlevinde bulunmuş ancak günümüzde yapılan restorasyon çalışmaları ve iç mekân düzenlemeleri ile kendini ve içindekileri sergileyen bir müze görevindedir. Sinop Cezaevi Müzesi'nden farklı olarak burada sergilenen tek şey binanın kendisi değildir. İçinde yapılan mekânsal düzenlemeler ve

sergileme elemanları ile bina kendi ile birlikte içindekileri de sergiler. Bu mekânda da birinci adımda kullanılan yöntemin aynısı uygulanarak çalışmanın bu adımı tamamlanmıştır.

3.3.2. Alan Ziyaretlerine Bağlı Katılımcı Görüşmelerin Transkripsiyonu ve Analizi⁴

Sonraki adımda yapılan çalışmaların çözümlenmesinde, NVivo 12 adlı program kullanılmıştır. Sözlü görüşmeler yazıya dönüştürülerek elde edilen metinler program üzerine yüklenerek analiz edilmiştir. QSR International firmasına ait bu program nitel araştırmalar için kullanılan veri analiz yazılımlarından biridir. Program üzerine yüklenen 12 kişiye ait 12 görüşme metni analiz edilerek kelime sıklıkları, kodlanmalar, sınıflamalar ve kodlar aracılığıyla kişilerin söylemleri arasında örüntüler oluşturulmuştur. Kod temelli kuram oluşturulan bu program grafiksel ifadelerle de sahiptir. Program üzerinde kelimelerin sıklığını ve kodlanmaları görebilirken bunların sahip olduğu yüzdesel oranlara göre grafikler oluşturarak şematik ifadelerle ve kelime bulutlarına da ulaşılması mümkündür. Araştırma kapsamında sunulan kelime bulutları ve yüzdesel veri grafikleri de bu program üzerinde oluşturulmuştur. Programın sağladığı farklı olanaklar kullanılarak görüşme metinlerinin analizleri bu çalışma kapsamında iki şekilde yapılmıştır:

Birincisinde, açıklamalara bağlı cümleler analiz edilerek anahtar ifadeler ve kelimeler listelenmiştir. Kelime sıklıklarına bakılarak en çok kullanılan kelimeler üzerinden bir yorumlama yapılmıştır. Program üzerinden kelime sıklıklarına bakılarak kelime sıklığı analizi ve bu sıklıklara bağlı kelime bulutları oluşturulmuştur.

İkincisinde ise, ziyaretçilerin görüşmelerinden alınan cümleler ayrı ayrı gruplanıp sınıflanarak bunlara bağlı kodlar oluşturulmuştur. Kodların oluşturulmasında metin analizleri için izlenen yolda ilk olarak görüşme metinleri program üzerine yüklenerek tüm ziyaretçilerin metinleri bu program üzerinde toplanmıştır. Kodları oluşturan cümleler ziyaretçilerin görüşmelerdeki açıklamalarının ortaklıkları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Sonraki adımda ise kodlar da gruplanarak temaların alt başlıklarına yerleştirilmiştir. İki müze karşılaştırmalı olarak yorumlanacağı için her kod altında her iki cezaevi müzesi için ayrı ayrı kodlama yapılmıştır. Daha sonra bu kodlamalar ve temalar ziyaretçilerin deneyimlerine ilişkin betimleyici bir yazı yazarken kullanılmaktadır (dokusal betimleme).

⁴ Bu başlık Tablo 5'teki veri analizi aşamasını açıklar.

Bunlar aynı zamanda ortam ve bağlam ile ilgili betimleme yaparken de kullanılmaktadır (yapısal betimleme)⁵. Bu adımların ardından ziyaretçilerin ortak deneyimlerine dayanan fenomenin “öz” ünü ortaya koyan bir betimleme yapılmaktadır. Bu betimleme üzerinden yorumlamalar yapılarak elde edilecek bulgular ile sonuçlara ulaşılır. (Cresswell, 2015).

Fenomenolojik bir araştırma olan bu çalışmada görüşmelerden alınan veriler kodlama sistemi ile sınıflandırılmıştır. Benzer kodlama çalışmalarını önceden yapılmış birçok çalışmada görmek mümkündür. Göçer (2014) öğretmenler ile yaptığı fenomenolojik çalışmada, Türkçe kullanımının sorunlarını görüşmek üzerine bir çalışma yapmıştır ve görüşmeler sonucu kodlamalar oluşturmuştur. Demirci (2016) 15 çocuk ile yaptığı fenomenolojik çalışmada içerik analizi yöntemini kullanarak, yaptığı görüşmeler sonucu konuyu 4 tema ve 16 kod altında toplamıştır. Genç, Demirkaya ve Karasakal (2010) da yedinci sınıf öğrencilerinin orman kavramını algılamaları ile ilgili çalışmada yaptıkları görüşmeleri analiz ederek 7 farklı tanım kategorisine ulaşmıştır. Levent vd. (2017) yükseköğretimde gelecek ile ilgili öğrencilerin düşüncelerini aldıkları makalede, 9 öğrenci ile görüşme yaparak konuşulanları ayrı başlıklar altında kodlamışlardır. Demir, Baz ve Atarbay’ın 10 ergen annesi ile yapılan çalışmasında annelerin çocuklarını izleme tavrı araştırılmıştır. Yorumlayıcı analiz ile çözümlenen çalışmada, 3 ana tema belirlenerek alt başlıklarda kodlar oluşturulmuştur.

Bu çalışmada da görüşmelerin transkripte edilmesinden sonra şu adımlar izlenmiştir;

- Nvivo 12 programına yüklenen görüşme metinleri detaylı şekilde tekil olarak okunduktan sonra çalışma için oluşturulacak strüktüre katkı sağlayacak konu ile ilişkili önemli ifadeler belirlenmiştir.

- Ziyaretçilerin benzer ifadelerinin⁶, mekândaki benzer yönlere dikkat çeken cümlelerin, benzer duyguları açığa vuran söylemlerin başlıklar altında toplanması sağlanmıştır ve kodlar oluşturulmuştur.⁷ Bu işleyiş Şekil...’deki örnekten takip edilebilir. Cezaevi Müzeleri örnekte sırasıyla SCM ve UCM olarak kısaltılarak gösterilmiştir.

⁵ Dokusal betimleme araştırmaya katılanların neyi deneyimledikleri ile ilgili iken, yapısal betimleme bu deneyimin nasıl gerçekleştiği ile ilgilidir (Cresswell, 2015).

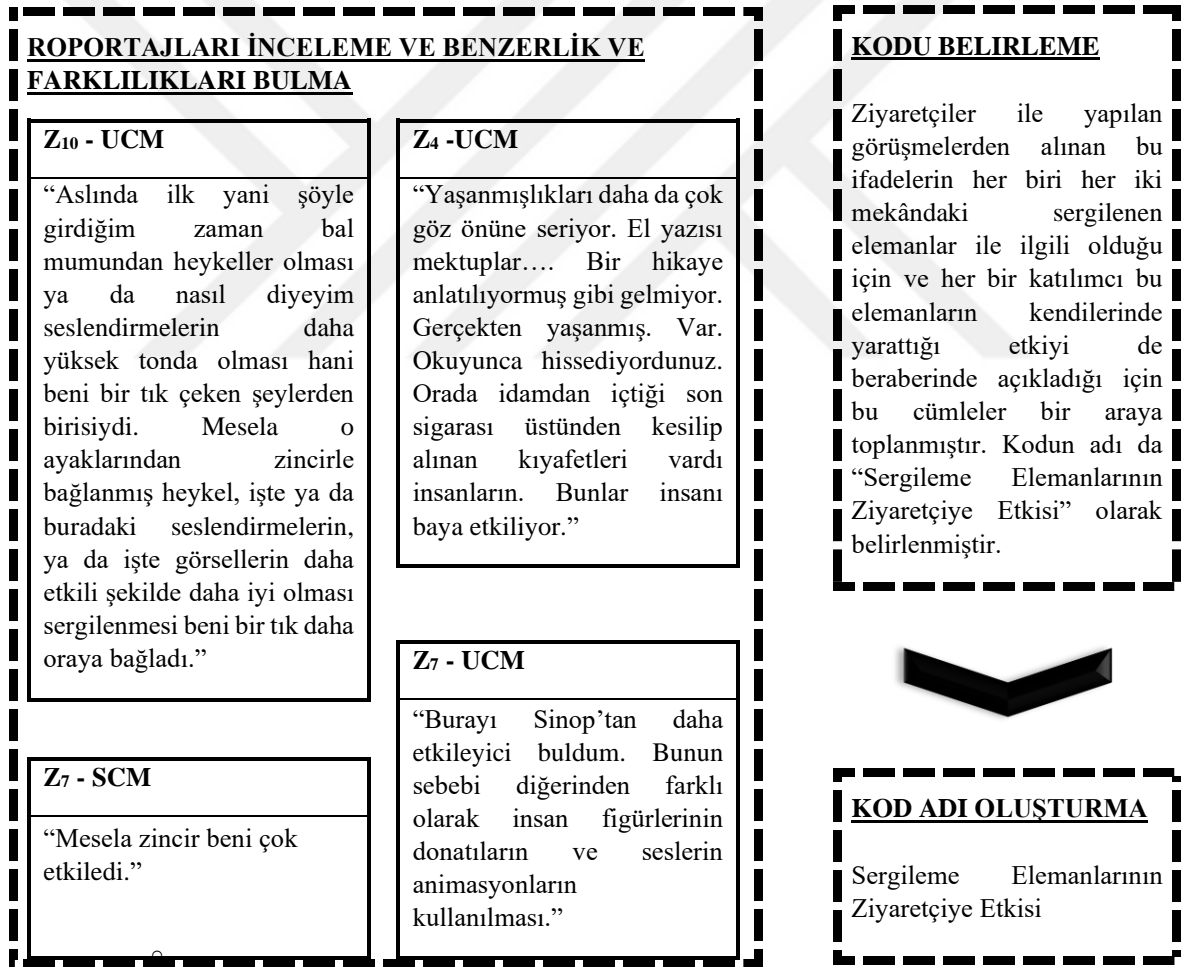
⁶ Terminoloji kullanımında, deneklerin ifadeleri esas alınmıştır. Bu nedenle sözcük seçimleri fazlaca değiştirilmemiştir. Sonuçlar bölümünde burada bahsi geçen bulgular ve yorumlanan ifadeler ise alan terminolojisi kullanılarak açıklanmaktadır.

⁷ Oluşturulan kodlar bir sonraki başlıkta ziyaretçilerin söylemlerinden betimlemeler yapılarak ve önemli görülen spesifik cümlelerine referanslar verilerek ve yorumlanmıştır. Yorumlamalar öncelikle kişisel düzeyde ve cümleler özelindedir. Ancak devamında kodlar ile ilgili bu kişilere ait yorumlama parçaları birleştirilerek ana bir yoruma varılmaya çalışılmıştır. Kodlardan elde edilen bulguları açıklarken, her bir ayrı kod başlığı için uygulanan sistem bu şekilde devam eder. Her bir kod başlığı için öncelikle kişiler özelinde yorumlamalar

○ Oluşturulan kodlardan yakın konuları içerenler temalar altında toplanarak bu temalar da isimlendirilmiştir.

○ Her kod başlığı Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi için ayrı ayrı ve ortak olarak değerlendirilmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucu her ikisi için benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkarılmıştır (Şekil 13).

Araştırmada katılımcıların gizliliğini korumak amacıyla görüşülen 12 ziyaretçi isimlerine göre alfabetik sıraya konularak Z₁, Z₂, Z₃, ... Z₁₁, Z₁₂ olarak on iki farklı isim ile isimlendirilmiştir. Tüm araştırma boyunca konuşmalarının alıntılındığı yerlerde kendilerinden bu şekilde bahsedilecektir.

Şekil 13. Kod oluşturma yöntemi örneği

yapılıp, her iki müze için benzerlik ve farklılıklar belirlenerek en son ana bir yoruma varılır ve bu bulgulara dayanarak bir sonuç elde edilir.

4. BULGULAR

Ziyaretçi görüşmeleri transkripte edilerek elde edilen metinler iki farklı biçimde incelenerek, iki farklı bulgu başlığı oluşturulmuştur. Yapılan yorumlamalar da bu başlıklar altında ayrı ayrı yer almaktadır.

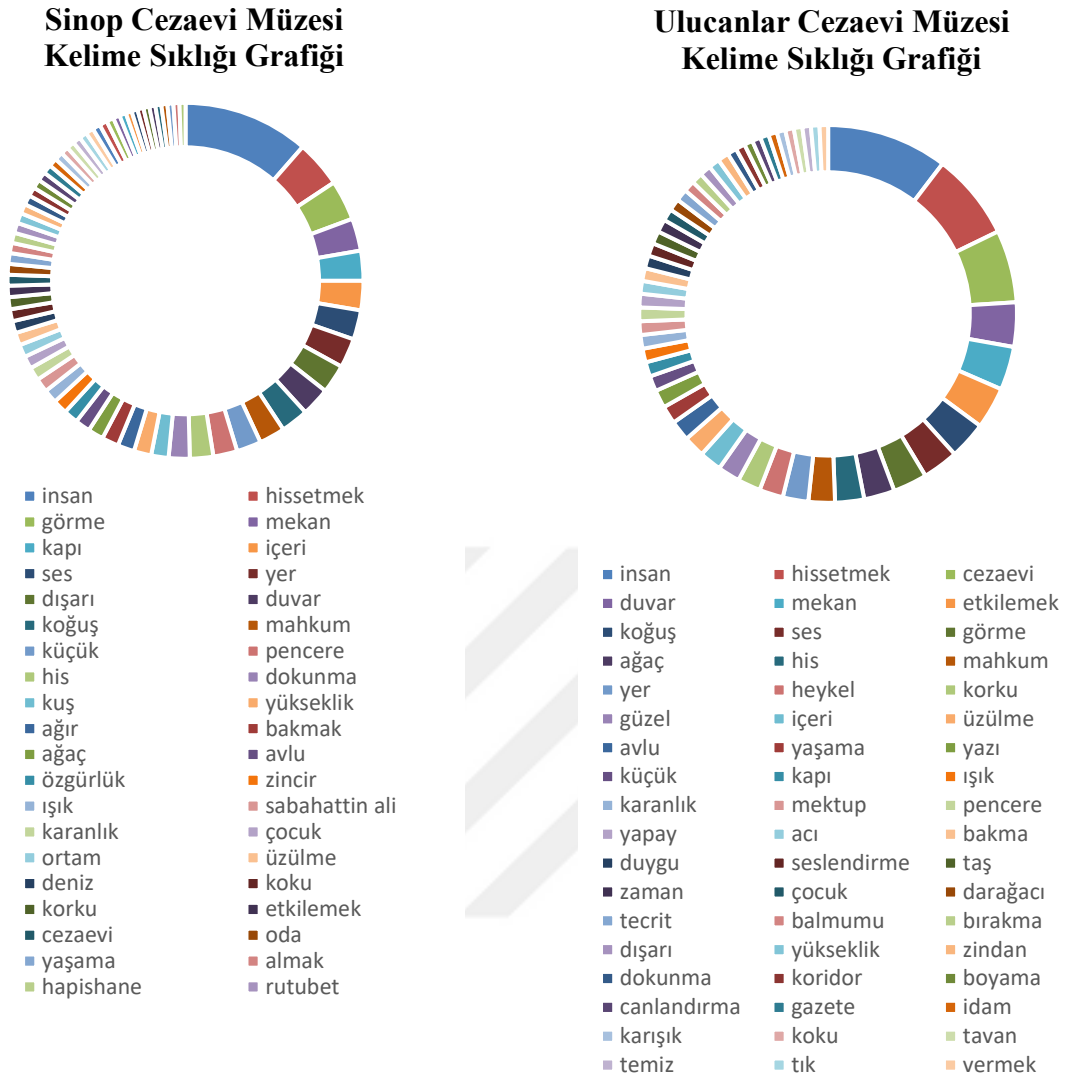
Bunlardan ilki frekans analizi ve bulguları, ikincisi kod ve temalandırma bulgularıdır. Elde edilen veriler yorumlanarak sonuçlara ulaşılmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14. Bulgular ve sonuçlar

4.1. Frekans (Kelime Sıklığı) Analizi Bulguları

Ziyaretçiler ile yapılan görüşmelerden elde edilen sesli veriler transkribe edilerek metinleştirilmiştir. Görüşme metinlerinde kullanılan toplam kelime sayılarına bakılarak frekans analizi yapılmıştır. Bu işlem yapılmadan önce bağlaçlar ve ayrı yazılan ekler sayaç listesinden çıkarılmıştır ve araştırmacının soruları bu sayıya dahil edilmemiştir. Her iki cezaevi müzesi için 10 kelimedenden fazla kullanılan kelimelerin sıklıkları Şekil 15'te gösterilmiştir.

Şekil 15. Cezaevleri ile ilgili görüşmelerde kullanılan kelime sıklığı grafikleri

Ortaya çıkan bulgularda en çok kullanılan kelimeler arasında Sinop Cezaevi Müzesi ve Ulucanlar Cezaevi Müzesi ile ilgili “insan ve hissetmek” kelimeleri ilk sırada yer almıştır. Devamında “ses, cezaevi” kelimeleri iki müze için de ortak olarak sık kullanılan kelimeleri oluştururlar. Sinop Cezaevi Müzesi için “görme, mekân, kapı, içeri, ses, yer, dışarı, duvar, koğuş, mahkûm” kelimeleri daha sık kullanılırken, Ulucanlar Cezaevi Müzesi için “cezaevi, duvar, mekân, etkilemek, koğuş, ses, görme, ağaç, his, mahkûm, yer, heykel” sözcükleri daha çok kullanılmıştır. Burada dikkat çeken nokta Sinop Cezaevi Müzesi’nde “kapı, duvar ve pencere” yapı elemanlarından oldukça söz edilerek “görme ve işitme” duyuları ön plandayken; Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde burada “duvar” yapı elemanından daha sık söz

edilmiştir, anlatımda işitme ve görme duyularına sıkça değinilmiştir. “Ses” kelimesi sıkça geçmiştir çünkü kullanılan yapay seslendirmelerden aynı çoklukta bahsedilmiştir. “Ağaç” da burada sıkça söz edilen başka bir kelimedir çünkü yeşilin eksikliği ve darağacının yanındaki kavak ağacından sıkça bahsedilmiştir. “Heykel” kelimesi ise balmumu heykellerden oldukça etkilenen ziyaretçinin söz ettiği başka bir ögedir.

Her iki cezaevi için ortak olarak 20 tekrardan çok tekrar edilen sözcüklerse Tablo 6’da verilmiştir. Yoğun kullanılanlardan az kullanılanlara doğru “insan, hissetmek, cezaevi, görme, mekân, duvar, kapı, etkileme, içeri, ses, yer, koğuş, mahkûm, küçük, pencere, his, ağaç, dokunma, kuş, yükseklik, ağır, bakmak, heykel, korku, güzel, avlu, üzülmeye” kelimeleri her iki cezaevi ile ilgili görüşmede de yirmi tekrardan fazla kullanılmıştır. İki görüşmede de 20 kelimedenden fazla tekrar edenler kelimeler için tabloda daha çok tekrar edilen görüşmenin tekrar sayısı gösterilmiştir.

Tablo 6. Görüşmelerde 20 tekrardan üstünde geçen kelimeler ve kullanım sıklıklarının sayısı

No	Kelime	Sayı	No	Kelime	Sayı	No	Kelime	Sayı	No	Kelime	Sayı
1	insan	210	11	yer	49	21	yükseklik	29	31	zincir	24
2	hissetmek	102	12	dışarı	48	22	ağır	28	32	ışık	23
3	cezaevi	85	13	koğuş	46	23	bakmak	28	33	sabahattin ali	23
4	görme	67	14	mahkum	43	24	heykel	28	34	karanlık	22
5	mekan	54	15	küçük	41	25	korku	27	35	çocuk	21
6	duvar	52	16	pencere	40	26	rutubet	27	36	ortam	21
7	kapı	50	17	his	39	27	güzel	26	37	yaşama	21
8	etkileme	49	18	ağaç	36	28	avlu	25	38	yazı	21
9	içeri	49	19	dokunma	35	29	üzülme	25	39	deniz	20
10	ses	49	20	kuş	29	30	özgürlük	24	40	koku	20

4.2. Kod ve Tema Bulguları

Yapılan analizler sonucu 12 ziyaretçinin görüşmeleri incelenerek 14 kod ve bu kodların üst başlığı olan 3 tema oluşmuştur. Elde edilen kodlar ve temalar Tablo 7’de belirtilmiştir.

Temalar, “genel mekân – ziyaretçi etkileşimi (iç mekân, dış mekân ve spesifik mekanlar olarak üç grup altında incelenerek), mekân parçaları – ziyaretçi etkileşimi, ziyaretçi” başlıklarından oluşmaktadır.

Kodlar ise bu temaların altlarına “koğuş-hücre düzenlemelerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi, mekânın olumsuz yönleri, mekânın-fiziki ortam koşullarının ziyaretçi psikolojisine etkisi, açık alan düzenlemelerinin (avlu) etkileri ve doğal faktörler, Sinop Cezaevi Müzesi spesifik mekanları, Ulucanlar Cezaevi Müzesi spesifik mekanları, mekânda özel olarak vurgulanan yapısal öğeler, mekândaki materyaller, sergileme elemanları, duyuşsal öğeler, empati yapma, kişisel hafıza ile kurulan ilişki, verilen duyuşsal tepkiler, ziyaretçi görüşleri” isimleri ile yerleşmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Görüşmelerden elde edilen temalar ve kodlar

<p>○ Genel Mekân – Ziyaretçi Etkileşimi</p>	
<p><u>İç Mekân</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Koğuş-Hücre Düzenlemelerinin Ziyaretçi Üzerindeki Etkisi ▪ Mekânın Olumsuz Yönleri ▪ Mekânın-Fiziki Ortam Koşullarının Ziyaretçi Psikolojisine Etkisi <p><u>Spesifik Mekânlar</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sinop Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları Zindan, Sabahattin Ali Koğuşu, Disiplin Hücresi, Çocuk Bölümü, Atölye, Görüş Alanları, Kütüphane, Film Seti Koğuşu ▪ Ulucanlar Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları Darağacı, Zindan, Hamam, Kütüphane, Tecrit Odaları, Görüş Alanları, Mutfak-Tuvalet 	<p><u>Dış Mekân</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Açık Alan Düzenlemelerinin (Avlu) Etkileri ve Doğal Faktörler
<p>○ Mekân Parçaları – Ziyaretçi Etkileşimi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mekânda Özel olarak Vurgulanan Yapısal Öğeler ▪ Mekândaki Materyaller ▪ Sergileme Elemanları 	
<p>○ Ziyaretçi</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Duyusal Öğeler Görme, İşitme, Dokunma, Koklama, Tatma ▪ Empati Yapma ▪ Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki ▪ Verilen Duyusal Tepkiler ▪ Ziyaretçi Görüşleri 	

Her iki müze için de röportajlardan elde edilen kelime kullanım sıklıkları, kodlar ve temalar belirlendikten sonra bununla ilgili olarak hangi ziyaretçinin hangi kod hakkında görüş bildirdiklerinin kontrol listesi yapılmıştır. Akabinde her kod kendi özelinde tartışılarak, ziyaretçilerin konu ile ilgili kişisel görüşlerinden alınan referanslar ile yorumlanmıştır. Genel olarak tüm kodlar ile ilgili fikir belirtilirken, en az fikir belirtilen kod “Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki” kodudur. “Duyusal Öğeler”, “Spesifik Mekânlar” ve “Ziyaretçi Görüşleri” kodlarında ise tüm ziyaretçiler her iki cezaevi müzesi için de fikirlerini belirtmiştir.

Hakkında yorum yapılan ve yapılmayan kodlamalara bakıldığında; genel çerçeveden de anlaşılacağı gibi ziyaretçiler en çok mekân ile ilgili duygu-düşünce ile önerilerinin ve bu mekâna ait parçalar özelinde yorumlarının üzerinde durmuşlardır. Belirlenen kodlara ait başlıklar altında yapılan geniş incelemelerde her başlık altında her ziyaretçinin fikri burada yer almamaktadır. Kodlar ve sayımlar yapılırken hepsi dikkate alınmış olsa da burada başlıklar altında alıntılar şeklinde örnek verilecek olan cümleler ziyaretçilere ait göze çarpan ya da çokça kişinin ortak düşüncelerini açıklayabilen cümlelerdir.

4.2.1. Genel Mekân – Ziyaretçi Etkileşimi

Bu tema altında oluşturulan kodlar iç mekân, dış mekân ve spesifik mekanlar başlıkları altında incelenmiştir. Genel mekân ve ziyaretçi etkileşiminden oluşan tüm duygulanımların yorumlarını ve yorumlanmalarını kapsar.

“İç mekân”, “Dış mekân” ve “Spesifik mekanlar” olarak üç başlıkta incelenmiştir.

4.2.1.1. İç Mekân

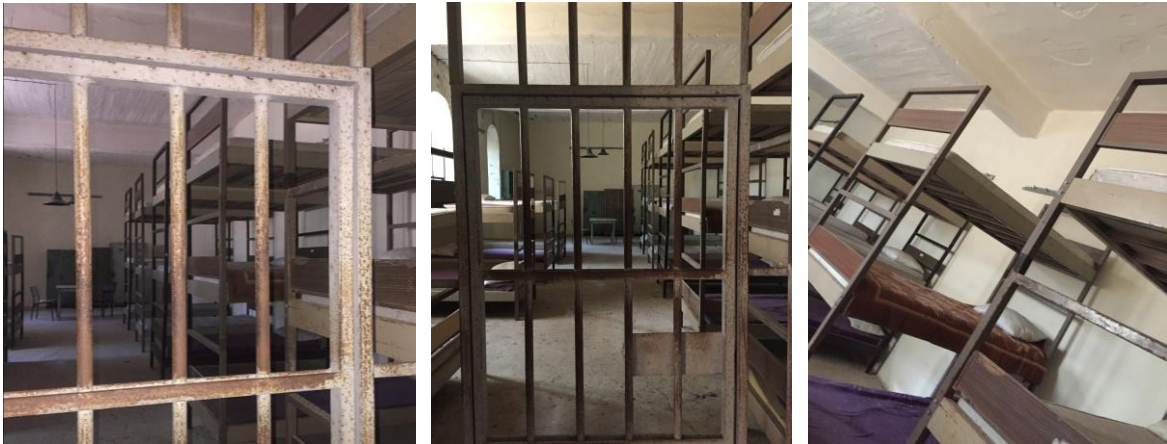
İç mekân düzenlemeleri ile ilişkili olan kod başlıkları bu bölümde yer almaktadır. “Koşuş-hücre düzenlemelerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi, mekânın olumsuz yönleri, mekânın-fiziki ortam koşullarının ziyaretçi psikolojisine etkisi” olarak üç kod başlığından oluşur.

4.2.1.1.1. Koşu-Hücre Düzenlemelerinin Ziyaretçi Üzerindeki Etkisi

Koşu ve hücreleri gezen ziyaretçilerin bu mekanlar ve içeride yapılmış/yapılmamış olan düzenlemeler ile ilgili yorumlarını kapsamaktadır.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Ziyaretçiler koşu alanlarındaki düzenlemeler ile ilgili yorumlarında en çok ranzaların üç katlı kullanımı ve üçüncü kat hizasındaki askılıklar ile ilgili söylemlerde bulunmuşlardır. Z₄, “Mesela üçlü ranzalar varmış ben üçlü ranza olduğunu bilmiyordum. Bu şekilde çok daha fazla insanın aynı yerde kalabildiğini anladım. Ne kadar zor olduğunu anladım. Ama kafamda ben, ikili ranzalar şu kadar boşlukta konulmuştur gibi şeyler canlandırmıştım. Bir sayı tahmin ediyordum ama sonra hiç tahminim gibi olmadığını anladım.” şeklinde bir yorum ile işlevsel kullanımın o alan içindeki yetersiz etkisinden bahsedilmiştir. Z₆ “...film çekilirken daha rahat bir ortam vardı. Hani orada iki katlı ranzalar kullanılmış. Daha sıcak bir ortam var. Bence hani o asıl kullanımda üç katlı ranzalar ve zaten kullanım için üçüncü kata çıkman gerekiyor ve gayet zor merdivende yok onlarda ki gerçekte var mı, yok mu diye onu düşünmüştüm ben. Merdiven kesinlikle hani ergonomi vs. bir şey yok insanları zaten zorlu şartlarla bastırıp sindirilmeye çalıştığı bir ortam. Hani ne kadar doğru psikolojik açıdan bilmiyorum ama bu yapılmamalı bence.” şeklindeki bir söylem de yine koşu alanındaki üç katlı ranza düzenlemesinin ne kadar rahatsız edici olduğunu ziyaretçinin hissettiğine dair bir göstergedir (Şekil 16).

Şekil 16. Üç ve iki katlı ranzalar (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₈ de “Askılıklar çok yukarıdaydı üç katlı ranzalar olduğu için yukarıda olduğunu söyledik. Alt katta bir mahkûm bir şeyini asması için sürekli üst kattaki mahkûma söyleyecekti. Bu o zamanın koşullarında kavga sebebi bile olabilir. Kendimi alt ranzadaki mahkûmun yerine koydum. Üst ranzadaki uyuduğunu düşündüm askılıktan bir şey almam lazım olsa üst ranzadaki uyandıramam.” diyerek koşullarda yapılmış olan temsili ranza düzenlemesinin kendini mahkûm yerine koyarak empati yapmasına yol açtığını ve hissettiği duyguları anlatmaktadır. Benzer şekilde üçüncü kat hizasındaki ranza ve askılıklar için Z₁₀; “En son koşuğa şey üç katlı ranzalar vardı. Yani kişi sayısının fazla olmasının getirdiği bir şey galiba ve ranzalar o kadar yüksek olduğu için aslında askılıkları da o kadar yukarıya koymuşlar. Onu fark ettim.” diyerek aynı zorluk hissine değinmiştir (Şekil 17).

Şekil 17. Yüksek askılıklar (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₂ ise “...dışardan baktım 3 katlı ranza falan vardı. Boş alanlardan ziyade onları görünce daha çok hani kendimi oraya o darlığa, mesela diğer boş alanlara girdiğim de yine biraz ferah yükseklik olsun, boşluk olsun ama en son oralara geldiğim için her şeyi yerleştirdikten sonra biraz daha darlık hissi uyandırdı yani içeri giremedim.” diyerek üç katlı ranzaların rahatsız edici konforsuz koşullarına değinmiştir. Genel olarak koşuğ içlerinin boş bırakıldığı Sinop cezaevinde sergileme adına birkaç koşuğa bırakılan ranzaların ve askılıkların ziyaretçinin duygu durumuna ve hislerine etkisi yoğun olmuştur (Şekil 18). Z₈ üçüncü kattaki erişim zorluğunu “Umutsuzluk, bir başkasına muhtaç olma hissi.” olarak tanımlayarak düzenleme karşısında hissettiği duyguları betimlemiştir.

Şekil 18. Donatısız koğuş örneği (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Koğuşların donatısız oluşu kimi ziyaretçi için eksiklik olarak görülürken kimi ziyaretçi için düşündürmeye teşvik eden bir unsur sayılabilir. Bu düşündürücü etmen Z₉ tarafından şöyle açıklanıyor “Yani tabi boş bir odaya giriyorsun orada nasıl bir yaşantı var hissetmiyorsun, o hissettiriyor size. Oraya gelene kadar şey oluyor zaten hani boşluk böyle. Burada kalıyor insanlar ama nasıl kalıyor çok bir canlanmıyor kafanda. Ha oraya gelince oradaki yaşantı gözünün önüne geliyor. Öyle bir etkisi oluyor...bir boşluk oluşuyor, bazı şeyler gidiyor. Orda da aynı şekilde hissedemiyorsun, eşyalar olmayınca. Mesela orada gardiyanlar vs. bilmem ne bir sürü etmen var ya, onları etkileyen. Onların hiçbiri mesela hissedilen şeyler değil. Burada boşken mekân boşken tek hissedilen, kısıtlanmıştıktık yani...” Mekandaki boşluğun varlığının bazen de insanı düşünmeye yönlendirdiğini anlamamız mümkündür.

Bunun yanı sıra koğuşların binanın üst katında oluşu, pencerelerin yüksekte parmaklıklı ve telli oluşu, koğuşların yapısı itibari ile kapısı kapandığında dışarı ile bağlantısının kesilmesinin verdiği his, koğuşların hacimsel olarak büyük olmasına ve çok kişiye hizmet etmesine rağmen içlerinde birer tane lavabo bulunduruşu da ziyaretçilerin müzedeki duygu durumunu olumsuz yönde etkilemiştir.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Sinop Cezaevi Müzesi’nden farklı olarak buradaki koğuşların donatılı olması ziyaretçiyi bilgilendirmek ve meraklandırmak açısından daha etkili bir işlev üstlenmiştir. Bunu Z₆ şu şekilde açıklar: “Mesela oradaki şeyler, eşyaları etkileyiciydi. Mesela hatta bomba falan yapıyormuş, dövme yapıyorlarmış. Mesela hani bilmiyorum insanların o dövmelelerinden kalanlar var mı? Yani görebileceğimiz bir kare fotoğraf vs. görmek isterdim

çünkü o devirde onları yaşarken niye bu tür dövme yaptığını ben çok merak ettim. Onların o psikoloji ile nasıl şeyler yazdıklarını. Yani bir çakmakla bir çay kaşığı birleştirip bir suç aleti yapmak da mesela onlar da beni çok merak ettirdi ve güzeldi mesela onları orada gördüm ama şeyde Sinop Cezaevi’nde yoktu.” Z₇ ise koğuşların düzenlenmiş olması ve ünlü kişilerin burada barınmış olması ile ilişkili sergilemeler konusunda şu ifadelere yer vermiştir: “...bura diğer cezaevinden farklı olarak hani demiştik ya cezaevinde hani donatılar yok pek yok bir de orayı anlatan şeyler daha eski bir cezaevi olduğu için yeni şeyler yapılmamış ama burada daha yakın bir cezaevi olduğu için tarihsel olarak o yüzden daha canlı hisler bize barındırdı. Cezaevi hissini diğerlerine göre daha çok barındırdı. Bir de birçok ünlü ismin burada barındığını görünce bir de o cezaevini yaşayınca o yalnızlığı çaresizliği böyle duyguları daha çok hissediyorsun. Korkuyu bile hissediyorsun.” Buradaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere geçmişte cezaevinde bulunmuş ünlü kişilere ait kişisel eşyaların ya da onları tanımlayıcı betimlemelerin, biyografilerin, fotoğrafların bulunması ziyaretçiyi etkilemektedir ve duygularını açığa çıkarmada yardımcı bir görev üstlenmektedir. Bunu destekleyici olarak da koğuşların donatılı olarak düzenlenmiş olması (Şekil 19) ve ranzaların önlerinde burada mahkûm olmuş kişilere ait biyografik künyeler bulunmasını bilgilendirici bulan bir diğer ziyaretçi de bunun mekânın sürükleyiciliğine oldukça katkı sağladığını söylemektedir. Koğuşların metrekaresi dikkate alındığında, sergilenen donatılar ile içeride yaşayabilecek kişi sayısının ranzalar aracılığı ile iki katına çıkarıldığını algılayan ziyaretçilerden birisi bu durumun çok zor bir durum olduğunu belirtmiştir.

Şekil 19. Koğuştan görünüm (Öztürk A. Arşivi, 2018)

- Benzerlik ve Farklılıklar

Sinop Cezaevi Müzesi'ni gezen ziyaretçilerden bazıları oradaki dokunulmamışlığı, hırpalanmış ve yenilenmemiş olan duvarların ve donatısız boşluğun kendilerini hislendirdiğinden bahsetmiştir.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ndeki donatılı yerleşim düzeni olayı ziyaretçinin gözünde canlandırmak ve hissettirmek adına ziyaretçiler tarafından genellikle olumlu bir çözüm olarak nitelendirilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere koğuşların donatılı, yarı donatılı (yalnızca belirli eşyaların yer aldığı) ya da donatısız oluşu ziyaretçiyi farklı şekillerde düşünmeye ve hissetmeye yönlendirir. Ancak ziyaretçiler her bir mekânsal durumun farklı şekillerde de olsa duygulanımı tetikleyici yönde etkili olduğunu vurgulamıştır.

Şekil 20. Koğuş-hücre düzenlemelerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi kelime bulutu

Her iki cezaevi müzesi için bu kod altındaki görüşmeler toplanarak kelime kullanım sıklıklarına bakılmıştır ve bir kelime bulutu oluşturulmuştur⁸ (Şekil 20). Kelime sıklığı kullanımında da en çok kullanılan sözcük “ranzalar” olmuştur. Bu da Sinop Cezaevi

⁸ Bulgularda tüm kod başlıklarının altında, ilişkili kod ile ilgili; ziyaretçilerin yapılan görüşmelerde her iki cezaevi müzesi için yaptığı yorumlarda geçen kelimelerden oluşan bir kelime bulutu yer alacaktır.

Müzesi'ndeki üç katlı ranza düzenlemelerinin ziyaretçilerin ilgisini çok çekmesinden ileri gelmektedir. Kapılar, tuvaletler, ferahlık, boşluk ve gözetlemek koşulları ile ilgili çokça sözü geçmiş olan diğer kelimelerdir.

4.2.1.1.2. Mekânın Olumsuz Yönleri

Mekânın orijinal kullanımını ve restorasyon sonrası varlığı ile ilgili ziyaretçileri rahatsız eden ya da duygulanımlarını olumsuz etkileyen mekânsal anlatımları içerir.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Z₆ Sinop Cezaevi Müzesi'nin kendisi üzerindeki negatif duygusal etkisini tanımlarken farklı yapı elemanları ve mekânlardan örneklemeler yapmaktadır: “Orada genelde küçük dar pencereler, sıkışık ortamlar, yoğun insanların olduğu yani bazı kişisel gereksinimlerin karşılanamayacağı ortamlar vardı... Yüksek tavanda zaten olması bir kere orada insanların küçük hissetmesine sebep oluyordu. ...çocukların kısmında da vardı orada da sadece küçük kare şeklinde pencereler vardı odalar ışık almıyordu... ...hoş olmadığını ve de aykırı şeyler olarak yani insanın doğasına aykırı.” Deneğin bazı yerlerde duygu durumu oldukça artmış bu ziyaret içindeki rotasını dahi etkilemiştir: “...ben ikinci turu atmak için biraz tedirgin oldum. Ama mesela çoğu küçük sınıflara falan girmedim. Çünkü insanın bir kere girip bir daha girmeyeceği yerlerden bir tanesi orası karanlık rutubet, hatta o dediğiniz o da insan, ben burada kalıyorum yani...”

Z₇ duvarların yüksek olması konusunda oldukça rahatsız hissetmiş ve şu ifadelerle yer vermiştir: “Duvarların yüksek olması, sonra hücrelerin dar olması. Yani onlar bana esareti tutsaklığı hissettirdi. ...beni en çok şey yapan o duvarların yüksekliği çok daraltıyor. Mesela şeye girdim o hücrelere zindanlara, çok dar ve yüksek hocam boğucu bir şeyi var. Mesela bir yere girdim. Galiba eski bir hücre yıkılmıştı üstü açıktı. Mesela ‘Mustafa 1953’ yazıyor. Yani o yalnızlığın, o tutsaklığın verdiği şeyi yazıya döküyor. Yani o beni çok tutsak hissettiriyor. Duvarların yüksek olması, boğuculuğu, darlığı...” Z₈ ise dar ve uzun koridorların rahatsız ediciliğine değinir: “Hem dar uzun koridorlar hem de koridorların sonunun nereye çıkacağını bilememek. Birden dönmemiz...” Z₅ de nemin ve havasızlığın boğuculuğundan bahsederek ve o zamanki yaşam koşullarının nasıl olacağı hakkında fikir yürütür: “Havasız olması yani boğucu. Yani sanki boğuluyormuşsun gibi bir his... Rutubetli,

hani o çok kötü aynı zamanda koku falan da. Kötüydü... Mesela hani o rutubetten dolayı belki oturduğun yerler öyleydi, yattığın yer hani hep ıslakmış gibi belki de. O yüzden hani rahat değil.” Z₁ de mekân kurgusunun bilinçli yaratılmış karmaşıklığının mahkumların ümitlerini ve ruh sağlıklarını tüketmek için olduğunu şu sözler ile belirtmiştir: “Kötü anlamda etkileyici buldum çünkü bilerek öyle tasarlanmak istenmişti, insanlara o hisleri yaşatmak istemişlerdi. Mesela girişlerin karmaşık olması ve sürekli kapılardan geçmemiz bunun için yapılmış olan şeylerdendi... Bu kapılar ümidimi yitirmeme neden oluyordu. İnsanın oraya girerken çıkmaya dair bir umudu olmazsa bir amacı da olmaz. Bundan dolayı da ya daha çok saldırganlaşır ya da sonunda ruh sağlığını kaybeder”.

Buna ek olarak mekânın kısıtlayıcılığının etraftaki doğal pozitif etmenleri bile azaltabileceğine değiniyor: “Mekân o kadar kısıtlayıcı ki normalde duyduğumuz kuş cıvıltıları neşe verirken oradaki ortamın kasveti bunları yok ediyor. Ne havanın güzelliği ne de kuş sesleri bunları aşamıyordu.” Tüm bunlar mekânın kullanıcı üzerindeki negatif etkileridir.

Sinop Cezaevi Müzesi’nde ziyaretçiler üzerinde özellikle negatif etkisi olan mekân öğeleri yüksek duvarlar ve sık kullanımları, küçük pencereler, rutubetli mekân, karmaşık plan düzeni, dar uzun koridorlar ve dar hücrelerdir.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Burada mekânın olumsuz yönlerinden bahsederken ziyaretçiler mekâna fazla müdahalede bulunmuş olmasının bu etkiyi azalttığından bahsetmişlerdir. Yapılan restorasyonlar kapsamında duvarların sıvanması ve pürüzsüz boyanmasının hissedilen duyguyu azalttığını belirtmişlerdir. Z₆ bunu şöyle açıklar: “Burada çekmedi yani çünkü tek katlı olarak yapılmış. Bir de açıkçası baya bir değiştirildiğini ben görünce yani çok da ona...” Z₁₀ ise mekânda duygulanım yaşamak için çok faktör olmasına rağmen mekâna olan müdahalenin çokluğunun buna engel olduğundan bahsetmektedir: “...Nasıl diyeyim seslendirmesi bu kadar kuvvetli değildi ya da balmumundan heykeller yoktu orada ama orada daha şey hissettim. Hani hapisanede kalan insanların çaresizliğini, hani duvarları bile Sinop cezaevinin daha yüksekti aslında. Burada o kadar yüksek değildi. Burası biraz daha şey gelmişti bana hani normal bir yeri geziyor gibi hissettim ilk başladığımız zaman. Hani daha sonra mekânların içine girdikçe aslında orayı algılayabildim yani. Mekândan çıktığım zaman yine normal bir müze geziyormüş gibi hissettim kendimi. Bir hapisaneyi geziyormüş

gibi yani bir cezaevini geziyormuş gibi hissetmedim. Mesela Sinop'taki daha yüksek tavanlardı hani daha geniş hissi, daha rahat hissetmemiz gereken mekânlardı. Ama burada tavanlar daha alçaktı. Daha böyle sıkışmış hissetmemiz gerekirken ben burada kendimi daha rahat hissediyordum.” Z₅ de yapılan restorasyonun gerçeklik algısını yitirmesine sebep olduğunu şu şekilde belirtmektedir: “Ya şey gibi biraz gerçekten çok kötü bir yer değilmiş gibi bir şey bilmiyorum. Öyleymiş gibi geliyor ama öyle değilmiş.” Z₁ de aynı konu ile ilgili şunları söyler: “Öncelikle mekân değişip restoreye uğradığından dolayı Sinop'taki kadar çarpıcı etkiler olmadı... Sinop daha çok etkiledi bunun nedeni şey olabilir. Müzeye çevrilirken o duvarların falan sıvanması olabilir. Sinop'ta daha yoğun duygular yaşadım.”

Şekil 21. Restorasyondan sonra müzenin dış duvar yüzeyleri ve zemin uygulamaları (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Ziyaretçiler alçak tavanların daha boğucu bir his uyandırması gerekirken, temiz beyaz duvarların bu hissi azalttığını bunun da mekânın negatif etkisini azalttığını ve yeterli düzeyde duygusal tatmin yaşayamadıklarını söylemektedirler. Aynı şekilde temiz, boyanmış ya da kaplanmış duvar ve döşeme yüzeylerinin (Şekil 21) gerçekçiliği azalttığını düşünerek duygulanım yetersizliğinden duydukları rahatsızlıkları dile getirmektedirler.

- Benzerlik ve Farklılıklar

Genel olarak her iki cezaevi müzesinde de uzun dar koridorlar, telli avlu duvarları, yüksek duvarlar ziyaretçi duyguları üzerinde benzer biçimlerde etkili olsa da Sinop Cezaevi Müzesi'nde mekânın ziyaretçi üzerindeki negatif etkisi daha çok hissedilmiştir (Şekil 22). Bunun sebebi olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nin restorasyonu sırasında mekâna çok müdahale edilmiş olması ve fazla temizlenmiş olan yapı yüzeylerinin mekânda duyulan

empati hissini, duygulanımı ve algıyı azalttığı yönündeki yorumlamaları ziyaretçiler dile getirmişlerdir.

Şekil 22. Dar koridorlar (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Ziyaretçiler bir müzede dolaştıkları duygusunu fazlaca hissederken, yapının bir cezaevi yapısı olduğunu çok hissedemediklerini belirtirler. Bunun da üzerlerinde negatif bir etki uyandırdığına sıkça değinmişlerdir.

Şekil 23. Mekânın olumsuz yönleri kelime bulutu

Mekânın olumsuz yönlerinden bahsederken ziyaretçilerin en çok kullandığı kelimelere bakıldığında “yüksek, dar, küçük, duvar ve pencere” kelimelerinin kullanıldığını görürüz (Şekil 23). Hapishanedeki duvarların sıklığı ve pencerelerin azlığı, mekânların oldukça yüksek oluşu ya da darlığındaki orantısızlık ziyaretçiyi kısa bir zaman diliminde bile rahatsız ettiği için bunu sıkça dile getirme isteği oluşturmuştur.

4.2.1.1.3. Mekânın-Fiziki Ortam Koşullarının Ziyaretçi Psikolojisine Etkisi

Hapishane müzelerini deneyimleyen ziyaretçinin dolaşımı sırasında alandaki farklı mekanlardan etkilenişi ve fiziki ortam koşullarının etkisi üzerine yoğunlaşmaktadır.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Ziyaretçiler üzerinde farklı etkiler yaratan mekân ya da fiziki ortam koşullarının genel olarak negatif duygulara yol açtığı gözlemlenmiştir. Korku, üzüntü, bunaltı gibi hislerin ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Z₄ ilk olarak kale yapısı işlevi ile inşa edilmiş olan cezaevi müzesinin kendi üzerindeki etkisini şöyle açıklamaktadır: “Klostrofobik hissettim. Boğukluk hissi vardı. Hapis kalmak gibi mesela. Belki de hapishane olduğumu bildiğim için bu kadar kötü hissettim. Kale yapısı olarak gezseydim hissetmeyebilirdim.” Z₆ ise mekân ve fiziki ortamın kendi duyguları üzerindeki etkisini “...acılarını hissetmişim gibi geldi bana. Orada sanki ben... Yani mekân, ortam... Rutubetli ortam, sıkıştırılmış, bastırılmış...” şeklinde açıklayarak mekânın üzerinde oluşturduğu gerginliği anlatmaktadır. Z₁₀ ise mekânın üzerindeki etkisine şu şekilde değinir: “...nasıl diyeyim cidden üstüme üstüme geldi bir ara. Hani sığamamaktan ziyade küçüldüm orada yani hani sırf orada rahat hissetmek için küçüldüğümü hissettim. Mesela parmaklık var, çok az bir mesafe gitmişiz arada hiçbir şey yok hani koğuş falan yine bir parmaklık var...” Z₁₂ buranın korku hissettirdiğine özellikle vurgu yapmakta ve bunu “...kesinlikle korku. Yani gerçekten koridorlarda gittiğimde karanlık köşelere bakmaya korktuğum bir yerdi. Ve gerçekten bir hapishane olduğunu hissettim.” şeklinde açıklamaktadır. Z₁ ise ortam koşullarının insanlık dışı olduğunu hissettiğine değinerek şunları söylemektedir: “Mekânın içine girdiğimde veya dıştan gözlemlediğimde mekân boğuk, ürkütücü ve kısıtlayıcı geldi. Gezerken bunaldığımı ve kısıtlandığımı hissettim...Orada insanları değil de canavarları tutacaklarımişçasına alınan önlemler dikkatimi çekti. İnsanlar ve özellikle çocuklar için imkanlar çok kötü, özellikle

hijyen ve psikolojik açıdan şartlar çok kötüydü. Kesinlikle insanların yaşayabileceği alanlar değildi. İnsanlara bu hissi bilerek yaşatmak istedikleri belliydi...nem zaten insanları sağlık açısından tüketiyordu ve duvarlar çok daha kalındı yani çok kısıtlayıcı bir havası vardı.” gibi bir anlatımla ortam koşullarının hissedilen duygulara etkisini tariflemiştir. Cezaevinin sahip olduğu yapısal özelliklerin ve kötü koşulların günümüzde de gözlenebilir olması ziyaretçileri etkilemiştir (Şekil 24).

Şekil 24. Sinop Cezaevi Müzesi koşullarının dış cepheden görünümü (Öztürk A. Arşivi, 2016)

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Z₄ her iki cezaevi yapısının üzerindeki duygusal etkisi için şöyle bir yorumda bulunmuştur: “Bir hapisane hayatı yaşamaktan ziyade yaşananları daha görsel olarak aktarmaya çalışmışlar. Mesela fotoğraflar kıyafetler sesler... Biz orada yaşananları daha iyi anlıyoruz. Sinop'ta öyle bir şey yok. Sinop'ta ne yaşandığını ben bilmiyorum. Tabii ki acılar çekilmiştir ama insanların bireysel olarak neler yaşadığını bilmiyorum. Bu tarafta en azından bir fikir ediniyorsunuz. Sinop'ta da ben burada tutsak olsam nasıl hissederdim duygusunu rahat algılayabiliyorsunuz. İçselleştirebiliyoruz. Ama Ankara'da düşünemiyorum. O an orda tutsak olduğumu hissedemiyorum.” Her iki cezaevi müzesi ile ilgili hislerine karşılaştırmalı bir yorum getiren Z₄, Sinop Cezaevindeki mekân ve ortam koşullarının ruhunu dinlemeye daha elverişli olduğunu ve kişisel duygu durumunu yoklamaya daha çok olanak sağladığını, Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde ise mekânın geçmişte nelere tanıklık ettiğine dair bilgilendirici nitelikte olduğunu hissettiğini söyler. Z₆ de Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ndeki yapay seslerin ortamın kendi üzerindeki etkisine oldukça katkısı olduğundan bahseder: “...o sesler gerçekten ben orada bir ara başım bile ağrıdı çünkü çok yoğun ses vardı. Orada hani gözlerim doldu zaten.” Z₇ ise mekânsal düzenlemelerin ve fiziki ortamın kendini yalnızlaştırdığını ve içine hapsettiğini

söylemektedir: “...burayı Sinop’tan daha etkileyici buldum. Bunun sebebi diğerinden farklı olarak insan figürlerinin donatıların ve seslerin animasyonların kullanılması. ...burada daha çok yalnızlığı hissettim, çaresizliği. Çünkü burada ölüm daha bariz bir şekilde olduğu için daha ürkütücüydü. Yalnız olduğunu çaresiz olduğunu burada daha çok hissediyorsun. Hapsoldüğünü.” Z₂ Sinop Cezaevi Müzesi ile bir kıyas yaparak “Sinop’tan daha farklı olarak daha çok etkilendim daha çok gözümde canlandı her şey ve duygusal baktım hüznlendim daha çok sıkılmışlık hissi baya verdi bana daralmışlık hissi verdi.” açıklamasıyla buradaki düzenlemelerin onu daha çok etkilediğinden bahsetmiştir (Şekil 25).

Z₅ “Karışık gibiydi dediğim gibi, labirent gibi. Kaybolmuş gibiydi, evet. Kaybolacakmışım gibi ya da hiç bitmeyecekmiş gibi...yani gerici.” diyerek düzenlemelerin onu etkilediğinden o da bahseder. Z₁₂ de mekandaki karmaşıklığa benzer şekilde bir yorum getirmektedir: “Gezerken ben hep yanlış yollara saptım, bilmiyorum benden kaynaklı mı mekânın karışıklığından kaynaklı mı? Kaybolmuşluk hissi yaşadım. Bana karışık geldi biraz.” Z₁ de içerideki mekânsal düzenlemelerin hissettirdiği olumsuz duygulardan şöyle bahsetmektedir: “Orası cezaevi değil de başka bir mekân olsa bile yine de bir an önce çıkmak isterdim, hiç rahat bir ortam değil...Ulucanların ise koridorları çok dardı. Yönünüzü yine bulamazdınız ama çıkmak istediğinizde geçişler çıkışa yönlendiriyordu...içerisi de korkutucu ve hiç güven veren bir yer değil.”

Şekil 25. Düzenlenmiş mekânlardan bir görünüm (Öztürk A. Arşivi, 2021)

Buradaki mekânın fiziki ortam koşullarının ziyaretçiler üzerindeki etkisi Sinop Cezaevi Müzesi’ndekine kıyasla daha zayıf olduğu görülmüştür. Bunun sebebi de ziyaretçiler tarafından da sıkça belirtilen; oldukça temiz mekânsal yüzeyler, düzenli ve baştan aşağı yenilenmiş mekânlardır. Mekânda yer alan yapay ses düzenleri ise ziyaretçilerin duygularına erişmede etkili bir yol olmuştur.

4.2.1.2.1. Açık Alan Düzenlemelerinin (Avlu) Etkileri ve Doğal Faktörler

Binaların dışında kalan, zamanında hapisanelerin avlusu/bahçesi olarak kullanılan, günümüzde de sergilemeye dahil olan ziyaretçilerin dolaşabileceği alanlar için yapılan yorumlamaları kapsar.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Ziyaretçilerin avluda çokça yeşil ögesinin yer almasına olumlu bir yaklaşımı vardır. Ancak söylemlerinde kimileri avludaki kuşların, deniz sesinin gelmesini ya da gökyüzünün belirli bir kısmını görebilmeyi pozitif olarak algılarken, kimileri bunun mahkûmlar üzerinde olumsuz bir etki bırakacağını düşünmüştür. Ziyaretçilerin çoğu avluda vakit geçirerek gökyüzüne bakmayı deneyimlemişler, bunun özgürlük ve umutla olan ilişkisini sorgulamışlardır. Z₇ buna şöyle bir yorum getirir: “Dışarı çıktığın zaman martılarda şeylere konuyor. Mesela yan tarafında deniz var, mahkûm olduğunu düşünüyorsun. Martı sesleri, deniz, dışarı çıkınca bir rahatlama isteği doğuyor insana, ama bazen de çok fazla ses geliyor. Gürültülü psikolojik olarak büyük etkisi var bence bu cezaevinin.” Z₄ de avlunun bir kısmında hissettiklerini şu şekilde dile getirir: “Bir tane çok dar bir avlu vardı. Oradan gökyüzüne baktığımızda sadece gökyüzünün bir kısmı görünüyor ve arada iki üç tane kuş geçiyor. Sadece onları görüyorduk ve avlunun bir kısmında da böyle otlar sarmaşıklar büyümüş. Oradan yukarı bakmak çok etkiledi beni. Kuyunun içinden gökyüzüne bakıp sadece özgürlüğü düşünebiliyorsunuz, hani yaşayamıyorsunuz bile. Güneş zaten vurmuyor. O çok etkiledi.” Z₁₁ de benzer yorumlar yapmaktadır: “O binalarda mekân olarak, mesela avlular çok ferah böyle çok güzel. Yani o avluya çıkıyorlar ya belli bir saatte ama içerisi tam bir zıttı yani oranın şey gibi böyle uyuşturucu gibi, avlusu uyuşturucu gibi, böyle dışarı çıkıyorsun her şeye huzur geliyor ama içeri girince yine o korku, basıklık falan sana tekrardan şey yapıyor yani” Benzer biçimde bir başka ziyaretçi de açık alanlar ile ilgili empati yaptığını da belirterek şunları dile getirir: “Hislerim ilk başta o geniş alanlarda, açık alanlarda hani biraz da dedim ki demek ki bir ferah alanları da falan oluyormuş herkesin hani çünkü orda böyle hani biraz da kendimi rahat hissettim... Avluların üstlerinde iki tane yer gördüm biri merdivenle çıkılıp gözetim yeri diye tahmin ediyorum onlar dikkatimi çekti. Hani demek ki her zaman mahkûmların peşinde biri varmış gibi, hani her yaptıkları dışarı bile bir saatlik mola verseler bile onların peşinde her zaman gözetleyen biri...” şeklinde

gözetim yerleri sebebiyle gözetimin sürekliliği hissini avludaki özgürlüğü kısıtlayan bir duygu olduğunu belirtir (Şekil 27).

Şekil 27. Avlu ve gözetleme kulesinden bir görünüm (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Avlunun da küçük metrekarelere sahip kısımları aynı zamanda yüksek duvarlar ile çevrili oldukları için zaman zaman ziyaretçilere açık alan ferahlığından çok klostrofobik hisler yaşatmışlardır.

Z₁₀ bunu şu şekilde açıklar: “Yani evet, orada hiçbir şekilde gökyüzünü görsem bile onu hissedemedim ya da martılar bir yerden uçuyor hani küçük kuşlar geçiyor falan ama bilmiyorum bence nasıl diyeyim oradaki mahkûmların dışarıda neler kaçırdığının en basit örneğiymiş yani bilmiyorum. Ya da şey avluların, zaten duvarlar çok yüksekti. Çepeçevre ve yüksek duvarlar. Ama buna rağmen mesela jiletli yuvarlak teller vardı orada hani zaten ne yapabilir ki oradaki insan. Yani o jiletli teller bence ekstra psikolojik olarak insanları yaralıyordu yani. Ya da hani sen suçlusun.” Bu söylemlerden dış mekânın her ne kadar ferah bir hissi olsa da sahip olduğu jiletli teller, yüksek duvarlar gibi sınır öğeleri ile yine bir hapis duygusu uyandırdığını da anlayabiliriz (Şekil 28).

Şekil 28. Avludan görünüm, avlu duvarları ve jiletli teller (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Çoğu ziyaretçi avludaki yanında dikilme hikayesi sergilenen dut ağacından bahsetmiş ve bunu nasıl anlamlandırdıklarına değinmişlerdir. Örneğin Z₁₀ “...oradaki dut ağacını mahkûmun biri dikmiş. Hani onun yazısını okumuştum. O beni biraz şey yaptı, hani orada yaşayan insanların aslında hani oraya tekrar hayat vermek istemesi gibi bir şeyi ifade etti aslında bana.” şeklinde açıklar. Z₁₂ de bu ağaç ile ilgili şunları dile getirir: “Doğal olan ortam koşulları da aynı şekilde. Ama mesela biri büyürken, bir ağaç büyürken bir yapı tam tersi çöküyor, yaşlanıyor. Ama mesela ağaç, oradaki dut ağacı olsun, armut ağacı olsun armut da vardı orada başka bir şeyler de vardı. Onlar belki de şu an tam şey çağlarındalar. Gelişkin, olgun. Ama yapı artık devrini çoktan doldurmuş. Doğal var olanlar şey diyor sanki her şey gelip geçici diyor. Yani orda bir devir kimler gelmiş, kimler geçmiş ne suçlular yatmış ne mahkumlar yatmış kaç yıldır ama hala buradayız. Ya da hayat hala devam ediyor bir şekilde diyor, o şekilde fisıldıyor yani bence.” Burada belirtmek istediği ağaçların her şeye tanık olurken büyüyüp geliştikleri ancak yapının aynı süreç içinde eskidiği ve yıprandığıdır. Bu anlatım ziyaretçinin mekânın anlamı üzerine düşündüğünü ifade etmektedir. Cansız bir mekân olan avlu, canlı ağaçların büyümesine olanak sağlar ve bu süreçte mahkumlar da orada bulunmuştur. Ancak günümüzde müzenin bir parçası olan aynı avlu aynı ağaçları barındırarak onları ziyaretçiler ile buluşturur (Şekil 29). Bu da ziyaretçilerin duygulanmasına neden olur. Ziyaretçilerin özellikle belirttikleri nokta budur.

Şekil 29. Avlu ve ağaçların görünüşleri (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Onun dışında avluda spor ve faaliyetlere olanak sağlayan çeşitli aletlerin bulunması da sergilenerek ziyaretçilerin dikkatini çeker ve bu durumu olumlu bulurlar. Z₄ “Orda basket potası vardı bir de taştan top gibi şeyler vardı. O topların hala olduğunu bilmiyorum ama

orda duruyorlar acaba ne için kullanılıyorlar hiçbir fikrim yok. Basket potası orada bir sosyal hayatın olduğunu gösterdi. Kuşlar, ağalar, banklar aslında insanların tamam kapalı bir yer ama dışarıyla da en azından doğayla bir ilişki içinde olduğunu gösteriyor. Sadece hücrelerde, odalarda yaşamlarını sürdürmüyorlar, aslında başka şeylerde yapıyorlar.” diyerek bunu dile getirir.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Genel olarak ziyaretçilerin avludaki yeşil eksikliğinden bahsettiği Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde daha bölünmüş ve küçük avlular bulunmaktadır. Ziyaretçilerden Z₄ bunu şu şekilde açıklıyor, “Zaten şey yoktu Sinop’taki kadar ağaçlı bir yerdeyiz sürekli kuş seslerini duymuyordunuz. O yüzden sadece yapının kendine ait duvarları olabilir benim doğal olarak düşündüğüm o da beni çok etkilemedi. Ama yapay düzenlemeler daha etkileyici idi. Sinop’ta öyle düşünmüyordum ama.” Z₆ da bunu destekleyici nitelikte şunları söylemiştir: “Daha az kişi ile birden fazla bölünmüş bahçeler vardı. Hani o yüzden bana burası daha doğru geliyordu. Kütüphanesi, atölyesi hatta sinema ve atölye salonu da vardı galiba orada. Yani o yüzden mekânlar daha iyiydi. Ama hani bence alanları, bahçeleri çok azdı ve de tamamen bilmiyorum eski hali de öyle beton muydu? Tamamen beton ve ağaç yoktu zaten şeyleri de yoktu.” Z₈ de avluda yeşillik olmadığına değinmiştir: “Avluya çıktığımızda yeşillik yoktu bir avluda vardı su akıyordu. Bu diğer avlulara göre daha ferahtı.” Z₁₁ de avludaki yeşil eksikliğin rahatsız ediciliğinden şu şekilde bahsetmiştir: “Yoktu hatta ağaç, bir tane vardı herhâlde bir avlu vardı. Onun yarısı çimendi yarısı bir tane de ağaç olması lazım. Bir tane büyük bir ağaç vardı. Bir de işte idam sehpasının olduğu kavak ağacı mı vardı, o vardı. Ağaç yoktu bilmiyorum yani eskiden var mıydı da. Hiç ağaç yoktu yani doğal bir şey yok. Yapay olarak da dediğim gibi çok fazla şey yapılmış. Dokusunu yitirtirilmiş.” (Şekil 30). Z₁₂ de darağacının yanındaki kavak ağacının o zamandan beri her şeye tanık olduğunu düşünerek çok etkileniyor: “Bir tane ağaç vardı, darağacının yanında. O ağacın hikayesini öğrenince etkilendim. Ta o zamandan...”

Şekil 30. Avludan görünüm (Öztürk A. Arşivi, 2021)

Ziyaretçilerin burada genel olarak dikkatini çeken avlularda yeşilin çok az oluşu ve doğadan gelen kuş sesleri gibi seslerin şehir sesinden çok algılanamıyor olmasıydı. Z₃ ise bu konu ile ilgili şöyle bir yorum yapmaktadır: “Burada da hep yukarıya baktım ama burada şey de çok az. Dışarıyla iletişim çok daha az. Bir kere zaten tek katlı. Bir üst katta olsaydık belki biraz daha iletişim kurabiliyor olabilirdik. Bu yüzden daha kısıtlı bir mekân. Hissettiğiniz şey avludaysanız rüzgâr, varsa. Güneşin sıcaklığını hissedebilmek. Şu an biz rahatsız oluyoruz belki ama o mahkumiyeti yaşıyor olsaydım şu anı yaşayabilmek isteyecektim.” Burada mahkumların dış dünya iletişiminin çok az olduğunu belirterek güneş, rüzgâr gibi şu anda da hissedebildiği doğal faktörlerin o günlerde mahkumları nasıl etkilediğine empati yaparak düşünmektedir.

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Sinop Cezaevi Müzesi’nde daha çok açık alan aktivite parçalarının ve yeşil öğelerin bulunması ziyaretçilere daha olumlu duygular hissettirmiştir. Sinop Cezaevi Müzesi’nde avluda yer alan taşınmaz spor aletlerinin hala orada bulunması da ziyaretçilerin üzerlerine düşüncelerine sebep olmuştur.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde ise ziyaretçiler bölünmüş avluların olmasını farklılık açısından daha olumlu bulurken yeşilin çok az oluşu ve şehrin sesinin doğal sesleri bastırmasının mahkûm için daha zor bir durum olduğuna değinmişlerdir.

Şekil 32. Spesifik mekânlar kelime bulutu

4.2.1.3.1. Sinop Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları

- Atölyenin Mekânsal Varlığının Etkisi

Ziyaretçilerin atölye ile ilgili düşünceleri genel olarak olumlu yöndedir. Çünkü bu tip bir mekânın varlığının mahkumlara iyi geleceğini düşünmektedirler. Bununla ilgili olarak Z₆ gördüğü mekândan çıkarımlar yaparak şunları söyler: “Atölyenin varlığı zaten iyi bir şey, hatta orada gezerken görmüştüm. Sinop Cezaevi’nin el emeği. Oradaki insanları bir şey yapmaya teşvik edip faydalı insan olduğunu düşündürerek topluma kazandırılabilir. Yani hatta ben şey hatırlıyorum, askeriyede cezaevindeki insanların yaptığı şeyler giyiliyor. Yani bu yüzden daha pozitif ve insanların atıyorum hırsızlık yapıp hapse girdiği zaman işin yok genelde o yüzden insanlar hırsızlık yapıyor ama mesela bir meslek edindikleri zaman öğrendikleri zaman oradan pozitif insanlar çıkabilirler. Yani kendi hayatını kurabilirler.” Z₇ da benzer şekilde şunları söyler: “Mesela maket atölyesi var, hamam var, yani bunlar ne kadar olabilir bilmiyorum ama bir nebze sosyalliğini arttırıyor. Çünkü insanlar yapacak bir şey yok mesela bir şeylerle uğraşmak istiyorlar. Mesela cezaevlerinde hani çarşıya da çıktık bunları insanlar satıyor. Kendini ona vermek istiyorlar artık. Mesela maket atölyesinin olması güzel bir şey insanlar orda bir şeylerle uğraşıyorlar. Belki daha fazla işçiliklerin yapıldığı şeyler olabilir.”

maket güzel uğraşmak

Şekil 33. Atölyenin mekânsal varlığının etkisi kelime bulutu

- Çocuk Bölümü

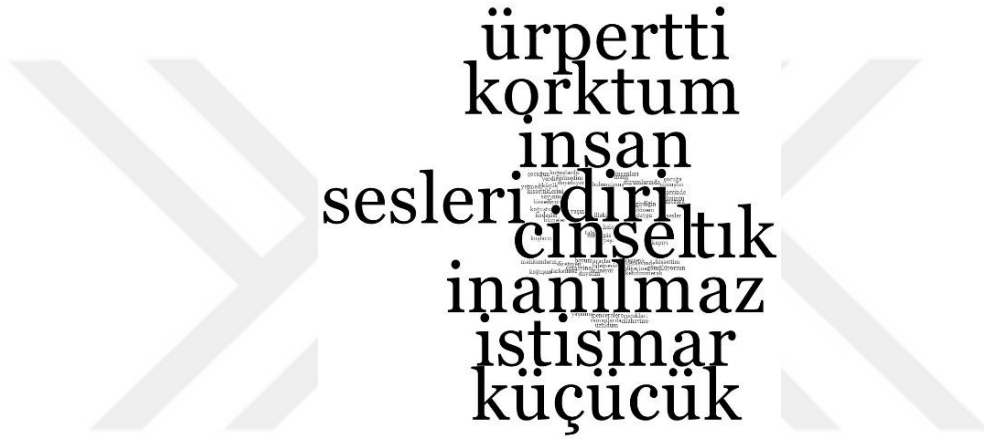
Ziyaretçiler çocuk hapisanesini görünce duygularının daha yoğun olduklarından bahsetmişlerdir ve üzüntüleri genel olarak artmıştır. Z₁₀ “Nasıl diyeyim özellikle mesela çocukların, çocuk mahkumların kaldığı yer beni daha çok ürpertti. Aslında daha küçük bir yerdi diğerine göre ama nedense bilmiyorum daha fazla ürpertti beni.” şeklinde bir açıklama ile bunu anlatmıştır (Şekil 34).

Z₁₁ de empati yaparak o zamanlar yaşananlar üzerine fikir yürütmüştür ve bu da duygulanmasına neden olmuştur: “Onun dışında şey çocuk şeyinde biraz kötü hissettim yani. Çocukların cezaevine girip cinsel istismar durumlarında oluyor yani. O zamanlarda böyle bir şey oldu mu? İllaki olmuştur sayısını bilemeyiz de duyuluyor genellikle. Cezaevinde hani bir çocuğun 12-13 yaşındaki -farketmez yaşı da- öyle bir şeydi yaşamış mı diye düşündüm ben direktman. Bir cinsel istismarda bulunulmuş mu o çocuğa diye düşündüm ben. Çünkü Sinop Cezaevi pis bir yer olarak biliniyor yani.”

Şekil 34. Çocuk bölümü mekanları (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₁₂ de kendini bir çocuk mahkûmun yerine koyarak onların yaşadığı hisleri algılamaya çalışmış ve duygulanmıştır. Bunu şu şekilde ifade eder: “Çocuk ıslahevine girdiğin zaman yaşı on oluyor; bir çocuk oldum bazen, kendim koğuşun içine girdim, kapıyı çektim. Onun hissettiklerini düşündüm, korktum, üzüldüm, boyum yetmedi pencerelere. Dışarıda sesleri duydum, kuşların sesleri olsun -şu an araçlar var tabi ama o dönem için-, başka sesler olsun. Yani gerçekten çok zor, bir çocuk için bile küçücük kodesler, küçücük hücreler. İnanılmaz yani, böyle insan inanılmaz bir üzüntü hissediyor. Diri diri mezara gömülüyorsun gibi. Böyle korktum biraz.”

Şekil 35. Çocuk bölümü kelime bulutu

- Disiplin Hücresi

Disiplin hücreleri ziyaretçileri duygusal olarak oldukça etkilemiştir. Ürkütmüş, üzmüş ve korkutmuştur, boğucu-klostrofobik hisler yaşatmıştır. Z₈ şöyle aktarır: “Deneyimlemek için girdiğimde yani çıkacağımı bildiğim halde kalamadım. O zamanki insanlar ne zaman çıkacağını bilmediği halde orda kalıyorlardı. Boşlukta gibiydim.” diyerek deneyimlemek için bile bulunulması çok zor bir mekân olduğunu anlatır. Z₉ da ona benzer bir söylemde bulunarak mahkumlara empati yaparak: “Hatta birinin içinde kapattım kapıyı deneyeyim diye. Yani sinir bozucu yerler. Yani kapalısin içerde hiç ışık, hiçbir yerden ışık gelmiyor. Gerçi ben kapatırken geliyor da. Tamamen kapatınca ışık gelmeyecek muhtemelen. Zifiri karanlık oluyor. Bir süre sonra o sessizlik falan sinir bozucu olacak.” şeklinde bir açıklamada bulunur. Hücreyi deneyimleyen bir başka ziyaretçi olan Z₁₀ da şunları dile getirir: “Orada kalan bir insan nasıl disiplin edilebilir ya da hani şöyle insanı disiplin etmek bence insanın

oturup düşünmesi onun üzerine yoğunlaşması demek ama o disiplin odasına girdim, kapıyı kapattım. Bırakın bir şey düşünmeyi bence insan orada kendini daha da kaybediyor. Yani yanlışını anlamak yerine tam tersi böyle sürükleniyor gibi bir hali vardı. Yani en azından benim hissettiğim o ve sadece tuvalet var hani orada insanların psikolojisi ne kadar düzgün olabilir ki, kendini sorgulasın? Bilmiyorum bunu düşündüm aslında.” Z₂ da deneyimlerinden bahsederek en çok etkilendiği yerlerden biri olduğuna vurgu yapar: “En çok etkileyen hücrelerdi zindandan daha çok çünkü bir tanesinde kapıyı kapatmayı denedim. Ee ama pencereyi kapatamadım o aralığı kapatamadım onların ki kapalı her zaman tabiki de hani orda zifiri karanlıkta duramadım. O baya etkiledi.” Z₁ ve Z₅'in yorumu da bu hücrelerin boğucu, karanlık ve küçük olduğu ile ilgilidir.

Şekil 36. Disiplin hücresi kelime bulutu

- Film Seti Koğuşu

Film seti koğuşu televizyonda yayınlanan hapisane konulu bir diziye ev sahipliği yapmış bir mekandır. Film setinin (Şekil 37) olduğu mekânsal olarak düzenlenmiş ve dekorların bulunduğu koğuş ziyaretçilerden bazılarında televizyon ekranından tanıdık geldiği için onunla ilgili yorumlamalar yapmışlardır. Z₁ setin olduğu koğuş ile ilgili “Bazı şeyleri kafamızda daha somut oturtmamızı sağlıyor.” diyerek oranın somut bir koğuş örneği oluşturmasının bir şeyleri hayal etmeye yardımcı olduğunu anlatmıştır.

Şekil 37. Film seti koğuşu (Öztürk A. Arşivi, 2018)

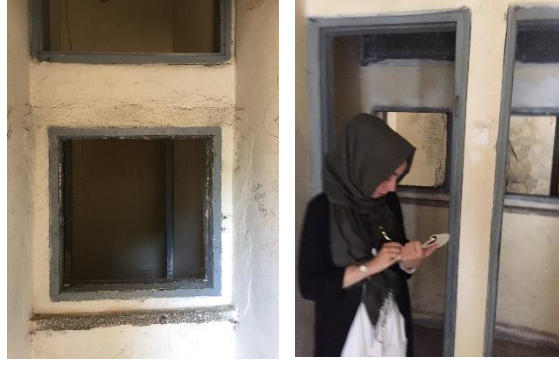
Z₇ de beşiği ve diğer dekorları gördüğünde oradaki herkesin bir koğuşta nasıl birlikte yaşayabileceği üzerine düşündüğünü belirterek “Orayı hissedince birçok insanın aynı ortamda yaşadığı bir yer. Yani psikolojik olarak gerilimler olabilir. Tartışmalar olabilir...” şeklinde bir yorum getirmiştir.

dekor
beşiği
posterleri

Şekil 38. Film seti koğuşu kelime bulutu

- Görüş Alanları

Bu mekanlar ile ilgili genel deneyimler küçük, dar oldukları ile ilgilidir. Görüşmeye gelen kişilerin içerideki biriyle sınırlı seviyede iletişim kuracak olmasının zorluğu üzerine de oldukça düşünmüşlerdir. Z₄ bununla ilgili “Görüş alanları aşırı küçüktü mesela. İçine girince de çok boğuldum ve duramadım. Hemen çıkmak istedim. Genel olarak klostrufobik hissettim.” demiştir. Z₁₁ de “Kapalı görüşü gezdim. Dardı. Orada da yine bir hakimiyet var.” gibi benzer bir yaklaşım getirmiştir (Şekil 39).

Şekil 39. Kapalı görüş alanları (Öztürk A. Arşivi, 2018)

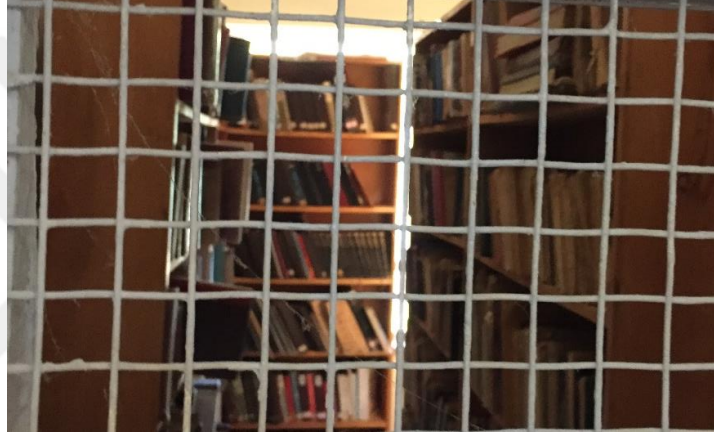
Z₅ ise dokunmanın iletişimdeki önemine dikkat çekerek “Mesela içerde olduğumu düşündüm. Dışarda seni bekleyenler var seni sevenler var onlar seni görmeye geliyor, dokunamıyorsun belki çok kötü bir şey yani...” şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Z₉ ise kendini mahkumlar ve ziyaretçiler yerine koyarak iki tarafın çaresizliğinden bahsetmiştir: “Orda da değişik bir duygu içine girdim. Orada şey geldi aklıma, mesela görüşe geliyorsunuz. Orada içerde yıllarca yatan biri var. Mesela gelirken orada ona mutlu görünmeye çalışıyorsunuz o merdivenlerden çıkarken falan bile yüz ifadenizi düzeltmeniz gerekiyor ki ona iyi bir izlenim bırakabilesiniz. Mesela orada giderken bile geliyor aklına. O şeyleri görüyorsun ya orada beklerken bile kendine bir tavır takınman gerekiyor ki içerde yatan insana farklı duygular gösterebilesin bunları çağrıştırıyor kapalı görüş alanları. Yani bunu düşündüm sadece öyle ekstra... İki tarafın çaresizliği var.” Z₂ de benzer bir empati geliştirerek: “Görüş alanına oturdum orda hani biraz da kendimi ailelerin yerine koydum ve kapıya doğru baktım ve orda ee orda kalbim biraz daha küt küt attı, en çok etkileyen olaylardan biri de oydu beni. Orda otururken ee hani gelecek mi gelmeyecek mi hani ne zaman gelecek orda gerçekten bugün kalbim küt küt attı ilk kez orda en çok etkileyen yerlerden biriydi beni.” demiştir.

kalbim
küt
küçük

Şekil 40. Görüş alanları kelime bulutu

- Kütüphane

Çocuk koğuşunun bugünkü düzenlemeler ile kütüphaneye çevrilmiş olması ziyaretçiler tarafından olumsuz olarak nitelendirilmiştir. Z₈ “Çocuklar için kütüphane vardı. Ama orası eskiden çocuk cezaeviymiş biz kütüphane olarak yansıtıldı bu da kötü bir şeydi o zamanki mahkumların nasıl kaldığını görmüyordum. Bir an çocukların orada ders çalışabileceğini düşündüm sonradan oranın çocuk cezaevi olduğunu öğrendim.” diyerek buraya kütüphane işlevi yüklenmesinin mekânın eski işlevini algılamaya engel olduğuna dikkat çekmektedir (Şekil 41).

Şekil 41. Kütüphane (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₁₀ da benzer biçimde “...çocuk koğuşunu sonradan kütüphaneye çevirmişler. Hani çocuk koğuşu kaç kişi olduğunu bilmiyorum ama o an hani diğer koğuşlarda olan şey orada da olsun istedim. Hani evet belki bir kütüphane yapılabilir ama çocuk koğuşunu kütüphane yapmasalarmış keşke. O an onu hissettim yani.” diyerek rahatsızlığını dile getirmiştir.

Şekil 42. Kütüphane kelime bulutu

- Sabahattin Ali Koğuşu

Ünlü bir yazar ve şair olan Sabahattin Ali'nin koğuşunun (Şekil 43) canlandırılmasını bütün yorum yapan tüm ziyaretçiler olumlu olarak nitelendirmişlerdir. Duygularını ortaya çıkarmada tetikleyici bir unsur olduğunu belirtmişlerdir. Bazı şeyleri zihinlerinde canlandırırken yardımcı olduğunu da söylemişlerdir.

Şekil 43. Sabahattin Ali koğuşu (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₁ “Mesela dizi seti orada duruyordu, Sabahattin Ali'nin yatağına ve bazı malzemelere dokunulmamıştı, bu da bazı şeyleri kafamızda daha somut oturtturmamızı sağlıyor.” diyerek bunu belirtir. Z₆ da “Sabahattin Ali'yi biliyordum şiirlerini falan hani oradaki yaşayış tarzını gördükten sonra hani bana hangi şekilde yaklaşırsa hep duygulanırım artık yani zorluklardan sonra yani direkt o parmaklıklar gözümün önüne geliyor.” der. Z₇ ise şaire empati yaparak: “Sabahattin Ali'nin şiirlerini nasıl yazdığını bir an böyle hissetmeye çalıştım ordan çıkınca. Orada bulunduğun zaman, bulunduğun ortamı anlatmak istiyorsun nasıl yaşamışsın. Mesela ben birkaç şiirini de okudum. Yani hissetmiş orayı, onlar hissedilmeden yazılacak cümleler değil.” der. Z₁₀ ise tüm bildiklerine rağmen burada yaşadığı koğuşu görünce başka hisler yaşadığını anlatır: “Bir de mesela Sabahattin Ali'yi biliyorum. Daha önce hani kitaplarını, şiirlerini okudum. Ama hiç hani şey yapmamıştım nasıl diyeyim cezaevinde kaldığını da biliyordum. Ama hiç bu kadar farklı hissetmemiştim. Yani onu bu şekilde yaşamamıştım diyeyim. Yani mesela onun kaldığı koğuşu gezerken de böyle kitaplarından, hani orada çalan şarkılardan falan da biraz beni aslında etkileyen kısmı oydu. Yani böyle mesela şiirlerini okurken, kitaplarını okurken bu şekilde düşünmüyordum. Orada daha farklıydı.” Z₁₁ ise şairin yazdığı şiirleri nasıl yazdığına dair düşünceler geliştirerek: “Sabahattin Ali'nin koğuşunda falan onun yazdığı şiirler falan dinletiliyordu. Orada mesela bir insanın o şiirleri ancak orada yazmak aklına gelir Herhalde dışarıda yazamazdı Sabahattin Ali. Dışarıda olsa

öyle düşünüp o şiiri o şekilde yazmazdı. Biraz daha içine dönük yazmış. Kendine ‘Buradan çıkarsın aldırma’ gibisinden, ‘Devam et, burada da yaşa cezanı çek ve dışarı çık ve özgür hayatına devam et’ gibi.” açıklamalarını yapar.

Şekil 44. Sabahattin Ali koğuşu kelime bulutu

- Zindan

Bu mekân ziyaretçilerin yoğun negatif duygular yaşadığı bir yerdir. Mekân büyüklükleri, nem ve ışık oranı, mekandaki materyaller bunu oldukça etkilerken ziyaretçiler şu söylemlerde bulunmuşlardır: Z₄, “Mesela sadece zindan için konuşursak... Aslında bütün mekân çok nemli rutubetli kasvetliydi. O bunları yaşıyor yani. O nemlilik durumu o boğukluğu.”; Z₅, “Karanlık olması çok korkunç. Yani ben bilmiyorum karanlık... Sonsuz gibi sonsuza gidiyor gibi ama gitmiyor aynı zamanda daraltıcı. Zindan ama o da çok büyüktü. O da çok kötü yani yukarısı görünmüyordu... sonsuzluk hissi de kötü.”; Z₆, “Zaten o zindanı hiçbir zaman unutmuyorum. Ağır zincirlerle insanları susturup hayvanileştirmek gibi geliyor bana ya da orada tuvaletler falan direkt lavabo şeyin kaldıkları yerin içindeydi direkt.”; Z₃, “Oradaki insanı her şeyiyle oraya zapt ediyorlar. Boynuna, kollarına ve ayaklarındaydı sanırım gördüğüm kadarıyla. Demir bile ıslaktı oradaki rutubetten zaten. O duvarlar ıslaktı. Bir de içerisinde karanlık olması da ürkütücü zaten; içeride ne olduğunu bilmiyorsunuz, neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz, oldukça o yükseklik boğuyor, bayağı baskılayıcı bir durum. Kokusu ve ıslaklık zaten vücudumda hissedebildiğim diğer değerleri oldukça rahatsız edici.”; Z₂, “Zindanın bana uçurum hissi verdiğini böyle zifiri karanlık ve

çok etkiledi.” diyerek darağacı ve kavak ağacının yan yana olmasının duygularındaki etkisini vurgular (Şekil 46), devamında “Deniz Gezmiş olaylarını bildiğim için onların fotoğraflarını gördüğüm zaman ve darağacına gittiğim zaman duygulandım ve gözlerim doldu. Çünkü çok fazla genç insanın ölümüne şahitlik eden bir yer burası. Çok duygulandım ve üzüldüm. Adaletsizliği hissettim.” diyerek de duygularını ve hafızasındaki olayları tekrar dile getirir.

Şekil 46. İdam sehpasının yanında yer alan kavak ağacı (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₇ ise darağacının varlığının kendisi için, mahkûmlar hakkında düşündüren bir araç olduğunu şu şekilde dile getirir “...oraya giden bir mahkûmun duygularını hissettim. Dakikalar sonra öleceksin ve bunu biliyorsun. Yani o an belki dünyanın en cesur insanı olabilir. Çünkü bir şeyler soruyorlarmış da son isteğin o çok farklı bir his olabilir. Her şey bir dakika sonra bitiyor. O an insan çok karmaşık duygular hissedebilir. Beni en çok etkileyen şey oydu.” der. Z₈ de burada hissettiği duyguyu acı olarak tanımlar: “Darağacında çok etkilendim. Darağacına gelinceye kadar etkilenmedim. Orada acı hissettim.” Onu görmenin hafızasındaki tanımla birleşince acı duygusuna sebep olduğunu anlatır (Şekil 47).

- Görüş Alanları

Kapalı görüş alanları ile ilgili genel söylem küçük olmaları ve ziyaretçi-mahkûm ilişkisinin erişiminin kısıtlı olması ile ilgili olmuştur. Z₁ cam ve tellerin erişimi engellediğini özellikle belirterek (Şekil 49): “Şey de çok dikkatimi çekmişti o görüşme odalarında. İki tane cam var ufacık bir alanda iki tane cam ve aralarında demir ve aralarında boşluklu teller vardı. Bu bana erişememe hissi verdi ve özlem hissettirdi. Sevdiğin biri gelse bile o kadar kısa bir sürede sana onu sunuyor ki. Kapı girişleri küçük. Geçişler falan küçük. Onlar da insanı sürekli boğuyor, bunaltı veriyor. İnsan orada yaşarken güvende hissedememesi, sevdiklerine falan kavuşamaması bütün duyguların cabası oluyor üzerine.” der.

Şekil 49. Görüş alanları (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₅ de görme ve duyma erişiminin zorluğuna dikkat çekerek “Mesela şey de kapalı görüş alanında hani baya görmek zordu karşı tarafı bu baya dikkatimi çekti. Aynı zamanda sesinde çok duyulabileceğini sanmıyorum baya bir şey vardı küçük küçük delikler vardı bu dikkatimi çekti öyle oluşu. Mesela görememek kötü bir şey. Ziyarete geliyor ama göremiyor da tam olarak yani.” demiştir.

Şekil 50. Görüş alanları kelime bulutu

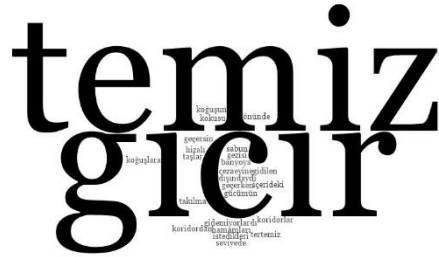
- Hamam

Burada sergilenen temizlik ile ilgili eşyalar ve mekânın kendi işlevinden dolayı ziyaretçilerin dikkatini çekmiştir (Şekil 51). Z₁₂ bununla ilgili “Mesela banyoya hamama falan girdiğimde sanki bir sabun kokusu, temizlik gibi bir şeyler geliyordu ama bilmiyorum hayal gücümün ürünü de olabilir.” demiştir.

Şekil 51. Hamam (Öztürk A. Arşivi, 2018)

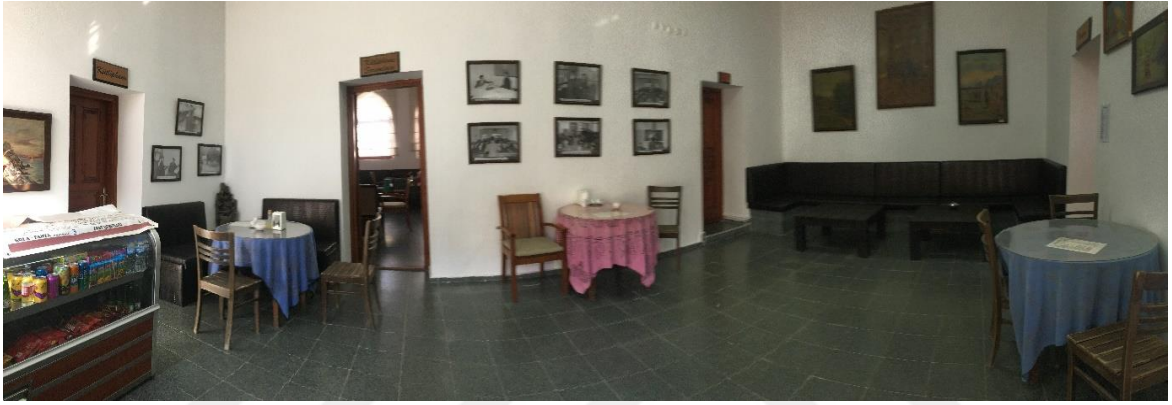
Z₈ de hamam ile ilgili olarak “İçerideki hamam dikkatimi çekti. Sinop cezaevine göre daha iyi geldi... hamamları vardı ama istedikleri zaman gidemiyorlardı çünkü koğuşun dışındaydı.” şeklinde bir yorum yaparak hamamın varlığının sergilenmesinin mahkumların üzerine düşündürdüğünü göstermiştir. Z₁₁ de hamamın diğer bölümler gibi fazla temiz bir durumda sergilenmesinden rahatsız olduğunu anlatarak “Şey bir de koğuşlara gidilen koridorlar bile gıcır gıcır, tertemiz, bütün taşlar birbirine hizalı falan. Hepsi aynı seviyede, hiç böyle takılma falan yok. Böyle bir şey gibiydi aslında ya böyle bir hamam gezisi gibiydi.” gibi bir söylemde bulunmuştur.

Şekil 52. Hamam kelime bulutu

- Kütüphane

Kütüphanenin varlığı olumlu bir durum olarak nitelendirilmesine rağmen (Şekil 53), ziyaretçiler tıpkı hamam gibi buranın da sergilenmesinde hatalar olduğunu düşünmüştür. Z₈ bunu şöyle yorumlar: “Çocuklar için kütüphane vardı. Ama orası eskiden çocuk cezaeviymiş biz kütüphane olarak yansıtıldı bu da kötü bir şeydi o zamanki mahkumların nasıl kaldığını görmüyordum. Bir an çocukların orada ders çalışabileceğini düşündüm sonradan oranın çocuk cezaevi olduğunu öğrendim.”

Şekil 53. Kütüphane (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₁₀ ise “Şey vardı mesela hani çocuk koğuşunu sonradan kütüphaneye çevirmişler. Hani çocuk koğuşu kaç kişi olduğunu bilmiyorum ama o an hani diğer koğuşlarda olan şey orada da olsun istedim. Hani evet belki bir kütüphane yapılabilir ama çocuk koğuşunu kütüphane yapmasalarmış keşke. O an onu hissettim yani.” diyerek restorasyonda daha dikkatli olunabileceğine vurgu yapar.

merak

Şekil 54. Kütüphane kelime bulutu

- Mutfak-Tuvalet

Z₈ mutfak ve tuvaletlerin (Şekil 55) sergilenmesi ile ilgili plansal olarak yan yana olduklarından rahatsızlık duyduğunu şu şekilde anlatır: “...bir yerde yemek yapılırken bir

yerde tuvaletlerin birleşmesi bu bende kötü bir his uyandırdı. O kadar insanın ortak tuvaletleri kullanması kötüydü.”

Şekil 55. Mutfak ve tuvaletler (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₃ ise tek tip koğuş sistemi ve sirkülasyonlarının plan şeması ile ilgili yaşadığı tutsaklık hissinden bahsederek şunu söyler “Anladığım tek şey; girdiğim koğuşta bir kısımda kalınan kısımlar, bir kısımda yemek, tuvalet vs. Ama onun dışında birbirleri arasında dolaşırken mesela beni alsalar koğuşumdan tecrite götürseler anlamam nerden geçtim, geri nereye döneceğim. Her yeri birbirine benzetmişler. Bir farklılaşma yok çok fazla.”

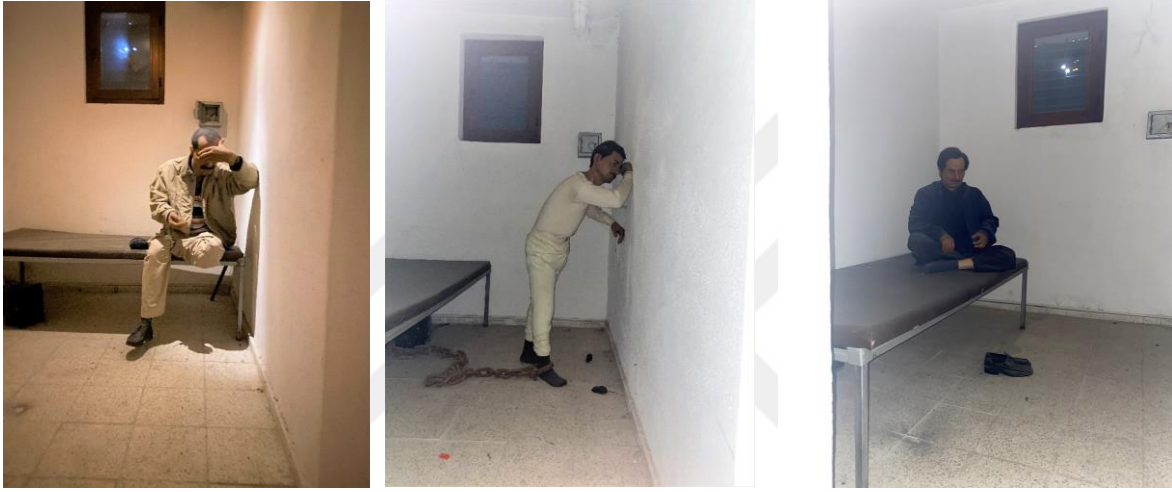

Şekil 56. Mutfak ve tuvaletler kelime bulutu

- Tecrit Odaları

Tecrit odaları genel olarak ziyaretçilerin müze dolaşımı sırasında en çok etkilendikleri alanlardan biridir. Buradaki ışıklandırma düzeyinin düşüklüğü, seslendirmeler, balmumu heykeller ve hücrelerin küçüklüğü ziyaretçileri oldukça etkilemiştir (Şekil 57). Z₃ bununla ilgili olarak “...o tecrit odaları çok dehşet verici ve çarpıcıydı. Korku vericiydi kesinlikle.”

diyerek mekânın hissettirdiği duyguları özetlemiştir. Şunları da söyler: “İnsanın orada dehşete kapılıp bağırması, çığlık atması ya da şiddete uğruyor olması. İçinde bulunduğu mekân hem dar hem karanlık hem fareler yani ki böyle yerlerde sanırım yemek verildiğinde bile önce farelere verilmiş ki insanın kendisine zarar vermesin diye. Bunları düşünmek çok korku verici bir şey. Hatta o küçük gözetleme kısımlarından bakarken çok tedirgin oldum. Küçük gözetleme kısımlarından bakarken acaba içeride biri var da bir aksiyona geçecek mi gibi.” diyerek hafızasındaki bilgileri müzede gördükleri ile birleştirerek korku duyar.

Şekil 57. Tecrit odaları (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₁₂ de benzer duygu tanımlamaları yaparak: “Mesela ses kayıtları tecrit odalarında, onlar zaten müthiş korkunçtu yani o sesler. Heykelcikler koymuşlar balmumundan kimileri gerçekten inanılmaz başarılı, gerçekçiydi yani. Hissettiğim anlar da oldu, bu restorasyon tamamen kötüydü diyemem... etkilendiğim sanırım yine tecrit koşulları diyebilirim. Onların karanlığı, betonun soğukluğu.” der ve mekandaki düzenlemelerin duygulanımına katkısını açıklar. Z₁ de tecrit odalarındaki karanlık etkisinden şu şekilde bahseder: “Ama yine de karanlık ve odalardaki (tecrit odaları) ufacık pencerelerin bile bazılarının kapatılmış olması insana zaman algısını kaybettiriyor. Ayrıca dışarıyla olan zayıf bağlantısını bile tamamen koparıyor bu durum ve onların normal insanlardan daha farklı bir hayatı varmış gibi hissetmesine yol açar.” Z₄ ise tecrit odalarına giden koridora da vurgu yaparak restorasyonda yanlış gördüğü şeyleri de belirtir ve şunları söyler: “Dar koridorlardan geçtik, tecrit odalarından çok etkilendim. Seslerle desteklemişler. Sesler çok etkileyici bir hale getirmiş orayı. Tecrit odalarını olduğu kısımlarda falan tam böyle etkileneceksin bakıyorsun

her yer bembeyaz çok temiz. Taşlar yeniden yapılmış, düzgün. Belgesel odası vardı. Orda insanların konuşmasını dinledik. Tecrit odalarında insan atıkları, pislikler her yerin ıslak olmasından kaynaklı mahkumlar duvara bile yaslanamıyormuş. ‘İnsan duvara yaslanmayı nasıl özleyebilir?’ diye bir cümle geçiyordu. Orayı gezerken bu söylenenleri hissetmiyorsunuz. Onu deneyimleyen insanların yorumlarından anlayabiliyorsunuz. O açıdan biraz eksik kalmış bence.”

Şekil 58. Tecrit odaları kelime bulutu

Benzer biçim de Z₉ da sergilemedeki bazı durumları eleştirmektedir: “Yalnız tabi bazı yerlerde abartılı, komik olan şeyler olmuş. Tecritte mesela belki de ışıklandırmadan dolayı, mesela balmumu yapmışlar ama bir yere de oyuncak fare koymuşlar mesela çok komik duruyor. Işık da üzerine vuruyor. Kenarda köşede bir yerde olsa daha dikkat çekse belki bir etkisi olabilir.” Z₈ de bu tecrit odalarındaki seslendirmelerin kendisine acı duygusu yaşattığını anlatır: “Tecrit odalarını gezerken acı hissettim. Seslendirmedeki insanlar ben yapmadı benim suçum yok diye bağıyorlardı. Orada suçsuz yere yatan insanların acılarını hissettim.” Ziyaretçilerin genel söylemleri bu mekânın ve sergileme elemanlarının duygulanımda etkin rol oynadığı ile ilgilidir.

- Zindan

Zindan için ziyaretçiler birçok yönden negatif yorumlar yaparak korku, üzüntü gibi olumsuz duygularından bahsetmişlerdir (Şekil 59). Z₁ “Bir de hani şey diye düşündüm insanlar genelde dört duvar diye tarif ederler ama orada altı duvar vardı. Çünkü tavan ve taban da çok yakın ve altı duvar var gibi.” diyerek hissettiği duygunun yoğunluğunu

aktarabilmek için anlatımını güçlendirmeye çalışır. “Bazı zindanlarda taştan yataklar bile yoktu ve fare gezmesi hijyen açısından ne kadar sıkıntılı olduğunu gösteriyor. İşkence yapılıyor olması ve kayıp ölüm gibi şeyler büyük bir insanlık suçu ve tüyleri diken diken eden bir şey.”

Şekil 59. Zindan (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₈ ise Sinop Cezaevi Müzesi’nde zincir ögesinin içeride durmasının onu buradaki zindandan duygusal olarak daha çok etkilediğine dikkat çeker: “Sinop Cezaevi’ndeki zindanda o zamanki zincir duruyordu, burada acıyı o kadar hissedemedim.” Z₁₁ ise “Zindan kısımları da öyle. Onlar da restorasyondan sonra tamamen dokusunu yitirmiş yani. O kötü anıları falan silmiş, sanki yeniden bir cezaevi kurmuşlar aslında oraya.” diyerek buradaki restorasyon düzeyinin de duygulanımını azalttığını anlatır.

Şekil 60. Zindan kelime bulutu

4.2.2. Mekân Parçaları – Ziyaretçi Etkileşimi

Mekânı oluşturan parçalar ile ilgili söylemler ve ziyaretçi üzerindeki etkileri bu bölümdeki kod başlıklarında yer almaktadır. “Mekânda Özel olarak Vurgulanan Yapısal Öğeler”, “Mekândaki Materyaller” ve “Sergileme Elemanları” olarak üç kod başlığından oluşur.

4.2.2.1. Mekânda Özel Olarak Vurgulanan Yapısal Öğeler

Mekânın yapısal bir parçası olan ve ziyaretçinin anlatımı sırasında özellikle üzerinde durarak bahsettiği, açıkladığı öğelerdir.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Sinop Cezaevi Müzesi’nde özellikle vurgulanan yapı parçaları genel olarak kapılar, pencereler, merdivenler, tuvalet, lavabo elemanları, parmaklıklar, jiletli teller gibi öğelerdir. Ziyaretçiler söylem olarak şu şekilde yer vermişlerdir: Z₄, “Bütün klozetler lavabolar hepsi betonla yapılmış ve kaplanmış. Hepsi çok yüksekler. Nedenini bilmiyorum ama garipsediğim konulardan biri. ... Soğuk bir his ve çok küçük hissettim. Çift taraflı bir kapı var bir yerde. Betonla kapatılmış ama ilgimi çekti.” (Şekil 61).

Şekil 61. Betonla sıvanmış kapı (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₂ ise camların dışarıya bakanlarını şöyle belirtir: “Özgürlük evet. Mutluluk verdi orası bana açıkçası hani bazı yerlerde o öyle vardı. Bazıları direkt arka taraflara bakıyordu, duvara bakıyordu bazı camlar ama o dışarıya alana bakanlar da böyle mutluluk hissettim.” Abdulsamet de kapılara ve kullanılan taş malzemeye vurgu yapar ve bununla ilgili “Çok fazla kapı var ve her kapıdan geçtiğimde çıkışımın o kadar zor olacağını düşünüyorum. Ayrıca kullanılan taş malzeme de her yerde kısıtlayıcı özelliğini gösteriyor.” der.

Z₆, “Genelde sadece iç mekânlarda ki yüksek pencereler var, oradan gelen ışıklar pozitif olarak bir de o kapılardaki küçük sürgülü yerdeki ışık var. ...ağır ve gıcırdayan kapılar. ...nedense bana merdivenler yapının tümünden farklı olarak geldi.” der ve pencere yüksekliklerine dikkat çeker (Şekil 62).

Şekil 62. Yüksek ve parmaklıklı pencere örnekleri (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₇ de parmaklıkların kendisine farklı duygular hissettirdiğini “...hapisanenin bir hani ızgarasal şeyi var. Böyle her yerde parmaklıklar var. Bütün mekânlarda bu parmaklıkların olması beni çok şey yaptı.” şeklinde ifade eder. Z₁₀, “Hani nasıl diyeyim zaten kontrollü bir yer, zaten yüksek bir yer hani bu insan oradan nasıl çıkabilir ki, ya da hani ne yapabilir yani orada ama buna rağmen mesela jiletli tellerin olması beni ekstra şey yapan yerlerden birisiydi.” söyleminde bulunarak jiletli telleri görmenin duygularına olan etkisine dikkat çeker. Burada ziyaretçiler genel olarak mekânın pencere, kapı gibi genel yapısal parçalarının dışında bir de mekândaki demir parmaklık, jiletli tel, sürgülü pencereli kapılar gibi sınırlayıcı öğelerin varlığının kendilerine hissettirdiklerine değinmişlerdir.

Z₅ de “Fazla kilit vardı üstte, altta, ortada yuvarlak. Onlara baktım... Aynen karşı tarafı sanki çok kötü çok güvenilmez olduğunu düşündüm karşı tarafın, içeridekilerin. Yani oradaki camlar yüksekti pencereler. Hani oradan bakmak bile belki onlar için büyük bir nimet. Garip.” diyerek kilitlere ve pencerelere dikkat çekmektedir (Şekil 63).

Şekil 63. Kilitli kapı örnekleri (Öztürk A. Arşivi, 2018)

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Burayı deneyimleyen ziyaretçiler Sinop Cezaevi Müzesi'nden daha aydınlık olduğunu, pencerelerin daha büyük olduğunu bu sebeple daha rahat ışık alındığını ve daha temiz duvar yüzeylerinin bulunduğunu söylemişlerdir (Şekil 64).

Şekil 64. Düzgün yüzeyli duvarda yer alan pencere örnekleri (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₈ kapılar ve duvarlar konusunda özellikle şunu söylemektedir: “Donatılar olabilir mesela burada kapıları açıp kapatamıyorduk ama Sinop Cezaevinde gardiyanın üstümüze nasıl kapıyı kapattığını deneyimleyebiliyorduk. Sinop Cezaevinde duvarlar boyanmamıştı şimdi duvarlar boyanmıştı.” Tavan yüksekliğinin de daha alçak olduğunu belirterek normalde bunun kendilerini daha çok sıkması gerekirken yapılan restoratif müdahalelerden dolayı bu alçak kat yüksekliğinin etkisinin azaldığını söylemişlerdir.

Tavan ve bazı duvarlar ile ilgili farklı bir vurgu noktası daha olmuştur. Diğer yapısal yüzeylerin dışında burada bir koğuştta tavanda ve bazı duvarlarda eskiden kalma boya katmanlarının görülmesi ziyaretçilerin tarihsel süreçte burada neler yaşandığını düşünerek

duygulanım yaşamalarına sebep olmuştur. Z₁₂ bunu şöyle aktarır: “Bir koğuştta tavanda farklı katmanlar vardı. Bir tek orada vardı gibi geldi bana. Yan duvar sıvalı boyalı ama bir tek orada bir pıtır pıtır sarı mavinin altında sarı, sarının altında beyaz hoşuma gitti benim. Bir iz kalmış yani o dönemlerden.” Z₉ da “...sebebini bilmiyorum ama mavili turunculu falan pul pul görünüyordu tavan... yani sanki üst üste, üst üste hani buradan neler geçti der gibiydi... bir anda hani oradan zaman tüneline geçmiş gibi çok hızlı bir şekilde hani kimler geldi geçti buradan hani, birçok insan ne yaşadı...” şeklinde tavadaki katmanlar ile ilgili duygularını belirtir. Z₃ de “Duvarlardaki renkli renkli şeyler bana yaşanmışlık ise uyandırdı sanki en altta daha önceki boya onun üstüne sürülen boya üstündeki onu gördüm ve burada gerçekten birileri vardı diyebildim.” diyerek bu katmanlaşmaya değinir (Şekil 65).

Şekil 65. Tavanlardaki ve duvarlardaki boyaların katmanlaşması (Öztürk A. Arşivi, 2018)

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Sinop Cezaevi Müzesi’nde yer alan kapı, pencere, merdiven gibi yapı elemanları boş bir mekânda oluşları, büyüklükleri ve dokunulmamışlıkları ile daha çok dikkat çekmişlerdir. Dikkat çeken yapı elemanlarının malzemeleri ve yükseklikleri de ziyaretçinin ilgi alanına girer. Çünkü bu elemanları nasıl kullanabileceği ile ilgili içselleştirmeler yaparak başına gelebilecek zorlukları hissetmeye çalışmıştır.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde de kapılar, pencereler, duvarlar ve tavan yükseklikleri üzerine düşünen ziyaretçiler buranın orijinal işlevindeyken daha ürkütücü olabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak şu anki durumu ile kıyasladıklarında da algıladıkları kadarıyla Sinop Cezaevi Müzesi’ne kıyasla daha olası yaşam koşullarına sahip olduğunu düşünmüşlerdir.

Yoğunluklu olarak Sinop Cezaevi Müzesi’ndeki yapı elemanları üzerinde duran ziyaretçilerin üzerinde durdukları yapı elemanları ve yaptıkları yorumlara bakılarak negatif

yaratmaktadırlar.

Z₆ “Çok ağır zincirler. Hani kendini bence insan öldürmeye yakın bir şeydi o. Çok ağır zincirler zaten büyük ihtimalle düzgün beslenmiyorlar çok. Yani İnsanların kendini kaldırmaları, bir de insana hiç zincir vurarak... Hayvan misali geliyor bana. Bir şey anlatamazsın. Ki mesela şey sözler yazıyor.” şeklinde bir anlatımla mekândaki zincir öğelerinin üzerinde yarattığı ağır psikolojik etkiden bahseder (Şekil 67).

Şekil 67. Zindandaki zincirler (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₂ ise “Haa ilk başta yatak olmayan yerleri gezdiğimde boş odaları dikkatimi şey çekti. En tepedeki askılıklar çekti ama askılık olup olmadığını ilk başta anlayamadım.” diyerek askılıkların mekândaki dikkat çekici varlığına değinmiştir. “Onun dışında dikkatimi çeken duvarda ki çentikler oldu.” şeklinde bir söylem ile de duvarlarda yer alan izlerin yaşanmışlık hatırlatmasına değinmiştir. Z₁₂ de zindandaki zincirden bahsederek “İlk başta şöyle büyük bir halka vardı orada. Baktım inceledim yani Allah Allah bilek nasıl oluyor ki. Sonra anladım ki boyun için. Ondan sonra insan böyle bir ‘Hımm... Yani bilek tamam da boyuna da mı!?’ oluyor. Bir de zaten inanılmaz yüksek, karanlık, kalın duvarlı bir yer ve insanı zaten oraya zincirliyorsun.” şeklinde bir açıklama ile bu zincirlerin dikkatini çektiğini ve detaylı inceleme ile üzerine düşündüğünü anlatır. Z₉ da bu çentiklerden her iki cezaevi için de “Çünkü mesela Sinop’ta vardı, duvarda mesela çentikler vardı. Ama mahkûmun mu attığı, sonradan mı atıldığı çizildi belli değil. Yani yine aynı o duyguya sokmuyor seni.” şeklinde bahseder ancak buradaki belirsizliğin duygularında kararsızlık yaşattığının da altını çizer.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Z₆ dijital baskıların orijinallerinin yerini tutmadığını “Mesela bazı yerlerde sahtelerini direkt baskı olarak koymuşlardı. Onları nedense okuyasım gelmiyor. Daha çok böyle eski, orijinal gördüğün zaman eski olduğu için daha çok etkileyici oluyor. Onlar da hep okumayı etkiliyor.” diyerek belirtir. Bu sebeple mekânda dikkat çeken öğelerin orijinallikleri ve yaşanmış olay örgüsüne atıfta bulunması, hatırlatması büyük önem taşır. Z₆ devamında mekân duvarında okuduğu bir sözü aklında kaldığı kadarıyla aktararak şunları söylemektedir: “...en net hatırladığım şey benim düşüncemi hapsedemezsiniz, bedenimi hapsedersiniz. Yani insanların bedenlerini hapsedmek.” Mekandaki yazıların da önemli olduğunu vurgular. Z₂ ise “...koşullarda eski eşyalara biraz dikkat ettiğimde orda işkence aleti vardı galiba o beni çok şey yaptı etkiledi.” şeklinde bir söylem ile bir anlamda mekandaki nesnelere anlamlandırmaya çalıştığını ve bundan etkilendiğini aktarır. Z₁₁ koşu yatan mahkûmlar ile ilgili yatak başındaki bilgilendirme metinleri için şunları söyler: “Sürükleyiciydi mekân yani o insanların hikayelerini oraya yazmışlar, bir tek onlar zaten güzeldi. Kimin hangi suçtan dolayı ceza aldığı ya da idam edildi ya da benimsediği fikir ya da bu koşu kimin kaldığı, bunları bilmek özel bilgiler. Onları bilmek güzel bir şey tabi. Ekstradan onlar bilgi vericiydi. O konuda bilgi vericiydi, keyifliydi.” Bu açıklamalar ziyaretçilerin burada kalan mahkûmlar ile ilgili bilgi sahibi olmak istediklerine vurgu yapmaktadır.

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Her iki cezaevi müzesinde de ziyaretçilerin dikkatini çeken ana yapısal elemanlar harici öğeler mevcuttur. Ancak bu mevcudiyet sergileme biçimine ve binanın zamanında kullanım biçimine göre değişiklikler göstermektedir.

Her iki müze ile ilgili yapılan görüşmelerden çıkarılanlara göre ziyaretçinin dikkatini çekmede önemli olan şey büyük oranda yaşanmışlıklar ile ilişki kurdurabilecek öğeler olmasıdır. Bunu o yaşanmışlıklara tanıklık etmiş ve günümüze taşınan orijinal parçaların yanı sıra mekânın o zamanki yaşanmışlıklarını anlatan yazılı anlatımlarla da sağlamak mümkündür. Ancak bu anlatımların geçmişten günümüze ulaşmış, o zamanlar birinci anlatıcı ağzından yapılmış olması ziyaretçinin ilgisini çeken esas kısımdır. Belgelerin ve sergileme elemanlarının taklitleri ya da kopyaları ziyaretçiye aynı yaşanmışlık hissini verememektedir.

Şekil 68. Mekandaki materyaller kelime bulutu

Sinop Cezaevi Müzesi'nde önceden kalan ve genellikle mekâna ankre edilmiş yapısal öğeler odak unsuru olurken, Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde sergileme elemanları ile ilgili yorumlamalar daha çoktur.

4.2.2.3. Sergileme Elemanları

Müzelerde yapısal öğelerden olmayan, gelen ziyaretçiye konuyu ve yaşanmışlıkları açıklamak için kullanılan tüm sergi parçalarının ziyaretçi üzerindeki etkisini konu alır.

- Sinop Cezaevi

Sinop Cezaevi genel olarak sergileme elemanlarını barındırmadığından ziyaretçilerin taşınmazlar ve film seti koğuğu dışında bu konuda fazla yorum yapmadıkları görülmüştür. Z₃ bu mekandaki boşluğun kendi duygularını fark eden ve hissedebilen biri için oldukça anlamlı olduğunu söyler ancak diğer yandan da sıradan bir şekilde dolaşan bir ziyaretçi için anlamsız olabileceğine şu sözler ile değinir: "...Orası, boş olması hissettirmedi. Yalnızca geldiniz ve bir binaya girdiniz. Ve ben böyle bir durum içerisinde orayı geziyor olmasaydım, biraz daha kendimi ve hislerimi açmasaydım yalnızca herhangi bir vatandaş olsaydım; girip

bakardım odalara, insanlar burada yatmışlar derdim. Biraz dehşete kapılırdım, geri çıkardım.” Sergileme elemanlarından bahseden Z₇ de “...zincir beni çok etkiledi.” şeklinde zindanda yer alan zincirin üzerine düşündüğünü dile getirmiştir. Başka birçok ziyaretçi de aynı şekilde zincirden ve özelliklerinden bahsetmiştir. Üç katlı ranzaların olduğu boş bir koğuş için de birkaç ziyaretçi aynı fikri savunmuşlardır. Bu ziyaretçilerden Z₅ “Sonra ranzaların olduğu odaya girdim orada üç katlı ranzaları görünce dedim demek ki en üstte kalan kişi falan kullanıyor. Ya üç katlı yani bayağı yüksek. Biraz şey korkutucuydu o kadar yüksek olması. Yani altta iki kişi daha yatıyor mesela hani rahat değil.” şeklinde bir açıklama ile üç katlı ranzalardan duyduğu rahatsızlığı ifade etmiştir.

- Ulucanlar Cezaevi

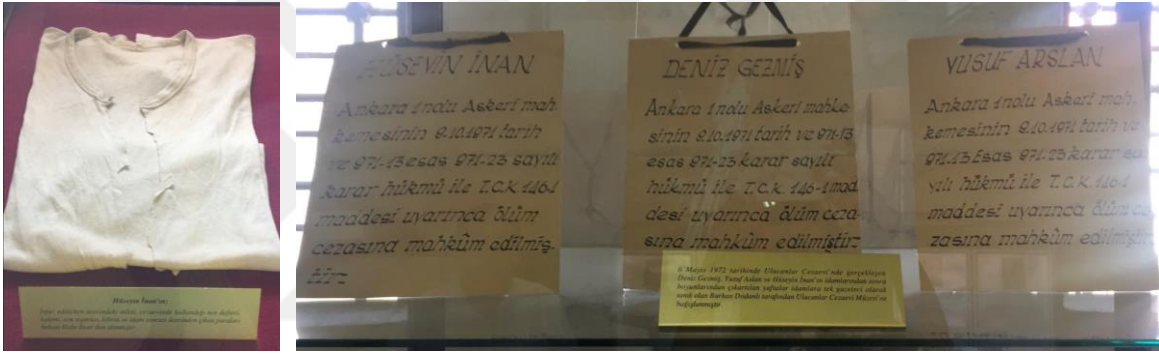
Sergileme elemanları yaşanmışlıkların günümüze ulaşan ya da günümüzde canlandırılmasını sağlayan parçaları olduğu için ziyaretçileri oldukça etkilemektedir. Bu durumu Z₄ şöyle aktarmaktadır: “...Yaşanmışlıkları daha da çok göz önüne seriyor. El yazısı mektuplar... Bir hikâye anlatılıyormuş gibi gelmiyor. Gerçekten yaşanmış. Var. Okuyunca hissediyordunuz. Orada idamdan içtiği son sigarası üstünden kesilip alınan kıyafetleri vardı insanların. Bunlar insanı baya etkiliyor.” Z₇ ise sergilenen seslendirmeli balmumu heykellerin duygularına olan tetikleyiciliğinden bahsederken “...burayı Sinop’tan daha etkileyici buldum. Bunun sebebi diğerinden farklı olarak insan figürlerinin donatıların ve seslerin animasyonların kullanılması.” demektedir (Şekil 69).

Şekil 69. Balmumu heykeller ve mekânsal tasvirler (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₁₀ da bu heykeller ile ilgili “Mesela bal mumundan heykeller de keza hani empati yapmamı biraz daha güçlü kıldı aslında... Mesela o ayaklarından zincirle bağlanmış heykel, işte ya da buradaki seslendirmelerin ya da işte görsellerin daha etkili şekilde daha iyi olması sergilenmesi beni bir tık daha oraya bağladı.” şeklinde etkilendiğini belirtir.

Sergileme elemanlarından bazıları ziyaretçilerin özel olarak belirtmek isteyeceği kadar dikkatini çekmiştir. Örneğin Z₈ gördüğü sergilenen yırtık atlet ile ilgili “Yaşanmışlıklar etkiledi. Hüseyin İnan’ın atletini orda görmemden etkilendim. Atletin yırtık olmasıyla gözümde kendini paralamasını canlandırdım.” diyerek oradaki serginin gerçeklikten parçalar taşımalarının empati kurmada ve o zaman dilimine gidebilmede ne kadar önemli bir yeri olduğunu göstermektedir (Şekil 70).

Şekil 70. Hüseyin İnan’ın idam atleti ve idam edilenlerin yaftaları (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Sergilenmiş olan gazeteler, resimler ve mektuplar ile ilgili Z₇ şöyle bir yorum getirir: “Bunlar beni etkiledi. Bazılarını okudum. Bazlarına baktım. Bunlar seni oradaki yaşanmışlıklara götürüyor. Bakıyorsun adamın kişisel eşyası yıllar sonra burada. Mesela bize bir dönem başbakanlık yapmış insanlar, çok ünlü yazarlar şu an okuduğumuz insanlar kişisel eşyalarını burada görüyorsun. Bu da sana hissettiriyor yani.” Z₁₀’un bir diğer yorumu ise “En çok dikkatimi mesela mektuplar çekti. Hani onları orada olması bence yaşayan insanların bir tık daha neler hissettiğini anlamamızı sağladı yani ama Sinop’ta da şöyle sürekli olarak orada hissettim kendimi. Burada parça parça, nokta nokta...” sergileme elemanlarının empati yapma aracı olarak iyi bir seçenek olduğunu belirtir. Ancak bunun kendini anlamaktan çok başkasını anlamaya yoğunlaşmak olduğuna da işaret eder. Benzer biçimde mekandaki sergileme elemanları için Z₂ “Koğuşlardaki o duvardaki resimler, avludaki bazı yapılan resimlerde dikkatimi çekti sürekli böyle deniz dağ güneş resimleri vardı demek ki bunlar da insanların özgürlük hissini dışındakini oraya vurmaya çalıştılar

bazısında galiba el işi miydi duvarda asılı bazı şeyler vardı eşyalar onlar daha çok dikkatimi çekti onun dışında etkileyiciydi çünkü daha fazla donatı vardı hani bunlar o duyguyu ve ortamı yaşamam için daha çok yardımcı oldu Sinop'a nazaran, etkilendim...oradaki bir koridordaki mektuplar, bir çocuğun yazdığı mektup vardı büyük harflerle yazdığı daha yeni öğreniyormuş yazmayı gibi o mektup da beni etkiledi...burası daha çok etkiliydi sebebi bence eşyaların fazla olması o yaşanmışlığı daha iyi anlattı bize mesela gömlekler olmasaydı mesela her şey yazıların hemen hemen daktilosu vardı demek ki bazı şeyler yapıyorlar bunları gözümde canlandırdım ama Sinop cezaevinde bu kadar çok şey yoktu neler yaşadığını neler yaptığını anlayamadım sadece artısı orası daha eski geldi bana daha tarihi gelmişti." gibi kapsamlı bir açıklama ile sergileme elemanlarının hafızadaki ve duygulardaki yerini anlatmaktadır.

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Ziyaretçi yorumlarına ve gözlemlerine dayanarak sergileme elemanları ile ilgili varılabilecek temel izlenim; ziyaretçi hisleri üzerinde pozitif ve negatif olarak farklı yönden etkilerde yaratabilmeleridir.

Sinop Cezaevi Müzesi'ndeki boşluk ve birkaç nokta hariç hiçbir sergileme elemanının bulunmaması ziyaretçinin kendini ve doğal çevreyi dinlemesine olanak vererek olayı içselleştirmesine olanak tanımıştır. Bazı ziyaretçiler sergileme elemanlarının olmayışının onların mekânsal çevreyi daha iyi özümsemesine de yardım ettiğini de belirtmişlerdir.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde olduğu gibi mahkumların kişisel eşyalarının sergilenmesi, o günlere ait haber, resim, mektup ve yazıların bulunması, canlandırma amaçlı seslendirme ve balmumu heykellerin varlığı ziyaretçinin orada yaşananları anlaması adına bilgilendirici olurken, empati yapmasına da yardımcı olmuştur.

Şekil 71. Sergileme elemanlarının ziyaretçiye etkisi kelime bulutu

Sergileme elemanlarından bahsederken kullanıcıların kullandığı kelime sıklıklarına bakıldığında sergileme ile ilgili ve sıkça kullanılmış olan “mektup, gazete, heykel, zincir, seslendirme” sözcükleri dikkat çekmektedir. Mektuplar ve heykeller gazetelerden daha çok konu olmuştur. Mektuplar ve heykeller mahkumlar ile empati kurmada öncelikli sergileme elemanı olarak görülmektedirler.

4.2.3. Ziyaretçi

Ziyaretçinin mekân ile etkileşim kurarken ve sonrasındaki duyuları ve duyguları ile görüşlerini içeren kod başlıkları bu bölümde yer almaktadır. “Duyusal Öğeler (Görme, İşitme, Dokunma, Koklama, Tatma), Empati Yapma, Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki, Verilen Duyusal Tepkiler ve Ziyaretçi Görüşleri” olmak üzere beş kod başlığından oluşur.

4.2.3.1. Duyusal Öğeler

Ziyaretçilerin mekândan edindikleri verileri hangi duyular aracılığıyla elde ettiği ile ilgilidir. Her iki cezaevi müzesi için de görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma gibi alt başlıklar halinde açıklanacaktır. Ulucanlar Cezaevi Müzesinde tatma duyusu ile ilgili bir söylem olmadığı için tatma başlığına bu müze için yer verilmeyecektir.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Görme duyusu ile ilgili söylemlerinde ziyaretçiler genellikle mekândaki ışık yoksunluğu ve karanlıktan bahsetmişlerdir. Z₄ bunu şu şekilde aktarmaktadır: “Karanlık... Şey var mesela bazı katlarda hiç ışık yok. Üst katlara çıktıkça daha çok ışık var. Galiba onlar da şeymiş: mahkûmların suç oranına göre değişiyormuş ışık alma durumu.”. Z₇ de aynı durumu şu şekilde dile getirir: “Mesela o dar hücreye girdiğimde, hiçbir şey yok yani hocam dar ve uzun, karanlık ışık da yok.” Z₈ ve Z₁₀ de aynı karanlığın yarattığı histen bahsetmektedir: “Karanlığı deneyimledim... Karanlıkta tuvaleti göremiyoruz verilen yiyecekleri göremiyoruz.”, “Çok farklıydı daha karanlıktı yani daha önce öyle bir ortama girmediğim için aslında beni biraz daha şey yaptı ürperti.” Ortamın karanlık ve ışısız oluşu, yapay ışıklandırmaların kullanılmamış olması ziyaretçiyi mekânın doğal gerçekliğine daha çok yaklaştırarak ürperti, gerginlik, merak, korku gibi hislerin ziyaretçi tarafından kişisel olarak sorgulanmasına sebep olmuştur. Z₁ de ışık ile ilgili şunları söyler: “İlk olarak görme duyusuyla algıladım, mesela ışık büyük bir etken. Orada pencereler çok yüksek, insanlar çevreyi göremiyor ve nerede olduklarını bilemiyorlar; sadece ışığı görmek için yukarı bakmak zorundalar, onun varlığından haberdarlar. Hatta bazı yerlerde bu imkanları bile elinden alınmış.” (Şekil 72). Z₃ de mekânı en çok görerek deneyimlediğini “En çok bence ‘görmek’. Ne kadar görüyorum? O pencereler bulunduğunuz odanın içerisinde dışarıya açılabilen tek yer ve o pencere nereyi ne kadar görüyor, içeri ne kadar şey alabiliyor diye tarttım.” şeklinde açıklayarak görme duyusunun kendi için önemini vurgulamıştır.

Şekil 72. Müzedeki pencere örnekleri ve insan ölçüsüne oranları
(Öztürk A. Arşivi, 2018)

İşitme duyusu ile ilgili ziyaretçiler Sinop Cezaevi Müzesi'nde doğal ve yapay seslerden bahsetmişlerdir. Avludaki kuşların ve rüzgârın sesini, avluda hoparlörden gelen müzik sesini, binanın içindeki kapıların gıcirtısını ve sürgü sesini, boş olan bu mekândaki kendi ayak seslerini belirten ziyaretçiler sesin mekânı deneyimlemedeki önemini ortaya koymuşlardır. Mekânın boş oluşundan kaynaklı kapıların gıcirtısı ve ayak sesleri ziyaretçi için daha da etkileyici olmuştur. Z₆ bunu “kapının sesi baya bir itici” şeklinde dile getirirken, Z₂ benzer bir ses ile ilgili “...gardiyanların hani böyle filmlerde de olur böyle kapıya vurur şeyini de denedim. Orda ki sesin, yani biraz sesli olarak hani, o yankı biraz etkiledi beni. İçerdekilerin hani o sesi bir anda duyması, o şeyi direkt açmaları...” şeklinde bir yorum getiriyor. Z₇ de “Kapıyı açarkenki kapatırkenki sesi hissetmek istedim. ...umuttur hocam o kapı açıldığı zaman içerden. Mesela onu ben yazdım umut olarak. Açıldığı zaman bir umut ediyorsun. Ne için açıldığını falan kapanırken içindeki çaresizlik yüzüne yansıyor. Mesela görüşlerde aramızda bir şey var o senin yüzüne yansıyor. Ben sizi net olarak algılayamıyorum. Senin tutsak olduğunu hissettiriyor.” diyerek kapı sesine nasıl bir anlam yüklediğini anlatır. Z₈ ise sesin yaptığı ekodan nasıl etkilendiğini karanlıkla birleştirerek “Sesler çok yankı yapıyordu, gardiyan isminizi ya da başka bir şey için bağırdığında bu ses karanlıkta yankılanacak...bir odaya girdiğimde ayak sesim yankılanmıştı sonra bir daha bastım bu da ürpertici geldi. Beni sesin yankısı çok etkiledi. Kapı kapanınca ses yankılanacak ve yalnızlığımızla kalacaktık.” şeklinde yaptığı empatiden bahsetmektedir. Z₃ ise dışarıdan duyduğu kuş ve rüzgâr seslerini vurgular. Benzer şekilde Z₅ de kuşların seslerinden bahsederek mahkumlara empati yapıyor ve o zamanlar dışarıdan kuş ve dalga sesleri gelirken onlara hiçbir zaman erişilemediğini söyler: “Yani orada en ufak bir şey bile mesela o zaman deniz dalgaları vuruyormuş oraya onun sesleri olur hani onu hissetmek ya da kuşların sesleri her şey özgürlüğü çağırıyor. Hiçbir zaman erişilmiyor. O da gerçekten korkunç bir şey bence.” Z₁₂ avluda çalan şarkının da kendini nasıl etkilediğini şöyle anlatır: “Orada zaten duyguluyum, duygu yüklüyüm, bahçede gezerken falan bir de alttan Sezen Aksu’yu verince de orada insan iyice böyle düşünüyor. Haksızlığa uğramış insanları düşünüyor, genelden özele düşünüyor, sonra kendileniyor, kendi haksızlıklarını düşünüyor, yediği hakları düşünüyor. Böyle iç muhasebe yaptım biraz. Biraz ağladım. Biraz kendi yaşamımla ilgili şeyler de döküldü orada, ona dokundu çünkü. Öyle biraz onu düşündüm, buradaki mahkumları düşündüm.”

Koklama duyusu ile ilgili olarak şunlar söylenebilir: Mekânın kendi haline bırakılmışlığı ve uzun zamandır bakım görmemiş olması ile yılların verdiği o eskimişlik

kokusu ziyaretçileri oldukça etkilemiştir. Rutubet kokusunun rahatsız ediciliği mekânın temasını desteklemiş ziyaretçinin aklında yer etmesine sebep olmuştur. Z₄ bunu “Belki sadece şu an da etkili rutubet kokusu vardı. Bazen şey kokusu geliyor oraya ait değişik bir koku. Bilmiyorum tarif edemiyorum.” şeklinde açıklarken, Z₆ “Zaten ağır bir koku vardı. Zaten kokusu da bunu en fazla destekliyor ona bağlı olarak yani. Ağır bir nem kokusu da vardı. Bence ışık almadığı için bina. Yani rutubet vardı bolca.” şeklinde bir açıklama getiriyor. Z₁₀ mekândaki kokunun normalden de fazla etkili oluşunu şöyle dile getiriyor: “Nasıl diyeyim o koku mesela belki normalde olsa da hani rutubet kokusu insanı rahatsız eder ama ilk defa orada daha rahatsız oldum. Yani psikolojik olarak beni bir tık yordu aslında.”, Z₃ ise “Kokladım yani çok nemli olması da rahatsız edici gayet ve özellikle insanları daha çok disipline etmek istedikleri yerler daha da berbat durumda...” şeklinde mekandaki yoğun rutubet kokusundan rahatsız olduğunu dile getirir. Z₁₁ de kokunun farklı bir yönüne yoğunlaşarak burnuna gelen deniz kokusunun normalde güzel olabilecekken o zamanlar mahkûmların duyguları üzerinde negatif etki yaratabileceğinden bahsetmektedir: “Deniz kokusu, ben mahkûm olmadığım için bir yandan insanın hoşuna giden bir şey denizin olması yani. Bu duvarın arkasında bir deniz var ve o denizin ufuk çizgisi yok yani, sonsuza kadar bir alanın var, görüş açın var, onu ümit etmek güzel bir şey, o denizi görmek mahkûm için güzel bir şey. Ama orada sürekli, o tip bir cezaevinde kalıp o denizin kokusunu çekmek bence mahkûmları biraz şey yapabilir, yorabilir.”

Dokunma duyusunun hissetmelerindeki etkisini belirten ziyaretçilerden Z₄ bazı yerlere dokunmaktan çekindiğini çünkü o hissin kendine ağır geleceğini düşündüğünü söylüyor. Dokunma ile kuracağı bu bağı tarif ediyor. “Bazı yerlere dokunamadım, bazı yerlere de çok rahat dokundum. Hijyenik olabilir çünkü disiplin hücrelerine de dokunamadım. Orda insanların neler yaşadığını bilmiyorum. Belki kanları aktı, belki ihtiyaçlarını oraya yapmak zorunda kaldılar, onu hissetmek istemedim. Dokunarak daha rahat hissediyorum ama oraya dokunup o acıyı hissetmek istememiş olabilirim. Mesela şeylere dokundum genelde kapılara, hücrelerin kapılarına, parmaklıklara dokunup mahkûmların durumu hissetmeye çalıştım, aynı zamanda gardiyanların neler hissettiğini anlamaya çalıştım. Farklı soğuk bir his. İki taraf için de kötü bir his. Duvarlara dokunarak gezdim orda da birçok insan belki de benim gibi duvarlara dokunarak gezdi. Acaba onlar ne hissetti? Duvara dokunup yürürken gökyüzüne baktım, yere, ağaçlara baktım onların hissettiklerini hissetmeye çalıştım.” Z₁ ortamdaki havanın rahatsız edici olduğunu dokunma duyusu ile anlatarak oranın güvensiz hissine değinir: “Ortamın havası çok kötü ve rahatsız ediciydi. Dokunduğum yerler de ıslak

ve nemliydi, sağlık açısından elverişsizdi...Dokunmak veya sarılmak insana her zaman güven veren şeylerdir ama orada karşımızda sevdiklerimiz olmasına rağmen mekânın kötü algısı bu güvenin oluşmasına engel oluyor.” Z₆ de rutubetin yarattığı rahatsız edici yapışkanlıktan ve yatakların rahatsız edici dokusundan dolayı kendinde dokunma isteği uyandırdığını söylemektedir: “Zaten bundan sonra da dokunma hissi uyandırıyor. Burada şoye sadece yatalara dokundum ben fazlasıyla yataklar böyle çok sert ve batıyorlardı. Bu biraz irrite ediyor insanı. Yani orada olmak. Herkes rahatına düşkün yani bizde öyleyiz hani onlar adına zldm.” Z₇ de bu bağın dokunarak daha kuvvetli olduğunu “,, dokunmak daha yakın olduğunu hissettiriyor çünkü “diyerek açıklar. Dokunarak mekânı hissedebilmek ile ilgili Z₁ de “Dokunup bastığımız yerlerde daha önce kimlerin neler yaptıkları aklınıza geliyor.” derken Z₂ de “...nasıl desem dokunmadan sanki anlayamayacaktım bazı şeyleri. Mesela ilk zindana girdim diye hatırlıyorum. Zindan da mesela demire dokunmak aklıma gelmedi ama duvara dokundum. Ondan çıktıktan sonra videoyu izledim aa dedim ben demire dokunmadım dedim ve ondan sonra bazı şeylere bilerek de dokunmaya başladım ama hepsine dokundum falan.” şeklinde açıklar. Benzer şekilde Z₃ de dokunmanın farklı duygular uyandırmasına dikkat çeker ve dokunma hissini ısı ile ilişkili olarak aktarır: “Onun dışında bir de dokunmak da acayip geldi. Çünkü malzemeler bile soğuk. Yani o merdivenin mozaiği bile soğuk bir malzeme. Isıtmıyor insanı, hiçbir görüntü ısıtmıyor.” Buradaki anlatım merdivenin sahip olduğu malzemenin görme ve dokunma duyusu ile ziyaretçide oluşturduğu duygunun aktarımıdır (şekil 73).

şekil 73. Mozaik merdiven ve küpeştesi (ztrk A. Arşivi, 2018)

Z₁₂ de hissettiği ısı ile ilgili benzer bir anlatımı zindandaki zincir için yapmaktadır: “...zindana girdiğimde zincirlere dokunmuştum. Mahkûmun zincirlere vurulduğu zincire. Böyle terlemişti demir, sıcaktan şeyden. İnsan garip oluyor. Ta Selçuklular döneminde bile buraya bir insan dokunmuş, kim bilir kaçınıcı buraya dokunan insanım. Bilmiyorum çok garip yani.”

Tatma duyusu ile ilgili olarak avludaki dut ağacıyla ilgili bir yorum yapar ev mahkumlara empati yapar. Olumlu bir duygu için şunları dile getirir: “Dut tatlı bir meyve ve yerken mutlu oluruz, dolayısıyla o ağaç sayesinde orası mutlu bir mekân haline gelmiş olabilir.” (Şekil 74). Z₉ ise dolaşırken kendi duygularını etkileyen bir durum olarak Sinop Cezaevi Müzesi’ndeki tuzdan bahseder: “Sinop’ta tat bile var. Tuz tadı ağızımda yani Sinop’ta... Duygusal olarak etkiledi...”

Ağaç; eski mahkum Hüseyin Pehlivan tarafından 1959 yılında dikilmiştir. Kendisi tarafından anlatılan hikayesi şöyledir: “...Dut ağacı bu! Dikmek için müdüriyete, yazı yazmam lazım. “Maruzat” deriz biz ona. Yazı gider müdürün önüne, müdür bakar. “Hüseyin Pehlivan yazı yazmış!” Cezaevinde birçokları da “Yazar” derdi bana, öğle çağırırdı beni. Müdür beni çağırıp “Yazı yazmışsın, söyle bakalım ne istiyorsun?” dedi. “Sayın müdürüm, ben bir dut ağacı dikmek istiyorum.” dedim. “Nereye dikeceksin? Neden, ne yapacaksın dut ağacını? Yani dut büyüyecek, dut verecek, herkes bunun dutundan yiyecek, sana dua edecek öyle mi?” dedi. Ben, “Müdür Bey öyle değil, aslında hem öyle hem de başka anlamı var” dedim. “Başka ne anlamı var?” dedi. Ben de “Dut ağacı büyüdüğü zaman 20 sene, 30 sene, 50 sene sonra, neyse kaç yıl sonra olursa olsun, büyüdüğü zaman buraya gelen mahkumlar diyecekler ki; Bu dut ağacını diken kişi idamdan kurtulmuş, müebbet cezaya çarptırılmış. Müebbet cezaı da bitmiş çıkmış buradan diyecekler. Bu şekilde teselli kaynağı olacak onlar için. Ben bunu düşünüyorum, daha ümidimi yitirmedim, ben bir gün çıkacağım buradan hiç ümidimi yitirmedim.” dedim. Öylece durdu ve “Peki dış bahçenin bir yerine dik” dedi. Hüseyin Pehlivan “teselli ağacını” dikti ve ümit ettiği gibi Sinop Hanı’ndan tahliye oldu.

Şekil 74. Bahçedeki Dut (diğer adı ile Teselli) ağacı ve tabelasındaki açıklama (Öztürk A. Arşivi, 2018)

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Görme duyusu ile ziyaretçilerin algıladığı ve dile getirdikleri burada; karanlık, loş ortam ve yeterince ışık almayan mekânlardır. Z₆ bu karanlığın ve yapay ışıklandırılmalı loş ortamın seslendirmeler ile birleştiğinde daha etkili olduğuna dikkat çekmiştir. Z₈ ise karanlığın mekânı algılamada güçlük yarattığından ancak sonrasında ışık alan başka bir hücrede bunu algılayabildiğinden bahsetmektedir. Z₇ kişisel eşyalara dokunamadığı için görerek gerekli bilgiyi edindiğini söylemiştir. Z₅ görme duyusunun kendi duygularında en etkili olduğunu şu şekilde açıklar: “Görme ve koklama daha baskındı ama görme daha çok.

Yani orada ki mankenler falan aynı şekilde oradaki ranzalar onlar etkiledi beni bayağı. Mankenler gerçekten canlı gibiydi zaten...O koridor da dardı bayağı, karanlık. Zaten o odalar karanlıktı. Öyle olduğu için korkunçtu...mesela girmiştim o odalardan birine. Orda oturdum gerçekten çok küçük ve aşırı karanlıktı.” Z₂ de burada görmüş olduğu alanların karanlık oluşundan etkilendiğini söyler: “...o hücre galiba oradaki karanlık ortam yine etkiledi.”

İşitme duyusu ile ilgili olarak, burada en çok dikkat çeken balmumu heykellerin seslendirmeleriydi. Özellikle tecrit alanındaki seslendirmeler ziyaretçileri oldukça etkilemiş, mekân ve karanlık ile birleştiğinde duygular üzerinde etki yoğunluğu artmıştır. Mekânda yer yer müzik kullanılması da ziyaretçilere göre duygulanımlarını arttırıcı bir faktör olarak yer alır. Z₆ buna şöyle değinir, “Ortamda ses varsa ses de bunu en çok destekleyen yani görmeyi bana göre ses zaten. Oradaki heykelleri hani küçük oda, zindanların daha doğrusu yerdeki o heykellerin sesi gerçekten çok iyiydi. Hani en çok etkileyen oydu zaten beni orada. Daha çok beni üzüntü, hani oradaki yaşanmışlık direkt bire bir etkiliyor yani. O geçirdi duyguyu bana. Nedense ben şöyle mekâna ilk girdim zaten bir müzik karşılıyor bizi. Bu onu daha da etkileyici kılıyor çünkü duygusal insanlarız ve müzik duyguları bence harekete geçiriyor. Yani o yüzden zaten girdiğim zaman müzikle girdim.” Z₈ ise, “Tecrit alanlarındaki seslendirmelerle işkenceleri canlandırdım gözümde. Tecrit alanında dar koridorlarda yürürken işitme duyusu ağır bastı.” şeklinde buradaki duygularını dile getirir. Z₁₀ da “...kapının sürgüsü hani o ses beni biraz etkiledi açıkçası. Hani hem sürgüsü hem açılıp kapanırken ki o gıcirtısı yani. Ya hem ses bir tık ürpertti, hani içim ürperdi aslında hem de o kapının açılıp kapanışı hani... Biraz şey oldum.” söylemiyle kapı gıcirtısının bile insanı ne kadar etkileyebileceğini ya da ürpertebileceğini ifade etmektedir. Z₂ de yapay seslendirmelerden etkilendiğini şöyle belirtir: “Sesli ortamda da hem o gardiyanın bağıışları seslendirmede onun orda yankı uyandırması sesin bana etkisi çok oldu. Sanki içime içime vuruluyormuş gibi hissettim.” Z₃ buna şöyle değinir: “sonrasında sesler -en çarpıcı yer orasıydı- ve seslerden dolayı başarılı bir mekandı...Yani gerçek de olsa o şekilde yankılanırlardı ve yanda kalan insana da aynı etkiyi verirdi.” Z₅ de en çok buradan etkilendiğini belirterek şunları söylemektedir: “Mesela bazı yerlerde seslendirmeler vardı ya onlar çok etkiledi yani hani gerçekten en çok etkilendiğim şey oydu... Çok gerçekçiydi her şey, bilmiyorum. Hem o sesler diyaloglar vardı... Bence en etkili şey seslendirme olabilir şu an ben öyle hissediyorum.” Buradan müzede yer alan seslendirmeler ve müzikli efektlerin ziyaretçi üzerinde oldukça etkili olduğu anlaşılmaktadır. Z₁₁ avluda çalan müziğin de

duygularına etkisinden bahsetmektedir: “Arkada çalan müzik. Bir ara Neşat Ertaş çaldı. O an orada mesela şey gibi hissettim. Ben mesela yani cezaevinde mahkûm gibi hissettim. Ama kötü anlamda değil yani, o anda o şarkının verdiği o alanın verdiği şeyle -ambiyansla-kendimi orada oraya ait gibi hissettim. Tüylerim bir diken diken oldu.”

Koku duyusu ile ilgili olarak Z₂ “Koğuşlara girdiğimde ki eski bir koku çok hissettim hani sadece koğuşlardan onu hissettim diğer bölümlerde yoktu. Kokuyu hani direkt hissettim koğuşta ve dışarı ortamdaki farkı hissettim burada hani direkt çok dikkat çekici bir şekilde.” şeklinde tanımlar. Sinop Cezaevi Müzesi’nde rutubet kokusunu alan ve kokunun etkisinden oldukça bahseden bazı ziyaretçiler de buradaki yenilenmiş yüzeylerde o hissi yaşamadığından genel olarak koku ile ilgili çok bir söylemde bulunmamışlardır ancak Sinop ile karşılaştırma yaparak açıklamışlardır. Z₄ bunu şu şekilde anlatır: “Sinop’ta kokular beni etkilemişti burada ise koku duyumuyla ilgili hiçbir şey olmadı.” Z₁₂ ise “Bir de daha temiz kokuyordu. Mesela banyoya hamama falan girdiğimde sanki bir sabun kokusu, temizlik gibi bir şeyler geliyordu ama bilmiyorum hayal gücümün önünde olabilir.” Z₉ da onları destekler nitelikte “Yani burada genelde koklama ile ilgili şeyler olmadı. Burası, ayırt edici bir koku yoktu burada, şey Sinop’tan ayrı olarak.” demektedir.

Dokunma duyusu Z₅’i hissedilen ısının düşük olması anlamında ürkütürken “...bulduğum mekânda karanlık olması, soğuk olması...” Z₂’nin dokunmadan hissedemeyeceğini söylemesi ile daha çok önem kazanır: “...dokunmada ise bazı şeyleri gerçekten dokunmadan anlayamıyorum o yüzden her şeye hemen hemen dokunmaya çalıştım... sanki dokununca hani orda bir yaşamışım oraya biliyorum tarzı bir his uyandırıyor. Erişebilir kılıyor.” Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde mekândan daha çok sergileme elemanları anlamında ziyaretçiyi etkilemiştir. Duvar yüzeylerinin ve mekânın yenilenmiş olması ziyaretçide bir dokunma isteği uyandırmamıştır. Ancak sergileme elemanlarının o güne ait olduğu hissi onları dokunmaya ve hissetmeye sevk etmiştir. Z₁₀ bunu “Hilton koğuşuna girdiğimizde battaniyelere elledim mesela. Battaniyeler böyle çok şeydi yani nasıl diyeyim hem incecik hem de böyle şey gibiydi hani çuval olur ya onun gibiydi. Hiç yumuşak yani çok sertti.” şeklinde bir söylem ile açıklar. Z₇ ise bu mekân yenilenmesi ve donatı durumuna “Donatılı olması şöyle yani olan şeyi direkt orada bırakmak pozitif bir şey ama dokunmak mesela bazı yerler hani şey için yenilenmiş olabilir. Bunlar bence negatif bir şey.” şeklinde bir yorum getirmektedir.

4.2.3.2. Empati Yapma

Ziyaretçilerin sergileme alanlarını ve mekanları dolaşırken daha önce orada yaşamış ya da bulunmuş canlılara empati yaparak üzerine düşünmesi bu kodu oluşturur.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Sinop Cezaevi Müzesi'ni dolaşan ziyaretçiler boş mekânda dolaşırken kendini orada bulunmuş insanların yerinde düşündüklerini söylemişlerdir (Şekil 76). Kendilerini mahkumların, orada çalışanların yerine koyarak kişisel duygularını sorgulamışlardır. Bunun sonucunda Z₆'nın da belirttiği gibi “Bence hani oradaki nedense acılarını hissetmişim gibi geldi bana.” orada yaşananlar ile bir iletişim kurma isteği doğmuştur. Z₁ de benzer şekilde “Mekânı gezerken oradaki mahkumların neler yaşadığını gözümde canlandırdım. Mekânın boğuculuğunu hissettim.” diyerek bunu vurgulamaktadır.

Şekil 76. Boş olan bir koğuşun deneyimi (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Z₇ ise anlatımında mekânı deneyimlerken neredeyse her köşesinde zihninde canlandırmalar oluştuğundan ve duygu yoğunluğundan bahsetmektedir: “Daha önce hiç hapisane ortamını bilmiyorum. İlk defa gittim hiçbir gitmişliğim falan da yok yani o avluya çıkınca bir düşündüm böyle hani aktif olsaydık bazıları hani insanlar bir köşede. Basket sahası da vardı orda. Bazıları orda şey yapıyor. Bazıları bir köşede mesela Sabahattin Ali kalmış orda yani çok farklı bir karmaşıklık hissede var hani yoğun bir duygu var orda aslında.” Z₁₀ ise mekânda dolaşırken 25 kişilik tek lavabolu koğuşlarda yaşayan biri olarak kendini hayal ettiğinde değersiz hissettiğini söyler. Bu duygunun etkileyici olduğunu anlatır. Z₄, Z₅ ve Z₃ de benzer şekillerdeki “Kendimi onların yerine koymaya çalıştım.” gibi

söylemler ile başlayarak devamında orada mahkûm, gardiyan, çocuk veya bir çalışanın neler hissedebileceğine empati yaptıklarından bahsederler. Örneğin Z₅ şunları dile getirir: “Etkilendim çünkü kaç yıl öncesinden beri hani çok eski bir şey olduğu için. Kaç bin tane insan yaşamış yaşamaya çalışmış ya da o yüzden yani bayağı garip oldum hani eskileri düşününce. Mesela hani içerde olduğumu düşündüm. Dışarda seni bekleyenler var seni sevenler var onlar seni görmeye geliyor, dokunamıyorsun belki çok kötü bir şey yani. Gardiyan olduğumu düşündüm bir an. Hani kapının penceresini açıp içeriye baktığımı ya da birine seslendiğimi... Ya da aynı şekilde içerdekileri düşündüm. Bana seslenildiğini düşündüm. O yüzden oralar dikkatimi çekti. Zindanda kendimin olduğunu düşündüm. Günlerce kafayı yerdim. Kendinle baş başasın tüm düşüncelerle, kafadaki her şeyle yani. Yani, ne düşüneceksin?” Ziyaretçiler genel olarak tüm kötü koşulları gördüklerinde kendileri için de bu koşulların nasıl olabileceğini düşünerek karşı tarafın olduğu durumu anlamaya çalışmışlardır. Bu nedenle her mekân için farklı düşünceler içinde olmuşlardır.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Ziyaretçiler mekânı dolaşırken sıkça kendilerini cezaevinde eski zamanlarda yaşayan insanların yerlerine koymuşlardır ve hissettikleri duygulardan söz etmişlerdir. Z₁₂ bu empatiyi kurduğunda nasıl bunaldığını şu şekilde belirtir: “Soğuk, karanlık, bunalıyorum gerçekten onların yerine, çok klostrofobik bir ortam, gerçekten empati kuruyorum ve bunalıyorum çıldırarak gibi oluyorum yani bilmiyorum yıllarca onlara tahammül etmek zorunda kalıyorlar ben herhâlde bir gün dayanabilir miyim bilmiyorum.” Z₉ ise avludaki ağacın rüzgârda sallanan yapraklarını gördüğünde o avluda olduğunu düşündüğünden bahsederek “Sizin orada oturduğunuzu düşünsenize yıllardır oradasınız ve şuna bakıyorsunuz yani. Yani hoşuma gitti ve onu hissettim yani...Orada oturan bir mahkûmu düşündüm mesela orada oturup ailesini düşünen bir mahkûmu düşündüm. Mesela çocukları olabilir, sevdiği bir insanı düşünen bir mahkûm. Yani ve 15 senesi daha var düşünsenize, ona bakarken. Yani bana açıkçası o mekanlardan daha çok böyle avlularda pencereden bakarken ki o gördüğü şeyler... Hani değişmeyen yani az değişen şeyler...” diyerek duygularının empati ile yoğunlaştığından bahseder.

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Ziyaretçiler Sinop Cezaevi Müzesi'nde sıkça kendilerini orada bulunmuş insanların yerine koyup duygusal olarak bunun yoğunluğunu yaşarken, Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde bu yoğunluğun azaldığı görülmüştür.

Şekil 77. Empati yapma kelime bulutu

Her iki müzede de açık ve kapalı alanlarda ziyaretçiler mekân ve mekandaki öğeler aracılığı ile geçmişte orada yaşamış olan mahkumlara ve çalışanlara empati yapmışlardır. Yaşananları hayal etmeleri ve düşünmeleri de duygulanmalarına neden olmuştur.

4.2.3.3. Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki

Müzeleri dolaşırken oradaki nesnelere ya da yapı ile ilgili öğeler aracılığıyla ziyaretçinin kendi belleğine erişmesi ve kendinden örnek vermesi durumudur.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Z₁ binanın pencerelerinin çocukken korktuğu bir biçimde olduğunu belirterek mekândan ürkmesinde bunun da payı olduğunu belirtir: “Beni ürktümesinin nedenini

bilmiyorum ama belki de izlediğim bir çizgi filmde ya da gördüğüm bir kabustan kaynaklı olabilir. Yarım daire şeklinde pencereleri olan binanın çocuk cezaevi olduğunu öğrendiğimde ise eskiye dair olan duygularımın dürtülmesine neden oldu. Çünkü çocukken korktuğum şeylerden biri buydu ve çocuk ıslah evi de o tarz pencerelere sahipti.” Z₆ ise mekânı dolaşırken kulağında Fazıl Say’ın “insan insan” şarkısının çaldığını söylüyor. Bunu da şöyle açıklar: “Orada nedense çok fazla insan olduğunu ve hani biriyle etkileşim içinde ama ona nasıl davrandıklarını vs. bilemiyorum. Fazıl Say ile de İnsan İnsan birbirine etkileşimini anlatan bir şeydi. Aklıma o geldi yani orada çok yoğun bir insan yani ben onu görmesem de onu orada hissettim.” Z₅ de izlediği bir diziyeye atıfta bulunarak “Bir de aklıma orda şey geldi Suskunlar da yine çocuklar çocuk halleri cezaevine giriyorlardı falan. O sahne geldi yani bilmiyorum orayı düşünerek gezdim orada.” şeklinde zihninde canlandırdığını ifade eder. Z₁₁ da önceden edindiği sosyal deneyimlere dayanarak düşüncelerini buradaki veriler ile ilişkilendirir: “Ya Sinop’tan mıdır bilmiyorum da ben de böyle denizcilik hep pis işlerin döndüğü, böyle çok temiz işlerin olmadığı, temiz bir şey gelmiyor bana, denizciliğin olduğu bir şehir bir de oraya cezaevi kurmak sürgün edilmiş gibi. Hani bu Alcatraz’ı taşıyorlar ya adaya hapsediyorlar, onun gibi. Aslında dışarıda da insana şey veren bir dokusu yok. Tuz kokusu geliyor sürekli.” Z₁₂ de dizi setinin olduğu koğuştaki duvardaki posterlere dikkat çekerek “Placebo’yla Björk diye bir sanatçının -ikisini de çok severim- onun posteriydi. Mesela onunla karşılaşmak çok değişik geldi bana yani ‘Sen yapıyorsun orada?’ kim dinliyordu, hangi mahkûm dinliyordu onları diye falan diye bakacağım.” şeklinde mekânda ilgisini artırarak oluşan merak ve heyecan duygusunu dile getirir. Z₆ merdivenlerden özellikle bahseder ve bunu merdivenlere duyduğu özel ilgiye bağlar ve “Şöyle ya nedense bana merdivenler yapının tümünden farklı olarak geldi. Hani bir düzgün geldi ya da bilmiyorum hani genel bir merdiven sevdam olduğu için olabilir. Yani merdivenleri sevdiğim için de ama genelde de şeydi mesela koğuştaki yukarıda olduğu için ilk katta koğuştaki yoktu benim hatırladığım kadarıyla hani o insanların merdivenden yukarı çıktığı zaman ben buraya kilitli kalacağım, kapalı kalacağım yani o merdivenleri bence çıkmak çok zordu.” şeklinde bunu açıklar.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Z₁ sergileme elemanlarını incelerken mahkûmların yataklarının uçlarında yapılan açıklamalardan birinde Giresunlu bir çocuğu görünce memleketi olduğu için bu dikkatini

çekmiştir: “Bir tane çocuk 17 yaşında asılan o da beni değişik hissettirdi direkt Giresun’u görünce.”

Z₁₁ de en baskın hissettiği duyguları sempati duyduğu kişiler ile ilgili sergileri gördüğü zaman yaşadığını belirtmiştir: “Yılmaz Güney’in falan o cezaevinde yatması; yani dönemin belli bir fikir akımına kapılmış insanlar işini aslında iyi yapan insanların hepsi oraya girmiş. Belli bir fikir görüşünü benimsemiş insanların hepsi oraya girmiş; bakan girmiş, milletvekili girmiş, başbakan girmiş böyle bir garip bir yer aslında ya böyle Şampiyonlar Ligi gibi derler ya öyle. Yılmaz güney o koğuştaki yıllarca, yani o kişilere duyulan şeyden dolayı da olabilir belki; sempatiden dolayı da olabilir.” (Şekil 78). Buradan bu müzedeki kişisel hafızayı canlandıran öğelerin çoğunlukla sergileme elemanları olduğu gözlemlenir. Ünlü kişilere ait sergilerin de kişisel hafızaya erişmede rol oynadığı görülür.

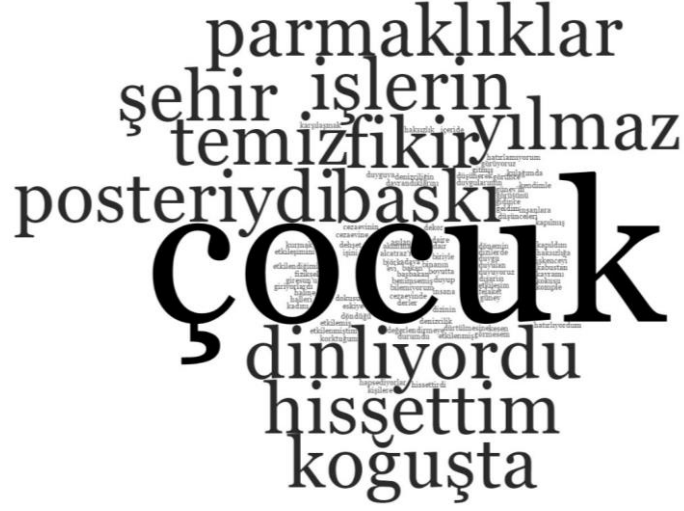
Şekil 78. Tanınmış kişilerin cezaevinde buldukları koğuşların sergilenişi (Öztürk A. Arşivi, 2021)

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Her iki müze için de ziyaretçilerin kişisel hafızalarına dokunma durumu söz konusudur. Ancak bunu farklı yollar ile başarmışlardır.

Sinop Cezaevi Müzesi birkaç istisnası dışında donatısız olduğu için ziyaretçiler tarafından genellikle yapı elemanları ve doğal etmenler birer hatırlatıcı ve bağ kurdurucu unsur olmuştur. Dizi setinden kalan düzenlenmiş koğuş da hafıza ile kurulan bu bağa yardım etmiştir.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde ise sergilenen elemanlar ve onlara ait açıklamalar kişisel hafıza ile ilişki kurulmasında daha önemli bir rol oluşturmuştur.

Şekil 79. Kişisel hafıza ile kurulan ilişki kelime bulutu

4.2.3.4. Verilen Duygusal Tepkiler

Ziyaretçilerin müzeleri dolaşımı sırasında çevreden edindikleri ve algıladıkları verilere verdikleri tepkiler ve yaşadıkları duygu durumlarıdır.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Ziyaretçiler tarafından belirtilen duygular genellikle negatif yöndedir. Z₄ duygularını şu şekilde ifade etmektedir: “Üzüntü veya çaresizlik olabilir. Karışık aslında o duygu. Bilmiyorum nasıl tanımlarım. Çok gerçek olan bir acı var. Ben burayı gezerken sadece üzuldüm. En baskın duygum üzüntüydü”. Acı ve üzüntünün yoğunluğu genel olarak ziyaretçiler tarafından diğer duygulardan daha çok belirtilmiştir. Örneğin Z₃ “Beni bence üzdü ve daha çok boğdu. Yani orda bunu düşünerek dolaşmak insanın göğüs kafesinin daralması gibi bir histi yani.” şeklinde üzüntü duygusunu dile getirmiştir. Z₅ ve Z₁₂ de bu duygu ile ilgili benzer söylemlerde bulunmuşlardır. Z₆ ise farklı bir yaklaşım ile “Yaşayanlar için üzuldüm, kendi adıma kızdım.” şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Burada ziyaretçi cezaevine oradaki bir mahkûm olarak ve kendi olarak bakarak iç dünyasında hissettiği duygu durumlarını karşılaştırmıştır. Z₂ tutsaklık duygusunun avluya gelince özgürlük hissine dönüştüğünden bahseder. Z₉ buradaki duygusunu umutsuzluk olarak betimler. Z₁ de oradaki mahkûmların duyacağı güvensizlik duygusunu hissettiğinden bahseder. Z₃ de haksız yere

orada bulunan kişilere empati yaparak bunun onu boğduğunu anlatır ve “insanın göğüs kafesinin daralması gibi bir histi.” şeklinde açıklar.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Ziyaretçiler üzüntü, acı, çaresizlik, yorgunluk, korku duygularını ve ağırlık hissini hissettiklerini söylemişlerdir. Buradaki sergileme elemanlarının da etkisiyle Z₇ şu yorumu yapıyor: “Ulucanlarda yaşanmışlık var. Ben bunu çok hissettim. Ulucanlarda bir yaşanmışlık var.” Z₆ ise üzüntüsünü şu şekilde dile getiriyor: “Açıkçası ben orada üzüldüm bir hani üzüldüm çünkü bilmiyordum. Yeni öğrendim. Yani elimden gelecek olan bir şey yok ve yaşanmış, geçmiş yani bu acıları yaşayan birçok insan var. Biraz bu acıyı paylaşmak gibi bir şey oldu sanki. Yani öyle bir duygu oldu.” Z₁ de çaresizlikten bahsederek şunları söyler: “Çaresizlikti çünkü orada herhangi bir şeyi anlatmak istediğimizde kimse bizi dinlemeyecek ve anlamayacak. Uzun bir tarih sonrasındaki mahkememize bile adil kararlar çıkmıyor diye güvenemiyoruz. O yüzden harcadığımız her çabanın boşa gideceği hissinde olacağız... Ulucanlar cezaevinde korku biraz daha ön plana çıkıyor.” Z₃ de korku duygusundan bahsederken şunu da ekliyor: “Korku. Ve adaletsizliği de hissettim biraz. En çok korku ve üzüntüyü hissettim sanırım. Tedirginlik ve burada daha çok mahkûmiyet hissettim.” Z₅, Z₂ ve Z₁₂ de üzüntü hissettiğinden bahseder. Bunlara ek olarak Z₂ tutsaklık duygusunu belirtir. Z₁₁ ise farklı bir bakış açısı ile şunları söyler: “En baskın duyduğum duygu yani gurur desem yanlış olur mu tam da emin değilim yani şeyden dolayı Yılmaz Güney’in falan o cezaevinde yatması; yani dönemin belli bir fikir akımına kapılmış insanlar işini aslında iyi yapan insanların hepsi oraya girmiş. Gurur değil de belki şey onur gibi onur da değil böyle bilmiyorum garip bir his ya. Hiç şey olmadım ama bunalmadım.” diyerek orada yaşayan tanınmış ve toplum tarafından değer gören kişilerin oradaki varlığının ziyaretçi üzerindeki etkisine başka bir örnek olur.

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Her iki cezaevini gezen ziyaretçiler benzer duygular hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak Sinop Cezaevi Müzesi’nde Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nden farklı olarak “ürkme, endişe ve yalnızlık” duyguları belirtilmiştir.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi ile ilgili belirtilen duygularda mekandaki seslendirme ve sergilerin yerinin büyük olduğunu ziyaretçiler sıkça vurgulamışlardır.

Her iki cezaevinde de ünlü kişiler bulunmuş olmasına karşın, sergileme elemanları ile daha yoğun anlatımlar yapılan Ulucanlar Cezaevi Müzesi ile ilgili ziyaretçilerin farklı duyguları da ortaya çıkmıştır.

Şekil 80. Verilen duygusal tepkiler kelime bulutu

4.2.3.5. Ziyaretçi Görüşleri

Ziyaretçilerin her iki cezaevi müzesi ile ilgili yorumlarını, eksik bulduğu noktaları ve yapısal-genel önerilerini içerir.

- Sinop Cezaevi Müzesi

Ziyaretçilerden Z₄'e göre dolaşırken Vandalizmin etkileri çok fazla oluşu ve duvarların yıpranmış olması rahatsız edici bir durumdur. Dolaşıma kapalı alanların gezinirken kopukluk yarattığını ve bu alanların revize edilerek dolaşıma açılabilceğini vurgulamaktadırlar (Şekil 81).

Şekil 81. Dolaşıma kapalı alanlar (Öztürk A. Arşivi, 2018)

Bu müzede de bazı yerlerde Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde olduğu gibi yüz ifadelerinin ve mimiklerin yer aldığı balmumu heykeller yer alırsa anlatımın belki güçlenebileceğini söylemişlerdir. Bu konuda Z₃: “O mekanların yaşanılmışlık hissini artıracak düzenlemeler olsaydı donatılar anlamında, öyle daha çok hissedebilirdim. Çünkü ben onu kendi gözümde canlandırmaya çalıştım orda, yeterince başarılı olamadım. Var olan donatılar da tam anlamıyla tatmin etmedi. Seslendirme anlamında fazla bir şey edinemedim açıkçası ve bu da onun yetersizliğinin bir sonucuydu bence. Çünkü zaten boş mekân, ne konuşsam yankılanacak orada. Ama dolu olsaydı ‘Ne kadar duyabilirim, kendi sesim burada ne kadar etki yaratıyor?’u deneyimleyebilirdim.” diyerek mekânın donatılı olmasının daha etkili olacağını savunmaktadır. Benzer biçimde Z₅ de şunları söyler: “Ya mesela ben odalara girdiğimde aslında merak ettim pek bir açıklama yoktu. Bu yönden bayağı düşündüm hani acaba burada ne oluyordu, pek bir bilgim olmadığı için. Bilgilendirme olarak. Yani onları bilerek gezseydim hani en azından birkaç hikâyeyi ya da bunun gibi bir şey daha çok etkilenirdim.”

Z₁₂ de çok yapısal düzenleme olmaksızın sergileme elemanlarının artırılabilceğini önerir: “Mesela Sinop cezaevinin mahkumlarının da bu kadar şeyi olsaydı, işte gazete kupürü, eşyaları şuyu buyu yani malzemesi olup, gerçek malzemeler olup da oralara koysalardı inanılmaz etkileyici -zaten Sinop Cezaevi bence çok çok daha etkileyiciydi- ama onlar da olsa daha etkileyici olurdu bence.”

Mahkumların mekânı kullanırken duvarlara yazdığı ya da kazıdığı yazıların geçmişten günümüze uzansaydı mekânı duyumsamak adına ziyaretçiye yardımcı olabilirdi diye de

bir yorum getirilmiştir. Duvarların üzerlerinin sıvayla kapatılmış ve boyanmış olmasının ortamın ziyaretçiye hissettirdiklerinin etkisini azalttığı görüşü savunulmuştur. Mekân içerisinde yalnızca birkaç mekânda donatı oluşunun yaşanmışlık hissine az katkı sağladığı bu sebeple bazı mekânların daha donatılı hale getirilebileceğın ve bunun yaşanmışlık hissine katkı sağlayacağı yönünde görüşler belirtilmiştir. Örneğın Z₇ bu konuyu Sabahattin Ali'nin donatılı şekilde bulunan hücresi üzerinden şöyle iletir: “Sabahattin Ali'nin koğuşunda sazi var o sembolik olarak mı bilmiyorum işte orda hissediliyor. Ama her mekânda bunu hissetmek gerekiyor. Mesela hamama girdim hocam hamamda küçük o hamam tasları biraz kafamı uzattım arka tarafta bir boşluk var o boşluğın içinde büyük bir kazan var galiba o su giderlerinin toplandığı yer olabilir. Yani onları bile merak ediyorsun çünkü bakıyorsun. Her yere ulaşılması kolay olsaydı daha güzel olurdu.” Mekânın donatılı olmamasından kaynaklı hissetmek adına pozitif yorumlar da bulunmakla birlikte birkaç mekânın daha donatılabileceğine bu şekilde dikkat çekilmektedir.

- Ulucanlar Cezaevi Müzesi

Z₄ bu mekân ile ilgili eksik gördüğü yönün kişisel olarak nasıl olması gerektiğini şöyle açıklar: “Eski halini korumaya çalışırdım. Şu an sanki gerçekten güzel tatlı bir bina yapmışlar. Hani başka bir amaç içinde kullanılabilecek gibi duruyor şu an için. Ama orijinal halini korusalardı en azından çekilen acılara saygı duyulabilseydi biraz daha güzel olurdu. Orda yaşanmışlığı silip atmışlar. Bunlar aslında yaşanmadı demek gibi bir şey. O da yaşayan insanlara saygısızlık.” Diğer ziyaretçiler de yapılan görüşmede özellikle duvarların temizlenip sıvanmış olması sebebiyle duvar yazılarının okunamamasının kendilerini duygusal olarak tamamen tatmin edemediğinin altını çizmişlerdir. Mekânın çok düzenli ve temiz oluşu ziyaretçiye göre inandırıcılığı azaltan bir faktördür. Z₁₁ buna şöyle değinmektedir: “Şöyle bir hissim var; keşke olduğu gibi bırakılsaydı hani bir tane yere düşen kitabı bile kaldırmasalardı, duvarlardaki yazıları falan bıraksalardı. Sinop cezaevi bu cezaevine göre yani üç kalem daha kötü, yani 3x daha ağır. Onu da işte tamamen oraya çok müdahale edilmemiş cezaevine yani tarihi dokusu bozulmamış. Orada her şeyi hissettiriyor mesela Sinop cezaevinde heykel yok da ama orada mahkûmun yattığını hissedebiliyordun. Belki Ankara'daki cezaevini tarihi -olduğu gibi- bıraksalardı, hatta belki değil kesin Sinop'a göre daha da boğucu olabilirdi yani. Daha da böyle tedirgin eden, korkutan bir cezaevi olabilirdi. Öyle diyeyim ben yani.” Z₉ da abartılı müdahalelerin duygu yoğunluğuna negatif

etkisini şöyle anlatır ve öneride bulunur: “Ya dediğim gibi mesela insanın gözüne sokulmayacak şekilde yapılsa. Mesela tecrit hücreesindeki o tasarımlar, insanın gözüne sokulmayacak ışıklandırma vs. Yani bize de bir pay bıraksalar hani onu hissetmemizde, daha güzel olur... Aynı şekilde o koşullardaki tasarımlarda da. Bize bir şey bırakmaları gerekiyor diye düşünüyorum.”

Eskiden farklı işlevleri olan mekânların, günümüzde müze iken o zamanki işlevinden bağımsız olarak yeniden kullanılması da ziyaretçinin mekânda gördüğü yanlış kullanımlardan biridir. Örneğin Z₁₀: “Sonuçta yetişkin insanlarla çocuklar aslında yani yaş itibari ile ya da deneyim itibari ile daha farklılar. Hani neden orayı tamamen silmişler de sadece diğer koşullar kalmış. Çocuk koşullarını mesela hiç hissedemedim. Sadece bir kütüphaneymiş gibi gezdim yani. Hatta sonra dışarı çıktığımızda... Yani şöyle girerken girdim, yazıyı da okudum ama anlam veremedim çünkü içerde sadece kütüphane vardı, bir de görevliler için ayrılmış iki oda vardı.” diyerek mekânların orijinal işlevlerinden bağımsız olarak müzenin farklı işlevlerine hizmet etmesinin duygu kopukluğuna yol açtığını belirtmektedir. Z₂ de “...sadece o kafeterya bölümünde çıkış girişinde bir müze hissi uyandırdı isterdim ki biraz daha cezaevi hissi versin oraya kadar gayet güzeldi ama bir an bozuldu.” farklı şekilde işlevlendirilmiş mekanların sürekliliği bozduğuna dikkat çeker.

- Benzerlikler ve Farklılıklar

Ziyaretçiler müzeleri dolaşırken duygularını anlattıktan sonra bu mekânlar ile ilgili önerilerde bulunarak, farklı seçeneklerin nasıl olabileceği ile görüşlerini de dile getirmişlerdir. Her iki cezaevi müzesi ile ilgili de fikirleri olmasına rağmen müzeler ile ilgili görüş ve önerilerinin değişiklik gösterdiği noktalar olmuştur.

Sinop Cezaevi Müzesi’ndeki duvarlar üzerindeki ziyaretçi tahribatının önlenmesi gerektiğini düşünürken, donatı düzeninin de genel düzen içinde benzer şekilde yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Erişime kapalı mekânların ziyaretçinin dolaşımını etkileyerek sürekliliği bozduğunu belirtmişlerdir.

Şekil 82. Ziyaretçi görüşleri kelime bulutu

Ulucanlar Cezaevi ile ilgili ise en çok yapılan eleştiri yapılan restorasyon sonucu yapının yüzeylerinin fazlaca değiştirilmiş olduğu ve bunun ziyaretçilere verdiği etkiyi azalttığı yönündedir. Düzgün yapı yüzeylerinin geçmişte yaşanan olayların günümüze yansımalarının bir perde gibi üzerini örttüğü ve bunun dolaşım sırasındaki hislenmeyi oldukça azalttığı oldukça fazla yapılan bir eleştiridir. Mekânların içinde balmumu heykeller ve seslendirmelerin empati kurmak adına verimli olduğu ancak bazılarının özellikle karanlığın içinde ürkütücü olduğu için o mekânı deneyimlemeyi engellediğini söyleyen ziyaretçiler de olmuştur.

5. SONUÇLAR

5.1. Frekans (Kelime Sıklığı) Analizi Sonuçları

Müzeler ile ilgili ziyaretçilerle yapılan görüşmelerin frekans analizi sonucu ortaya çıkan kelime sıklıkları “4.1. Frekans (Kelime Sıklığı) Analizi Bulguları” bölümünde detaylı biçimde yer almıştır. Kullanılan kelimelerin sıklığına bakıldığında zaman eylem olarak dikkati çekenler “hissetmek, görmek, etkilemek, dokunmak” dır. Mekânı algımlarken kullandığımız duyularımızdan görme, işitme ve dokunma ön plandayken, koklama bunları izler, tatma ile ilgili söylemler ise çok azdır. Her iki müze için ortak olarak en çok sırasıyla “korku” ve “üzülme” sözcükleri tekrar ederken “özgürlük” kelimesi de sıkça tekrarlanan başka bir duygu durumu olmuştur.

Burada Steiner’in (1916 ders notları, URL-9) duyuların aslında beş değil on iki tane olduğu ile ilgili savına atıfta bulunulabilir. Çünkü görmek, işitmek, dokunmak ve koklamak beş duyuya dahildir ancak hissetmek, etkilenmek aslında duyuları içselleştirmenin farklı bir anlatımıdır. Steiner’e göre duyular beş değil on iki tanedir (Pallasma, 2011). Bu on iki duyuyu üç farklı kategoriye ayırılır (URL-10):

- **Beden:** dokunma, yaşam, hareket, denge duyuları. Kişinin kendi bedenini algılamak için kullanıldığı için fiziksel duyulardır.
- **Dış dünya:** koku, tat, görme, sıcaklık. Bu dört duyuyu, hissetme duyularıdır. Bu duyularla yapılan gözlemler duyguları uyandırır. Bu duyular konuşma dilimize de yansır (Ör: yürekleri ısıtmak, soğuk insan, sert yüzlü vs.)
- **Maddi olmayan, manevi dünya:** işitme, konuşma, düşünce, ego. Maneviyatın ön planda olduğu bu duyular özellikle diğerine odaklanır. Bunlar manevi duyular ya da bilgilenme duyularıdır ve diğer insanları gözlemlenmede kullanılırlar.

Bu bilgilere dayalı olarak denilebilir ki bu anlayışın temellerinden biri dokunma duyusunun dünyanın maddi yönüyle bizi ilişkilendirmesidir. Dokunma duyusu ile vücut dış dünya ile etkileşime girer. Dokunduğumuz anda da fiziki sınırlarımız içine giren her şey vücudumuzun içinde gerçekleşmiş sayılır ve daha içten hissedilir.

12 duyuyu ve 3 kategoriden oluşan bu anlayışın temeli de bu geri besleme mekanizmasına dayanır.

Bu çalışmanın kelime sıklığı analizindeki “insan”ın tüm eylemleri yapan temel kişi olarak ilk sırada çıkması tahmin edilebilecek bir sonuçtur. Duyu ve duygulara sahip temel özne insandır. Steiner’in 12 duyu analizine göre de Tablo 6’daki (4.1. Frekans (Kelime Sıklığı) Analizi Bulguları bölümü) sıkça kullanılmış kelimeler analiz edildiğinde, beden ile ilgili olarak “dokunma, yaşama” kelimelerinin varlığı, dış dünya ile ilgili olarak “hissetmek, his, bakmak, korku, üzülmeye, özgürlük, koku, ışık, ortam, rutubet, karanlık” kelimelerinin ön planda olması, manevi dünya ile ilgili olarak da “ses” kelimesinin kullanımı örnek verilebilir. Farklı sınıflamalar da yapmak mümkündür. Ancak hissedilen duyguların hafıza mekanlarını deneyimleyerek ortaya çıktığı düşünülerek bu sınıflamaya da yer verilmiştir.

Görüşmelerdeki konuşmalar transkribe edilerek kod ve temalara ayrıştırılarak daha detaylı olarak elde edilen bulguların sonuçları bir sonraki bölümde tartışılacaktır.

5.2. Kod ve Tema Sonuçları

Bu bölümde yer alan sonuçlar 4.2. Kod ve Tema Bulguları bölümünde yer alan Tablo 7’de sınıflanan ve devamında açıklanan kod başlıklarına ait bulgulardan elde edilmiştir.

Bulgular bölümünde olduğu gibi sonuçlar da benzer biçimde “Genel Mekân – Ziyaretçi Etkileşimi”, “Mekân Parçaları – Ziyaretçi Etkileşimi” ve “Ziyaretçi” olmak üzere üç tema altında incelenmişlerdir.

5.2.1. Genel Mekân – Ziyaretçi Etkileşimi

“İç mekân, dış mekân ve spesifik mekânlar” olarak üç alt başlıkta incelenmişlerdir. Bulgular bölümündeki “4.2.1. Genel Mekân – Ziyaretçi Etkileşimi” bulgularının sonuçlarını içermektedir.

5.2.1.1. İç Mekân

Bulgular bölümündeki “4.2.1.1. İç Mekân” bulgularının sonuçlarını içermektedir. “Koşu-hücre düzenlemelerinin ziyaretçi üzerindeki etkisi, mekânın olumsuz yönleri,

mekânın-fiziki ortam koşullarının ziyaretçi psikolojisine etkisi” olarak üç kod başlığının sonuçlarından oluşur.

5.2.1.1.1. Koşuş-Hücre Düzenlemelerinin Ziyaretçi Üzerindeki Etkisi

Her iki müze için de mekandaki donatı düzenlemelerinin ziyaretçi tarafından olumlu ve olumsuz olarak algılandığı durumlar mevcuttur. Bu donatı düzenlemeleri ranzalar, yataklar, masalar, tabak çanaklar, battaniyeler ve benzeri eşyalar oluşturur. İki cezaevi için farklı yoğunluktadır.

Araştırma kapsamında Sinop Cezaevi Müzesi’nde özellikle üç katlı ranza kullanımı ve üçüncü kat hizasındaki askılıkların ziyaretçileri rahatsız ettiği görülmüştür. Buna göre bu elemanların sergileniyor olmasının ziyaretçilerin duygularının tetiklenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ziyaretçiler, o günkü koşullar ile ilgili yorumlamalar ve empati yaparak hislerini daha yoğun biçimde belirtmişlerdir.

Bazı ziyaretçiler mekandaki boşluğun o zamanki mekânsal durumu hayal edebilmek ve gözlerinde canlandırabilmek için yararlı olduğunu söylemiştir. Kimileri de donatılar aracılığı ile bazı şeyleri zihinlerinde daha iyi canlandırdıklarını söylemiştir.

Koşuş-hücre düzenlemelerinde mekânın donatılı ve düzenlenmiş olması bazen kullanıcı üzerindeki etkiyi artırsa da hacimsel boşluğu fark etmek ve karşılaştırma yapabilmek adına bazı koşuşların boş bırakılması da duygu durumundaki değişikliğe ve duygulanımdaki yoğunluğa katkı sağlayacaktır. Bu nedenle her iki duruma da uygun donatılı ve donatısız hücrelerin bulunması ziyaretçilerin geçmişte yaşanan olayları anlaması, yorumlayabilmesi ve empati kurabilmesi adına daha verimli olacaktır.

5.2.1.1.2. Mekânın Olumsuz Yönleri

Mekânın sahip olduğu orijinal özellikler de restorasyon ile yapılan müdahaleler de zaman zaman ziyaretçi algısını olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin, Sinop Cezaevi Müzesi’nde mekândan kaynaklı bazı yapısal ve fiziksel etmenler ziyaretçilerin kendilerini kötü hissetmelerine sebep olmuştur. Kimileri bazı mekanlarda uzun süre bulunamazlarken, kimileri de bazı mekanları deneyimlemeyi bile göze alamamışlardır. İçerideki rutubet düzeyi

ziyaretçiyi oldukça rahatsız etmiştir. Binanın kalın duvarlarının, küçük pencerelerinin, pencerelerdeki parmaklıklarının, çokça kapıya sahip olmasının, ışıksız mekanların çokluğunun ve karmaşık plan tipinin ziyaretçinin hissettiği üzüntü, korku, boğulma gibi negatif duygularda etkisi büyüktür.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nin mekanları için de benzer yorumlar yapan ziyaretçiler tavanların burada daha alçak olmasına dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra burada rutubet kokusundan bahsedilmemiştir. Ancak ziyaretçilerin burada hissettiği negatif durum; tüm duvarların boyanmış olması sebebiyle geçmişte yaşananlara erişemedikleri için oluşmuştur. Çünkü bu durumun algılarına ve duygulanımlarına müdahale ettiğini düşünmektedirler. Her ne kadar hücre ve koşullara girdiklerinde bu hissin azaldığını söyleseler de kapıdan dışarı çıktıklarında yine sıradan bir müze gezme hissine büründüklerini söylemektedirler. Bu da mekânın ziyaretçilerin izlenimleri üzerinde negatif bir etki bırakmasına sebep olmuştur.

Müze mekanlarının sahip olduğu fiziksel özellikler ziyaretçi psikolojisini dolayısıyla da dolaşım aksını ve süresini etkiler. Mekânın olumsuz özellikleri, ziyaretçinin müzedeki bireysel dolaşım aksının kısılmasına ve dolayısıyla mekânda geçirilen sürenin azalmasına neden olabilir. Örneğin koku duyusu ile ilişkili olan mekândaki rutubet düzeyi eski zamanı çağrıştırdığı için tetikleyici bir etmen olarak ziyaretçiyi düşündürmüştür. Ancak çok yoğunlaşıp ziyaretçi açısından dayanılamayacak düzeye geldiğinde, mekânı incelemek istese bile bundan vazgeçmektedir. Bu da dolaşımı olumsuz etkiler. Benzer biçimde görme ile ilişkili olan başka bir mekânsal özellik temiz bitişli yenilenmiş yapısal öğelerdir. Yapılan restorasyondaki değişim düzeyinin fazla olması ziyaretçileri görsel olarak tatmin etmediği için mekânda hissettikleri duygu yoğunluğunu da olumsuz yönde etkilemiştir.

5.2.1.1.3. Mekânın-Fiziki Ortam Koşullarının Ziyaretçi Psikolojisine Etkisi

Ziyaretçilerin müzeleri dolaşırken mekânın ve ortam koşullarının etkisiyle yaşadığı birçok psikolojik değişim ve yaşanan duygu durumları olmuştur.

Sinop Cezaevi Müzesi'ni gezen ziyaretçiler buradaki koşulların çok kötü seviyede olduğunu düşündüklerini “klostrofobik, boğukluk, rutubetli ortam, bastırılmış, sıkıştırılmış, korku, karanlık, insanlık dışı, kısıtlayıcı, kalın duvarlı, kötü, hijyenik olmayan” gibi söylemler ile sıkça belirtmişlerdir. Binanın ziyaretçilere bu biçimde hissettirmesi tarihte

hapishane işlevine sahipken yaşanan olumsuz mekânsal koşulların ve diğer olumsuzlukların üzerine düşünmelerini sağlarken bu düşünce duygulanımlarına etki etmektedir.

Mekânın ve fiziki ortam koşullarının ziyaretçiler üzerindeki genel etkisi onları içine alarak üzerlerinde yoğun bir his oluşturmaktır. Bu duygulanım ziyaretçilere gerginlik, ezilme, acı duyma gibi hisler yaşatmıştır. Mekânın yüksek duvarları, kapalı avluları, parmaklıklı ve/veya telli duvar boşlukları, yıpranmış yüzeyler, rutubetli yapı, içerideki boşluk ve eko bu duyguları hissetmelerini kuvvetlendiren mekânsal etkiler, fiziki ortam koşullarıdır. Bu durum ziyaretçiye olumsuz duygular yaşatırken; mekânın hafızalarındaki kalıcılığı, burada yaşanmış olaylar ile ilgili düşündürücülüğü ve etkileyiciliği de bu sayede artar.

Ziyaretçiler Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nin yaşanmışlıkları sergileme elemanları aracılığı ile anlattığını ancak restorasyondan sonra mekandaki fiziksel değişimlerin çok yoğun olması sebebiyle binanın kendi etkisinde azalma olduğunu söylemişlerdir. Ancak aynı zamanda mekâna eklenen ses efektlerinin, ışık/karanlık faktörünün, kendilerini çok etkilediğinden de bahsederler. Mekânın planlarının kendilerinde kaybolmuşluk hissi uyandırması da ziyaretçinin duygu durumunda değişiklik yaratan bir etmendir. Ayrıca sergileme elemanları yardımıyla orada yaşamış mahkumların o günkü durumlarına dair bilgilendirmeler yapılması da ziyaretçinin empati kurmasına ve duygulanımının artmasına imkân sağlamıştır.

Buradaki nihai sonuç, cezaevi müzelerinin sergilenmesinde binanın kendini sergilemesi, sergileme elemanları yardımıyla yapılan anlatımlar ve ziyaretçiye etkileyen ışık, koku, ses gibi duyuşal faktörler müzenin etkileyicilik oranı bakımından oldukça önemli olduğudur. Mekansal koşulların kötü olması ziyaretçilere korku, üzünlük, mutsuzluk, acı gibi olumsuz duygular yaşatırken, beklenenden fazla iyi durumda olan ortam koşulları da hayal kırıklığı gibi yine olumsuz bir his yaşatmıştır. Ancak burada dikkat çekilmesi gereken durum şudur; birinci durumdaki olumsuz duygular ziyaretçinin bu mekânı dolaşırken hissetmeyi öngördüğü duygulara yakındır ve bu sebeple aslında üzüntü ile birlikte duyulan bir doyum duygusuna da erişmektedirler. İkinci durumda ise mekânın beklenenden daha iyi koşullara sahip olması, geçmişte kalan ve merak edilen mekânsal bilgilere ve dolayısıyla tarihe erişimi engellediği için ziyaretçinin beklentisini karşılayamaz. Bu da ziyaretçilerin olumsuz duygular yaşamasına neden olur. Yani mekânsal düzenlemeler ile geçmişin varlığı bugüne taşınırken orijinalliği koruyabilmek; gerçekliği yansıtabilmek ve deneyime esnasında daha güçlü duygular uyandırabilmek için oldukça önemlidir.

5.2.1.2. Dış Mekân

Her iki müze için de bina çevresindeki dış mekânı inceler. “4.2.1.2. Dış Mekân” başlığındaki bulgulara dayalı sonuçlar bu başlıkta yer almaktadır.

5.2.1.2.1. Açık Alan Düzenlemelerinin (Avlu) Etkileri ve Doğal Faktörler

Dış mekandaki düzenlemeler ve çevredeki doğal etmenler de ziyaretçileri farklı şekillerde etkilemiştir. Çevrede o günlerden günümüze gelen yapısal elemanlar o günleri düşünmeye ve hatırlamaya yardımcı olurken, doğal etmenler de ziyaretçinin mahkumlara empati yapmasını sağlayan diğer bir faktör olmuştur.

Sinop Cezaevi Müzesi’nde avludaki yeşil alanın varlığı üzerine sıkça konuşulmuştur. Ziyaretçiler bunun mahkumlar için olumlu bir durum olduğunu söylemişlerdir. Dış dünyada yaşayan kuşlar, ağaçlar, bitkiler gibi diğer canlılar ile iletişim kurmanın mahkumların ruh haline iyi geleceğini ve onları rehabilite edeceğini düşünmüşlerdir. Avlu dış dünya ile ilişki kurmak için bir yol olsa da ziyaretçilerin yaptığı empati sonucu mahkumlar ile ilgili vardıkları sonuç şudur: Avlu aynı zamanda içinde özgürlük ve tutsaklık gibi çatışmalı duyguları barındıran bir sınırlı alandır. Avluda yer alan taşınmaz spor aletlerinin hala orada bulunması da ziyaretçilerin o günlerdeki günlük yaşantı üzerine düşüncelerine sebep olmuştur. Gözetleme yerlerini de fark eden ziyaretçiler bunların mahkumların özgürlük hissini dışarıda da kısıtlı olduğunu söylemişlerdir. Bahçedeki dut ağacı ziyaretçilerin özellikle dikkatini çekmiştir. Yetişkin bu ağacın bir hikâyeye sahip olması ve o hikâyenin önündeki tabelada anlatılmasının bunda payı büyüktür.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde ise daha küçük ve bölünmüş avlular bulunmaktadır. Ancak bu avlular şu anda büyük miktarda beton alanlardan oluşmaktadır. Bu betonlaşmış alanlar ziyaretçileri mahkumlar ile ilgili düşüncelerine sebep olmuştur. Mahkumların da böyle beton avlularda gezinmelerinin onların psikolojisi açısından olumsuz bir durum yaratacağını düşünmüşlerdir ayrıca yeşilin eksikliğinden de rahatsız olmuşlardır.

Her iki cezaevi müzesini de dolaşan ziyaretçiler yeşilin açık alanlardaki kullanımının kendilerini etkilediğini ve mahkumlar için de bunun önemli olacağını vurgulamışlardır. Su

öğesinin varlığının rahatlatıcı etkisini örnek vererek açıklamışlar, su kullanımına yer verilmesinin pozitif katkılar sağlayacağına dikkat çekmişlerdir.

Cezaevi müzelerinde açık alanlarda bulunan ziyaretçiler, yüksek avlu duvarları, demir parmaklıklar, jiletli teller ile çevrelendikleri için açık alanda olsalar dahi tutsaklık duygusunu hissettiklerini özellikle belirtmişlerdir. Avluların bölünmüş olup olmamaları, buralarda bulunan bilgilendirmeler ve dış mekân donatıları özellikle ziyaretçilerin ilgisini çekmiştir ve geçmiş ile ilişki kurmalarını kolaylaştırmıştır. Ancak iki cezaevinden birinde yeşil öğelerin çok olması diğerinde ise avluların genel olarak beton ile kaplı olması onları farklı düşüncelere ve sorulara yönlendirmiştir. Burada önemli olan, anlatımın doğallığı açısından mekân geçmişteki halini bugüne aktarırken beton ve yeşil alanların dağılımının orijinal kullanımına yakın oranlarda kullanılmasıdır. Ziyaretçiyi doğru yönlendirmek ve bilgilendirmek açısından bu önemlidir. Açık alanda yer alan yönlendirmelerin, açıklamaların, tarihte kullanılmış olan donatıların, geçmişten günümüze erişmiş bitki, ağaç ve varsa su öğelerinin varlığı ziyaretçi duyguları üzerinde oldukça etkili olduğu söylenebilir.

5.2.1.3. Spesifik Mekânlar

Müzeler ile ilgili görüşmelerde ziyaretçilerin özel olarak bahsettiği ve üzerinde durduğu mekanlar olmuştur. Benzer mekân türleri her iki cezaevi müzesinde de bulunmasına rağmen birinden bahsederken daha çok anlattıkları, diğerinden bahsederken değinmedikleri mekanlar da olmuştur. Bu sebeple özel olarak bahsedilen mekanlar iki başlık altında iki farklı kod başlığı olarak incelenmiştir. Bulgulara bağlı sonuçlar benzer şekilde iki farklı kod başlığı altında (6.2.1.3.1 ve 6.2.1.3.2) ilgili mekân isimleri açıklanarak yorumlanacaktır.

5.2.1.3.1. Sinop Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları

- Atölye

Atölyenin varlığının ziyaretçilere gösterilmesi ve sergilenmesi olumlu bir durumdur. Çünkü ziyaretçiler bu tip mekanların da cezaevinde var olduğundan haberdar olmuşlar ve mahkûmlar üzerinde bunun pozitif bir etki yaratmış olabileceğini düşünmüşlerdir.

- Çocuk Bölümü

Çocuk bölümü ziyaretçiler üzerinde oldukça üzücü ve korkutucu hisler uyandırmıştır. Bu bölümü inceleyen ziyaretçiler mahkûm çocuklar ile empati kurarak yaşadıkları zorluklar ile ilgili çaresizliklerini sorgulamışlardır. Buradaki mekânın boyutlarının ve ışık almıyor oluşunun çocuklar için uygun olmadığını düşünerek onların korkularına ve üzüntülerine ortak olmuşlardır.

- Disiplin Hücresi

Disiplin hücreleri dar, karanlık ve rutubetli yerlerdir. Ziyaretçiler burada birilerinin disiplin edilmesinin mümkün olmadığını aksine bu mekanların insan psikolojisini daha kötü durumlara sokacak yerler olduklarını düşünmüşlerdir. Bu nedenle kötü fiziki mekânsal koşulların ruhları iyi anlamda terbiye edebilmelerinin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir.

- Film Seti Koşuşu

Bu koşuşta olan donatılı düzen sayesinde ziyaretçiler hapisane algısı ile ilgili daha somut düşünebildiklerini söylemişlerdir. Orada bulunan eşyalar sayesinde bebekli mahkumların ve benzer yaşamsal olayların varlığı üzerine düşünmüşlerdir.

- Görüş Alanları

Görüş alanları küçük ve dar mekanlardır. Mahkumların ve ziyaretlerine gelen kişilerin arasındaki tel örgülerin varlığı ziyaretçilerin dikkatini çekmiştir. Tel örgülerin ardındaki insanların görüle bile ulaşılamaz olmalarının verdiği his ziyaretçilerin duygu durumlarını oldukça etkilemiştir.

- Kütüphane

Çocuk cezaevi olan mekânın bina müzeleştirildiğinde kütüphaneye dönüştürülmesi ziyaretçilerde olumsuz bir etki yaratmıştır. Bina müze işlevine dönüştürülürken mekanların tekil işlevlerine ve bütün içerisindeki anlama dikkat edilerek dönüştürülmeleri önemlidir. Çünkü ziyaretçiler cezaevi işlevinde olan bir mekânın kütüphaneye çevrilmesinin

yaşadıkları duygu yoğunluğunu azalttığını söylemişlerdir.

- Sabahattin Ali Koğuşu

Halk tarafından tanınmış bir kişilik olan ve eserleri bilinen bir kişinin hapisane binasında nasıl bir yerde mahkûm olduğu gelen ziyaretçilerin ilgisini fazlaca çekmiştir. Burada sembolik olarak yazara ait olan donatıların da bulunması ziyaretçilerin daha çok düşünmesine ve duygulanmasına neden olmuştur. Yazdığı şiirleri ve şarkılaştırılmış sözleri dinleyerek bu mekânı deneyimlemek ziyaretçilerin hislerinde yoğunluk oluşturmuştur.

- Zindan

Ziyaretçiler mekânı kasvetli, korkutucu, ürkütücü, üzücü bulmuştur. Bu mekânın sahip olduğu dar alan ve yüksek duvarlar, karanlık ve rutubetsiz ortam, alçak ve dar giriş kapısı, lavabonun yaşanılan yer ile aynı mekânda olması ziyaretçilerin duygu durumunun olumsuz yönde yoğun olarak değişmesinde çok etkili olmuştur.

Spesifik mekanlar ile ilgili genel olarak söylenebilecek olan şey; buradaki varlıklarının ziyaretçilerin mekânı içselleştirmesine ve duygulanmalarına yardımcı olduklarıdır. Atölyelerin varlığını görüp sevinirken, çocuk bölümünün varlığını ve karanlık oluşunu görünce üzülmüşlerdir, disiplin hücrelerinde acı ve üzüntü duygusu hissederken, görüş alanlarında çaresizlik hissetmişlerdir. Kütüphanenin işlevsel olarak orijinal işlevine hizmet etmemesi ziyaretçilerde memnuniyetsizlik oluşturmuş, Sabahattin Ali koğuşunun varlığı ünlü bir kişi olması dolayısıyla bir tanıdıklık hissi yaratmış ve ilgi çekici olmuştur. Zindan ise üzüntü duygusunu ziyaretçilere yoğun bir şekilde yaşatmıştır.

5.2.1.3.2. Ulucanlar Cezaevi Müzesi Spesifik Mekanları

- Darağacı

Nesnel varlığı dolayısıyla negatif bir etkisi olan darağacı tarihteki yaşanmış hikayeler ile birleştiğinde ziyaretçi algısında oldukça üzücü, korkutucu ve hüznü bir duygu durumu yaratmaktadır. Geçmişte bir darağacında asıldığını bildikleri insanların asıldıkları yeri bizzat gören ziyaretçiler oldukça etkilenmişlerdir. Ayrıca darağacının bir kavak ağacının yanında

yer alması onları daha fazla etkilemiştir. Çünkü ağacın da tüm olanlara şahitlik ettiğini bildikleri için onunla da duygularını paylaşmışlardır.

- Görüş Alanları

Mahkumların, gelen ziyaretçilere görsel olarak erişilirken dokunsal olarak erişemiyor olmaları çalışmaya katılan ziyaretçileri oldukça etkilemiştir. Sınırlı iletişimin yeterli olmayacağı üzerine düşünüp bunun zorluklarından bahsetmişlerdir. Mekânın dar olması ve cam, tel örgü gibi malzemeler kullanılarak bu tür sınır öğeleri içermesi onların negatif hisler yaşamalarına neden olmuştur.

- Hamam

Hamamın var olması ve sergilenmesi ziyaretçilerin mahkumların günlük yaşantılarındaki rutin ihtiyaçlarını nasıl idame ettirdikleri üzerine de düşüncelerini sağlamıştır. Ancak müze düzenlemesinde hamamın oldukça temiz ve titiz şekilde sunulmasının gerçeği pek yansıtmadığını düşünmüşlerdir.

- Kütüphane

Müzedeki kütüphanenin varlığını olumlu bulan ziyaretçiler aynı mekânın önceden çocuk ıslah evi olduğunu öğrendiklerinde bunun yanlışlığı oluşturduğunu ve kendilerini bir tür duyguların karmaşasına sürüklediğini söylemişlerdir. Bu tip mekanlar oluşturulurken orijinal işlevinin dışında yeni ve olduğundan çok farklı işlevler yüklemenin ziyaretçi algısı üzerinde olumsuz etki yarattığı söylenebilir.

- Mutfak-Tuvalet

Mutfak ve tuvaletin sergilenmesi tıpkı hamam gibi mahkumların günlük ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarına dair ipuçları verdiği için önemlidir. Buradaki işlevsel ilişkiyi gören ziyaretçiler tuvalet ve mutfağın birbirine açılmasının hijyenik açıdan uygun olmadığını düşünmüşlerdir. Bunun üzerine düşüncelerini sağlaması ve mekânsal ilişkileri sorgulamaları açısından bu tip mekanların sergilenmesi önemli olduğunu söylemek mümkündür.

- Tecrit Odaları

Bu mekanlar karanlık, dar ve küçük pencereleli yerlerdir. Pencereleer hiçbir yeri görmemektedir. Seslendirmeler, mekandaki balmumu heykeller ve fare heykelcikleri bu mekânsal yapının ziyaretçilere hissettirdiklerini daha da güçlendirmiştir. Kapılardaki gözetleme pencereleeri de kendilerini daha gergin hissetmelerini sağlamıştır. Bu pencereleerden mekânı gözlemleyen ve/veya içeri girip mekânı deneyimleyen ziyaretçiler üzüntü, korku ve tedirginlik gibi yoğun duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir.

- Zindan

Ziyaretçilerden biri bu mekânı “altı duvarlı gibi” gibi bir ifade ile tarif etmiştir. Tavanın alçaklığı ve mekânın darlığı ziyaretçilere olumsuz duygular yaşatsa da restorasyonda yenilenen bina yüzeyleri Sinop Cezaevi Müzesi’nde yaşanan hisler kadar yoğun hisler yaşanmasına olanak verememiştir.

Spesifik mekanlar kategorisinde bu müzede en çok ilgi çeken yer darağacının olduğu alan olmuştur. Çünkü tarihe mal olmuş ve oldukça bilinen acılı olayların bu nesne ile gerçekleşmiş olması, onun ve bulunduğu alanın varlığını gelen ziyaretçiler için de oldukça özel ve duygulu bir alan haline getirir. Ziyaretçilerin duygulanımını tetikleyen ve öne çıkan diğer yerler ise görüş alanları olmuştur. Çünkü onların dar, tel örgülü ve sınırlayıcı yapısının deneyimlenmesi ziyaretçilere umutsuzluk, çaresizlik gibi duygular yaşatmıştır. Hamam, mutfak-tuvalet gibi mahkumların günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları mekanların eşyalı bir biçimde sunumu ziyaretçilerin o günkü koşullar üzerine düşünüp duygulanması açısından önemlidir. Ancak çok temiz ve titiz biçimde sergilenmeleri ziyaretçilerin gerçeklik algısını azaltarak duygulanımlarını azaltmışlardır. Hapishane ile ilgili bilgilendirmelerin yer aldığı kütüphane mekânının varlığı olumludur ancak mekânın orijinal işlevinde ıslahevi olduğunu öğrenmek ziyaretçilerin duygu karmaşası yaşamasına yol açmıştır. Bu nedenle bu tür işlevlerin farklı mekanlarda yürütülmesi tavsiye edilebilir. Tecrit odaları ve zindan ise mekânın boyutları, karanlık oluşu, balmumu heykeller ve seslendirmeleri ile ziyaretçiye üzüntü, çaresizlik, mutsuzluk, umutsuzluk gibi duyguları yoğun biçimde yaşatmıştır. Ancak restorasyonun sebep olduğu mekandaki temiz bitişler bu duygu yoğunluğunun biraz azalmasına sebep olmuştur. Bu bilgiler ışığında, spesifik mekanların varlığının ziyaretçinin duygulanımını ve olay üzerine düşünmesini artırdığı söylenebilir. Ancak hafıza mekanlarının müzeleştirilmesinde mekandaki öğeler kadar, mekânın kendi sahip olduğu

özelliklerin de orijinaline yakın olması oldukça önemlidir.

5.2.2. Mekân Parçaları – Ziyaretçi Etkileşimi

Bulgular bölümündeki “4.2.2. Mekân Parçaları – Ziyaretçi Etkileşimi” başlığındaki bulguların sonuçları bu bölümde yer almaktadır. Bu bölüm ile ilgili sonuçlar da bulgular bölümündeki gibi “Mekânda Özel olarak Vurgulanan Yapısal Öğeler”, “Mekândaki Materyaller” ve “Sergileme Elemanları” olarak üç kod başlığı altında tartışılmıştır.

5.2.2.1. Mekânda Özel Olarak Vurgulanan Yapısal Öğeler

Mekânın yapısal elemanların oluşturduğu bir bütünlüktür. Bu müzelerde de bazı yapısal öğeler diğerlerinden çok dikkat çekip vurgulanmıştır. Üzerinde durulan bu elemanlardan iki müze için farklılık ya da benzerlik gösterenler mevcuttur.

Sinop Cezaevi Müzesi’nde kapılar, pencereler, merdivenler, parmaklıklar, kilitler ziyaretçiler tarafından sıkça vurgulanmıştır. Bu öğeler vurgulanırken boyutları, yükseklikleri, mekandaki kullanım sıklıkları, malzemeleri, çıkardıkları sesler ve mekâna sağladıkları aydınlık oranları ziyaretçinin dikkatini çekmiştir. Bu da duygulanım düzeylerini etkiler.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde ise bu elemanlar ile ilgili daha az yorum yapılmıştır. Ziyaretçiler yapı elemanlarına yapılan müdahaleden dolayı bu elemanların özgün hallerini ayırt edemediklerinden bahsetmişlerdir. Kat yüksekliğinin her iki cezaevi müzesinde oldukça farklı olduğuna dikkat çeken ziyaretçiler, Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ndeki düşük kat yüksekliğinin daha olumlu bir atmosfer yarattığını söylemişlerdir. Bununla birlikte Sinop Cezaevi’ndeki büyük hacimsel boşluk yapı elemanlarına olan ilginin ve farkındalığın artmasına sebep olmuşken, ziyaretçiler Ulucanlar Cezaevi Müzesi’nde aynı odaklanmayı yaşamamışlardır.

Yapısal elemanların nitelikleri mekânın anlatım gücünü etkilediği için hafıza mekanlarının müzeleştirilmesinde kullanılan elemanların malzemeleri, nitelikleri, dokusu, yeni bir malzeme ise orijinal kullanımına yakınlığı, orijinal malzemenin kendisiyse çıkardığı ses, sahip olduğu koku, yüzeyinin dokusunu kaybetmemiş olması ve görsel olarak nitelikli bir biçimde onarılmış olması oldukça önemlidir.

5.2.2.2. Mekandaki Materyaller

Mekânda yer alan bazı materyaller ziyaretçinin duygu değişimleri yaşamasına, geçmişe yönelik düşünmesine, sınırlı hissetmesine ve empati yapmasına neden olmuştur.

Sinop Cezaevi Müzesi'nde pencerelerde yer alan ızgaraların ziyaretçiler üzerinde oluşturduğu baskı; zindandaki zincirlerin ağırlığı, büyüklüğü ve kalınlığı ziyaretçileri duygusal olarak oldukça etkilemiştir. Duvardaki yüksek askılıklar da aynı biçimde zorlayıcı ve üzücü bulunmuştur. Boyun için olan zincirlere bağlı halkayı da ürkütücü bulmuşlardır. Duvarda yer alan çentiklerin de eskiden burada yaşanmışlıkları anımsaması ziyaretçilerde çeşitli duygu durumları oluşturmuştur.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde ise duvardaki bazı dijital baskıların orijinal baskılar olmaması ziyaretçinin gerçeklik algısını zedelemiştir. Duvar yazıları da ziyaretçi için etkileyici bir başka öğe olarak görülmüştür. Burada yatmış olan mahkumlar ile ilgili bilgilendirmeler gelen ziyaretçiye mekâna dair gerçeklikleri yansıtmada önemli olan birer materyal niteliğindedir.

5.2.2.3. Sergileme Elemanları

Mekânda yer alan donatılar, geçmişe ait fotoğraf, gazete, mektup, kişisel eşyalar gibi orijinal parçalar, temsili sergilenen eşyalar ve heykeller gibi her öğe sergileme elemanlarını oluşturur.

Sinop Cezaevi Müzesi'nde genel olarak sergileme elemanlarının olmayışı ziyaretçi için kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz bir durum olarak değerlendirilmiştir. Mekansal boşluk bazı ziyaretçilerin orayı algılamasında, hissetmesinde ve yaşanan duyguları hayal etmesinde yardımcı olurken, bazıları için ise bir bilinmezlik anlamına gelmiştir. Film seti koğuşundaki düzenlemelerin varlığı ya da bazı koğuşlarda bulunan yalın metal ranza kasnakları ise mekânı algılamak ve yaşamak adına ziyaretçiye yardımcı olmuştur.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde ise aksine tüm müzeye donatılar yerleştirilmesi yoluyla bu tip bir anlatım ve sergileme yapılmıştır. Balmumu heykeller, sergileme elemanları, kişisel eşyalar, mektuplar ve seslendirmeler ile donatılı anlatım biraz daha zenginleştirilerek bir kurgu oluşturulmuştur. Bununla ilişkili olarak ziyaretçinin genel olarak duygulanımının

arttığı söylenebilir. Gazete haberleri başka bir anlatımla dile getirilmektedir. Bu da ziyaretçinin ilgi kaybına yol açmıştır.

Bu tür mekanların yaratılmasında ziyaretçinin ilgisini koruyabilmek adına canlandırma ve birincil dereceden veri önemlidir ve empatiyi tetikler. Ziyaretçilerin zindanda gördükleri zincir ögesinden bahsetmeleri bu durumu örnekler. Çünkü ağırlığı ve mekâna sabitlenmiş olması ziyaretçiyi orada zincire bağlanan mahkumların neler hissettiğini düşünmeye zorlar.

Özetle, sergileme elemanlarının varlığının bilgilendirme ve empati yapma açısından oldukça önemli olduğu ancak mekânın özümsemesi adına ziyaretçinin müze dolaşımı sırasında dikkatini başka unsurlara vermeden kendini ve mekânı dinlemeye de ihtiyacı olduğunun bilincinde olmak gerektiği söylenebilir.

5.2.3. Ziyaretçi

Ziyaretçinin müzelerdeki etkileşimine dayanan ziyaretçi-mekân-duyu-duygu ilişkisini temel alan kodları içerir.

Bulgular bölümünde olduğu gibi “Duyusal Öğeler”, “Empati Yapma”, “Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki”, “Verilen Duygusal Tepkiler” ve “Ziyaretçi Görüşleri” şeklinde beş başlıktan oluşur.

5.2.3.1.Duyusal Öğeler

Müzeleri dolaşan ziyaretçiler mekândan elde ettikleri tüm deneyimlerini duyular aracılığı ile elde etmişlerdir. Yapılan incelemeler sonucu görüşmelerde en çok bahsedilen duyu görme sonrasında ise işitme olmuştur. Dokunma duyusu ve koklama duyusu iki müze için değişkenlik gösterirken, tatma duyusuna yalnızca bir müzenin görüşmelerinde rastlanmıştır. 5.3.Genel Sonuçlar ve Öneriler bölümünde duyular ve duygular ile ilgili bir tablo ile durum daha detaylı şekilde açıklanacaktır.

o Görme

Etrafındaki bilgileri yoğunluklu olarak görerek elde eden ziyaretçilerin duyguları özellikle ışık yoğunluğunun ya da ışıksızlığın etkisiyle oldukça değişim göstermiştir.

Ziyaretçilerin hissettikleri korku, üzüntü, gerginlik, endişe gibi duyguları genel olarak mekandaki ışık oranının azalması ile artmıştır.

- İşitme

Ziyaretçiler Sinop Cezaevi Müzesi'ndeki avluda işitme duyusuna atıfla kuş ve rüzgâr seslerinden, kapı gıcırtilarından, sürgü seslerinden, mekandaki yankılardan, avluda çalan şarkılardan bahsetmişlerdir.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde ise bu konuda en çok bahsi geçen şey balmumu heykellerin seslendirmesi olmuştur. Avludaki müzikler, kapı gıcırtiları ve sürgü seslerinden burada da ifade edilmekte, ancak balmumu heykellerin seslendirmelerinin yarattığı etki ziyaretçi duygularında en yoğun hisleri uyandırmaktadır.

- Dokunma

Mekandaki yüzeylere dokunan ziyaretçiler yapısal yüzeyler aracılığı ile mekân ile olan bağlarını ve duygulanımlarını artırmışlardır. Mekânın soğukluğu, dokundukları yüzeylerin malzemeleri, aşınmış olması ve pürüzlülüğü duygularında etkin rol oynamıştır.

- Koklama

Rutubet ve eskimiş duvar yüzeylerinin kokusu özellikle Sinop Cezaevi Müzesi'nde ziyaretçileri oldukça etkilemiş ve duygulandırmıştır. Denizin kokusunun da zaman zaman burnuna geldiğini belirten ziyaretçilerden bazıları bu kokuya erişip görsel ve fiziksel olarak ulaşamama halinin mahkumların üzerinde olumsuz bir etki bırakacağı konusunda empati yapıp üzölmüşlerdir.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde bu anlamda aynı etkiyi bulamayan ziyaretçiler ise bunun yeni duvar yüzeyleri ile ilişkili olduğunu düşünmektedirler. Mekanların tamamen yenilenmiş ve pislikten arındırılmış olması ziyaretçileri duygulanım olarak daha az etkilemiş ve durum onları rahatsız etmiştir.

- Tatma

Ziyaretçilerden biri Sinop Cezaevi Müzesi'ni gezerken açık mekânda denizin tuzunun tadını hissedebildiğinden bahsetmiştir. Buradan kişinin mekânı ne kadar içselleştirdiği ve

duygularını pekiştirdiği sonucuna ulaşılabilir. Aynı şekilde başka bir ziyaretçi avludaki dut ağacını görünce mahkumların onu yiyip mutlu olabileceklerinden bahsetmiştir. Buradan dutun tatlı bir meyve oluşu ve ortamdaki kasvete pozitif duygular da katabilmek için ziyaretçinin bir arayış içinde olduğunu görmek mümkündür.

Mekân dolaşımı sırasındaki atmosfer duyular aracılığı ile algılanarak duygulara dönüştüğü için burada hissedilen duyusal farkındalıklar önemlidir. Ziyaret sırasında yapı ve elemanlarının çıkardıkları sesler, fonda çalan müzikler, çevreden gelen doğal ve yapay seslerin tümü, balmumu heykellerin seslendirmeleri, malzemelerin sahip oldukları dokular, soğuk-sıcak oluşları, rüzgarın ve hava akımlarının bireyde uyandırdığı his, ışık yoğunlukları, aydınlık-karanlık mekanlar, doğal çevreden gelen çiçek-deniz-ağaç gibi kokular ve malzemelerin sahip olduğu eski kokular, rutubet kokusu, meyve ve deniz tuzu tatlarının hayal etmeye katkısı gibi birçok tanımlama mekan deneyiminde duyuların duygulanmadaki etkin rolünü açıklar niteliktedir.

5.2.3.2. Empati Yapma

Her iki cezaevi müzesini gezerken de ziyaretçiler mahkumların yerlerine kendilerini koyarak onların neler hissettiğini anlamaya çalışmışlardır. Bu durum iki cezaevinde farklı şekillerde meydana gelmiştir.

Sinop Cezaevi Müzesi'nin genel olarak boş mekanlardan oluşması kişilerin bu alanı hayal ederek doldurmalarına olanak sağlamıştır. Mekânın deforme olmuş yapısal yüzeyleri de hayal kurarlarken bunun olumsuz duygulara yakın olmasını sağlamıştır. Çoklu tuvaletler, zindan, koğuşlar ve gözetlemeli kapıları gibi öğeler ziyaretçi düşüncelerin ve hayallerin yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde ise donatılı olan mekanlar, balmumu heykeller, açıklamalar, o zamanlara ait gazete haberleri ve sergileme elemanları ziyaretçilerin mahkumların yaşadıklarına dair daha çok bilgi sahibi olmasını sağlayarak onlarla ilgili düşüncelerini arttırmıştır.

Farklı yollarla da olsa her iki müzeyi gezen ziyaretçiler mahkumların yerlerine kendilerini koyduklarını, mahkumlara empati yaparak onlar gibi hissetmeye çalıştıklarını sıkça belirtmişlerdir. Buradan her iki müzenin sunum biçiminin de buna olanak sağladığı söylenebilir. Ancak belirtilmesi gereken şudur; bu iki anlatım biçimi birbirinden farklıdır.

Her iki anlatım için de olumlu-olumsuz durumlar söz konusudur. Müzede boş bir mekân, dolaşırken daha açık uçlu hayallere olanak verdiği için ziyaretçilerin önceden edindikleri bilgileri bu mekâna yerleştirerek hayal etmelerini mümkün kılar. Bu olumlu bir durumdur. Burada vurgulanması gereken nokta mekânın orijinal kullanımına olabildiğince yakın restore edilmesinin gerekliliğidir. Çünkü tamamen değiştirilmiş, yenilenmiş ve geçmişin izlerini taşımayan bir mekân gelen ziyaretçiye tarih ile ilgili referans vermez. Bu da ziyaretçinin duygularını tetiklemede zayıf kalacaktır. Diğer yandan alandaki her mekânın boş olması yeni bir bilgilenmeye olanak sağlamadığı için boş mekân tekrarı ziyaretçi açısından sıkıcı bir durum haline gelmeye başlar. Mekânın donatılı olması ise açıklayıcılık ve ziyaretçilerin geçmiş günlerdeki yaşanan durumlara somut nesnelere aracılığı ile erişip zihinlerinde canlandırmaları için etkilidir. Bu durumda, hafıza mekânlarını olacak bir müzede mekânın boş olduğu ve orijinal haline yakın biçimde kendini sergilediği alanlar ve donatılı olarak sergileme elemanları ile birlikte sunum yapıldığı mekanlar da bulunmalıdır, denebilir.

5.2.3.3. Kişisel Hafıza ile Kurulan İlişki

Mekânları dolaşırken ziyaretçilerin kendi kişisel geçmişleri ile ilişki kurması mekâna anlamsal olarak bağlanmanın ve duygulanmanın önünü açmaktadır.

Her iki cezaevi müzesinde de farklı ve benzer şekillerde bu durum gerçekleşmiştir. Kimi zaman pencerelerin darlığı çocukluk korkularını hatırlatırken; orada avluda çalan daha önceden bildiği ve anlamlandırıldığı bir şarkının sözleri, burayı da anlamlandırmasına yardımcı olmuştur. Mahkumlar ile ilgili bilgilendirmelerde kendi memleketinden olan kişilere daha çok empati yapan ziyaretçiler, kişisel olarak tanıdıkları-sevdikleri ünlü isimler ile ilgili anlatımlar olduğunda daha dikkatli ve duygu yoğunluklu incelemeler yapmışlardır.

Mekânda sergilenen elemanların çeşitliliği ve farklı bölgelerden izler taşıması gelen ziyaretçinin olaya ilgisi ve kendi geçmişi ile bağ kurması açısından etkili olmaktadır. Ziyaretçi bu bağı kurduğu zaman duygulanım düzeyi de arttığı için mekâna olan ilgisi de artmaktadır.

5.2.3.4. Verilen Duygusal Tepkiler

Her iki müze mekânı da ziyaretçiyi farklı şekillerde duygulandırmayı başarmıştır. Bu duyguların benzer ya da farklı olanları mevcuttur. Buna sebep olan şey de her iki hafıza müzesinin sahip olduğu farklı tipteki mekânsal özellikler ve hikayelerdir.

Sinop Cezaevi Müzesi'nde ziyaretçiler tarafından hissedildiği belirtilen duygular “üzüntü, ürkme, korku, endişe, esaret, tutsaklık, çaresizlik, acı, kızgınlık, şaşkınlık, özlem, umutsuzluk, güvensizlik ve yalnızlık” gibi negatif duygulardır. Bu duygulara yol açan etmenler mekânın geçmişteki işlevi ile mekandaki donatısız büyük boşluk ve yüksekliktir denilebilir.

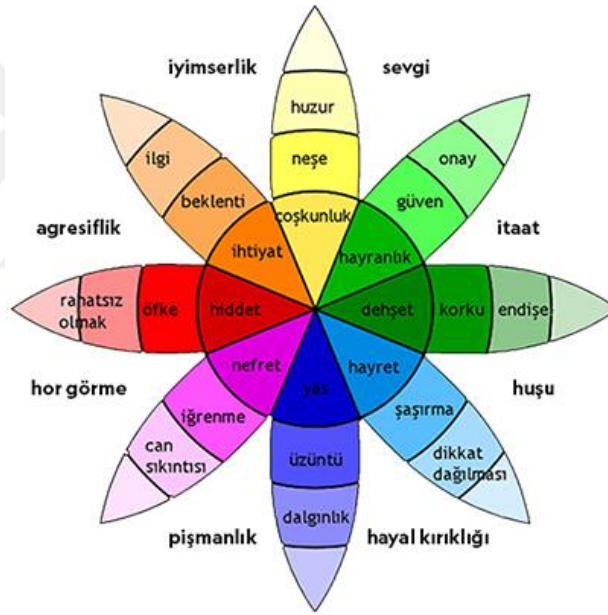
Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde hissedildiği aktarılan duygulardan “çaresizlik ve ağırlık” kelimeleri üzerinde ise mekândaki seslendirmeler ve balmumu heykellerin etkisi büyüktür. Katılımcılardan bazıları burada mahkûm olmuş insanların topluma mal olan insanlar olduğunu bildikleri için onlar ile ilgili yapılan bilgilendirmelerden keyif aldıklarını, gurur duyduklarını ve hüznlendiklerini özellikle belirtmiştir. Burada vurgulanması gereken nokta şudur; birey, tanınmış kişiler ile ilgili bilgilerden, sıradan insanlar ile ilgili öğrenilen bilgilere göre daha çok etkilenir. Bunun sebebi bilinene empati yapmanın daha kolay olmasındandır. Bu nedenle bu tip hafıza mekanlarının müzeleştirilmesinde özellikle tanınmış ve mekânda yaşamış kişiler ile ilgili daha çok bilgilendirme olması gelen kişilerin ilgisini çekmek ve olaya empatilerini kolaylaştırmak ve duygulanımlarını artırmak için önemlidir.

Ziyaretçilerin duygu durumları müze dolaşımı sırasında karşılaştığı nesnelere, yapısal elemanlar, tanınmış kişiler ile ilgili açıklamalar gibi sebeplerle sürekli değişim gösterir. Ancak genel olarak bu duygu durumu müzenin önceden sahip olduğu işlev sebebiyle olumsuz duygular etrafında gelişir.

Plutchik (1980) duygular ile ilgili çalışmalar yaparak duygu durumlarını sınıflamaya çalışmıştır. Duyguları belirli sınıflamalara dahil etmek isteyen tek teorisyen o değildir; Ellsworth (1982), Ekman ve Friesen (1983), Oatley ve Johnson-Laird (1987), Watson (1930), Weiner ve Graham (1984), Frijda (1988), Tomkins (1991), Parrot (2001) gibi teorisyenler de kendi sınıflamalarını yapmışlardır ancak burada kapsamlılık ve uygunluk bakımından Plutchik'in sınıflaması örneklendirilmektedir. Yaptığı çalışmalarda duygu durumlarının belirli kutupları olduğundan bahseder. Bu kutuplara göre yoğunlaşan duygu durumları duyguları oluşturur. Onları kategorilere ayırmada ise duyguları belirli bir

sınıflandırmaya tabi tutup bir çember etrafına yerleştirerek bir duygu çemberi oluşturmuştur. Bu duygu çemberinin amacı yakın duyguları ve yakınlık oranlarını, zıt duyguları ve uzaklık oranlarını daha rasyonel bir biçimde görebilmektir. 2001 yılında yapmış olduğu çalışmada bunu daha detaylı olarak belirtmiştir. 8 duyguyu temel alarak (sevinç, güven, korku, şaşırma, üzüntü, beklenti, öfke ve tiksinti) diğer duyguları onlarla ilişkilendirmiştir (Şekil 83).

Sinop Cezaevi Müzesi’ndeki sonuçlara göre “ürkme, korku, endişe ve yalnızlık” bu çember üzerinde incelendiğinde de yakın bölgelere denk gelmektedir. Aynı şekilde Ulucanlar Cezaevi Müzesi’ndeki “çaresizlik ve ağırlık” da tablonun yakın bölgelerine denk gelir. Bu cezaevi müzeleri dolaşımı boyunca hissedilen duygular genel olarak çemberin orta ve ortaya yakın alt bölgelerine denk gelmektedir.

Şekil 83. Duygu çemberi (URL-11, 2020)

Müzedeki kişinin duygulanmasına yol açan etmenler mekânın orijinalliğe yakınlığı, yüksekliği, genişliği, doluluk-boşluğu, aydınlık-karanlılığı, sahip olduğu eko, koku ve doku gibi faktörlerdir. Bunun dışında mekânda yer alan sergileme elemanları, canlandırmalar, seslendirmeler ve anlattığı tarihe ait somut nesnelere de gelen ziyaretçinin duygularını tetikler denilebilir.

5.2.3.5. Ziyaretçi Görüşleri

Ziyaretçiler iki hafıza müzesinin daha anlamlı ve duygularını daha tetikleyici bir duruma gelmesi için görüşmelerde bazı söylemlerde bulunmuşlardır.

Sinop Cezaevi Müzesi'nin genel olarak donatısız ve yer yer çok yıpranmış olması, bazı alanların dolaşıma kapalı olması, bilgilendirmelerin ve sergileme elemanlarının azlığı ziyaretçiler için negatif bulunan ve düzeltilirse daha anlamlı olunacağına inanılan durumlardır.

Ziyaretçilerin Ulucanlar Cezaevi Müzesi binası ile ilgili özellikle ve sıkça belirttikleri ifadelerle göre çok temiz ve bakımlı oluşu ve yapılmış olan restorasyon hissedilen mekânın gerçekliğini azaltmış ve mekânı hissetmeyi, bağ kurmayı zorlaştırmıştır. Bu kadar pürüzsüz duvar yüzeyleri, temiz bitişler, boyalı beyaz mekânlar ziyaretçiye buranın mekânsal olarak ne kadar zorluk ve acılara sahne olan bir yer olduğunu aktarmada yetersiz bulunmuştur.

Mekânın boş olmasının sağladığı eko, boşluk hissi, dokuların ortaya çıkması, mekânsal koku gibi faktörler bazı ziyaretçiler tarafından etkileyici bulunsa da bu boşluk bazıları tarafından sergileme için yetersiz olarak algılanmıştır. Bazı mekanlara erişim engeli bulunması, orijinal işlevinin dışında kullanılan mekanlar, yönlendirme-bilgilendirme yazılarındaki ve sergilemedeki yetersizlikler ziyaretçinin müze dolaşımı sırasında dikkatini dağıtarak duygusal kopukluklar yaşamasına neden olmuş ve duygulanıma olumsuz etki bulunmuştur. Mekâna müdahale edilmesi ve sergilenen için düzenlenmesi olumlu görülse de bu müdahalenin aşırıya kaçması ziyaretçinin duygulanım düzeyine olumsuz etki eden başka bir durumdur.

5.3. Genel Sonuçlar ve Öneriler

Karanlık miras alanları kapsamındaki müzelerden örneklerin çalışma alanını oluşturduğu bu çalışmanın temeli bu tip mekanların ziyaretçilerin duygularını etkileme durumunun araştırılmasına dayanır. İki farklı hafıza mekânı olan cezaevi müzeleri ve on iki katılımcının bu müzeleri ziyareti üzerine kurgulanan araştırmada ziyaretçilerin mekanlar ile olan etkileşimi sonucu yaşadıkları duygulanımları yapılan görüşmeler ile ifade etmişlerdir.

Genel değerlendirmede ilk vurgulanacak nokta her iki cezaevi müzesinin farklı şekillerde ziyaretçilere yoğun duygu durumları yaşattığı yönündedir. Sinop Cezaevi

Müzesi'ndeki yapısal iyileştirmelerin az olması çoğunlukla ziyaretçilerin geçmişe daha hızlı empati yapmasını sağlarken, bina içi mekânsal erişimde ziyaretçilere dolaşım engelleri koyulmuş olması ise ziyaretçilerin duygulanımlarında kopukluklar yaşanmasına sebep olmuştur. Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde ise bundan tamamen farklı olarak binadaki restorasyonun fazla müdahaleci olduğu ve eski bina yüzeylerinin temizlenerek yok edildiği ziyaretçilerin en çok üzerinde durduğu noktadır. Çünkü temiz bina parçaları, yüzeyleri ve döşemeler ziyaretçiler tarafından duygulanmalarına engel bir faktör olarak tanımlanmıştır.

Araştırmanın başlangıç aşamasında “Mekânlar, kullanıcılar tarafından duyular aracılığıyla algılanır ve onların kişisel bellek birikimleri ile birleşerek duygu durumu oluştururlar.” varsayımı yapılmıştır ve yapılan alan çalışmaları sonucu bu varsayımın doğrulandığı görülmüştür. Her bir ziyaretçi görüşmelerinde öznel fikirlerini ve duygularını ifade etmişlerdir. Benzerlikler olsa da her görüşülen ziyaretçinin duyguları ve söyledikleri birbirinden oldukça farklıdır. Görüşmeler sırasında benzer sorular sorulmuş olmasına rağmen, mekânı ve o mekânda yaşadığı duyguları tanımlarken kimisi çocukluk korkularına değinmiş, kimisi memleketiyle ilişki kurmuş, kimisi ise dinlediği müziğe ilişkin bir anısıyla mekandakileri birleştirmiştir. Özetle her bireyin aynı mekândan aldığı veriler kendi hafızasıyla birleşerek benzer ya da farklı duygular açığa çıkmasını sağlar. Bu noktada araştırmanın ana varsayımı doğrulanmaktadır.⁹

Çalışmanın başlangıcındaki bir diğer varsayım “Mekânın sahip olduğu biçimsel, yapısal, kurgusal, görsel, işitsel ve dokunsal olan mekânsal özellikler kullanıcıların duygu durumlarını etkiler.” şeklinde olmuştur. Her iki cezaevi müzesi incelendiğinde yapılan sergileme biçimlerinin, iç mekân düzenlemelerinin, binaların korunmasındaki farklılıkların, restorasyondaki değişik yöntemlerin ve çevresel düzenlemelerin oldukça farklı olduğu görülmektedir. Bunların arasından binadaki donatılar ve iç mekân düzenlemeleri ile ilgili şunlar söylenebilir:

Özgün hali korunmuş müze mekânında bina, genel olarak kendini sergilemektedir ve mekanlar çoğunlukla boştur. Birkaç mekânda yer alan boş ranzalar ve duvara monteli askılıklar dışında yalnızca film çekimi yapılmış olan bir koğuş ve Sabahattin Ali'ye ait olan bölüm donatılı şekilde bulunmaktadır. Mekânın donatısız olma durumu ziyaretçi açısından genellikle olumsuz olarak değerlendirilse de boşluk hissi ve terkedilmiş o metruk koku ziyaretçileri bazen daha derin empati yapmaya, hayal etmeye ve geçmişle bağlantı kurmaya

⁹ Ziyaretçilerin kişisel anılarının daha detaylı okunabileceği, ziyaretçi-araştırmacı görüşmelerinin tamamının transkripsiyon eklerde mevcuttur.

yönelmiştir. Üç katlı ranzalar genellikle çok alışlageldik olmadığı için ziyaretçilerin bu mekândaki yaşama koşulları üzerine düşünmesini sağlamıştır. Avluda çalan şarkılar da ziyaretçilerin bu mekânda geçmişle kurdukları ilişkiye bağlı olarak duygulanmalarını sağlayan bir başka önemli öğedir.

Daha çok müdahale edilmiş olan müze mekânında; donatıların, balmumu heykellerin, seslendirmelerin ve sergileme elemanlarının yer aldığı sunum şekli ise ziyaretçileri oldukça etkilemiştir. Özellikle sergileme elemanlarından mahkumlara ait olan orijinal parçaların ve mektupların, o güne ait gazete haberlerinden parçaların bulunması ziyaretçilerin duygu yoğunluğunu artırmıştır. Cezaevinde bulunmuş olan ünlü/bilinen, siyasetçi, halk ozanı, şair, oyuncu gibi kişilerin, ziyaretçilerin tanıdığı ve bazen de benimsediği kişiler olması onların ilgisini çekmiştir ve daha çok duygulanmalarına sebep olmuştur.

Diğer bir varsayım olan “Duygu durumlarının oluşumunda duysal algı rol üstlenir ve mekandaki düzenlemelerin farklı duyuları uyarması ziyaretçilerin farklı duygularını tetikler.” söylemi de görüşmelerde mekânsal düzenlemelere bağlı olarak ziyaretçilerin algıladıkları şeylerin onları farklı duygularla betimlemeleriyle desteklenmektedir. Örneğin avluda çalan şarkılar işitme duyusu aracılığı ile ziyaretçilere üzüntü duygusu yaşatırken, balmumu heykellerin çevresinden gelen sesler üzüntü ile birlikte korku duygusu da yaşatmıştır. Mekânda hissedilen rutubet kokusu yaşanan olumsuz duyguları kuvvetlendirip geçmişe daha çok empati yapmayı sağlamıştır. Yapısal yüzeylerdeki deformasyonlar ve katmanlaşmaları görmek ziyaretçiye oradaki yaşanmışlık duygusunu hissettirdiği için duygularını yoğunlaştırmıştır. Dokundukları yüzeylerin aşınmış olması, battaniyelerin dokusunun kırçılı oluşu, demirlerin üzerindeki nemli tabaka ya mekânın çok soğuk olması gibi dokunma duyusu ile ilgili durumlar ziyaretçilerde ürperti, ürkme gibi olumsuz duygular oluşturmuştur. Mekânda bulunan ve geçmişten günümüze gelen zincir, mazgal, demir parmaklıklar, küçük pencereler gibi elemanlar, geçmişten günümüze ulaşan ve kısıtlayıcılık özelliği olan öğeler olduğundan, ziyaretçilerin bu elemanların varlığını görmesi mekânda hissettiği duyguların yoğunlaşmasına neden olmuştur.

“Müze görevi gören binalara yapılan mekânsal düzenleme ve restorasyon yöntemlerindeki farklılıklar sergileme ve sunumu etkiler. Mekân yapısındaki bu farklılaşmalar da ziyaretçilerde farklı duygu durumlarına neden olur.” varsayımı da her iki müze ile ilgili ziyaretçilerin ortak olarak dile getirdikleri ifadelerle doğrulanmaktadır. Bu bağlamda ziyaretçilerin en çok üzerinde durdukları konu, bu hafıza mekanlarının farklı biçimde sergilenişi ve dolayısıyla farklı yorumlanmaları olarak görülmektedir. Ziyaretçilerin

müze dolaşımından sonra duygusal olarak tatmin olamamalarına neden olan temel gerekçe, daha çok müdahale gören müzede yapılan temiz yüzeyli bitişlerdir. Diğer müze ile ilgili ise ziyaretçilerin en çok eksikliğini hissettiği nokta donatıların, sergilemenin ve açıklamaların artırılması gerektiği yönündedir. Kimi ziyaretçiler bazen mekandaki boşluk hissini hayal etmeye teşvik adına olumlu görülebileceğini söylese de genel bakış açısı sergileme elemanlarının yetersiz olduğu yönündedir.

Bazı mekanların geçmişteki orijinal işlevlerinden bağımsız olarak kafeterya, kütüphane gibi işlevlerde kullanılması ve bu mekanların ziyaretçilerin dolaşım aksı üzerinde bulunması mekânsal sürekliliği bozmuştur. Bu da ziyaretçilerde duygusal kopukluk ve duygu kaybının yaşanmasına sebep olmuştur.

Araştırmanın son varsayımı ise “Aynı işleve hizmet eden farklı mekanlarda ziyaretçilerin belleklerinden gelen bilgi birikiminin de katkısıyla benzer duygular hissetmek mümkündür.” şeklinde olmuştur. Ziyaretçiler her iki müzeyi de öznel olarak deneyimlediğinde sıklıkla karşılaştırmalı yorumlamalarda bulunmuşlardır. Bu yorumlamalarda kimi zaman iki müzeyi kıyaslarken, kimi zaman da her ikisinden de benzer şekilde etkilendikleri duygulardan bahsetmişlerdir. Korku, üzüntü, ürperti, merak, özgürlük gibi duygular her iki müze ile ilgili konuşurken bahsettikleri duygulara örnektir.

Mekân-duyu-duygu ilişkisi bağlamında her iki müze ile ilgili yapılan çalışmaların analizleri Şekil 84’teki gibi görselleştirilmiştir¹⁰. Bu görselleştirmede mekânsal olgular-duyu ve duygu olarak üç sütun bulunmaktadır.

İlk sütunu oluşturan “mekânsal olgular” sütunu belirli alt başlıklara ayrılmıştır. İç ve dış olarak iki bölümde sınıflandırılan mekânın iç mekân başlığı “mekân isimleri, mekân parçaları ve mekânsal özellikler” olarak üçe ayrılmıştır. Bu grafikte başlıkların altında yer alan terimler her iki cezaevi müzesi için en sık kullanılanlardan en az kullanılanlara doğru sıralanmıştır. İkinci sütunda yer alan “duyular” da aynı şekilde görüşme metinleri içindeki ilişkili tekrar sayısına göre çoktan aza doğru sıralanmıştır. Üçüncü sütun olan “duygular” sütununda da kurgusal mantık aynıdır. Sütunlarda yer alan kelimeler görüşmelerdeki tekrara göre sıralanmıştır. Ancak çizgisel ilişkiler kurulurken, sadece kelime tekrarına bakılmamış görüşme metinlerindeki anlamsal dizgi yani kelimenin metin içinde bulunduğu yerdeki metinsel bağlamı da dikkate alınmıştır.

¹⁰ Grafiklerin daha büyük ölçekli görünümü Ekler bölümünde yer almaktadır.

Sonrasında görüşme metin analizlerinden elde edilen verilere göre ilk sütundaki bir terim hangi duyu aracılığı ile hangi duyguya erişiyor ise bu yol çizgiler aracılığı ile gösterilmiştir. Bunlara bağlı olarak bir haritalama grafiği oluşturulmuştur. İki cezaevi müzesinden elde edilen veriler doğrultusunda farklı/benzer mekânsal terimler ve farklı/benzer duyu ifadeleri ortaya çıkmıştır. Örneğin Sinop Cezaevi Müzesi'nde zindana ve onun yarattığı duygusal etkilere daha çok odaklanılırken, Ulucanlar Cezaevi Müzesi'ndeki benzer etkiyi koridorlar yaratmıştır. Burada bu mekanların orijinal işlevlerinde tasarlanırken de kullanıcılara yani mahkumlara rahatsızlık hissettirmek amacıyla tasarlandığını vurgulamak doğru olacaktır. Bu nedenle gelen ziyaretçilerin sıkça uygulandığı ve etkilendiği mekanlar daha çok bu tip mekanlardır. Benzer şekilde ilkinde korku ve özgürlük duygusu üzerine çok konuşulurken, ikincisinde etkilenme ve üzüntü ile ilgili yorumlar ağırlık kazanmıştır. Duyular için konuşmak gerekirse; müzelerin birinde beş duyudan da bahsedilirken diğerinde tat alma duygusu ile ilişkili herhangi bir anlatıma rastlanmamıştır.

Yukarıda yer alan grafik anlatımlar ile erişilen bazı genel sonuçlardan da bahsetmek mümkündür. “Korku, özgürlük, üzüntü, etkilenme, boğulma, yalnızlık, acı, ürkütücülük, tutsaklık, bunalma, rahatsızlık, ürperti, çaresizlik, merak, umutsuzluk” duyguları her iki müze için de ortak olarak grafiklerde yer almıştır. Bu duygular görme, işitme, dokunma, koklama ve tatma duyuları aracılığıyla mekândan alınan verilerle ortaya çıkmıştır. Grafikler incelendiğinde hangi mekânsal olgunun hangi duyu aracılığı ile hangi duyguyu ortaya çıkardığı gözlemlenebilir.

Burada genel olarak söylenebilecek olan ilk şey; “etkilenme” “üzüntü” ve “korku” duygusunun her iki müze mekânı için görme, işitme, dokunma ve koklama olarak birçok farklı duyu ile algılanmış ve ortaya çıkmış duygular olduğudur. “Etkilenme” ilk müzede (Sinop Cezaevi Müzesi) görme, işitme ve dokunma duyuları aracılığı ile oluşurken, ikinci müzede (Ulucanlar Cezaevi Müzesi) tüm duyular aracılığı ile oluşmuştur. Ancak ağırlıklı olarak görme ve işitme duygusu buna yardımcı olmuştur. “Üzüntü” duygusu ilk müzede görme, işitme ve dokunma duygusu ile; ikinci müzede ise görme, işitme ve koklama duyuları ile ortaya çıkmıştır. “Korku” duygusu ise ilk müzede görme ve dokunma aracılığı ile, ikincisinde ise görme ve işitme aracılığı ile ortaya çıkmıştır. Burada dikkati çeken bir nokta benzer olarak tekrar edilen yoğun duygulara aracı olan duyulardan ilk müzede baskın olan görme, işitme ve dokunma iken; ikinci müzede görme ve işitme duyularıdır. Bu durum, Sinop Cezaevi Müzesi binasının özgün halinin oldukça korunmuş olması, buna bağlı olarak hala geçmişten kalan dokuları yapı yüzeylerinde taşıması ve mekânsal boşluk sebebiyle bunların kolayca algılanıyor olması şeklinde açıklanabilir.

Müzelere genel olarak kullanılan duyular anlamında bakıldığında yapılabilecek bir diğer yorum, grafikteki çizgisel yolların Sinop Cezaevi Müzesi'nde görme ve dokunma duygusu üzerinde, Ulucanlar Cezaevi Müzesi'nde ise görme ve işitme duygusu üzerinde yoğunlaştığıdır. Bunun sebebinin de özgün müze binasının tarihi dokuyu koruyarak sergilemesi ve ziyaretçilerde dokunsal temas isteği uyandırması; diğer müzede ise heykeller aracılığı ile yapılan seslendirmenin zihinde cezaevi ortamını ve atmosferini canlandırmaya yardımcı olmasıdır, denilebilir.

Grafikler her iki cezaevi müzesi için incelendiğinde tekrar eden duygulardan altı tanesi iki yapı için farklılık göstermiştir. Bu farklılığın oluşmasında bu hafıza mekanlarının sahip olduğu mekânsal ve atmosferik özelliklerin etkin olduğu düşünülmüştür.

Özgün olarak korunan müzede diğerinden farklı olarak “umut, kısıtlanmışlık, haksızlık, mutluluk, suçluluk, sinirlilik” duyguları ön plana çıkmıştır. Örneğin “umut”

duygusuna yol açan şey; ziyaretçi için denizin geçmişte oradaki varlığının kokusunu düşünmektir. Koğuş kapılarındaki dar pencereyi görmek ve kapı sesini duymak da ziyaretçi için umut duygusunu çağrıştırmıştır. Taşların arasından çıkan bitkilerin yeşilliğini görmek de umudu hatırlatan başka bir öğedir. “Kısıtlanmışlık” duygusu ise kendini mahkûmun yerine koyup denizin tuzunun tadını hisseden ziyaretçinin hissettiği bir duygudur. Mekânın tamamen boş olduğunu görmek de ziyaretçiye kendini kısıtlandırılmış hissettiren başka bir durumdur. Çalan müziğin sözlerinin bir mahkûma ait olması bunu duyan ziyaretçinin o mahkûm için “haksızlık” duygusunu hissetmesine neden olmuştur. Kuşların uçuşunun gözlenebilmesini “mutluluk” duygusu hissetmede bir araç olduğunu belirten ziyaretçiler, hücrelerin içindeki tuvaleti gözlemlediğinde ve zindandaki zinciri eline aldığı anda “suçluluk” duygusundan bahsederken, kapalı görüş alanlarını ve diğer kapalı alanları görünce bu görüşme durumunun “sinir bozucu” olduğunu savunurlar. Buradan ziyaretçilerin duygulara mekandaki verileri görerek, işiterek, koklayarak, dokunarak ve tadarak ulaştıklarını söylemek mümkündür.

Daha çok müdahale edilen müzede ise diğerinden farklı olarak “hüzün, tedirginlik, daralma, güvensizlik, dehşet, hapsolme” duyguları öne çıkmıştır. Tecrit odalarındaki heykellerin seslerinin duyulması, duvarlardaki özlü sözlerin görülmesi ziyaretçide “hüzün” duygusuna neden olmuştur. Kapılardaki gözetleme pencerelerinden mekânın içine doğru bakarak orayı deneyimleyen ziyaretçi karşılaşacağı şeyi düşününce “tedirginlik” duygusu yaşadığını belirtir. Basıklığı görmek “daralma” duygusunu çağırırken, heykellerden çıkan sesleri duyan ziyaretçi “güvensizlik, dehşet ve hapsolme” duygusu yaşamıştır. Mahkumlara ait yırtık atlet gibi yaşanmışlıkları sergileyen ve orijinal olan parçalar görmek ziyaretçide yine “dehşet” duygusu uyandırmıştır. Benzer şekilde iyileştirilmemiş ve temiz biçimde boyanmamış duvarlarda geçmişe ait katmanları görmek de ziyaretçi de “hapsolme” duygusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu grafikler aracılığı ile yapılacak olan çıkarımları ve söylemleri artırmak mümkündür. Benzer işleve sahip iki farklı hafıza mekânı aracılığı ile yapılabilecek sunum ve sergilemelerin çeşitliliklerinde nasıl değişiklikler yapılacağı ve bunun ziyaretçi duygularına nasıl yansıtacağı ile ilgili fikir vermesi açısından bu yorumlar yardımcı olabilir. Mekâna ve mekân parçalarına yüklenen anlama bağlı olarak yapılacak düzenlemeler bu duygu-duygu skalasına göre düzenlenebilir.

Özetle mekânın sahip olduğu özellikler kullanıcıların duygu durumlarını etkiler ve bunlar bireye göre değişiklik göstermektedir. Mekânın restorasyonu yapılırken ve yeni

özellikler kazandırılırken de bu durum göz ardı edilmemelidir. Nitekim bu çalışmada da vurgulanan ana noktalardan biri müze işlevine dönüştürülen eski hapisane binaları üzerinden ziyaretçi duygularına ulaşmadaki farklı yollar ve durumlardır. Her bireyin belleği özeldir ve kendi yaşanmışlıkları ile doludur. Topluma açık bir müze tasarlanırken geniş bir skalada sergi çeşitliliği oluşturmak bu nedenle önemlidir. Örneğin sergilerin ve onların bulunduğu mekânın farklı bölgelerden, yörelerden, belki de ülkelerden küçük parçalar taşınması dolaşan kişiye “tanıdıklık” duygusu hissettirdiğinde mekâna olan ilgisi artacaktır ve daha akılda kalıcı olacaktır. Çünkü ziyaretçinin kişisel belleğine erişilmiş olunur. Ziyaretçilerin mekânı dolaşırken sürekli geçmişi sorgulayıp empati yapmaları Clark’ın (1997) “hafızanın beden ile dış dünyanın ilişkisinden kaynaklandığı” söylemi ile örtüşmektedir.

Ancak bazı ziyaretçilerin literatür araştırmasında belirtildiği gibi Boyer & Wertsch’in (2015) bahsettiği, “daha önceden deneyimlemediği olaylar hakkında mekânı gezerken edindiği bilgilerle duygulanımlar yaşaması” da bu çalışmada saptanan bir başka durum olmuştur. Yani, mekânı dolaşmadan önce sahip olunan hafıza ve dolaştıktan sonra oluşan hafızanın, bireyin o mekânda bulunduğu sürede duygulanmasına farklı şekillerde yol açan iki durum olduğu söylenebilir.

Literatür araştırmasında değinilmiş olan diğer bir konu, “mekânın kişinin duygu durumunu etkilediğinde onun için daha eşsiz ve hatırlanabilir olacaktır” (Bloomer ve Moore, 1977). Araştırmada yapılan görüşmelerden elde edilen veriler de bunu destekler niteliktedir. Ziyaretçiler, ilk kez deneyimledikleri bir durum olması nedeniyle mekândaki bazı öğeler ve özelliklerden etkilendiklerini sıkça dile getirmişlerdir. Bu durum, Falk’un (2009) “müze mekânı deneyimlemenin ziyaretçilerde etkileyici anılar oluşturduğu” söylemini desteklemektedir. Waterton ve Dittmer da (2014) “katılımcı bir rolde müze ve mekânı deneyimlemenin duygulanımı, dolayısıyla bu deneyimin kalıcılığını arttırdığını” söylemiştir.

Bu noktada ilgili literatürdeki çoğu bulgunun çalışmada kısmen ya da genel anlamıyla karşılığını bulduğu ve örneklerine sıkça rastlandığı söylenebilir. Bu aşamadan sonra bu çalışmanın bulgularını destekleyen ve literatür araştırmasında yer almayan farklı söylemlere değinilecektir.

Merleau-Ponty’ye (1962) göre algı ve uzam öznenin kendi varlığı içindedir. Bu yüzden beden-mekân ilişkisi de öznenin kendi iç dünyasına dönüşünü sağlar. Bu çalışmada da müze dolaşımından sonra ziyaretçiler sıkça empati yapmışlar, kendilerini mekânda hayal etmişler

ya da geçmişte yaşamış insanları düşünüp üzölmüşlerdir. Bu duygulanıma sebep olan ise mekân ile olan etkileşimdir. Mekânın kendi sahip oldukları veya mekânı dolaşan ziyaretçinin sahip olduğu öznel dünyası bu etkileşimin yönünü belirler. Thrift (2000) buna karşılık duygulanımın basit bir duygu durumu olmadığını ve yalnızca bireysel bir öznenin duygularının veya algılarının ötesinde bir durum olduğunu belirtir.

Bir fenomenolog olan Relph (1976) ise yerin mekânsal olarak insan davranışlarına ve deneyimlerine, duygularına odaklanma ve düzenleme gücünden ve üç bileşenden bahseder: “fiziksel ortam, aktivite ve anlam”. Bu çalışmada da mekânsal koşullar ve özellikler ziyaretçilerin mekânsal parçalara yüklediği anlama ve duygulanımlarına oldukça etki etmiştir. Farklı mekânsal düzenlemeler ve boşluklar, restorasyondaki yapısal farklılıklar, sergilenen elemanlar (balmumu heykeller, eşyalar, mektuplar, gazete haberleri vs.), seslendirmeler, karanlık-aydınlık ortamlar, mekânda bulunan yapısal elemanlar, mekanlardaki işlevsel dönüşümler bu etkilerden bazılarıdır. Bulgular bölümündeki Tablo 7’de düzenlenen kodlar da bununla ilişkilidir. Burada özellikle dikkati çeken birkaç öge olmuştur.

Yapılan incelemelerde karanlık miras alanlarına giren cezaevi müzeleri ile ilgili varılan sonuçlardan biri, yapıdaki yaşanmışlıkların korunarak günümüze gelmesi gerektiği olmuştur. Yapıda iyileştirmeler yapılacaksa dahi geçmişe ait bazı referansların korunması ziyaretçinin mekân ile bağ kurabilmesi ve ziyaretinin sürekliliği açısından önemlidir.

Bir diğere durum ise mekân boşluğu ve doluluğu ile ilgilidir. Sergileme elemanlarının ve heykellerin varlığı ziyaretçinin oradaki temaya mental olarak erişmesi açısından odaklanabilmesi ve erişebilmesine yardım eder. Bunu Navaro’nun (2015) sergilenen eşyaların bu somutluklar ile temas kuran insanlar sayesinde duygulara dönüştüğünü söylemiyle desteklemek mümkündür. Ancak bu düzenlemeler yapılırken sergilenen eşyaların orijinal ya da orijinale yakın olması, heykellerin gerçekçiliği oldukça önemlidir. Çünkü gerçeklik hissi uyandırmayan her şey ziyaretçi için mekâna yakınlaştırıcı değil uzaklaştırıcı bir rol oynar. Mekânın tamamen boş olması yaşananların hayal edilmesi için yetersiz kalsa da diğere yandan bu boş mekandaki yapısal eskimişlik ve yaşanmışlıkları yansıtanın net gözlemlenebilir olması ziyaretçileri düşünmeye ve hayal etmeye yönlendirmektedir. Pencere ve duvar yükseklikleri, kapı sayıları ve büyüklükleri, tavanların alçaklığı, kapalı alanların varlığı ve çokluğu, döşemeler, renkler, gıcırtilar, kullanılan malzemelerin hangi dönemlere ait olduğu, mekandaki demir parmaklık, metal tel örgü gibi sınırlayıcı öğeler ziyaretçilerin dikkatini çeker ve mekâna ilgisini artırır, üzerine

düşünmesini sağlar. Bunun yanı sıra müze orijinal işlevindeyken orada yaşamış olan tanınmış kişilere ait bilgilerin yer alması ve sunulması da ziyaretçiye hissettirdiği tanıdıklık hissi ile kendini mekâna yakın hissetmesini sağlar. İşlevsel değişimler de ziyaretçilerin mekandaki bütünlük algısını kaybetmesine neden olur bu sebeple müzeye dönüşüm sırasında mekânsal işlevlerin korunması önemlidir.

Araştırmacının çalışma sonucundaki bireysel gözlemleri de mevcuttur. Bunlara dayanarak yeni bir hafıza müzesi oluşturulduğu zaman boş mekanların varlığı ziyaretçinin empati yapması, mekanda tekilleşmesi, sorgulaması ve mekana kendini yerleştirerek hayal etmesi açısından önemli olacaktır denilebilir. Buradaki mekânsal parçaların orijinalliği geçmişten bugüne gelen araçlar olarak ziyaretçiyi etkiler ve düşüncelerini genişletmesine olanak tanır. Öte yandan orijinal kullanımına (dokusal, dönemsel ve yıpranmışlık gibi faktörler ile) yakın donatılar, yaşanmış zamana ait kişisel eşyalar, gazeteler, mektuplar vs. ile sergilenmekte olan mekan da ziyaretçinin hiç fikir sahibi olmadığı konular ile ilgili olan hafıza mekanlarını bile anlamlandırarak duygulanmasına neden olmada büyük rol oynayacaktır. Bu nedenle hafıza müzesine çevrilecek mekanlarda boşluk ve nitelikli doluluğa sahip alanların senkronize varlığı önemlidir. Tüm bu mekanları dolaşacak ziyaretçiye farkettilmeksizin (sesler, kokular, yazılar ile merak uyandırılarak) yapılan yönlendirmelerle sağlanan dolaşım güzergahı da bu bütünlüğün sağlanmasında ve hissettirilen duyguların artmasında etkili olacaktır.

Bu çalışma hafıza mekanlarından iki farklı cezaevi müzesini temel alarak mekân-duyu-duygu düzleminde ziyaretçilere nasıl erişildiğine odaklanmıştır.

Bu araştırma, mekân ile ilgili yapılmak istenen ve duyu-duygu ilişkisini konu alan çalışmalara destek olabilir. Bu alanda pratik olarak karanlık miras ile ilgili hafıza mekanlarının oluşturulmasına, düzenlenmesine ve sergilenmesine rehber olabilir. Diğer araştırmacılar için ise yol gösterici olması açısından müze dışındaki farklı yapı türlerinde de bu çalışma yöntemi kullanılabilir. Bu araştırma kapsamındaki hafıza mekanlarının müzeleştirilmesi için yapılan “orijinal”, “dönüştürülmüş” ve “yeniden inşa edilmiş” olma sınıflaması daha detaylı olarak ele alınabilir ve bu sınıflama altında yer alabilecek farklı örnekler başka bir araştırmanın konusu olabilir. Araştırmacı ileride bu çalışmayı temel alarak mekanla ilgili farklı akademik çalışmalarda “duyular aracılığı ile elde edilen duyguların” kategorizasyonunu yapmayı planlanmaktadır.

Araştırmanın mekân-fenomenoloji arakesitinde, teorik ve pratik alanlarda çalışan diğer araştırmacılara fayda sağlaması amaçlanmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın gelecekteki araştırmalara ışık tutacağı dışunılmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Adıgüzel, F. B., 2020. Edebiyat Müzeleriyle Ankara'yı Bir Yazınsal Bellek Mekânı Olarak Algılamak, Journal of Ankara Studies, 8, 1, 49-70.
- Aliğaoglu, A., 2004. Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2, 2, 50-64.
- Aslan, S., 2015. Prison Tourism As A Form of Dark Tourism, Journal of International Social Research, 8, 40, 600-608.
- Assman, J., 2015. Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Atak, S. A., 2009. Aydınlanma Felsefesinin Bir Kazanımı Olarak Akıl, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 13, 55-64.
- Aylan, S. ve Kaya İ., 2020. Bir Hüzün Turizmi Destinasyonu Olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi Ziyaretçilerinin Elektronik Yorumlarının İçerik Analizi, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4, 1, 488-504.
- Bachelard, G., 2013. Mekânın Poetikası, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Bala, H. A., 2019. "Schindlerin Listesi" Soykırım Öyküsünden Sinema-Mimarlık Arakesitinde "Berlin Yahudi Müzesi" Mekânsal Çözömlenmeleri, SineFilozofi, 53-74.
- Baranaydın, D., 2016. Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Karanlık Turizm: Yerel Turistlere Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Programı, İzmir.
- Baş, T. ve Akturan, U., 2013. Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, Don Kişot Kitabevi, Denizli.
- Belli, S. ve Özdemir, E. G., 2018. Sinop Cezaevi'nin Hüzün Turizmi Çerçevesinde İncelenmesi: TripAdvisor Örneği. 1st International Congress of New Generation and New Trends in Tourism (November, Sapanca), Bildiriler Kitabı, 117-127.
- Biçel, Ç., 2013. Dijital Çağda Bir Hafıza Mekânı Olarak Sosyal Medya, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Ankara.
- Bilgin, İ., 2016. Mimarın Soluğu- Peter Zumthor Mimarlığı Üzerine Denemeler, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, N., 2011. Eşya ve İnsan, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Birdir K., Dalgıç A., Güler O. ve Kayaalp Y., 2015. Hüzün Turizmi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkını Ziyaret Eden Yabancı Turistlerin Deneyimleri, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 3, 4, 12-23.

- Bloomer, K. C., Moore, C. W., Yudell, R. J. and Yudell, B., 1977. *Body, Memory and Architecture*, Yale University Press, New Haven, ABD.
- Bonder, J., 2009. On Memory, Trauma, Public Space, Monuments, and Memorials, *Places*, 21, 1, 62-69.
- Boyer, P. ve Wertsch, J. V., 2015. *Zihinde ve Kültürde Bellek*, çev. Yoca Aşçı Dalar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Camgöz, V., 2013. *İdamlar ve Olayların Gölgesinde Ulucanlar*, Tahlil Yayınları, İstanbul.
- Clark, A., 1997. The Dynamical Challenge, *Cognitive Science*, 21, 4, 461-481.
- Claudel, P., 2016. *Kokular*, çev: Zeynep Çaylı, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Connerton, P., 1999. *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Connerton, P., 2009. *How Modernity Forgets*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Creswell, J. W., 2013. *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Çağla, C., 2007. Bellek Üzerine Düşünmek, *Cogito*, 50, 217-232.
- Çavdar, O., 2017. Mekân ve Kolektif Bellek: Sivas Katliamı ve Madımak Oteli, *Moment Dergi*, 4, 1, 237-257.
- Çavuş, M., 2013. *Korumada Otantiklik: Ceza Evlerinin Yeniden İşlevlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çelenk Özen, S., 2010. Bir Bellek Mekânı Olarak Televizyon: Bu Kalp Seni Unutur mu? *Mülkiye*, 269, 171-197.
- Çelik, A., 2017. Hüzün Turizmi Üzerine Bir Derleme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1, 3, 41-55.
- Çetinsöz, B. C., 2017. Karanlık (Dark) Alanları Ziyaret Eden Yerli Turistleri Motive Eden Etmeler: Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesine Yönelik Bir İçerik Analizi, 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (Mayıs, Antalya), Bildiriler Kitabı, 18-20.
- Çetinsöz, B. C. ve Temiz, G., 2016. Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Türkiye'nin Karanlık (Dark) Turizm Potansiyeli, *IMCOFE International Multidisciplinary Congress of Eurasia*, 2, 3, 507-517.
- Draaisma, D., 2007. *Bellek Metaforları: Zihinle İlgili Fikirlerin Tarihi*, çev. G. Koca, Metis Yayınları, İstanbul.
- Demirci, E., 2016. *Anne Babası Boşanmış Çocukların Gözünden Yaşadığı Güçlükler: Fenomenolojik Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Doğancılı, O. S. ve Oruç, M. C., 2016. Cezaevlerinin Müzeye Dönüşüm Süreci: Sinop Cezaevi Örneği, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 12, 268-284.

- Doğaner, S., 2006. Savaş ve Turizm: Troya ve Gelibolu Savaş Alanları, Türk Coğrafya Dergisi, 46, 1-21.
- Dudai, Y., 2004. Memory from A to Z: Keywords, Concepts, and Beyond, Oxford University Press, USA.
- Erkartal, P. Ö. ve Ökem, H. S., 2015. Mimari Tasarımda Dokunma Olgusu ve Dokunsal Haritalamaya İlişkin Bir Alan Çalışması, Megaron, 10, 1, 92-111.
- Erzen, J. N., 2008. Çevre Estetiği, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara, 155 s.
- Falk, J., 2009. Identity and The Museum Visitor Experience, CA Left Coast Press, Walnut Creek.
- Foley, M. and Lennon, J. J., 1996. JFK and Dark Tourism: Heart of Darkness, Journal of International Heritage Studies, 2, 2, 195-197.
- Foley, M. ve Lennon, J. J., 2000. Dark Tourism, Continuum.
- Gensburger, S., 2019. Visiting History, Witnessing Memory: A Study Of A Holocaust Exhibition in Paris in 2012, Memory Studies, 12, 6, 630-645.
- Graumann, C. F., 2002. The Phenomenological Approach to People-Environment Studies, Handbook of Environmental Psychology, John Wiley ve Sons Yayınları, New York.
- Göçer, A., 2014. Öğretmen Adaylarının Türkçenin Kullanımına İlişkin Görüşleri: Fenomenolojik Bir Analiz, Millî Eğitim, 43, 203, 23-36.
- Glesne, C., 2013. Nitel araştırmaya giriş, çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Güçlü, A., Uzun, E. ve Uzun, S., 2002. Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Günay, Z., 2016. Miraslaştırarak Anma ve Karartarak Pazarlama Üzerine, Mimar.ist, Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi, Yıl: 16, 56, 44-48.
- Halbwachs, M., 1997. La Memoire Collective, (ed. Critique Etablie par G. Namer, Albin Michel), Paris.
- Halbwachs, M., 2017. Kolektif Bellek ve Zaman, çev. Banu Barış, Heretik Yayınları, Ankara.
- Hasan, G., Demirkaya, H. ve Karasakal, G., 2014. İlköğretim Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Orman Kavramını Algılamaları: Fenomenografik Bir Araştırma, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1, 1, 34-48.
- Herman, J. L., 1992. Trauma and Recovery, Basic Books, New York.
- Hıdır, C. ve Somuncu, M., 2018. Auschwitz-Birkenau Anıt ve Müzesi'nin (Polonya) Hüzün Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 150-166.

- Hisarlıgil, B. B., 2007. “Yer”leşmenin Düş(üm)lenmesi: Geleneksel Anadolu Yerleşmelerinde “Ara”lar, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- İldiri, B., 2007. Mimarlıkta Zamansızlık ve Sözde-orijinallik: Fenomenolojik Bir Tartışma, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N., 2015. Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Keskin, N., 2014. Kentlerde Yeni Bellek Mekânları: Kent Müzeleri, Folklor/Edebiyat, 20, 79, 25-39.
- Koçyiğit, R. G., 2007. Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin Yeniden Üretimi, Doktora Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koureas, G., 2008. Trauma, Space and Embodiment: The Sensorium of A Divided City, Journal of War & Culture Studies, 1, 3, 309-324.
- Kokurcan, A. ve Özsan, H. A., 2012. Travma Kavramının Psikiyatri Tarihindeki Seyri, Kriz Dergisi, 20, 1, 19-24.
- Kurnaz, H., Kurnaz A. ve Tatlıoğlu, C., 2017. Hüzün Turizmi Destinasyonlarına Bir Örnek: Ulucanlar Cezaevi, Eurasian Academy of Sciences Social Science Journal: UKTM Özel Sayısı, 193-200.
- Kuru, A. Ç., 2004. Sinop Hapishanesi, Atatürk Yüksek Kurumu Yayınları, No: 297, Ankara.
- Levent, F., Tatık, R. Ş., Çayak, S. ve Doğan, B., 2017. Yükseköğretimde Gelecek Senaryolarına İlişkin Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma, Journal of Higher Education/Yükseköğretim Dergisi, 7, 2, 105-115.
- Lewis, M. ve Staehler, T., 2020. Fenomenoloji, Fol Yayınları, Ankara.
- Light, D., 2017. Progress in Dark Tourism and Thanatourism Research: An Uneasy Relationship with Heritage Tourism, Tourism Management, 61, 275-301.
- Engelhardt, T. ve Linenthal, E. T., 1996. History Wars: The Enola Gay and Other Battles for The American Past, Holt Paperbacks, Metropolitan Books, New York.
- Macleod, S., Hanks, L. H. ve Hale, J., 2012. Museum Making: Narratives, Architectures, Exhibitions, Routledge.
- Mengüşoğlu, T., 2020. Fenomenoloji ve Nicolai Hartmann, Doğubatı Yayınları, Ankara.
- Merleau-Ponty, M., 2017. Algının Fenomenolojisi, çev: Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Merleau-Ponty, M. ve Smith, C., 1962. Phenomenology of Perception. Routledge, Londra.
- Moustakas, C., 1994. Phenomenological Research Methods, Thousand Oaks, CA.
- Munhall, P., 2012. Nursing Research, Jones & Bartlett Learning.

- Nahya, Z. N., 2014. Sözlü Anlatının Hafızasından: Sinop Cezaevinin Kahramanları ve Kahramanlaştırma, Milli Folklor, 26, 104, 60-74.
- Navaro, Y., 2015. Kurmaca Mekân Kuzey Kıbrıs'ın Duygu Coğrafyası, çev. C. Soydemir, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Nora, P., 2006. Hafıza Mekânları, çev. Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Norberg-Schulz, C., 1963. Intentions in Architecture, Allen & Unwin Ltd, London.
- Ostby, H. ve Ostby, Y., 2018. Hafıza Hakkında Bir Kitap, Kaplumbaa Yayınları, İstanbul.
- Öymen Özak, N. ve Pulat Gökmen, G., 2009. Bellek ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi, İTÜ Journal Series A: Architecture, Planning, Design, 8, 2, 145-155.
- Özal, G., 2017. Ulucanlar Kapalı Cezaevi ve Müzeye Dönüşüm Sürecinin Analiz Edilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, A., 2016. Hüzün Turizmi Katılımcılarının Kişilik Özellikleri, Motivasyonları ve Memnuniyetleri Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Pallasmaa, J., 2011. Tenin Gözleri: Mimarlık ve Duyular, (önsöz: S. Holl, çev. A. U. Kılıç), YEM Yayınları, İstanbul.
- Pérez-Gómez, A., 1993. Richard Henriquez Memory Theatre, edit. Howard Shubert, MIT Press, Cambridge.
- Plutchik, R., 1980. Emotions: A Psychoevolutionary Synthesis, Harper & Row, New York.
- Plutchik, R., 2001. The Nature of Emotions: Human Emotions Have Deep Evolutionary Roots, A Fact That May Explain Their Complexity and Provide Tools for Clinical Practice, American Scientist, 89, 4, 344-350.
- Ponty, M., 2016. Göz ve Tin, Metis Yayınları, İstanbul.
- Porter, A., 2020. Atlas Psikoloji, (çev. Şamil Fergan Şahin, Gökçen Doğa Sındar), Othello Yayınevi, İstanbul.
- Punch, K. F., 2005. Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, çev. Z. Akyüz, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Ricoeur, P., 2012. Hafıza, Tarih, Unutuş, (çev. M. Emin Özcan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Riegl, A., 1992. "The Modern Cult of Monuments: Its Character and Origin," Kurt Foster and Diane Ghirardo, trans., in Oppositions, 25; quoted in Tony Vidler, The Architectural Uncanny, MA: MIT Press, Cambridge.
- Rivera-Orraca, L., 2009. Are Museums Sites of Memory?, The New School Psychology Bulletin, 6, 2, 32-37.
- Rojek, C., 1993. Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel. Springer, Almanya.

- Russell, M., 2010. Fenomenoloji ve Transendental Felsefe, çev. K. Gödelek, Baykuş Felsefe Yazıları Dergisi, 6, 128-144.
- Sancar, M., Geçmişle Yüzleşme: Bir Adalet ve Özgürleşme Sorunu, Geçmişin Yükünden Toplumsal Barış ve Demokrasiye Uluslararası Geçmişle Hesaplaşma Konferansı (Şubat, İstanbul) https://tr.boell.org/sites/default/files/gecmislehesaplasma_kitap.pdf. 25 Ekim 2020.
- Seamon, D., 2020. Fenomenoloji, Yer, Çevre ve Mimarlık: Literatürün Değerlendirilmesi (2003), translation of "A Way of Seeing People and Place: Phenomenology in Environment-Behavior Research, 2000, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli- Araştırma Dergisi, Mimarlık Kültürü Dergisi [Magazine of Architectural Culture], 2 (spring-summer 2003), 36-53.
- Seaton, A. V., 1996. Guided by The Dark: From Thanatopsis to Thanatourism, International Journal of Heritage Studies, 2, 4, 234-244.
- Sevinç, M., 2019. Bir Hafıza Mekânı Olarak Kent Meydanı ve Dönüşümü: Otto Herbert Hajek'in Ankara Hergelen Meydan Projesi Örneği, Akdeniz Sanat Dergisi, 13, 24, 47-62.
- Shirazi, M. R., 2012. On Phenomenological Discourse in Architecture, Environmental & Architectural Phenomenology Newsletter, 23, 11-15.
- Stanković, I., 2014. Spaces of Memory-The Presence Of Absence, Cultural Memory And Oblivion Mechanisms, Культура/Culture, 8, 87-94.
- Stone, P. R., 2006. A Dark Tourism Spectrum: Towards a Typology of Death and Macabre Related Tourist Sites, Attractions and Exhibitions, Tourism: An International Journal, 54, 2, 145- 160.
- Stone, P. ve Sharpley, R., 2008. Consuming Dark Tourism: A Thanatological Perspective, Annals of Tourism Research, 35, 2, 574-595.
- Sweetman, R., Hadfield, A. ve O'Connor, A., 2020. Material Culture, Museums, and Memory: Experiments in Visitor Recall and Memory, Visitor Studies, 23, 2, 1-28.
- Szuta, A. ve Szczepański, J., 2019. The Difficult Heritage The Reuse of Former Prison Buildings, Czasopismo Techniczne, 8, 71-82.
- Tekeli, İ., 2004. Yaşam Kalitesi Göstergeleri: Türkiye İçin Bir Veri Sistemi Önerisi, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.
- Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş., 2020. Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme, Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20, 1, 153-182.
- Thrift, N., 1999. Afterwords, Environment and Planning D: Society and Space 2000, 18, 2, 213-255.
- Tırıl, A., 2017. Hüzün Turizmi Bağlamında Sinop Tarihi Cezaevi, Eurasian Academy of Sciences Social Science Journal, Special Issue, 21-41.

- Till, K., 2003. Places of Memory, A Companion To Political Geography, (edit. J. Agnew, K. Mitchell ve G. Toal), Blackwell Publishing, 289-301.
- Topsakal, Y. ve Ekici, R., 2014. Dark Tourism As A Type of Special Interest Tourism: Dark Tourism Potential of Turkey, Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1, 2, 325-330.
- Tuğrul, S., 2014, AVM'li Hatırlama ve Unutma..., Moment Dergi, 1, 2, 16-33.
- Tweed, A. C., 2000. A Phenomenological Framework for Describing Architectural Experience, School of Architecture The Queen's University of Belfast, Belfast.
- URL-1, <https://www.apa.org/topics/trauma>. 17 Temmuz 2021.
- URL-2, <http://otobusleavrupaturu.net/wp-content/uploads/2018/06/avrupa-ruyasi-kuzey-avrupa-turu-polonya-auschwitz-nazi-toplama-kampi-gezilecek-yerler.jpg>, <https://lp-cms-production.imgix.net/2019-06/68122e0463015e970a23cee9c4afe457-auschwitz-birkenau-memorial-museum.jpg>. 14 Şubat 2021.
- URL-3, <https://lh5.googleusercontent.com/p/AF1QipOw-pIuAE0hCPF9yxdstHBLYIKyRI8NtC4rcbM=w325-h433-k-no>, https://lh5.googleusercontent.com/p/AF1QipMV2f070kZONIUKja-M7Y9F0dVnv732a_XGSXBG=w325-h433-k-no. 14 Şubat 2021.
- URL-4, <https://images.themaggar.net/wp-content/uploads/2020/04/m%C3%BCze-1-633x575.jpg>, <https://m.sworld.co.uk/2/702185/photoalbum/berlin-yahudi-muzesi>, https://images.themaggar.net/wp-content/uploads/2020/04/sdl_jewish-museum_%C2%A9huftoncrow_033rs-633x741.jpg. 29 Mart 2021.
- URL-5, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/haf%C4%B1za>. 5 Nisan 2018.
- URL-6, <http://marialoizidou.com/#/?y=7&o=1>. 28 Kasım 2021.
- URL-7, <http://www.muze.gov.tr/tr/muzeler/tarihi-sinop-cezaevi>. 2 Mayıs 2018.
- URL-8, <https://www.ulucanlarcezaevimuzesi.com/default.asp?page=icerik&id=27>. 13 Mart 2018.
- URL-9, <https://wn.rsarchive.org/GA/GA0170/19160812p01.html>. 14 Nisan 2019.
- URL-10, <https://tomvangelder.antrovista.com/the-twelve-senses-123m50.html>. 14 Nisan 2019.
- URL-11, <http://www.psychologies.com.tr/plutchik-duygu-cemberi/>. 20 Nisan 2020.
- Uslu, A., 2016. Hafıza ve Geçmişin Talebi Olarak Tarih Arasındaki Ayrım, Vira Verita Dergi, 3, 42-64.
- Uysal, Y., 2011. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten.
- Uzzell, D., Ballantyne, R., Fairclough, G., Harrison, R., Jameson Jnr, J. H. ve Schofleld, J. 2008. The Heritage Reader.

- Van Nes, A., 2008. The Heaven, the Earth and the Optic Array: Norberg-Schulz's Place Phenomenology and its Degree of Operationability, *Footprint*, 2, 3, 113-134.
- Violi, P., 2012. Trauma Site Museums and Politics of Memory: Tuol Sleng, Villa Grimaldi and The Bologna Ustica Museum, *Theory, Culture & Society*, 29, 1, 36-75.
- Yavuz, D., 2010. Tevkifhaneden Müzeye/Uluçanlar 1925-2010, Altındağ Belediyesi, Ankara.
- Yılmaz, A., 2011. Bellek Topografyasında Özgürlük: Gelibolu Savaş Alanları ve Mekânsal Bir Deneyim Olarak Hatırlama, Nasıl Hatırlıyoruz haz. Leyla Neyzi, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 187-216.
- Yılmaz, E. ve Uslu, N., 2019. Mekânsal İmgelerin Kolektif Bellek Üzerindeki Rolünün Sultan Filmi Örneğinde İncelenmesi, *Journal of International Social Research*, 12, 64, 512-518.
- Yurtseven, H. R. ve Donmez, D., 2004. Environmental Sensibility: The Comparative Research Between the Local Community and Managers of the Hospitality Industry in Gokceada (Imbros), *Anatolia*, 15, 1, 57-68.
- Waterton, E. ve Dittmer, J., 2014. The Museum As Assemblage: Bringing Forth Affect At The Australian War Memorial, *Museum Management and Curatorship*, 29, 2, 122-139.
- Winter, J., 2008. Sites of Memory and the Shadow of War, (der.) Astrid Erll ve Ansgar Nünning, *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, Walter de Gruyter, Berlin.
- White, M. B., 1997. Jean-Martin Charcot's Contributions to the Interface Between Neurology and Psychiatry, *Canadian Journal of Neurological Sciences*, 24, 254-260.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., 2008. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, C., 2009. Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi, *Eastern Geographical Review*, Cilt :14, 22, 1-15.

7. EKLER

Ek 1. Z1 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: İlk olarak burayla ilgili nasıl deneyimler yaşadın?

Z1: Mekânın içine girdiğimde veya dıştan gözlemlediğimde mekân boğuk, ürkütücü ve kısıtlayıcı geldi. Gezerken bunaldığımı ve kısıtlandığımı hissettim. Mekânı gezerken oradaki mahkûmların neler yaşadığını gözümde canlandırıdım. Mekânın boğuculuğunu hissettim.

A: Bu deneyimi yaşarken sana en çarpıcı gelen şey ne oldu?

Z1: Orada insanları değil de canavarları tutacakları şcasına alınan önlemler dikkatimi çekti. İnsanlar ve özellikle çocuklar için imkanlar çok kötü, özellikle hijyen ve psikolojik açıdan şartlar çok kötüydü. Kesinlikle insanların yaşayabileceği alanlar değildi. İnsanlara bu hissi bilerek yaşatmak istedikleri belliydi.

A: Bunları hangi duyularınla algıladın?

Z1: İlk olarak görme duyusuyla algıladım, mesela ışık büyük bir etken. Orada pencereler çok yüksek, insanlar çevreyi göremiyor ve nerede olduklarını bilemiyorlar; sadece ışığı görmek için yukarı bakmak zorundalar, onun varlığından haberdarlar. Hatta bazı yerlerde bu imkânları bile elinden alınmış. Ortamın havası çok kötü ve rahatsız ediciydi. Dokunduğum yerler de ıslak ve nemliydi, sağlık açısından elverişsizdi. Yapılan şeyler de bilerek estetikten uzaklaşmış gibiydi. Korkuluklar ürkütücüydü, malzemesi kalın ve kötü olduğundan rahatsız edip kısıtlanmış hissi veriyordu. Mekânda kullanılan yapı elemanları günlük kullandığımız öğelerin boyutunun dışındaydı.

A: Bu deneyimleri edinirken mekân duyu duygu ilişkisinde dikkatini çeken farklı bir şey oldu mu?

Z1: Mekânın girişlerinin ve kendisinin alçak olması, tabanın siyah olması, duvarların kalın olması insanı kısıtlayıp engelliyor hissi uyandırıyor. Oraya girdiğimizde hiç çıkamayacakmış gibi hissediyoruz çünkü engeller çok büyük. Aynı engeller daha ince ve kaliteli bir malzemedden yapılırsa o kadar kötü hissetmeyiz belki de ama taştan ve çok kalın yapıldığı için kendimizi kötü ve kısıtlanmış hissediyoruz.

A: Bunlar sende nasıl duygular uyandırdı?

Z1: En başta özgürlüğüm elimden alınmış gibi hissetmeme yol açtı, kendimi tutsak gibi hissettim. Bence insana verilebilecek en büyük ceza tutsaklıktır. Ölüm bile anlık olan bir şey ama tutsaklığı cezalı olduğumuz süre boyunca sürekli yaşıyoruz. Bu duygunun psikolojimizi bozacağına inanıyorum.

A: Bu mekânı yeterince etkileyici buldun mu?

Z1: Kötü anlamda etkileyici buldum çünkü bilerek öyle tasarlanmak istenmişti, insanlara o hisleri yaşatmak istemişlerdi. Mesela girişlerin karmaşık olması ve sürekli kapılardan geçmemiz bunun için yapılmış olan şeylerdendi.

Ek 1'in devamı

A: Kapılar neden ilgini çekti?

Z1: Çünkü çok fazla kapı var ve her kapıdan geçtiğimde çıkışımın o kadar zor olacağını düşünüyorum.

A: O kapılar sana hangi duyguyu hissettirdi?

Z1: Çaresiz ve istesem de kimse bana yardım edemezmiş gibi hissettim. O kapılar birer engel ve sanki yardım alabileceğim şeyleri bana uzaklaştırıyorlar. Her seferinde ümidim azalıyor gibiydi. Bu kapılar ümidimi yitirmeme neden oluyordu. İnsanın oraya girerken çıkmaya dair bir umudu olmazsa bir amacı da olmaz. Bundan dolayı da ya daha çok saldırganlaşır, ya da sonunda ruh sağlığını kaybeder. Eğer ümidini kaybetmezse sabredip özgür olacağı günü bekleyebilir. Eğer mekânlar daha güzel tasarlanmış olsaydı insanlar cezaevinde olduğunu hissetmezlerdi bile.

A: Burayı gezerken en baskın duyguyu neydi?

Z1: En çok korku. İnsanın yanında sevdikleri olmadığında kendini güvende hissetmez. Mekân ülkedeki merkez yerlere uzak olduğundan oradakiler de kendini ailesinden veya sevdiklerinden uzakta hissedip korku duyabilir. Kendilerini diğer insanlardan ayrılmış hissederler.

A: Bu korkuyu sana hissettiren oranın cezaevi oluşu mu yoksa mekânın kendi özellikleri mi?

Z1: Orası bir cezaevi olmasa bile mekânın kendi özellikleri oldukça ürkütücü ve sınırlayıcı. Dolayısıyla kimse öyle bir yerde kalmak istemez. Bir mekâna girerken mesela oradaki dökme demirli kapılardan geçmek istemeyiz. Çünkü her seferinde kendimi kısıtlanmış hissetmek istemeyiz.

A: Sen burayı gezerken hangi yapay veya doğal ortamlar ya da durumlar seni etkiledi?

Z1: Mekân o kadar kısıtlayıcı ki normalde duyduğumuz kuş cıvıltıları neşe verirken oradaki ortamın kasveti bunları yok ediyor. Ne havanın güzelliği ne de kuş sesleri bunları aşamıyordu.

A: Bunlara ek olarak eklemek istediğin bir şey var mı?

Z1: Dokunmak veya sarılmak insana her zaman güven veren şeylerdir ama orada karşımızda sevdiğimiz olmasına rağmen mekânın kötü algısı (aradaki yapısal elemanlar ve sınırlayıcı malzemeler) bu güvenin oluşmasına engel oluyor.

A: Dut ağacının olduğu yerle ilgili bir şeyler söylemek ister misin?

Z1: Dut tatlı bir meyve ve yerken mutlu oluruz, dolayısıyla o ağaç sayesinde orası mutlu bir mekân haline gelmiş olabilir.

A: Disiplin hücrelerini gezerken oranın zaten insanı öldüreceğini söyledin, bununla ilgili ne düşünüyorsun?

Z1: Orada kimi hücreler ışık bile almıyor ve gerçekten küçük bir yer. Orada tüm umudumuzu ve inancımızı kaybederiz dolayısıyla amaçlarımız da kalmaz. Amacımız olmadığına da

Ek 1'in devamı

neden yaşamaya gerek duyalım ki? Yaşama isteğimizi kaybederiz. Zindandaki büyük zincirler de insanlar için değil de zapt etmekte güçlük çekilen canavarları tutmak için yapılmış gibiydi. Çünkü insanlar o demirin çok ufak boyutlarında olanı bile aşamaz. Oradaki o boyutta demir zincirin bulunması bile negatif bir şey zaten.

A: Küçükken yarım daire şeklindeki pencereler seni korkutuyormuş, bununla ilgili bir şeyler söylemek ister misin?

Z1: Beni ürkütmesinin nedenini bilmiyorum ama belki de izlediğim bir çizgi filmde ya da gördüğüm bir kâbustan kaynaklı olabilir. Yarım daire şeklinde pencereleri olan binanın çocuk cezaevi olduğunu öğrendiğimde ise eskiye dair olan duygularımın dürtülmesine neden oldu. Çünkü çocukken korktuğum şeylerden biri buydu ve çocuk ıslah evi de o tarz pencerelere sahipti.

A: Eklemek istediğin bir şey var mı?

Z1: Orası insanlar için tasarlanmamış gibiydi ama oradaki insanların sağlığı ve duyguları için yeni yapılacak cezaevlerinin bu tarz yapılmaması gerektiğini düşünüyorum. En azından temel ihtiyaçlarını rahatça karşılayabilmeliler.

A: Bu mekânın müze olarak sergilenme biçimi seni yeterince tatmin etti mi?

Z1: Öncelikle mekânın içinde gezebilmek, dokunabilmek, hissedebilmek insana kaliteli bir deneyim sunuyor. Dolayısıyla orada gezerken de daha önce orada yaşananları gözünüzde canlandırmadan edemiyorsunuz. Dokunup bastığınız yerlerde daha önce kimlerin neler yaptıkları aklınıza geliyor. Mesela dizi seti orada duruyordu, Sabahattin Ali'nin yatağına ve bazı malzemelere dokunulmamıştı, bu da bazı şeyleri kafamızda daha somut oturtmamızı sağlıyor. Başka yerlerde de bunun gibi düzenlemeler artırılıp mekânı daha iyi anlamamız sağlanabilirdi. Bazı yerlerde çalan müziklerde insana çok farklı duygular hissettirebiliyor ama bu bence yetersizdi daha fazla yerde bulunabilirdi. Çünkü müzik insanın direkt duygularına seslenir, dolayısıyla bu da oldukça etkilidir.

A: Bu sende nasıl bir duygu uyandırdı?

Z1: Oradaki müzikte mahkûmun kendi sözleriydi yani öncesinde orada mahkûmken sonradan saygı duyulan bir kişilik haline geliyor, bu da çok manidar. Bu olay da pişmanlık duygusunu aklıma getirdi çünkü bir zaman sonra demek ki yapılan şeylerden pişmanlık duyulup o kişiye ait bir eser orada kullanılmış. Bu da onlara haksızlık yapıldığını düşündürdü ve bundan dolayı hüznün hissi uyandırdı bende. Genel olarak da gurbet, özlem, hüznün, umutsuzluk, yerinde olmayan bir psikoloji hali kavramları aklıma geldi, ama tüm bunlara rağmen de umut hala var çünkü umut olmadan insanlar orada yaşamını sürdüremezdi.

A: Başka eklemek istediğin bir şey var mı?

Z1: Cezaevinin büyüklüğü ve karmaşıklığı da ruhsal açıdan bir negatif etki ve kaybolmuşluk hissi yaratıyor. Çünkü orayı öğrendikçe de her zaman tahmin ettiğinizden daha büyük ve karmaşık olduğunu görüyorsunuz yani hayal gücünüzün ötesine taşıyor ve bilinemezlik içinde kayboluyorsunuz bir zaman sonra. Ayrıca kullanılan taş malzeme de her yerde kısıtlayıcı özelliğini gösteriyor.

Ek 2. Z1 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın?

Z1: Genel olarak bahsedecek olursak gitmeden önce araştırmıştım ve mekânı gezerken seslendirmeler ve bal mumu heykellerden de gördüğüm kadarıyla insanların çaresizliği ve korkusu dikkatimi çekti. Çünkü oradaki insanların yaşam garantileri yok, yaşama hakları tehlikede ve bu en birincil hak. O yüzden içerisi de korkutucu ve hiç güven veren bir yer değil. Muhtemelen gardiyanlar da oradaki mahkûmlara iyi davranmadığından mahkûmlar kendini kesinlikle güvende hissetmiyordu.

A: Peki orayı gezerken sen ne hissettin?

Z1: Öncelikle cezaevinde olduğumuz için en belirgin hissedilen şey dışarıda hızlı akan bir hayatın varlığını cezaevinin duvarları izole ediyor ve iletişimi kesiyor. Sinoptaki cezaevi ülkenin bir ucunda ama Ulucanlar Ankara'nın merkezinde olmasına rağmen duvarlar tamamen etraftan soyutlamış. Oradan hiçbir şekilde dışarıya ulaşamıyoruz ve kendimizi tamamiyle tutsak hissediyoruz.

A: Sen de kendini tutsak mı hissettin?

Z1: Orası cezaevi değil de başka bir mekân olsa bile yine de bir an önce çıkmak isterdim, hiç rahat bir ortam değil.

A: Sana en çarpıcı gelen şey neydi o ortamda?

Z1: Duvarlarda asılan gazetelerde içeride yaşanan olaylar anlatılıyordu. İnsanlar zaten dışarıda kötü şeyler yaşamış ama içeride de o olaylar sürmeye devam etmiş. İçeriye girince sadece cezasını çekip çıkamıyor oradaki bir sürü sorunla da mücadele etmesi gerekiyor. Üzerindeki baskı yetmezmiş gibi yaşamını sürdürebilmesi için çaba sarfetmesi gerekiyor.

A: Bu sende nasıl bir his uyandırdı?

Z1: Zaten kötü olan bir ortamı daha kötü hale getiriyorlar, bu da insanı daha kötü hissettirir ve zulme uğradığı için de aynı zamanda korkar.

A: Oradaki mekânın sana duyuların aracılığıyla hissettirdiği duygular nelerdi?

Z1: Öncelikle mekân değişip restorasyona uğradığından dolayı Sinop'taki kadar çarpıcı etkiler olmadı. Ama yine de karanlık ve odalardaki (tecrit) ufacık pencerelerin bile bazılarının kapatılmış olması insana zaman algısını kaybettiriyor. Ayrıca dışarıyla olan zayıf bağlantısını bile tamamen koparıyor bu durum ve onların normal insanlardan daha farklı bir hayatı varmış gibi hissetmesine yol açar. Ben de onlar için üzüldüm ve insanlara bu kadar yüklenilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Mesela korkuluklar burada demirden ve Sinop'takine göre daha inceydi yani daha insancıl boyutlardaydı, o kadar ürkütücü değildi. Yani mekânsal boyutlar ve elemanlar daha insani boyutlardaydı. Ve bu da Sinop'takine göre daha iyi hissettirse de genel olarak iyi hissettirmiyordu. Ayrıca genel olarak taş malzeme kullanılmıştı bu da çok sınırlayıcı ve katı bir malzeme. Döşeme kaplaması bile yoktu zeminde de doğrudan taşı görüyorduk. Farklı olan tek malzeme kapı ve o da demirden... Tek malzeme olması insanı sıkıyor ve boğuyor.

A: En baskın hissettiğin duygu neydi?

Ek 2'nin devamı

Z1: Çaresizlikti çünkü orada herhangi bir şeyi anlatmak istediğimizde kimse bizi dinlemeyecek ve anlamayacak. Uzun bir tarih sonrasındaki mahkememize bile adil kararlar çıkmıyor diye güvenemiyoruz. O yüzden harcadığımız her çabanın boşa gideceği hissinde olacağız.

A: Mekânı etkileyici buldun mu (duygusal olarak)?

Z1: Şu yönde etkilendim: Orada insan sadece asgari ihtiyaçlarıyla yaşayabilir. Normal koşullarda yaşayan bir insan oraya girdiğinde yaşam düzeyinin altında olduğundan kendini çok kötü ve rahatsız hissedecektir ve güvende hissedemeyecektir. Kendim burada yaşayamam diye düşünmüştüm.

A: Senin eklemek istediğin bir şey var mı?

Z1: Müze açısından mekâna bakarsak seslendirmeler ve heykeller insanın kafasında bazı şeyleri canlandırmasında yardımcı oluyor. Boş olan odalara kıyasla bu eklentilerin yapıldığı odalar daha etkileyici.

A: Seslendirme ve heykeller sana ne hissettirdi?

Z1: Heykellerde insanların telefliği gözüme çarptı, seslendirmelerde ise korku ve çaresizliği. Ayrıca mekândaki duvarlar çok pisti ve eşiklerdeki taşlar yoğun kullanımdan aşınmıştı. O yıpranma mekânın ne kadar sık kullanıldığının açıkça göstergesi oluyor. Ben de o kadar fazla insan için üzüldüm. Duvarların bazıları rutubetliydi ve kapılar çok alçak olduğundan geçmek için çok küçülmek (eğilmek) gerekiyordu. Orada çok daha boğucu bir hava vardı. İlk girdiğimiz yerde de küçük odalarda vardı. Bir de hani şey diye düşündüm insanlar genelde dört duvar diye tarif ederler ama orada altı duvar vardı. Çünkü tavan ve taban da çok yakın ve altı duvar var gibi. Bazı zindanlarda taştan yataklar bile yoktu ve fare gezmesi hijyen açısından ne kadar sıkıntılı olduğunu gösteriyor. İşkence yapılıyor olması ve kayıp ölüm gibi şeyler büyük bir insanlık suçu ve tüyleri diken diken eden bir şey.

A: Onları gazete kupürlerinde mi okudun?

Z1: Şeylerde de olabilir belki hani yataklarında da asılan bazı şeyler vardı ya. Mesela 17 yaşındaki çocuğun ölmesi falan. Tamamen kendi çıkarları için başka bir insanın hayatına kısılanması. Kesinlikle kabul edilemeyecek bir şey. İnsanların çaresizliğinden bahsetmiştim. Tabi çaresizlik hani umutsuzluğu da doğuruyor. Zaten o umudunu da kaybettiğin zaman o insanın düzelmesi beklenemez yani. Şey de çok dikkatimi çekmişti o görüşme odalarında. İki tane cam var ufacık bir alanda iki tane cam ve aralarında demir ve aralarında boşluklu teller vardı. Bu bana erişememe hissi verdi ve özlem hissettirdi. Sevdiğin biri gelse bile o kadar kısa bir sürede sana onu sunuyor ki.

A: Hıhı.

Z1: Kapı girişleri tabiki de en başta Sinoptaki gibi çok dar. Kapı girişleri küçük. Geçişler falan küçük. Onlar da insanı sürekli boğuyor, bunaltı veriyor. İnsan orada yaşarken güvende hissedememesi, sevdiğine falan kavuşamaması bütün duyguların cabası oluyor üzerine. Mesela koğuşlar ve zindanlarla kıyas yaparsak zindanlar çok çok daha berbat bir ortam.

Ek 2'nin devamı

Koşullarda en azından mesela bağlama çalan bir adam heykeli vardı. Biraz daha insanların sosyal olmasına yardımcı oluyor.

A: Hıhı.

Z1: Tabi darağacında da şey dikkatimi çekmişti. Cezaevinde her yer taş cansız ama tam darağacının önünde bir ağaç var yani yaşamın belirtisi. Ama tam karşısında da verilen canlar. Yaşam ve ölümün o zıtlığı.

A: O ağacın varlığı sana ne hissettirdi?

Z1: Nispet yaparmışcasına orada yıllardan beri yaşayan bir canlı var ama sen orada yaşamayı kaybediyorsun. Her yer taşken neden orada özellikle o ağaç var? İnsanların mahkûmken ölmeden görebileceği bir yer de olsa o insanlar için daha iyi. Ama özellikle orada olması o insanlar için kasıtlı yapılmış gibi. Bana hissettirdiği de şey yani ne denir ona? Hani kasıtlı bir şey yapar da birisi ona tam açıklayamadım o duyguyu ama onları hissettim.

A: Çözüm önerin var mı daha etkili hissetmek adına?

Z1: Mahkûmlara zulüm etmek yerine onları geri kazanmak amaçlanabilir ve bunun adına düzenlemeler getirilebilir. Sosyalleşmeleri açısından atölyeler kurulsaydı daha güzel olurdu. Ama belli ki oradaki insanlara zulüm yapılmak için kurulmuş.

A: Müze olarak demek istedim.

Z1: En başta tabi ki yeni görünümü verilmeseydi insanlar üzerinde daha büyük bir etki bırakırdı. Mesela Sinop'ta yok gibiydi hemen hemen ama orada duvarlar bile şey çünkü duvarlar birçok yerde insana birçok şey anlatabilir. Mesela eşikten bahsettim. Bir eşik bile birçok şey anlatabiliyor ama orada direkt kapatmışlar. Bu bence şey yani anlamsız. Madem cezaevini müze yapacaksın niye bozuyorsun? Bir de o şeyler iyiydi. Seslendirme ve bal mumu heykelleri iyiydi. Mesela bunun gibi daha fazla yere yapılsaydı daha güzel olurdu. Ama duvarlara asılan gazete haberleri de güzeldi. Orada şeyi farkettim, tabiki de o gazete haberleri yanlı bir şekilde nasıl sunulmak isteniyorsa o şekilde halka sunulmuş. Mahkûmların yataklarında isimleri ve hayatları vardı ya onlar da bayağı güzeldi. Bir tane çocuk 17 yaşında asılan o da beni değişik hissettirdi direkt Giresun'u görünce. Elimden gelse daha fazla okurdum çünkü onları anlayabilmek adına yapılan bir şey. Çünkü boş boş gezince hani çok da bir şey anlaşılıyor. O da hoşuma gitmişti bayağı güzeldi.

A: İki cezaevini karşılaştığında neler söyleyebilirsin?

Z1: Ulucanlar iyi şartlarda olan bir cezaevi değil ama Sinop'taki çok daha kötü şartlarda olan bir cezaevi. Çünkü nem zaten insanları sağlık açısından tüketiyordu ve duvarlar çok daha kalındı yani çok kısıtlayıcı bir havası vardı. Ayrıca daha karmaşık bir yapısı vardı. Ulucanların ise koridorları çok dardı. Yönünüzü yine bulamazdınız ama çıkmak istediğinizde Ulucanlarda geçişler çıkışa yönlendiriyordu. Sinop daha karmaşıktı. Ulucanlar da karmaşıktı ama çıkmak istediğiniz zaman yönlendiriyor sizi Sinop daha karmaşıktı.

A: Yapay ve doğal düzenlemeleri düşündüğünde neler seni etkiledi?

Ek 2'nin devamı

Z1: Şehrin içinde olduğundan dış sesler içeri bir miktar geliyor ve ufak da olsa bazı şeyler hakkında bilgi sahibi olma şansınız var. Daha karasal iklimde olduğu için Ankara bunun oradaki insanların yaşam koşullarını da etkilediğini düşündüm. Bal mumu heykeller ve avludaki fotoğraflar sayesinde insanın kafasında canlandırması daha kolay oluyor. Bazı müzikler eklenerek hisler kuvvetlendirilebilirdi. Mesela avluda Sinop'ta koymuşlardı, hani insan direkt o avluya ilk girdiği kapıda o müziğin orada çalması binaya çok fazla anlam yükleyebiliyorsunuz o zaman ama Ulucanlar'da o yoktu.

A: Vardı aslında.

Z1: Hiç farketmedim. Demek ki ben farketmedim.

A: Sinop Cezaevi'nde en baskın duygun neydi burada en baskın duygun neydi tanımla desem?

Z1: Sinop cezaevinde özlem hissederken, Ulucanlar cezaevinde korku biraz daha ön plana çıkıyor.

A: Hangisi daha çok etkiledi?

Z1: Sinop daha çok etkiledi bunun nedeni şey olabilir. Müzeye çevrilirken o duvarların falan sıvanması olabilir. Sinop'ta daha yoğun duygular yaşadım.

Ek 3. Z2 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Orası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın ilk olarak?

Z2: İlk olarak hani daha önceden de biraz bilgim olduğu için böyle sanatçıların falan olduğu bir ortamı görmek, ilk kez böyle bir ortama girdim. Hani onların biraz daha o dönemlerdeki tarihte falan yaşadığı olayları düşündüm. Neden buralara geldiğini...

A: Peki mesela sen neler yaşadın yani hisselerin nelerdi?

Z2: Hislerim ilk başta o geniş alanlarda açık alanlarda hani biraz da dedim ki demek ki ferah alanları da falan oluyormuş herkesin çünkü orada böyle hani biraz da kendimi rahat hissettim. Ama kapalı ortamlara gidince ve onlara da empati yaparsam hiç çıkamayanlar da vardı. Oralarda bir darlık falan yaşadım üzüldüm yani.

A: Üzüldün?

Z2: Yani. Tabi ki de.

A: Peki mesela bu deneyimleri yaşarken sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z2: En çarpıcı gelen şey...

A: Seni en çok etkileyen?

Z2: En çok etkileyen hücrelerdi zindandan daha çok çünkü bir tanesinde kapıyı kapatmayı denedim. Ama pencereyi kapatamadım o aralığı kapatamadım onların ki kapalı her zaman tabiki de hani orada zifiri karanlıkta duramadım. O bayağı etkiledi.

A: Ne hissettin o zaman? Duygu olarak.

Z2: Duygu olarak... Biraz sıkıştım içim karardı falan üzücü yani başka duygu... Bunaldım.

A: Üzüldün mü?

Z2: Tabi ki de.

A: Acıydın mı veya sıkıldın mı?

Z2: Bunaldım ve biraz da duvarlar üstüme üstüme sanki böyle oluyor gibi.

A: Klostrofobik gibi bir şey mi oldun yani?

Z2: Evet.

A: Peki mesela bunları yaşarken sen, mekânın sana bu duyularını hissettirdiği duygular oldu mu yani sırf mekândan kaynaklı? Nasıl diyeyim mesela o mekânın düzenlenişi ile ilgili veya mekânın boyutlarıyla ilgili veya malzemesi veya hani...

Ek 3 'ün devamı

Z2: İlk başta yatak olmayan yerleri gezdiğimde boş odalarda dikkatimi şey çekti. En tepedeki askılıklar çekti ama askılık olup olmadığını ilk başta anlayamadım. Sonra biraz daha ilerledikten sonra üç katlı ranzaların olduğu yerde o askılıkların daha kullanışlı olduğunu gördüm ve bir tane de şey de her odanın rengi beyazdı galiba veya kremdi. Bir tanesi daha renkli bir şeydi oraya girince mesela hani o diğer bunalmışlık, sıkılmışlık biraz daha üstümden gitti. Vay be dedim direkt odaya girer girmez eşyalardan, camlardan çok oranın rengi...

A: Renginden etkilendin. Renkli oluşu sana mutlu mu hissettirdi?

Z2: Evet... Evet, diğerlerinden sonra...

A: Peki mesela burayı yeterince etkili buldun mu? Yani mekân olarak mesela beklediğinden fazla mı etkilendin yoksa beklediğinden az mı etkilendin?

Z2: Beklediğimden biraz az etkilendim.

A: Sebebi ne olabilir sence?

Z2: Bunun sebebi belki çok fazla kalabalıktı benim olduğum zaman hep gezi turları falan bir an kendimi gezi turundaymış gibi hissettim ama onun dışında tabi ki de o hücrelerde ve zindandaki duyguyu yaşadım bayağı.

A: Yani orada beklediğin kadar mı?

Z2: Evet onlarda beklediğim kadardı.

A: Anladım. Mesela en baskın duygun neydi burayı gezerken?

Z2: En baskın duygun mesela en son kaçınıcı kısımdı hatırlamıyorum oradan çıkarken hadi çıksak artık dedim ve hani gezi gruplarını falan da görünce kendimi resmen ziyaretçim gelmiş ben dışarı serbest olarak çıkıyormuş hissine kapıldım. Hani böyle özgürlük. Hani orada da kuşlar falan uçuyor dedim gitsem ben de direkt kaçış hissi.

A: Yani hissettiğin neydi o zaman? Oradaki duygun esaret mi tutsaklık mı?

Z2: Tutsaklıktı o havayı boş alana gelince böyle bir özgürlük hissi yaşadım.

A: Peki mesela burada yaşadığın burada gezerken burayı hangi durumlar veya ortam seni yapay ve doğal düzenlemeler vardı sonuçta bunlardan hangileri seni etkiledi yani şöyle anlatayım. Ağaçlar vardı, rüzgarlar vardı, ışık vardı güneş vardı, nem vardı neyse artık bunlar çoğaltabiliriz veya seslendirmeler vardı videolar vardı, düzenlemeler, donatılar vardı bunlardan hangileri seni çok etkiledi veya hangileri hiç etkilemedi? Olmasa da olurdu yani.

Z2: Etkileyen şeylerdi mesela bir tane maket atölyesinde videoyu izlerken hani orası gerçekte o kadar boş mu dolu mu onu tabi ki de bilmiyorum ama oradaki çıkan ses adamın

Ek 3 'ün devamı

anlaşılmayışı, bunun dışında o gardiyanların hani böyle filmlerde de olur böyle kapıya vurur şeyini de denedim. Orada ki sesin, yani biraz sesli olarak hani, o yankı biraz etkiledi beni. İçerdekilerin hani o sesi bir anda duyması, o şeyi direkt açmaları...

A: O kilidi, pencereyi sürgüyü açmaları.

Z2: Evet evet bir anda. Onlar etkiledi. Onun dışında pencerelerdeki hani biraz da yüksektiler ama orada sadece hep kuşların uçuşu.

A: İçerden baktığında dışarıdaki kuşların uçuşu ne hissettirdi orada sana?

Z2: Orada hani ben dedim ki ben eğer onların yerinde olsam sabaha kadar oranın önüne çıkar oturur direkt hep kuşları izlerdim.

A: Özgürlüğe olan hasretten mi?

Z2: Özgürlük evet. Mutluluk verdi orası bana açıkçası hani bazı yerlerde o öyle vardı. Bazıları direkt arka taraflara bakıyordu, duvara bakıyordu bazı camlar ama o dışarı alana bakılanlarda böyle mutluluk hissettim.

A: Duvara bakan camlarda ne hissettin? Yani duvar dediğin kale duvarları.

Z2: Evet.

A: Orada ne hissettin?

Z2: Orada tekrar bunalmışlık hani böyle. Orada cama da çok gitmek istemez de insan yine kenarda yalnızlık hissi bana uyandırdı. Diğerinde camdan dışarı baktığımda kuşlar ses hani böyle sanki benim benden başka birileri de varmış gibi kendimi yalnız hissetmiyorum, orada hayal de kurabilirim başka şeyler de yapabilirim. O yalnızlığım biraz daha giderilebilir ama duvara bakan camlarda yalnızlık daha çok ağır bastı.

A: Mesela bunun dışında sana ne sorabilirim? Mesela bunların dışında sana sorduklarımın dışında senin gözüne çarpan veya çok etkilendiğin veya anlatmak istediğin başka bir şey var mı?

Z2: Düşünüyüm. Onun dışında dikkatimi çeken duvardaki çentikler oldu. Zindanın bana uçurum hissi verdiğini böyle zifiri karanlık ve uçurum hissettirdi. Sanki uçurumdan atlamış da boşluktayım gibi bir his verdi. Onun dışında görüş alanına oturdum orada hani biraz da kendimi ailelerin yerine koydum ve kapıya doğru baktım ve orada kalbim biraz daha küt küt attı en çok etkileyen olaylardan biri de oydu beni.

A: Görüş yeri mi?

Ek 3 'ün devamı

Z2: Evet görüş yerinde oturdum yani görüş yeri diye tahmin ediyorum orası sıralar vardı. Orada otururken hani gelecek mi gelmeyecek mi hani ne zaman gelecek orada gerçekten bugün kalbim küt küt attı ilk kez. Orada en çok etkileyen yerlerden birisiydi beni.

A: Peki bir tane kapalı görüş alanları vardı ailelerle, bu tarafta herkesin erişemediği orada bir hissin oluştu mu?

Z2: Orada bunun kadar oluşmadı. Başka şeylerdeki dikkatimi çekti avlulardaki taşların arasındaki boşluklar dikkatimi çekti ama anlam veremedim ne olduğuna.

A: İç avluya bakan boşlukları mı diyorsun?

Z2: Taş duvarların arasında böyle tahtayla kaplanmış küçük boşluklar vardı.

A: O tarafın gözetlenebileceği yerler.

Z2: Başka...

A: O boşluk sana bir şey hissettirdi mi? O avluya bakan o penceremsi...

Z2: Yani fazla da anlam yükleyemedim orada. Dikkatimi çeken orada yukarlarda gözetme odaları gibi tarzı bir şeyler diye tahmin ediyorum.

A: İdari yerdekiler mi?

Z2: Yani evet avluların üstlerinde iki tane gördüm biri merdivenle çıkılıp gözetim yeri diye tahmin ediyorum onlar dikkatimi çekti. Hani demek ki her zaman mahkûmların peşinde biri varmış gibi hani her yaptıkları dışarı bile 1 saatlik mola verseler bile onların peşinde her zaman gözetleyen biri...

A: Bu sana ne hissettirdi?

Z2: Bu çok kısıtlılık var gibi hani belki bana tam bir günde belki haftada 1 saat bana dışarıya bahçeye çıkmaya izin veriyorsunuz ve bunun da üstünde beni gözetleyenler, sıkıcıydı yani kısıtlanıyormuş gibi. Hani tamam kısıtlanıyorum ama biraz.

A: Açıktaım ama hala tutsağım gibi mi?

Z2: Evet. Ya biraz da nasıl anlatsam onu anlatamıyorum.

A: Düşün.

Z2: Hani tam kafa dinleyeyim derken hani böyle bir nefes alayım derken hala aklımın kenarında yine tutsaklığı aklıma getiren bir durum onların beni gözetlemesi. Videoyu izledim orada dikkatimi çeken zindandaki zincirin 80 kilo ağırlığındaki şey olması hani çok zor oraya kapatılan bir insan için onu taşıması yürümesi bir şey yapması. Onlar dikkatimi çekti.

Ek 3 'ün devamı

A: Kendin zincire dokundun mu veya baktın mı?

Z2: Hatırlamıyorum. Dokunmadım çünkü orası kalabalıktı ama oradaki duvara dokundum ama zinciri hatırlamıyorum.

A: Keşke tek girseydin oraya.

Z2: Ben oradayken bir adamın elindeydi zincir. Bir şey yapmadım. Onun dışında yemeklerin nasıl verildiğini çok merak ettim. İhtiyaçlarını hücrelerde galiba...

A: Mesela donatılı alanlar vardı onlar da dikkatini çekti mi ya da ilgisiz mi kaldın?

Z2: Donatılı alanlarda bir film seti olan yer vardı.

A: Ve bir tane daha vardı.

Z2: O görüş alanında tahtada şeylere oturdum ama oradan kalmamış onu bilmiyorum bir de dışarıda.

A: Sabahattin Ali koğuşunun olduğu yerde alt katta bir tane ranzaların olduğu bir donatılı alan vardı.

Z2: Evet dışarıdan baktım 3 katlı ranza falan vardı. Boş alanlardan ziyade onları görünce daha çok kendimi oraya o darlığa, mesela diğer boş alanlara girdiğimde yine biraz ferah yükseklik olsun, boşluk olsun ama en son oralara geldiğim için her şeyi yerleştirdikten sonra biraz daha darlık hissi uyandırdı yani içeri giremedim.

A: Dokunma hissi yaşamak istediğin için mi?

Z2: Evet. Bazılarına evet öyle.

A: Neden peki? Neden dokunmak istedin?

Z2: Ya çünkü nasıl desem dokunmadan sanki anlayamayacaktım bazı şeyleri. Mesela ilk zindana girdim diye hatırlıyorum. Zindanda mesela demire dokunmak aklıma gelmedi ama duvara dokundum. Ondan çıktıktan sonra videoyu izledim aa dedim ben demire dokunmadım dedim ve ondan sonra bazı şeylere bilerek de dokunmaya başladım ama hepsine dokundum.

A: Neden dokunmak istedin?

Z2: Daha iyi hissetmek için.

A: Var mı başka ekleyeceğin bir şey?

Z2: Başka ekleyeceğim bir şey yok hocam teşekkür ederim.

Ek 3 'ün devamı

A: Yok. Ben bir soru daha soracağım son olarak. Mekânla ilgili senin önereceğin bir şey var mı? Mesela burası bir cezaevi müzesiydi sen de gezdin bir şekilde etkilendiğin ya da etkilenmediğin yerler oldu yani şöyle diyebilir misin şurası şöyle düzenlenseydi daha beni etkilerdi?

Z2: Yani etkilemekten değil de bazı pencerelerde kare kare teller vardı onlar normalde bence olmasaydı içeridekilerin hani orada onu düşündüm dışarıyı izlemesi daha kolay olurdu çünkü ben orada hep bakınca gözlerim sürekli yoruldu onu da not almışım. Ben olsam öyle bir şey yapamazdım.

A: Ama sen cezaevi işlevi olarak düşündün ben müze olarak soruyorum. Mesela sen orayı dolaşırken belirli hissler yaşattı mekân sana bazı yerleri donatılıydı bazı yerlerde müzik vardı mesela o seni etkiledi mi? Veya bazı yerlerde hiçbir şeye dokunulmamış öylece bırakılmıştı yani bunları düşündüğünde seni etkileyenler nelerdi, daha da etkileyebilirdi şöyle yapsaydı dediklerin nelerdi?

Z2: Donatı olan yerler daha fazla etkiledi beni çünkü hayalini kurmam daha kolay oldu. Boş alanlarda çünkü hani ne olduğunu ne bittiğini tam olarak algılayamadım. Müze olarak bence yine bazı şeyler konulabilirdi diye düşünüyorum.

A: Mesela nasıl şeyler?

Z2: Nasıl şeyler... Cezaevi için bilemedim ama boştu çoğu mekân doldurulabilirdi. Onun dışında başka...

A: Yani ses, ışıklandırma, aydınlatma elemanları bunlar olmalı mı daha çok yoksa böylece olması seni daha mı çok etkiledi?

Z2: Tabi karanlık ortam daha çok his uyandırır bazı yerlerde lambalar vardı ama açık değildiler. Onlar olmasa daha karanlık bir ortam sağlansa daha çok etkilenebilirdim.

A: Tamam teşekkür ediyorum.

Z2: Ben teşekkür ediyorum hocam.

Ek 4. Z2 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın?

Z2: Daha önce böyle bir cezaevi Sinop'tan farklı başka hiçbir tecrübem olmamıştı. Onların yaşantılarını daha iyi anlama şansım oldu pek fazla da ilgim yoktu açıkçası hani eskilere dayanan onları daha iyi anladım ve biraz da ilgim arttı bu konuda.

A: Peki mesela bu deneyimleri yaşarken sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z2: En çarpıcı gelen şey orada çıkan sesler hücrelerdeki seslerin gerçeğe düşününce hani dedim gerçekten bu kadar çok baskı, sertlik, disiplin var mıydı diye düşündüm en ilginç bu geldi.

A: Bu deneyimleri yaşarken peki mesela mekânın sana duyuları aracılığıyla hissettirdiği duyguları düşündüğünde dikkatini çeken şeyler nelerdi veya seni etkileyen şeyler?

Z2: Etkileyen şey koşullara girdiğimdeki eski bir koku, çok hissettim hani sadece koşullardan onu hissettim diğer bölümlerde yoktu. Bu da herhâlde eşyalardan veya başka yaşanmışlıklardan kaynaklanıyor o beni çok etkiledi ilk olarak. Onun dışında o hücre galiba oradaki karanlık ortam yine etkiledi bir de duvarda bir leke vardı izler vardı sadece ne olduğunu anlayamadım o dikkatimi çekti orada onun dışında.

A: Hangi duyguları yaşadın peki orayı dolaşırken?

Z2: Orayı dolaşırken hangi duyguları yaşadım... Bir an böyle hani yine tutsaklık hissi tabi ki de vardı ama Sinop'tan daha farklı olarak daha çok etkilendim daha çok gözümde canlandı her şey ve duygusal baktım hüznümlendim daha çok sıkılmışlık hissi bayağı verdi bana daralmışlık hissi verdi bunları yaşadım.

A: En baskın duygun neydi?

Z2: En baskın duygum galiba hüznüdü.

A: Peki mesela belirli mekânlar vardı orada işte zindanların olduğu tecrit odalarının olduğu esas büyük koşulların olduğu... Buraların sana yaşattığı deneyimler nasıldı buralarda neler yaşadın veya koridorlarda?

Z2: Koşullarda eski eşyalara biraz dikkat ettiğimde orada işkence aleti vardı galiba o beni çok şey yaptı etkiledi. Onun dışında o sesli ortamdaki hücrelerde hem karanlık yine çok etkiledi hem de hani nasıl yapabildiler o ortamda nasıl biri zincirli olarak duruyordu hareketsiz, seslendirme de çok etkiledi beni en çok iki yerden etkilendim. Seslendirmenin yapıldığı yer ve sergilenen eşyaların olduğu yer beni çok etkiledi.

A: Peki burayı yeterince etkileyici buldun mu sen beklentinin üstünde miydi?

Z2: Evet beklentimin üstündeydi. Onun dışında koşullardaki o duvardaki resimler, avludaki bazı yapılan resimler de dikkatimi çekti sürekli böyle deniz, dağ, güneş resimleri vardı demek ki bunlar da insanların özgürlük hissini dışındakini oraya vurmaya çalıştılar bazısında galiba el işi miydi duvarda asılı bazı şeyler vardı eşyalar onlar daha çok dikkatimi çekti onun dışında etkileyiciydi çünkü daha fazla donatı vardı hani bunlar o duyguyu ve ortamı yaşamam için daha çok yardımcı oldu Sinop'a nazaran, etkilendim.

Ek 4'ün devamı

A: Yani düzenlenmiş olması donatıların olması seni daha çok mu etkiledi?

Z2: Evet. Şey de etkiledi oradaki bir koridordaki mektuplar, bir çocuğun yazdığı mektup vardı büyük harflerle yazdığı daha yeni öğreniyormuş yazmayı gibi o mektup da beni etkiledi.

A: Buradaki hangi ortam veya durumlar senin yaşadığın deneyimleri etkiledi yani yapay veya doğal şeyler vardı ya, düzenlemeler vardı işte bir de doğal kendinden olan rüzgâr güneş gibi ağaçlar var bunları sıralayacak olursan yapaylar şunlardır doğallar şunlar neler söyleyebilirsin yani seni etkileyenler hangi duyguları oluşturdu?

Z2: Yapay olarak o dediğim bazı yazıları okudum orada onlar yapaya giriyor diye düşünüyorum yapayın ilk sırasına onları koyabilirim o yazılar, eşyaların da olduğu yerde. Doğalda sadece dikkatimi çeken avlunun ortasındaki ağaçtı, kavak ağacıydı sanırım başka bir şey dikkatimi çekmedi.

A: Mesela seslendirmeler veya heykeller veya ışıklandırma, aydınlatma bunlar etkili oldu mu?

Z2: Tabi ki de seslendirme, ışıklandırma...

A: Nasıl duygular uyandırdılar sende?

Z2: Ya o ışıksız ortamdaki duygular böyle sanki hareket edince sonraki adımında uçuruma düşecekmiş hissi veriyor karanlık ortamda o hissi hissettim. Sesli ortamda da hem o gardiyanın bağırışları seslendirmede onun orada yankı uyandırması sesin bana etkisi çok oldu. Sanki içime içime vuruluyormuş gibi hissettim.

A: Peki mesela duygularını düşündüğünde, mekândaki duyularınla aldığın şeyler ve dokunma, dinleme, koklama ve görme en çok hangilerini kullanma ihtiyacı hissettin?

Z2: Dokunma ve koklama.

A: Ne anlamda veya nerelerde?

Z2: Kokuyu direkt hissettim koğuştta ve dışarı ortamdaki farkı hissettim burada hani direkt çok dikkat çekici bir şekilde. Dokunmada ise bazı şeyleri gerçekten dokunmadan anlayamıyorum o yüzden her şeye hemen hemen dokunmaya çalıştım.

A: Neden dokunma ihtiyacı hissediyorsun?

Z2: Sanki dokununca hani orada bir yaşamışım da orayı biliyorum tarzı bir his uyandırıyor. Erişebilir kılıyor. Onun dışında 3. olarak sestten etkilendim yapay seslerden ama en çok dokunma ve koku şeyinden eşyalarda olan kokulardan.

A: Peki senin eklemek istediğin bir şey var mı?

Z2: Eklemek istediğim yazıların hepsi tam okuyamadım ama çoğu kişinin idam edilerek öldüğünü gördüm kalın puntolarla yazılmıştı. Tabi o idam yerini görmeden önce hani diyordum herhâlde böyle herkes idam edilmez diye düşündüm ilkten bir inanmamıştım ama en son o ağacın olduğu ortamdaki ipi görünce biraz daha kötü oldum.

Ek 4 'ün devamı

A: Ne hissettin?

Z2: Ne hissettim... Yani direkt orayı görünce kendi boğazımda hissettim ve hani korkunçtu korktum direkt görür görmez boğazım sıkıştı.

A: Peki mesela sen bu mekânla ilgili ne diyebilirsin yani şöyle olsa daha iyi etkilerdi beni diyebileceğin bir şey var mı?

Z2: Belki duvarlar daha yüksek olabilirdi.

A: Müzeye çevrildiğinde seni kullanıcı olarak etkileyen başka bir şeye gerek var mıydı?

Z2: Gerek yoktu gayet etkilendim.

A: Seni rahatsız eden bir şey oldu mu, olmasaydı daha iyi olur dediğin bir şey var mıydı?

Z2: Sadece o kafeterya bölümünde çıkış girişinde bir müze hissi uyandırdı. İsterdim ki biraz daha cezaevi hissi versin oraya kadar gayet güzeldi ama bir an bozuldu.

A: Kafeterya orada olmamalı mıydı?

Z2: Yani bence idam şeyinin tam çıkışta ve o ortam biraz daha şey geldi tam müze havası normal bir okul veya müze havası gibi oluştu biraz daha hapishane havası olabilirdi.

A: Sinop cezaevini de gezdin burayı da gezdin ikisini karşılaştırdığında neler söyleyebilirsin?

Z2: İkisini de karşılaştırırsam etkilene açısından bundan daha çok etkilendim ama Sinop cezaevi ilk girdiğimde buradakine göre daha çok tarih öncesine dayanıyor gibi geldi hani daha çok eski hissini Sinop cezaevi uyandırdı.

A: Hangisi daha çok etkiliydi ve sebebi neydi?

Z2: Burası daha çok etkiliydi sebebi bence eşyaların fazla olması o yaşanmışlığı daha iyi anlattı bize mesela gömlekler olmasaydı mesela her şey yazıların hemen hemen daktilosu vardı demek ki bazı şeyler yapıyorlar bunları gözümde canlandırdım ama Sinop cezaevinde bu kadar çok şey yoktu. Neler yaşadığını neler yaptığını anlayamadım sadece artısı orası daha eski geldi bana daha tarihi gelmişti.

A: Binanın üzerinde oynanmış olması mı etkiledi?

Z2: Ya oynanıp oynanmadığını bilmiyorum ama ilk uyandırdığı his öyleydi yani taşlar olsun duvarlar olsun zindanın o duvarı olsun Sinop'taki daha çok bana yaşanmışlık uyandırdı.

A: Her ikisini de birer duyguyla tanımlayacak olursan hangi duyguları söylersin?

Z2: Sinop'takine sıkışmışlık bunalmışlık derdim, buradakinde ise tutsaklık daha çok ağır bastı.

Ek 5. Z3 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Orası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın ilk olarak?

Z3: Yani ne anlamda? Hissetmek olarak mı?

A: Evet. Sana nasıl deneyimler yaşattı?

Z3: Her şey çok zıttıyla vardı. Bir kere her şey çok zıttıyla vardı. O mahkûmiyet duygusunu hissetmeye çalıştım aslında oraya girerken. O yüzden özgürlüğü aradım hep. Yani nerede ne kadar var ne kadar erişebiliyorum. Bir de başka bir açıdan, eğer orada bir çalışan olsaydım. Yani bir gardiyan orada bir mahkûm değil sonuçta ama onlarla çok yakın bir hayat yaşıyor. Bu anlamda boğuculuğu hissettim. Yani çok fazla insana keyif verecek bir ortam değil.

A: Hıhı. Peki bunları yaşarken sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z3: Yani o özgürlüğün kısıtlanmasını düşünüyor olmaktı en çarpıcı gelen ve bunu da görüyor olmamdı. Zaten her şey çok sınırlı, çok kapalı, çok net. Yani ulaşamıyorsunuz bir sonraki adıma, kendinizi gerçekleştirmek adına. Hep hep bunu aradım, buna baktım.

A: Hangi duyuların en çok aktifti sence yani?

Z3: En çok bence “görmek”. Ne kadar görüyorum? O pencereler bulunduğunuz odanın içerisinde dışarıya açılabilen tek yer ve o pencere nereyi ne kadar görüyor, içeri ne kadar şey alabiliyor diye tarttım. Sonrasında “duymak”. Duyduğum şey bir tek kuş sesi varsa dışarıdaki rüzgâr sesi vs. Onun dışında bir de dokunmak da acayip geldi. Çünkü malzemeler bile soğuk. Yani o merdivenin mozaiği bile soğuk bir malzeme. Isıtmıyor insanı, hiçbir görüntü ısıtmıyor. Kokladım yani çok nemli olması da rahatsız edici gayet ve özellikle insanları daha çok disipline etmek istedikleri yerler daha da berbat durumda. Yani görmek, sonrasında işitmek, sonrasında dokunmak ve koklamak diyebilirim.

A: Mekânla bu ilişkiyi kurarken belirli duygular edindin sonuçta duyular aracılığıyla. Sana bunu yaşatırken mekânın farklı ya da özel bir durumu var mıydı sence?

Z3: Yani aslında biraz da belki okuduğum için vardı bu anlamda. Çok fazla içeride yapılan insanlara yapılan o kötü muameleleri okumuş olmamdan dolayı etkilenmiş olabilirim. Bir de cezaevi kavramı genel olarak görüyoruz işte dizilerde, dışarıda ya da duyuyoruz bir şekilde. En kötüsünden işkenceyi çağrıştırıyor ve buna çok da uygun mekânlar da vardı. Bu anlamda duyup belki önceden bildiğim deneyimler etkilemiş olabilir.

A: Peki mesela, beklediğin gibi miydi, daha mı iyiydi, daha mı kötüydü o tip mekânlar?

Z3: Yani beklediğim gibiydi bence. Yani ne kadar kötüsünü hayal edebiliyorum onu bilmiyorum ama yani bu yapıldı zaten. Ya bir de şeyi düşünüyorum şöyle bir ikilem yaşadım. Aslında hümanist de bir insanım ama sonuçta oraya da bir insan belki haksız yere geliyor bu çok farklı bir konu ama bir de gerçekten kesinlikle ıslah edilmesi ve topluma yararlı hale getirilmesi gereken insanlar da geliyor. Ve girişteki o ilk söz de çok dikkatimi çekti. Buradan çıkarken topluma yararlı bir insan olarak çık demek istiyordu. Ama yani bu adam zaten kötü. Belki karşılığında bir şey vermek zorundasın ona davranışının yanlış olduğunu anlatmak için ama bu o insanın işkence ediyor olmakla karşılanmaması gereken

Ek 5'in devamı

bir şey belki. Bu anlamda o kişinin insan hakları ihlal ediliyor olması rahatsız ediciydi. Mekânın içinde de bu mekânlarda bunlar yaşanmış olabilir diye düşünerek gezerken bu çok rahatsız etti. Ki bir de haksızlığa uğrayıp oraya gitmiş olsaydım bu çok çok daha felaket bir durum olarak düşündüm ve böyle etkiledi beni. En ufak bir şeyde kendime yapılan haksızlık nefesimi kesen bir duygu haline geliyor bende. Bunun bir de orada hem psikolojik baskı bir de işin fiziksel boyutta şiddete varan halini düşününce çok daha dehşet bir duyguya kapıldım.

A: En baskın duygu neydi hissettiğin?

Z3: En çok o haksızlık durumu kafamı karıştırdı.

A: Sen orayı gezerken en çok hissettiğin şey oradaki haksızlık durumu mu?

Z3: Evet. Yani özgürlükten mahrum bırakılarak bir haksızlık belki bir de girilmemesi gereken sınırlara girerek müdahale etmek gibi. Yani bu insan haklarını ihlal ediyormuşçasına bir şey ya o anlamda.

A: Yani haksız yere giren kişiler için mi o mekân böyle, peki ya hak eden kişiler için mi?

Z3: Haksız yere giren kişiler için de dozu fazladır belki. Belki bu kadar olmamalı.

A: Yani sende nasıl bir şey uyandırdı? Yani o kadar yoğun olması seni sıktı mı, bunalttı mı, üzdü mü ya da ne?

Z3: Beni bence üzdü ve daha çok boğdu. Yani orada bunu düşünerek dolaşmak insanın göğüs kafesinin daralması gibi bir histi yani.

A: Peki hangi mekânlar seni çok daha fazla etkiledi?

Z3: En çok disiplin hücreleri etkiledi.

A: Ne hissettin oralarda?

Z3: Bir ara içeri girdim. Şey oldu... Epey bir bekledim ve ışık yok. Aslında kapı açıktı orada. Ama bir diğerinde kilitliydi. Kilitli olandan içeri baktığımızda hiçbir şey görünmüyor, bu da içeri hiç ışık gelmiyor demek oluyor. Ki aydınlatılmış haliydi, gün de çok parlaktı. O havanın bir de kapalı falan olduğunu düşünüyorum. Böyle tüylerim ürperdi ve gözlerim yaşardı. Orada tek başına olma fikri. Hiçbir şey olmadan, belki açım, belki üşüyorum soğuk. Bu dehşet uyandırıcı bir duyguydu.

Z3: Peki mesela belirli alanlar vardı; açık görüş alanları, kapalı görüş alanları, sonra donatılı alanlar, donatısız alanlar; zindan, disiplin hücreleri... Buralarda herhangi bir deneyimin oldu mu bunlardan farklı, bu anlattıklarının dışında?

Z3: Yani görüş odaları mesela telefonlarla falan karşılıklı görüşecekleri kısımlar, oralarda birkaç tanesinde dikkat ettim, birçoğunda karşı tarafı hiç görmüyorsunuz ama en sondakinideydi sanırım arkadan bir pencere görünüyor yani dışarıyla iletişimi bir tık daha fazla. O dikkatimi çekti. Belki oraya denk gelen insan daha şanslıdır gibi düşündüm. Mekânlarda bir de şeyi aradım. O koğuşlar boştu ya acaba dolu olsaydı nasıl olurduyu hayal

Ek 5'in devamı

etmeye çalıştım çünkü çok fazla açık algılanıyor boş olduğu için içerisi. Orası dolduğunda daha karanlık bir mekâna dönüşecek, o yaptıkları örneklerde -ki yeterince yine dolu değildi- ama böyle o kadar insanın arasında aslında tek başınasın belki onlarla problemler yaşıyorsun. Biraz bunları da düşündüm.

A: Mesela burada çeşitli durumlar vardı; yapay ve doğal olarak yapılan ortam koşulları vardı. Bunlarla ilgili düşüncelerin neler?

Z3: İlk olarak bu canlılar durumunda beni en çok şey etkiledi. O ağaçları görüyor olmak pencerelerden bir umut var demek gibi. Dışarıda hala bir hayat var demek oluyor. Kuşların sesini duymak da öyle. Onun dışında yani o taş duvarların arasından kendine yol bulup çıkmış bitkiler bile bir hayat, bir canlılık, bir umut demektir benim için. Girdiğim her odada da pencerelere baktım. Onun dışında ışık; pencereler yüksekte olmaları belki daha iyi çünkü daha çok ışık alabiliyor ama ne kadar alabilir kapalı bir hava durumunda içerisi daha karanlık olacak. Dışarıdan duyabileceğiniz ses sadece kuş ve rüzgâr sesi vs. olabilir.

A: Bu etkileyici bir durum mu sence?

Z3: Evet. Yani, çünkü tamamen belki de insanda inziva durumu hissettirebilir. Kendiyle kalabilir. Yalnızlık gibi. Sonra o şeye oturdum mesela o da dikkatimi çekti. Sadece o üçüncü kısımda bahçenin içinde bir ağaç vardı. Diğerleri aslında iletişim halinde değildi direkt, dışarıdaydı. Sadece üst dallarını görebiliyorsunuz o ağaçların. Belki o ağaçlar daha da küçüktü o insanlar oradayken onları hiç görmüyorlardı. Ama o üçüncünün ortasındaki çınar ağacıydı sanırım, o ağacın, varlığı nedendi bilmiyorum, neden orası farklıydı, ama o ağacın orada var olması da orada kalan insanlar için bir ayrıcalık bile olabilir yani.

A: Umut gibi mi?

Z3: Umut gibi, direkt temas halinde olabiliyor yani dışarıdaki herhangi bir canlıyla.

A: Başka eklemek istediğin bir şey var mı?

Z3: Bir de şey ilgimi çekti. Mesela o duvarlarda yazdıkları yazılarda; oraya bir suçlu gelmiş. Normalde toplum içerisinde o insanın yaptığı suç bilindiğinde çok büyük bir şekilde yaftalanıyor olabilir toplum içinde. Ama burası biraz da o insanı rehabilite etmek için var olduğu için sözlerde asla onu suçuyla yaftalamıyor. Aksine iyiye göndermeye çalışıyor. "Hatasız dost arayan, dostsuz kalır" yazmışlar mesela, "Suçu kanla değil suyla yıkanır" gibi şeyler yazılmış. Hani insanları biraz daha iyiye yöneltmek için kullanmışlar belli. E içeride o insan suçuyla yaftalanmıyor zaten. Dışarıdaki gibi değil aslında. Biraz daha yanlışını kendisi anlayıp kendisi düzeltebilir ancak. Buna yardım eden şeyleri görmek de dikkatimi çekti. Olumlu pozitif bir durumdu zaten. Bir de içeride şeyi hissetmiyorsunuz. O pencereyi açtığınızda bile dışarıdaki havayı koklayamıyorsunuz, içeride var olduğunuz kadarsınız. Yani dışarıyla bir iletişimin olmayışı tamamen sizi hapsedmek; tam anlamıyla hapsedmek zaten. Ben orayı deneyimlerken böyle düşünüyordum olmasaydım hapisanede insanlar mahkûmlar diye düşünürdüm ama içeriye deneyimlerken onun mekânla da, orada çalışan diğer insanlarla da iletişim kurduğunuz diğer suçlu insanlarla da tam anlamıyla bir mahkûmiyet yaşadıklarını farkedebildim.

Ek 5'in devamı

A: Ne hissettin?

Z3: Yani bilmiyorum. Özgürlük herkes için kıymetlidir ama biraz kendimle değerlendirmeye çalıştım. Biraz beni üzdü yani bu durum oldukça üzücü bir durumdu.

A: Zindana girerken çok tedirgin girdin. Bir sebebi var mıydı?

Z3: Oradaki insanı her şeyiyle oraya zapt ediyorlar. Boynuna, kollarına ve ayaklarına da sanırım gördüğüm kadarıyla. Demir bile ıslaktı oradaki rutubetten zaten. O duvarlar ıslaktı. Bir de içerisinin karanlık olması da ürkütücü zaten; içeride ne olduğunu bilmiyorsunuz, neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz, oldukça o yükseklik boğuyor, bayağı baskılayıcı bir durum. Kokusu ve ıslaklık zaten vücudumda hissedebildiğim diğer değerleri oldukça rahatsız edici. O zinciri ayağına takıyorlardı onu fark ettim. Yani acaba bu benim ayağımda takılı olsaydı ne kadar hareket ettirebilirdim? Özgürlük alanımız çok kısıtlı orada yani. Böyle.

A: Burayı bir cezaevi müzesi olarak gezdin, deneyimledin. Şöyle diyebilir misin sen “Burası beni yeterince tatmin etti ya da beklentimin altındaydı veya şöyle olsaydı beni daha çok etkilerdi.” Diyebileceğin bir önerin var mı cezaevi müzesi olarak?

Z3: Daha o mekânların yaşanılmışlık hissini arttırabilecek düzenlemeler olsaydı donatılar anlamında, öyle daha çok hissedebilirdim. Çünkü ben onu kendi gözümde canlandırmaya çalıştım orada, yeterince başarılı olamadım. Var olan donatılar da tam anlamıyla tatmin etmedi. Seslendirme anlamında fazla bir şey edinemedim açıkçası ve bu da onun yetersizliğinin bir sonucuydu bence. Çünkü zaten boş mekân, ne konuşsam yankılanacak orada. Ama dolu olsaydı ‘ne kadar duyabilirim, kendi sesim burada ne kadar etki yaratıyor’u deneyimleyebilirdim.

A: Mekânın dolu olması yani daha mı iyi olurdu?

Z3: Hıhı. Ama tam anlamıyla her yerin dolu olmasını da tercih etmezdim tabi ama. Daha gerçekçi ve orayı daha iyi anlayabilmenize yardımcı bir donatı düzeni olsa daha güzel olurdu.

A: Teşekkür ederim.

Z3: Ben teşekkür ederim.

Ek 6. Z3 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın?

Z3: Korku. Ve adaletsizliği de hissettim biraz. Ve daha çok bunaldım burada. Daha basık gibi geldi. Daha dar ve sınırlarıyla rahatsız eden bir mekân. Bayağı rahatsız oldum ve üzücü de...

A: Yaşadığın hisler?

Z3: En çok korku ve üzüntüyü hissettim sanırım. Tedirginlik ve burada daha çok mahkûmiyet hissettim. Bir de şeyi düşününce burada yatan insanlar ya da bir şekilde infaz edilen insanlar, işkence görenler ve daha çok bildiklerimiz hep düşünce mahkûmları. Ve yani insanın zihniyle mahkûm olmasını yapı da daha çok ortaya koymuş, her şeyinizi baskılamış, etrafta hiçbir şey yok. Düştüğünüz şey sadece boş bir avlu. Avlunun içinde gölge yaratacak bir şey bile yok.

A: Burada sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z3: Her şeyin kısıtlanmış olması çok çarpıcıydı. Yani hiç özgürlük alanı bırakmamış olması. Ve bir de üstüne o tecrit odaları çok dehşet verici ve çarpıcıydı. Korku vericiydi kesinlikle.

A: Ne yönüyle sana bunu hissettirdi?

Z3: İnsanın orada dehşete kapılıp bağırması, çığlık atması ya da şiddete uğruyor olması. İçinde bulunduğu mekân hem dar hem karanlık hem fareler var yani ki böyle yerlerde sanırım yemek verildiğinde bile önce farelere verilirmiş ki insanın kendisine zarar vermesin diye. Bunları düşünmek çok korku verici bir şey. Hatta o küçük gözetleme kısımlarından bakarken çok tedirgin oldum. Küçük gözetleme kısımlarından bakarken acaba içeride biri var da bir aksiyona geçecek mi gibi. Bilinmez bir yer bir de orası. Oradan dışarıyı belki biraz biliyorsunuz, bir koridor var, bir adam gelecek belki size işkence edecek. Ama dışarıdan içeriye bakmak da kötü aslında. Yani gardiyanlar bu işi bilerek yapıyorlardı ama yine de ürkütücü.

A: Bu deneyimleri yaşarken oradaki düzenlemelerin senin üzerinde etkisi oldu mu sence?

Z3: Bence kesinlikle canlandırma yapılmış olması ve seslendirme, olması gerekendi. Hissettirdi, en azından mekânı, algılamayı kolaylaştırdı. Başarılı buldum. Böyle bir mekânın zaten insanda uyandırabileceği duygular; korku, dehşet, üzüntü vs.dir. Bunu yaşattı ve bu anlamda başarılıydı bence.

A: Hangi duyularınla bunları hissettin?

Z3: En çok görerek, sonrasında sesler -en çarpıcı yer orasıydı- ve seslerden dolayı başarılı bir mekândı.

A: Yapay olan sesler mi ortamın eko gibi kendi sesi mi?

Ek 6'nın devamı

Z3: Yapay sesler. Yani gerçek de olsa o şekilde yankılanırlardı ve yanda kalan insana da aynı etkiyi verirdi. Ben o tecrit odalarının birinde olsaydım ve ben o an bir işkence görüyör olmasaydım, yandaki insanın sesinden de yine aynı şekilde etkilenirdim.

A: Beni şu duyumla algıladığım bir şey daha çok etkiledi diyebileceğin bir durum oldu mu?

Z3: Bir kere en son gittiğimiz o idam sehpaı bildiğimiz şekliyle anlamsal değeri vardır ya onun. O anlamıyla etkiledi. Sonrasında yürüdüğümüz o koridorlar, ilk girerken zaten buraya “sen artık mahkûmsun” diyordu. O dar, upuzun koridor hissi zaten bunu tetikliyor. İçeride ışık aslında fena değildi, belki ben Sinop'un daha karanlık olduğunu düşünüyorum karşılaştırdığımda. Burası, pencereler de daha insancıl ve mekânın örgütlenmesi konusunda da daha pozitif olduğunu düşünüyorum. Çünkü ayırmışlar ve bir bina bir koğuşun gibi.

A: Yeterince etkileyici buldun mu burayı? Yoksa beklentinin altında mı üstünde miydi?

Z3: Yeterince etkileyici buldum. Şey de çok iyiydi bence. Orada kalan insanların anlatılmış olması. İfade edilişleri mekânlardaki o donatılarla daha net anlatılabilmiş. Sergileme elemanlarının olması beni daha çok etkiledi ve deneyimlememe daha çok yardım etti.

A: Burada mesela yapay düzenlemeler ve doğal koşullar mevcut. Burada deneyimlerini nasıl etkiledi?

Z3: Burada da hep yukarıya baktım ama burada şey de çok az. Dışarıyla iletişim çok daha az. Bir kere zaten tek katlı. Bir üst katta olsaydık belki biraz daha iletişim kurabiliyor olabilirdik. Bu yüzden daha kısıtlı bir mekân. Hissettiğiniz şey avludaysanız rüzgâr, varsa. Güneşin sıcaklığını hissedebilmek. Şu an biz rahatsız oluyoruz belki ama o mahkûmiyeti yaşıyor olsaydım şu anı yaşayabilmek isteyecektim. Sonra o havuz vardı birisinin avlusunda, sadece oradaydı. Orası çok güzel düzenlenmişti. Sanki böyle özel birilerini toplamışsınız da oraya koymuşsunuz gibi, çok da kötülük yapmak istemiyoruz size gibi. Sonra insanların resmetmiş olduğu şeyler de dikkatimi çekti. Örneğin bir kapıdan çıkarken bir tarafta kuş vardı, bir tarafta daha vardı. Yani bu kapıdan çıkıyorsun özgürlüğe çıkıyorsun gibi. Hep öyle algılarız ya; kuşlar özgürdür uçar. O çok dikkatimi çekti.

A: Bir koğuşun içinden dışarıyı resmettin mesela. Ağaca doğru bir resim çektin.

Z3: Evet çünkü oradan dışarı doğru bir ağaç çok net görünüyordu birkaçında o hiç yoktu yani gördüğünü sadece şu koruyan duvarlar ama orada vardı ve o dikkatimi çekti. İyi bir duygu uyandırdı bende çünkü dışarı ile iletişim halinde biraz daha dışarıdaki bir canlıyı görebiliyor en azından şuradan şu şeyleri görmek gibi değil pozitif bir durum. Duvarlardaki renkli renkli şeyler bana yaşanmışlık hissi uyandırdı sanki en altta daha önceki boya onun üstüne sürülen boya üstündeki onu gördüm ve burada gerçekten birileri vardı diyebildim.

A: Peki en baskın duygu neydi buraya gezerken?

Z3: Ben de hapsolmuş hissettim burada yani.

A: Mahkûm gibi mi hissettin?

Ek 6'nın devamı

Z3: Yani çünkü nereye gittiğimi anlamıyorum. Şeyi hesap edemiyorum. Nerden geldim nereye gidiyorum. Bir de düşüncelerden dolayı tutsak olmak hep aklımdaydı. Yani o toplumun çokça düşündüğü şeye karşı çıkıyor olmanız ya da farklı bir düşünceyi savunuyor olmanızın sizi ölüme götürüyor olması çok adaletsiz de bir şey bence. İnsan hakları diye bir şeyden bahsediyoruz. Bu nasıl olabilir?

A: Gezerken nereye gittiğimi asla anlamadım dedin. Bu mekânsal düzenlemelerden mi kaynaklı sence?

Z3: Planlamasından buranın.

A: Yani sana bu duyguyu hissettirebildi mi plan?

Z3: Evet. Çünkü planlamayı anlamadım. Anladığım tek şey; girdiğim koğuştta bir kısımda kalınan kısımlar, bir kısımda yemek, tuvalet vs. Ama onun dışında birbirleri arasında dolaşırken mesela beni alsalar koğuşumdan tecrite götürseler anlamam nerden geçtim, geri nereye döneceğim. Her yeri birbirine benzetmişler. Bir farklılaşma yok çok fazla.

A: Bu karmaşıklık sende ne his uyandırdı peki?

Z3: “Buradan asla kaçamazsın” gibi. Yani “Kaçışın yok buradaki her şeye razı olmak zorundasın.” Zaten siz bir şeylere itiraz edip gelmişsiniz belki de buraya. Daha fazlasını yapmanıza asla müdahale etmiyor. Bina da etmiyor, zaten burada gördüğünüz muamele de etmiyor. Böyle.

A: Buranın mekânsal düzenlemesini gördün. Senin bu mekânla ilgili önerceğin, şöyle olsaydı daha iyi olurdu, beni daha çok etkilerdi diyeceğin bir şey var mı? Yoksa yeterli miydi?

Z3: Bence yeterliydi yani. Bunun fazlası fazla da gelebilir insanlara çünkü. Yani o tecrit kısmından geçerken mesela onu duymak; belki de birçok insan oradan koşarak falan çıkabilir yani. Daha fazlası fazla olurdu.

A: Başka eklemek istediğin bir şey var mı?

Z3: Başka... Mesela diğer tarafa göre burada daha az detay var.

A: Onu soracağım şimdi zaten. İkisini kıyaslamamı ben de merak ediyorum.

Z3: Bir de şeyi düşünüyorum bu mekânla ilgili değil ama suçu suçla kapatmaya çalışmak nedir ki? Yani o insan zaten suçlu gelmiş buraya. Bir de daha çok baskı, daha çok şiddet neyi engelleyebilir ki? Kafasında daha çok öfkelenip, daha çok saldırgan birisine dönüşebilir yani. Ve burası da çok soğuk, basık. Sonu belli değil, nereye gidiyorsun belli değil, mekân olarak.

A: İki cezaevini de gezdin. Bunların hangisi seni daha çok etkiledi?

Z3: Kesinlikle burası etkiledi! Bence buranın düzenlemesi en büyük sebebi. Bir diğeri de burası oradan daha farklı çünkü orada tam anlamıyla bir mahkûmiyet yoktu yani avlular daha genişti. Daha çok özgürlük alanı vardı. Ama ne kadar, kaç metrekare olabilir ki şurası yani?

Ek 6'nın devamı

40 kişi kalıyorsunuz, belki daha da fazla kalıyorsunuz, bilmiyorum. O kadar insanı şuraya çıkarıyorsunuz. Bir daha geri aynı içeri giriyorsunuz. Alttan üstte birisinin varlığını hissetmiyorsunuz. Diğer mekânda karşılıklı koşullar vardı ya da bir katta birden fazla koşullar vardı. Burada sadece o odanın içerisinde gördüğümüz insanlar var. Başkasının sesini de duymuyorsunuz.

A: Sen bir şey diyordun her iki cezaevi ile ilgili.

Z3: Şey böyle avlular çok boş. Ve hiç detay da yok. Yani ne bileyim ötekinde mesela girdiğimde şey dikkatimi çekmişti. Kapıdan giriyorum, bir demir parmaklık var, onun ardında merdiven var yukarı çıkıyor. O merdivenin varlığı bile orada bir görsel bir şeydi belki. Yani iki katlıydı. O yüzden belki ama. Onun öyle kullanılmış olması, dümdüz başka türlü bir şey yapılabildi oraya ama oradaki malzeme daha soğuktu. Burası o anlamda biraz daha şey, belki yapım yılıyla ilgilidir, kullanılan malzeme ile ilgilidir, yani şu pencerelerin böyle olması daha güzel ama daha alçak burası ve burada kat daha yüksekti ve daha genişti sanki ama burayı da iç düzenlemesi ile algıladım ya daha aydınlıktı böyle iç mekân o yüzden daha iyi bence. Ve şey yazıyor sürekli, her yerde yazmışlar: "Özgürlüğünü kaybettin, onurunu kaybetme." Yani bunu ancak şey; düşünen ve sadece düşüncesini savunmak için burada olan insan anlayabilir bence. Onun dışında belki ne bileyim taciz, tecavüz vs. çok büyük insanlık suçu olan durumdaki insanlar bunu kavrayamayabilirler. Bu kadar tutsak ediliyorsun ama senin içinde de yine bir şey var sen onu, kaybetmeyi vurgulamaları insancıl bir şey bence.

A: Sence hangisi şöyle olsaydı ya da her ikisi de mi şöyle olsaydı?

Z3: Oranın boş olması hissettirmede. Yalnızca geldiniz ve bir binaya girdiniz. Ve ben böyle bir durum içerisinde orayı geziyor olmasaydım, biraz daha kendimi ve hislerimi açmasaydım yalnızca herhangi bir vatandaş olsaydım; girip bakardım odalara, insanlar burada yatmışlar derdim. Biraz dehşete kapılırdım, geri çıkardım. Buraya da yine aynı o düşünceyle gelmiş olsaydım da ister istemez beni o duygunun içine sokuyor burası zaten onu fark ettim. O anlamda bence böyle olması daha başarılı. Bir de şey mi acaba diye düşünüyorum. Burayı müze yapan şey zaten içeride onu hissettiriyor olması, donatısını koymasın, bir şeyleri hissettiriyor olması; ama orası pek müze gibi değil de sadece bir binayı gezmek gibiydi. Yani bir de şey çok dikkatimi çekti. O sergiledikleri şeyler kimindi unuttum, infazından sonra üstündeki atleti kesilmiş falan. Ve bunları görmek zaten insanı dehşete sürüyor. Sergileme elemanları etkileyici ve etkileyici olması da başarılı çünkü buraya gelip gülümsemek ya da mutlu olmak için gezmezsiniz zaten burayı. Burası böyle bir şey. Bütün o yapılan işkencelerle, kötü muameleyle ve insanları tutsak etmekle var olan bir mekân ve hissettirmesi gereken şey bu olduğu için doğru bence.

A: Başka eklemek istediğin bir şey?

Z3: Yok sanırım.

A: Teşekkür ediyorum sana.

Z3: Ben teşekkür ederim.

Ek 7. Z4 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burayı gezerken hangi deneyimleri yaşadın?

Z4: Hangi deneyimleri yaşadım? Şimdi şöyle oldu kendimi hep onların yerine koymaya çalıştım. Orayı gezen bir insandan ziyade mahkûmların yerine koymaya çalıştım kendimi. Sonra oradaki çalışanların yerine koymaya çalıştım. Çalışan derken gardiyanlardan bahsediyorum doktorlardan bahsediyorum. Mahkûmların yerine koyunca klostrofobik hissediyorum. Yani aşırı dar yerlerden geçtik. Avluların bazıları çok dar bazıları çok genişti. Çalışanların yerine koyunca da depresif hissettim. Yani sonuçta onlar da orada birer mahkûm. Sadece çalışan değiller. Üzuldüm ama şey de düşündüm; orası sonuçta eskiden bir kaleymiş cezaevi olarak kullanılmadan önce. Güzel bir kaleymiş. Kuş sesleri ağaç dallarının sesleri denizin duvarlara vurması falan. Aynı anda bir sürü şeyi yaşamış oldum yani orada. Bunları deneyimledim.

A: Peki bu deneyimleri yaşarken sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z4: Ne çok çarpıcı geldi? Birkaç tane şey vardı. Bir tane çok dar bir avlu vardı. Oradan gökyüzüne baktığımızda sadece gökyüzünün bir kısmı görünüyor ve arada iki üç tane kuş geçiyor. Sadece onları görüyorduk ve avlunun bir kısmında da böyle otlar sarmaşıklar büyümüş. Oradan yukarı bakmak çok etkiledi beni. Kuyunun içinden gökyüzüne bakıp sadece özgürlüğü düşünebiliyorsunuz hani yaşayamıyorsunuz bile. Güneş zaten vurmuyor. O çok etkiledi. Bir de ara vardı kapatmışlardı geçişe izin vermiyorlardı. Avluyla binanın arası. Oradan bakmak da çok etkiledi beni. Büyük ihtimalle orayı mahkûmlar kullanamıyordu. Gardiyanların geçiş alanı diye düşündüm. O da etkiledi beni. Bir de zindan. Kale burçlarına yapılan zindanlar. Zindanlarda kim kalıyordu nasıl kalıyordu hangi şartlarda kalıyordu bilmiyorum ama o zindanların büyüklüğü karanlık ve alçak olması korkunç. Orada bir insanın barınması...

A: Zindan olan yer mi yoksa şu disiplin hücreleri olan yer mi?

Z4: Zindan.

A: Zindan.

Z4: Hani şu girişte vardı ya.

A: Sağda.

Z4: Evet evet. Orası etkileyiciydi bence.

A: Ne anlamda etkileyiciydi? Neyinden etkilendin?

Z4: Yani şöyle. Zindanlar... Hapishanelerde zindan... Bilmiyorum garip. Hani hep korku filmlerinde olur ya zindan. Birilerini zincirlersiniz ya da bir hayvan barınır orada. Bir insanın orada durması kötü bir şey yani. Kötü olarak etkiledi.

Ek 7'nin devamı

A: Peki mesela bu duyguları edinirken mekânın duyu ve duygularına etkisi neydi? Yani mekândaki hangi özellikler bunu etkiledi daha çok? Veya spesifik olarak etkilediği yön nerelerdi?

Z4: Mesela sadece zindan için konuşursak... Aslında bütün mekân çok nemli rutubetli kasvetliydi. O bunları yaşıyor yani. O nemlilik durumu o boğukluğu. Sonra...

A: Mekânın sahip olduğu hangi özellikler?

Z4: Karanlık... Şey var mesela bazı katlarda hiç ışık yok. Üst katlara çıktıkça daha çok ışık var. Galiba onlar da şeymiş; mahkûmların suç oranına göre değişiyormuş ışık alma durumu. Işık etkiledi bir kere nem, karanlık çok etkiliyor. Başka ne etkiledi? Koku...

A: Ne kokusu?

Z4: Belki sadece şu an da etkili rutubet kokusu vardı. Bazen şey kokusu geliyor oraya ait değişik bir koku. Bilmiyorum tarif edemiyorum.

A: Yaşanmışlık gibi mi?

Z4: Evet değişikti. Bazı yerlere dokunamadım, bazı yerlere de çok rahat dokundum.

A: Dokunamadıklarına niye dokunamadın?

Z4: Hamama dokunamadım mesela, hamamdaki hiçbir şeye dokunamadım.

A: Hijyenik açıdan mı?

Z4: Hijyenik olabilir çünkü disiplin hücrelerine de dokunamadım. Orada insanların neler yaşadığını bilmiyorum. Belki kanları aktı, belki ihtiyaçlarını oraya yapmak zorunda kaldılar, onu hissetmek istemedim. Dokunarak daha rahat hissediyorum ama oraya dokunup o acıyı hissetmek istememiş olabilirim.

A: Mesela? Dokunmak dedin. Dokunarak hissettiğin mekânlar oldu mu, nerelerde?

Z4: Mesela şeylere dokundum genelde kapılara, hücrelerin kapılarına, parmaklıklara dokunup mahkûmların durumunu hissetmeye çalıştım, aynı zamanda gardiyanların neler hissettiğini anlamaya çalıştım. Farklı soğuk bir his. İki taraf için de kötü bir his. Duvarlara dokunarak gezdim orada da birçok insan belki de benim gibi duvarlara dokunarak gezdi. Acaba onlar ne hissetti? Duvara dokunup yürürken gökyüzüne baktım, yere, ağaçlara baktım onların hissettiklerini hissetmeye çalıştım.

A: Peki burası sence yeterince etkileyici bir yer miydi?

Z4: Etkileyici bir yer. Buraya 10 yıl önce de geldim. 14 yaşındaki bir kız çocuğu ile 24 yaşındaki bir kadının düşünceleri farklı. O zaman daha çok etkilenmiştim. O zaman sanırım orada bir dizi çekiliyordu. Parmaklıklar ardında.

Ek 7'nin devamı

A: Parmaklıklar ardında?

Z4: Galiba. Onda da yaşananları daha net hatırlıyordum. Şimdi hatırlamıyorum tabi. O zaman daha çok etkilendiğimi hatırlıyorum. Şimdi daha çok hissettim.

A: En baskın duygun neydi, burayı gezerken?

Z4: Klostrofobik hissettim. Boğukluk hissi vardı. Hapis kalmak gibi mesela. Belki de hapishane olduğunu bildiğim için bu kadar kötü hissettim. Kale yapısı olarak gezseydim hissetmeyebilirdim.

A: Mesela zindan dedin, görüş alanları vardı.

Z4: Görüş alanları aşırı küçüktü mesela. İçine girince de çok boğuldum ve duramadım. Hemen çıkmak istedim. Genel olarak klostrofobik hissettim, sadece bir avlu var orası çok güzel. Ağaçlar, banklar vardı. Dedim ki burası keşke benim evim olsaydı, bahçem olsaydı. Orada otursaydım.

A: Mekânda yapay ve doğal düzenlemeler vardı. Doğal düzenleme dediğim, doğal sahip olduğu değerler vardı. Mesela kuşlar, çiçekler... Bir de yapay düzenlemeler vardı. Sonuçta donatılar vardı bazı yerlerde. Bazı yerlerde sesler vardı, bazı yerlerde ışık. Bunların sana bir etkisi olduğunu düşünüyor musun? Yani şöyle yaşadığın duygulara katkısı olduğunu düşünüyor musun veya hangilerinin katkısı olduğunu düşünüyorsun?

Z4: Hepsinin katkısı var. O doğal düzenlemeler dediğimiz kısım... Orada basket potası vardı bir de taştan top gibi şeyler vardı. O topların hala olduğunu bilmiyorum ama orada duruyorlar acaba ne için kullanılıyorlar hiçbir fikrim yok. Basket potası orada bir sosyal hayatın olduğunu gösterdi. Kuşlar, ağaçlar, banklar aslında insanların tamamen kapalı bir yer ama dışarıyla da en azından doğayla bir ilişki içinde olduğunu gösteriyor. Sadece hücrelerde, odalarda yaşamlarını sürdürmüyorlar, aslında başka şeyler de yapıyorlar. Kütüphane vardı içeride bir tane. O da olması gereken güzel bir şey. Sosyal bir hayatlarının olduğunu anlıyoruz. Hayattan kopmadıklarını anlıyoruz düzenlemeleri görünce ya da kopmamaları için bir şeyler yapılmış en azından.

A: Peki, eklemek istediğin bir şey var mı? Benim sana sormadığım veya senin şu an aklına gelen?

Z4: Düşüneyim biraz.

A: Gördüğün veya hissettiğin bir şey?

Z4: Genel olarak düşündüğüm şey kendi özgür irademle oraya girdiğim zaman sıkıntı yok ama birinin beni orada hapis tutmaya çalıştığını düşündüğüm zaman o şartlar altında içinde zindan olan bir hapishanede olduğumu düşününce çok kötü hissediyorum. Bir de normalde

Ek 7'nin devamı

üç tarafı denizlerle çevrili olmasına rağmen dalga seslerini duymamız gerekirdi ama hiç duymadım.

A: Şimdi dolduruldu etrafı. Deniz şu an yanında değil.

Z4: Bekledim duymayı hamamın tam yanındaki duvar normalde denizle bitişik olması gerekiyor. Oraya gittim ve orada bir dalga sesi duymadım ama gece gezmeyi isterdim orayı.

A: Korkmaz mıydım?

Z4: Korkmazdım büyük ihtimalle. Bence hayat asıl gece daha etkileyici olur. O zaman bazı şeyleri daha iyi hissedebilirim.

A: Peki mesela o mekân sonuçta bir cezaevi müzesiydi. Orayı deneyimlerken nasıl diyeyim mekânla ilgili “böyle olmasaydı daha iyi olurdu” diyebileceğin önerilerin var mı? Şöyle olsaydı beni daha çok etkilerdi dediğin?

Z4: Şundan çok rahatsız oldum. Her yerde çok fazla yazı, yani şey vandalizmin etkileri net görülüyor. Ona biraz engel olunabilirdi. Bir de bazı yerleri kapatmışlar oraları gezebilseydik çok daha etkileyici olabilirdi. Dizi seti olarak kullanılan yeri hala o şekilde kullanıyorlar. Onu sevmedim bence gereksiz bir durum artık. Yıllar geçmiş çok lüzumsuz görünüyor. Kimse orayı o şekilde görmek istemiyordur diye düşünüyorum.

A: Peki mesela oranın donatılı olan hali mi yoksa donatısız hali mi? Ya da her ikisi iyi bir durum mu?

Z4: Her ikisinin de olması iyi bir durum. Mesela üçlü ranzalar varmış ben üçlü ranza olduğunu bilmiyordum. Bu şekilde çok daha fazla insanın aynı yerde kalabildiğini anladım. Ne kadar zor olduğunu anladım. Ama kafamda ben, ikili ranzalar şu kadar boşlukta konulmuştur gibi şeyler canlandırmıştım. Bir sayı tahmin ediyordum ama sonra hiç tahminim gibi olmadığını anladım. Bütün klozetler lavabolar hepsi betonla yapılmış ve kaplanmış. Hepsi çok yüksekler. Nedenini bilmiyorum ama garipsediğim konulardan biri.

A: Peki bu sende bir his uyandırdı mı?

Z4: Tabi. Soğuk bir his ve çok küçük hissettim. Çift taraflı bir kapı var bir yerde. Betonla kapatılmış ama ilgimi çekti. Nedenini bilmiyorum.

Ek 8. Z4 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili nasıl deneyimler yaşadın? Hangi deneyimleri yaşadın?

Z4: İlk girdiğimde anladığım kadarıyla izledik videoyu ama ben anladım restorasyon geçirdiğini bu kadar temiz ve düzenli bir hapisane olması imkânsız. O yüzden üzüldüm önce. Korunmadığını düşündüm ki keza korunmadığını öğrendim sonra. Ama Sinop'un girişinden daha etkileyici bir girişle başladık. Dar koridorlardan geçtik, tecrit odalarından çok etkilendik. Seslerle desteklemişler. Sesler çok etkileyici bir hale getirmiş orayı. Tecrit odalarının olduğu kısımlarda falan tam böyle etkileneceksin bakıyorsun her yer bembeyaz çok temiz. Taşlar yeniden yapılmış, düzgün. Belgesel odası vardı. Orada insanların konuşmasını dinledik. Tecrit odalarında insan atıkları, pislikler her yerin ıslak olmasından kaynaklı mahkûmlar duvara bile yaslanamıyormuş. "İnsan duvara yaslanmayı nasıl özleyebilir?" diye bir cümle geçiyordu. Orayı gezerken bu söylenenleri hissetmiyorsunuz. Onu deneyimleyen insanların yorumlarından anlayabiliyorsunuz. O açıdan biraz eksik kalmış bence.

A: Sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z4: Darağacı. Darağacını gördüğüm zaman dedim ki gerçekten burada insanları asmışlar ve kavak ağacı... Olayları izleyen şahit olan bir ağaç olan yıllardır. Belki bu idam kararlarını verenler öldü ama o ağaç orada hala sapsağlam. Darağacını da onun yanına koymuşlar mesela o beni çok etkiledi.

A: Peki duyular vasıtasıyla edindiğin duyguları, duygular ve mekânın ilişkisini düşündüğünde hangi duygularla nasıl duygular elde ettin?

Z4: Sinop'ta kokular beni etkilemişti burada ise koku duyumuyla ilgili hiçbir şey olmadı. Sadece gördüklerim ve duyduklarım. Duyduklarım daha çok etkili olmaya başladı çünkü o sesleri vermeleri ve şarkıları çalmaları etkileyici.

A: Peki burayı yeterince etkileyici buldun mu?

Z4: Etkileyici ama çok daha etkileyici olabilirdi. Sinop'a göre daha az etkileyici benim gözümde çünkü o hapisane duygusunu çok net şekilde hissedemedim. Çünkü çok değiştirilmiş. Belki ben o belgeseli izlemeseydim Mimarlar Odası'ndan bahsetmiyorum hapishanenin içindekinden bahsediyorum. Daha farklı düşünebilirdim ama belgeselde ranzaların bile ahşap olduğu söyleniyor ama burada ki ranzalar ahşap değil metal en basitinden. Bir de şeyi merak ettim açıkçası oradaki duvar resimleri falan vardı onlar sonradan mı eklendi yoksa önceden var mıydı? Bir de duvar yazıları. Bir kısmı kesin önceden de vardı ama ne kadarı daha sonra eklendi merak ettim. Onları bilsem daha çok etkilenirdim. Bilmediğim için etkilenme seviyem değişiyor.

A: Gezerken en baskın duygun neydi?

Z4: Deniz Gezmiş olaylarını bildiğim için onların fotoğraflarını gördüğüm zaman ve darağacına gittiğim zaman duygulandım ve gözlerim doldu. Çünkü çok fazla genç insanın ölümüne şahitlik eden bir yer burası. Çok duygulandım ve üzüldüm. Adaletsizliği hissettim.

Ek 8'in devamı

A: Duygu olarak tanımladığında ne olabilir?

Z4: Üzüntü veya çaresizlik olabilir.

A: Peki orada sergileme elemanları vardı. İşte gazete kupürleri film şeritleri mektuplar orada kullanılan bazı eşyalar. Bunlar seni etkiledi mi yoksa?

Z4: Etkiledi. Yaşanmışlıkları daha da çok göz önüne seriyor. El yazısı mektuplar... Bir hikâye anlatılıyormuş gibi gelmiyor. Gerçekten yaşanmış. Var. Okuyunca hissediyordunuz. Orada idamdan içtiği son sigarası üstünden kesilip alınan kıyafetleri vardı insanların. Bunlar insanı bayağı etkiliyor. Süs olsun diye koymuş olabilirler ama...

A: Onları görmek sana hangi duyguyu hissettirdi peki?

Z4: Karışık aslında o duygu. Bilmiyorum nasıl tanımlarım. Çok gerçek olan bir acı var. Ben burayı gezerken sadece üzüldüm. En baskın duygum üzüntüydü.

A: Peki burada mesela yapay düzenlemeler var bir de doğal kendinden olan gökyüzü, rüzgâr, kuş sesi bu tip şeyler, ağaçlar, çiçekler... Bunlardan hangileri seni daha çok etkiledi?

Z4: Doğallardan başlayalım. Zaten şey yoktu zaten Sinop'taki kadar ağaçlı bir yerdeyiz sürekli kuş seslerini duymuyordunuz. O yüzden sadece yapının kendine ait duvarları olabilir benim doğal olarak düşündüğüm o da beni çok etkilemedi. Ama yapay düzenlemeler daha etkileyici idi. Sinop'ta öyle düşünmüyordum ama.

A: Mekânla ilgili şöyle olsa daha iyi olurdu dediğin neler var ya da ben olsam şöyle yapardım dediğin neler var?

Z4: Eski halini korumaya çalışırdım. Şu an sanki gerçekten güzel tatlı bir bina yapmışlar. Hani başka bir amaç için de kullanılabilir gibi duruyor şu an için. Ama orijinal halini korusalardı en azından çekilen acılara saygı duyulabilseydi biraz daha güzel olurdu. Orada yaşanmışlığı silip atmışlar. Bunlar aslında yaşanmadı demek gibi bir şey. O da yaşayan insanlara saygısızlık. O saygısızlığı yapmazdım. O şekilde düzenlemeler yapardım.

A: Sinop ile karşılaştığında burayı neler söyleyebilirsin?

Z4: Sinop'un orijinal hali daha iyi korunmuş olduğu için hapisane etkisini daha iyi hissedebiliyorsunuz ama burası daha farklı. Bir hapisane hayatı yaşamaktan ziyade yaşananları daha görsel olarak aktarmaya çalışmışlar. Mesela fotoğraflar, kıyafetler, sesler... Biz orada yaşananları daha iyi anlıyoruz. Sinop'ta öyle bir şey yok. Sinop'ta ne yaşandığını ben bilmiyorum. Tabi ki acılar çekilmiştir ama insanların bireysel olarak neler yaşadığını bilmiyorum. Bu tarafta en azından bir fikir ediniyorsunuz. Sinop'ta da ben burada tutsak olsam nasıl hissedirdim duygusunu rahat algılayabiliyorsunuz. İçselleştirebiliyoruz. Ama Ankara'da düşünemiyorum. O an orada tutsak olduğumu hissedemiyorum.

A: Yani Sinop'ta mekân mı sana hakimdi? Burada ise duyguların?

Ek 8'in devamı

Z4: Evet. Ankara'da yapay düzenlemelerde yaratılan unsurlar daha etkileyici idi. Belki de şey de etkilidir Sinop'ta kendi başınıza kalabiliyorsunuz ve o an gökyüzüne bakıyorsunuz kuş sesleri ağaç sesleri avlu duvarlarının yüksekliği o hissi daha net veriyordu. Burada onu hissetmedim sanki okulun avlusundayım ya da başka bir yapının avlusunda geziyorum hissi vardı. Dışarıdaki sergileme elemanlarının da bu duruma etkisi olabilir.

Ek 9. Z5 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Sinop Cezaevi ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın en çok?

Z5: Yani en çok hangi deneyimleri yaşadım?

A: Mesela neler hissettin diyeyim?

Z5: Yani üzüldüm ve kendimi oradakilerin yerine koymaya çalıştım, onlar gibi bakmaya, öyle düşünmeye çalıştım. Daha çok empati, üzüme.

A: Peki mesela bunu, bunları yaşarken sana en çarpıcı gelen şey neydi? Orada seni en çok etkileyen şey neydi? Bu bir mekân olabilir, bu bir olay olabilir, bu bir duvar olabilir her şey olabilir, neydi?

Z5: Hocam zindana girdiğimizde zincirler vardı orada. O zincirlerin ağırlığına falan baktım. Gerçekten çok ağırdı. Orada nasıl durduklarını falan... Gerçekten etkiledi bu beni.

A: Mesela çocuk hücrelerini de gezdin aynı şekilde. Oralarla ilgili ne hissettin?

Z5: Hocam orada aslında yani bilmiyorum bir çocuk ne yapmış olabilir diye düşündüm, üzüldüm yani. Bir de aklıma orada şey geldi. Suskunlar'da yine çocuklar çocuk halleri cezaevine giriyorlardı falan. O sahne geldi yani bilmiyorum orayı düşünerek gezdim orada.

A: Hangi duygular uyandırdı bu sende?

Z5: Bayağı üzüldüm sonuçta hani daha çocuğuz o zamanlarda neyin ne olduğunu bilmiyoruz. Ama her çocuk farklı olduğu için bazıları daha baskın bazıları daha çekingen. Çekingen olanların ezildiğini düşündüm, ezilebileceğini. Bu beni üzdü bayağı.

A: Mekân bunu etkilemiş midir sence peki?

Z5: Evet etkisi de vardır yani.

A: Mesela ne yönlerden, nasıl, neler yapmış bunun için?

Z5: Mesela şey olabilir. Bir çocuk belki çok kötü şeyler yaşamıştır o bunu o kadar etkilemeyebilir ama hani belki başkası için, başka bir çocuk için aynı şeyi uyandırmayabilir. Hem psikolojik olarak kötü olup kimseyle konuşmamış olabilir mesela. Öyle bir ortamda olduğu için korkmuş olabilir.

A: Peki... Sen mesela kendin bu mekânı gezerken, seni etkileyen parçaları oldu mu yani mekâna dair şeylerden seni etkileyen şeyler oldu mu?

Z5: Yani çok karanlık olması etkiledi ve küçük yani zaten bayağı nemliydi aynı zamanda.

A: Bunlar sende nasıl duygular uyandırdı?

Z5: Havasız olması yani boğucu. Yani sanki boğuluyormuşsun gibi bir his.

A: Peki en baskın duygun neydi burayı gezerken, diğerlerinden daha da baskın olan seni daha çok etkileyen? Hissettiğin diyeyim gezerken ilk, en çok hissettiğin şey neydi?

Ek 9'un devamı

Z5: Yani üzgün olmak gibi mi?

A: Evet yani üzgün, kırgın işte mutlu, mutsuz ne bileyim hüznü, umutsuz... Bir sürü... Yani herhangi bir duygu, çirkin güzel...

Z5: Imm üzgün.

A: Üzgün?

Z5: Hıhı.

A: Peki mesela burayı yeterince etkileyici buldun mu? Seni yani gezerken etkiledi mi yoksa çok hissiz mi? Yani 'ara ara etkilendim ama çok da bir şey hissetmedim' mi?

Z5: Etkilendim çünkü kaç yıl öncesinden beri hani çok eski bir şey olduğu için. Kaç bin tane insan yaşamış yaşamaya çalışmış ya da o yüzden yani bayağı garip oldum hani eskileri düşününce.

A: Mesela açık görüş... Oradaki görüş alanlarını gezerken orada hissettiğin ekstra bir şey oldu mu, hem içerideki ve dışarıdakilerin?

Z5: Evet, mesela hani içeride olduğumu düşündüm. Dışarıda seni bekleyenler var seni sevenler var onlar seni görmeye geliyor, dokunamıyorsun belki çok kötü bir şey yani.

A: O mekân bunda etkili oluyor mu, o buranın o varlığı?

Z5: Hıhı evet, zaten küçük bir yer vardı küçük bir boşluk... Hani oradan ne kadar bir hasret giderebilirsin ya da ne bileyim... Çok kötü. Tam yansıtamıyorsun her şeyi, içindekileri.

A: Erişememek mi?

Z5: Hıhı ulaşamamak.

A: Peki mesela kapıların gözetleme yerleri vardı, oralarla uğraştın bayağı, sebebi var mıydı?

Z5: Evet, mesela hani dizilerde filmlerde orayı açıp kapatıyor falan görüyordum denemek istedim.

A: Sadece o yüzden mi yoksa başka bir sebebi de var mıydı?

Z5: Evet, mesela orada ne denir güvenlik mi?

A: Hıhı.

Z5: Güvenlik olduğumu düşündüm ya da orada çalışan her kimse.

A: Gardiyan gibi mi?

Z5: Ha gardiyan evet. Gardiyan olduğumu düşündüm bir an. Hani kapının penceresini açıp içeriye baktığımı ya da birine seslendiğimi... Ya da aynı şekilde içeridekileri düşündüm.

Ek 9'un devamı

A: Sana seslenildiğini mi?

Z5: Bana seslenildiğini düşündüm. O yüzden oralar dikkatimi çekti.

A: Kapı kollarını inceledin bir de.

Z5: Evet bayağı şeydi kilit...

A: Fazla kilit oluşu mu?

Z5: Fazla kilit vardı üstte, altta, ortada yuvarlak. Onlara baktım.

A: Bunlar sende nasıl bir şey hissettirdi? Gerek yok diye mi düşündün yoksa karşı tarafı kötü etkiliyor anlamında mı?

Z5: Aynen karşı tarafı... Sanki çok kötü çok güvenilmez olduğunu düşündüm karşı tarafın, içeridekilerin.

A: Bu sende ne duygu uyandırdı peki?

Z5: Yani hani yaşadıkları şeyleri merak ettim hani neden orada olduklarını.

A: Mesela bazı yerlerde belirli şeyler vardı, donatılar vardı.

Z5: Evet.

A: İşte ranzalar, askılıklar falan. Onlarla ilgili söylemek isteyeceğin bir şey var mı?

Z5: Önceki gezdiğim yerlerde askılıkları gördüm bayağı yukardaydı hani oraya ne asıyorlar falan diye düşünüyordum. Sonra ranzaların olduğu odaya girdim orada 3 katlı ranzaları görünce dedim demek ki en üstte kalan kişi falan kullanıyor. Ya 3 katlı yani bayağı yüksek.

A: Yüksek oluşu...

Z5: Bilmiyorum pek. Biraz şey korkutucuydu o kadar yüksek olması. Yani altta 2 kişi daha yatıyor mesela hani rahat değil.

A: O da bir baskı unsuru mu sence onlar için?

Z5: Evet, yani ne kadar rahat olabilir ki?

A: Disiplin hücrelerini gezdin bir de. Oralarla ilgili hissettiğin bir şey var mı?

Z5: Hocam disiplin hücresi de bayağı karanlıktı yani. Çok şey hani sanki yalnız kalıyorsun, kendinle baş başasın gibi.

A: Aylarca orada nasıl durulur gibi mi?

Z5: Evet, yani ne yapacaksın tek başına hiçbir şey yok. Böyle bir de ne yediklerini falan çok merak ettim.

A: Ne yediklerini düşündün mesela?

Ek 9'un devamı

Z5: Yani bilmiyorum ya da yiyebiliyorlar mıydı o da var.

A: Aynı yerde hem yemek hem tuvalet hem oturma ihtiyacını karşılamalarından ötürü mü?

Z5: Hem o hem de mutsuzlardır. O ruh haliyle bayağı şey kötü bir şey kimse gitmek istemez bence.

A: E yani... Kendin oraya girip deneyimledin mesela o an ne hissettin?

Z5: İşte o an böyle zindanda kendimin olduğunu düşündüm. Günlerce kafayı yedim. Kendinle baş başasın tüm düşüncelerle, kafadaki her şeyle yani. Yani, ne düşüneceksin?

A: Karanlık oluşu?

Z5: Karanlık olması çok korkunç. Yani ben bilmiyorum karanlık... Sonsuz gibi sonsuza gidiyor gibi ama gitmiyor aynı zamanda daraltıcı.

A: Mesela mekânların darlaşık oluşları mı?

Z5: Evet.

A: Ne seni daha etkiledi karanlık oluşları mı? Yoksa yükseklik alçaklık gibi şeyler mi?

Z5: O şeyler mesela daha alçaktı, disiplin odaları. O dikkatimi çekti ve daha küçüktü böyle. Bunaltıcıydı aynı zamanda.

A: Alçak olan seni etkiledi mi peki yoksa yüksek olsa da aynı mı hissederdin?

Z5: Yüksek olsa daha rahat olabilirdi yani alçak olması tedirgin edici.

A: Ama zindan nasıldı?

Z5: Zindan ama o da çok büyüktü. O da çok kötü yani yukarısı görünmüyordu.

A: Evet, o nasıl?

Z5: O daha çok kötü yukarıda ne var belki böcek falan bir şey mi var görünmüyor da. O da kötü.

A: Yani o sonsuzluk hissi mi?

Z5: Evet sonsuzluk hissi de kötü.

A: Hangi duyguyu hissettiriyordu? Korku mu?

Z5: Korku.

A: Peki mesela seni oradaki durumlardan veya ortamlardan neler etkiledi yani deneyimlerini? Yani şöyle demeye çalışıyorum. Doğal veya yapay şeyler vardı sonuçta seslendirme olsun, rüzgâr olsun, kuş, çiçek, böcek her neyse veya bank veya asılan şiiirler

Ek 9'un devamı

her neyse düzenlemeler. Bunlardan seni etkileyenler nelerdi ve nasıldı? Yani en çok etkileyenler?

Z5: Mesela çok böyle şey hani nemli mi diyeyim?

A: Rutubetli.

Z5: Rutubetli, hani o çok kötü aynı zamanda koku falan da. Kötüydü.

A: Hangi duygularını mesela etkiledi bunlar, nasıl etkiledi?

Z5: Yani mesela sanki şey. Ya zaten rahat olmuyorsun öyle olduğu zaman rutubetten dolayı. Böyle bir şeylik var hep pismişsin gibi bir his koku falan da olduğu için aynı zamanda öyle. Hani hiçbir şekilde rahat değilsin gibi.

A: Mesela yapay veya doğal olan şeyler. Bütün duygularını düşün şimdi iştme tatma dokunma görme bunları etkileyen şeyler oldu mu?

Z5: Mesela hani o rutubetten dolayı belki oturduğun yerler öyleydi, yattığın yer hani hep ıslakmış gibi belki de. O yüzden hani rahat değil. Ve şeyi düşündüm istedikleri her zaman dışarı çıkabiliyorlar mıydı bilmiyorum ama orada bir alan vardı hani oraya çıkmak nasıl bir şeydi onlar için, onu falan düşündüm yani sonuçta özlüyorlar her şeyi.

A: Dışarıdaki etkenler seni hiç etkiledi mi peki bahçedeki herhangi bir şeyler?

Z5: Yani oradaki camlar yüksekti pencereler. Hani oradan bakmak bile belki onlar için büyük bir nimet. Garip.

A: Başka mesela orayla ilgili söylemek istediğin eklemek istediğin bir şey var mı?

Z5: Başka...

A: Çevredeki mesela etkenler başka neler vardı? Var mı başka söyleyeceğin bir şey?

Z5: Mesela kalenin duvarları bayağı yüksekti. Sanki hani hiçbir şekilde geçilemeyecek gibi, aşılamayacak gibi.

A: Engel oluşturduğu için.

Z5: Aynen. Zaten kendi içinde duvarları var ama bir sürü duvar varmış gibi hiçbir zaman bitmeyecek gibi.

A: Sende ne hissettirdi?

Z5: Umutsuzluk gibi bir şey.

A: Peki mesela buna eklemek istediğin başka özel bir şey var mı?

Z5: Yani orada en ufak bir şey bile mesela o zaman deniz dalgaları vuruyormuş oraya onun sesleri olur hani onu hissetmek ya da kuşların sesleri her şey özgürlüğü çağırıştırıyor.

Ek 9'un devamı

A: Ama erişemiyorsun.

Z5: Evet. Hiçbir zaman erişilmiyor.

A: Bu ne hissettiriyor?

Z5: O da gerçekten korkunç bir şey bence.

A: Korkunç?

Z5: Evet.

A: Peki mesela burayı sen müze olarak gezdin. Sana belirli şeyler hissettirdi. Şöyle olsaydı daha çok hissederdin diyebileceğin bir önerin var mı mekâna? Yoksa böyle iyi miydi der misin? Yani şöyle, keşke şöyle olsaydı da mekânı bana daha iyi hissettirirdi dediğin bir şey var mı?

Z5: Müze olarak mı?

A: Evet, müze olarak düşün yani cezaevi olarak değil.

Z5: Ya mesela ben odalara girdiğimde aslında merak ettim pek bir açıklama yoktu. Bu yönden bayağı düşündüm hani acaba burada ne oluyordu, pek bir bilgim olmadığı için. Bilgilendirme olarak.

A: Anladım, bilgilendirmelerin artması.

Z5: Bilgilendirmenin eksik olduğunu düşündüm. Yani onları bilerek gezseydim hani en azından birkaç hikâyeyi ya da bunun gibi bir şey daha çok etkilenirdim.

A: Anladım. Peki mesela şey... Duygusal olarak yani mekânsal olarak düzenlemesi gerekir mi sence başka yani atıyorum donatıların arttırılması ya da hiç olmaması gibi? Veya boyatılması veya düzenlenmesi gibi?

Z5: Donatıların arttırılması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü tek bir odada vardı ve orası daha çok ilgimi çekti. Daha çok yaşanmışlık hissi veriyor.

A: Mesela ne anlamda ilgini çekti? Ha yaşanmışlık hissi. Orada ne hissettin?

Z5: Orada hani gerçekten neler yapabilecekleri daha çok canlandı gözümde hani o odanın içinde.

A: Anladım. Eklemek istediğin başka bir şey var mı?

Z5: Yok.

A: Teşekkür ediyorum o zaman.

Z5: Önemli değil.

Ek 10. Z5 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın gezerken?

Z5: Ya şey gibiydi daha çok labirentteymişim gibi bir his oldu.

A: Sana ne hissettirdi orası?

Z5: Bilmiyorum. Karışık gibiydi dediğim gibi, labirent gibi.

A: Kaybolmuşluk gibi mi?

Z5: Kaybolmuş gibiydi, evet. Kaybolacakmışım gibi ya da hiç bitmeyecekmiş gibi.

A: Gerdi mi peki bu seni?

Z5: Evet yani gerici.

A: Başka nasıl yani duygu olarak hangi duyguları hissettirdi sana orayı dolaşmak? Şimdi dolaştığın zamanları düşünerek bunu söyle.

Z5: Hani böyle sürekli kapılardan, demir kapılardan geçince bilmiyorum. Hani garipti.

A: Nasıl bir gariplik mesela?

Z5: Onu tanımlayamıyorum şu an.

A: Düşün birazcık. Ne gibi bir histi tanımlamaya çalış, tek bir kelime bulamıyorsan tanımlamaya çalış.

Z5: Sanki şey gibiydi karışık olduğu için ne tarafa gideceğini bilmiyor gibi, belirsizlik hissi var gibi.

A: Peki mesela bunları hangi duyular aracılığıyla elde ettin? Yani daha çok gördüklerin mi, buralarda gördüklerin mi, duydukların mı, dokunduğun duvarlar mı, kapılar mı ne bileyim o eşyalar mı? Hangi duygularınla veya kokusu mu?

Z5: Görme ve koklama daha baskındı ama görme daha çok.

A: Koklamada ne kokusu aldın ki mesela?

Z5: Yani rutubet gibi ya da... Yani basık, daraltıcı.

A: Gördüklerin peki?

Z5: Yani oradaki mankenler falan aynı şekilde oradaki ranzalar onlar etkiledi beni bayağı. Mankenler gerçekten canlı gibiydi zaten.

A: Peki mesela mekân duygu ilişkisinde dikkatini çeken özel bir şey oldu mu? Yani seni etkileyen duyuların arasında, duyguların için mekânın sana ekstra yoğunluk yaşattığı bir şey oldu mu?

Z5: Mesela bazı yerlerde seslendirmeler vardı ya onlar çok etkiledi yani hani gerçekten en çok etkilendiğim şey oydu.

Ek 10'un devamı

A: Tecrit odalarının oradaki seslendirmeler mi?

Z5: Evet.

A: Tüm mekânda en çok buradaki mekândan mı etkilendin?

Z5: Evet oradan.

A: Sebebi neydi sence?

Z5: Çok gerçekçiydi her şey, bilmiyorum. Hem o sesler diyaloglar vardı. Hem onlar hem de dediğim gibi mankenler.

A: Senin yürüdüğün alan peki sana nasıl hissettirdi?

Z5: O koridor da dardı bayağı, karanlık. Zaten o odalar karanlıktı. Öyle olduğu için korkunçtu.

A: Peki, başka düşünüyorum. Oradaki yani oradan o sesler gelirken sen hangi duyguları hissettin?

Z5: Ya korktum gerçekten. Gerçekten korkunçtu. Hem ne yaşayacağını bilmiyorsun yolun sonu nereye gidecek bilmiyorsun gibi. Bilinmezlik var hani orada kalanlar için. Hem onun korkusu hem bulunduğum mekânda karanlık olması, soğuk olması, küçük olması ya da...

A: Küçük oluşu mu, basık oluşu mu?

Z5: Aynen mesela girmiştim o odalardan birine. Orada oturdum gerçekten çok küçük ve aşırı karanlıktı. Soğuktan oda aynı zamanda.

A: Sonrasında avlulu alanlara çıktın. O avlulu alanlarla ilgili ne hissettin? Oradaki koşullarla ilgili bir hissin oldu mu ya da?

Z5: Yani oraya çıktığımda gördüğüm tek şey bulut, gökyüzü ve oradaki ağaçlar. Onun dışında ötesinde ne var bilmiyorsun, göremiyorsun. Yani bu da yine bilinmezlik, şüphe gibi bir şey. Ne olduğundan şüphelenmek ya da ne olacağından.

A: Mesela burada yine rüzgâr, ışık, ses gibi...

Z5: Evet, yaprakların sesleri.

A: Yaprak sesleri bunun gibi şeyler vardı. Bir de yapay seslendirmeler vardı. Veya yapay ışıklandırmalar, aydınlatmalar vardı. Seni aralarında en çok etkileyenler hangileriydi doğallardan veya yapaylardan ve ne anlamda etkiledi?

Z5: Yapay ışıklar o kadar şey değildi ama çok gerçekçi değildi bence ama hani doğal olanlar daha etkiliydi. Onlarda küçük bir yerden sanki umuda açılan bir yol gibi geldi bilmiyorum.

A: En baskın duygun neydi burayı dolaşırken?

Ek 10'un devamı

Z5: Yani... En çok umutsuzluk.

A: Umutsuzluk? Peki senin eklemek istediğin özel bir şey var mı? Hissettiğin veya şurası da şöyle dediğin?

Z5: Mesela şeyde kapalı görüş alanında hani bayağı görmek zordu karşı tarafı bu bayağı dikkatimi çekti. Aynı zamanda sesin de çok duyulabileceğini sanmıyorum bayağı bir şey vardı küçük küçük delikler vardı bu dikkatimi çekti öyle oluşu.

A: Bu sana ne hissettirdi ki?

Z5: Mesela görememek kötü bir şey. Ziyarete geliyor ama göremiyor da tam olarak yani.

A: Yani duygu olarak nasıl bi duygu hissediyorsun? Veya orayı deneyimlediğinde nasıl bir duygu hissettin?

Z5: Yani... Özlem, üzüntü.

A: Sergileme elemanları vardı sonraki koşullarda.

Z5: Evet.

A: Bir şeyler sergileniyordu.

Z5: Kıyafetleri mesela. Yani onlarda daha etkili oluyor çünkü o zamanı daha çok yansıtıyor. Daha çok hissetmemizi sağlıyor. Aynı zamanda bilgilendirmeler falan da vardı. Onlar da bayağı etkiliydi bence.

A: Başka yapay veya doğal... Yani şey var mı onların yaptıkları seni etkileyen?

Z5: Mesela gazeteleri, o döneme ait gazeteleri asmışlar bu etkiledi. Aynı zamanda yazdıkları mektuplar bunlar da etkiledi. Ya da fotoğraflar koymuşlar o dönemde orada kalanları çekmişler bunlar da etkiledi.

A: Başka var mı senin ekleyebileceğin?

Z5: Bu kadar.

A: Peki mesela mekânla ilgili bir önerin var mı, şöyle olsa daha iyi olabilirdi diye?

Z5: Ya şey gibi biraz gerçekten çok kötü bir yer değilmiş gibi bir şey bilmiyorum. Öyleymiş gibi geliyor ama öyle değilmiş. Hani restorasyon olarak... Mesela hani o kadar da kötü değil mesela Sinop'taki bayağı şeydi... Daha korkunçtu. Burada şartlar daha iyi gibi duruyordu. O bilmiyorum pek şey olmamış.

A: Yani mekândan ötürü mü diyorsun bunu binanın yapısından ötürü mü ya da?

Z5: Yok mekân hani sanki orası hep aydınlıkmiş gibi, pencereler hep öyleymiş gibi.

Ek 10'un devamı

A: Peki mesela şey sorayım o zaman Sinop'ta dolaştın bir de burada dolaştın. Hangisi seni dolaşırken daha çok etkiledi?

Z5: Ya ikisinde de farklı şeyler vardı yani. Mesela oranın daha çok doğala yakın olması yani doğal derken... Mesela orada hani o zamana ait daha çok şeyler yani duvarlar mesela o zamana ait bence. Bilmiyorum daha çok öyleymiş gibi geliyor en azından. Ama burada hani biraz daha oynanmış gibiydi. Ama Ankara'daki hem ses olarak seslendirme hem mankenler aynı zamanda donatılar falan o daha güzeldi ama Sinop'takinde çok oynanmaması mekânla daha etkiliydi.

A: Yani mesela duygu olarak düşündüğünde, sana yaşattığı duygu yoğunluğu olarak bir mekânın düzenlenmiş olması mı daha yoğun hissettirdi yoksa Sinop'taki gibi öylece bırakılması mı yoksa mesela donatıların koyulması mı koyulmaması mı?

Z5: Ya donatıların koyulması daha etkili aynı zamanda seslendirme çok daha etkili. Bence en etkili şey seslendirme olabilir şu an ben öyle hissediyorum.

A: Yani mesela mekânın olduğu gibi korunması, hiç bomboş Sinop'taki gibi bazı yerler boştu sonuçta bomboştu. Buradaysa her yerde bir anlatım bir doluluk. Yani mekân doldurulmuş durumdaydı. Bir şeyler ifade ediyordu diyelim. Yani şöyle boş olarak da edebilirdi ama içindekilerle bir şeyler ifade etmeye çalışıyordu. Hangisi sence daha etkileyici yani seni daha çok etkiledi?

Z5: Yani dolu olarak olması daha etkili ama benim bahsettiğim şey şuydu mesela oradaki zindan daha şeydi nasıl diyeyim... Tamamen sanki eskiden orada kalanların olduğu gibiydi. Ama sanki buradaki biraz daha düzenlenmiş ya da daha iyi hale getirilmiş gibiydi.

A: Anladım başka var mı söyleyeceğin bir şey?

Z5: Yok.

A: Peki. Mesela Sinop'taki hislerini bir de buradakini hislerini özetle desem.

Z5: Yani Ankara'daki bence daha çok yaşanmışlık hissi var. Ama Sinop'taki çok yansıtmıyor bence orası. Hani bazı yerler çok etkili onun dışında... Yani orada Sinop'taki şey çocuk ıslah evi orası beni daha çok etkilemişti. Ankara'da yoktu.

A: Vardı ama oradaki gibi değildi yani tekil hücreler yoktu. Sübyanı yeri dedikleri yerd.

Z5: Aynen. Yani oradaki o daha şeydi, üzücü. Yani şey olması tek olması ya da küçük olması o yüzden orada daha çok üzüntü yaşadım. Ama burada umutsuzluk.

A: Anladım, tamam. Teşekkür ediyorum.

Z5: Önemli değil.

Ek 11. Z6 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Orayı gezerken nasıl deneyimler yaşadın, yaklaşık olarak özetlersen?

Z6: Başta şöyle mesela o insanların en temel gereksinimleri orada yoktu. Mesela insanlar, ben daha çok ışığa duyarlı ışığı görmek isterim. Orada genelde küçük dar pencereler, sıkışık ortamlar, yoğun insanların olduğu yani bazı kişisel gereksinimlerin karşılanamayacağı ortamlar vardı öncelikle. Yüksek tavanda zaten olması bir kere orada insanların küçük hissetmesine sebep oluyordu yani öyle bir şey vardı. Mesela çocukların kısmında da vardı orada da sadece küçük kare şeklinde pencereler vardı odalar ışık almıyordu. Yani aklıma sadece bu geliyor şu an.

A: Peki mesela sana bu deneyimi yaşattırırken en çarpıcı gelen şey neydi?

Z6: En çarpıcı şey, bir kere o zindan vardı. Bir kere orada kesinlikle çarpıcı olan biraz kötü oluyor da hayvan gibi oraya bağlanmış gibi zaten zincirler de fazla bir kalındı yani bence bu insanlara yapılması gereken bir şey değil her ne kadar suç ağır olsa da sonuçta o da bir insan. Yani onun belki de oraya bağlanması bana biraz çok şey geldi. Yani bir de insanlar hani kötü bir şey yapmış olabilir ama kötülüğe kötülükle cevap verip iyi bir şey olacağını düşünmüyorum ben açıkçası hani öyle bir sıkıntı var geliyor bana orada. Sadece onu orada köreltip artık hayatla tüm bağını kesip sadece bomboş bir insan olarak dışarı salmış gibi geliyor bana.

A: Bu deneyimleri mesela yaşadın ya hisleri, bu hisleri yaşarken sana peki hangi duygularını en çok kullandığını düşünüyorsun yani en çok hangi duygular aracılığı ile elde ettiğini düşünüyorsun?

Z6: Ya ben daha çok Sabahattin Ali'yi görünce bir kere orada bir hüznümlendim. Oradaki zaten fondaki şarkılar da insanı hüznünlene itiyordu. Daha çok böyle bir orada yani her ne kadar korku, kendim mesela ben buraya düşsem ne olurdu hissi uyanıyor insanda.

A: Duyular olarak yani kendi duyularınla neler, neler aracılığı ile hissettin?

Z6: Kendi duyularıyla?

A: Mesela koklama, görme, duyma, işitme falan?

Z6: Zaten ağır bir koku vardı. Genel itibari ile zaten etrafta da rutubet ve nemden dolayı da yapışkan ve farklı renkler vardı yani. Bir tikslenme hissi zaten oluyordu.

A: Zaten sonuçta hani beş duyun var ya dokunma işte görme, işitme, koklama, tatma yani en çok hangilerine hitap ettiğini düşünüyorsun veya hangileri seni en çok etkiledi?

Z6: Daha çok görme yani hani görme zaten binaları gördüğün zaman küçük pencereler ilk başta gördüğün zaman hoş bir yapı olarak gelse bile hani bazı küçük pencereler kapatılmış bazı detaylarla o yapıyı senden itici hale getiriyor. Zaten kokusu da bunu en fazla destekliyor ona bağlı olarak yani.

A: Koku dediğin nasıl koku mesela?

Ek 11'in devamı

Z6: Ağır bir nem kokusu da vardı. Bence ışık almadığı için bina. Yani rutubet vardı bolca.

A: Evet.

Z6: Bir de hatta bazılarında wc alanları içeride olduğu için hani ağır bir hava vardı oralarda.

A: Peki mesela bu deneyimleri yaşarken mekân, duyu, duygu anlamında seni etkileyen özel bir şey oldu mu? Gördüğün spesifik bir şey?

Z6: Gördüğüm spesifik... Genelde hani pencerelere nedense daha çok taktım bir de o yoğun insan kullanımını.

A: Pencereler mesela ne anlamda seni etkiledi?

Z6: Şöyle bir şey...

A: Yani darlık olarak mı, yükseklik olarak mı, malzeme olarak mı?

Z6: Bence bir kere zaten dışta metal vardı yani hiçbir şekilde dışarı çıkışı engelliyordu. Parmaklıklar vardı. Genellikle küçük ve dardı ve şey vardı mesela atölye vardı ve içten dışa bakan küçük bir pencere ama dıştan içe bakarken büyütülmüş mazgal pencere vardı. Gözetlenmeye açık ama ben dışarı baktığım zaman dışarıyı göremiyordum hani burada biraz insanın mahremiyet duygularına karşı.

A: Hangi duygular hissettin böyle gördüğünde peki?

Z6: Duygu değil de ben hoş olmadığını ve de aykırı şeyler olarak yani insanın doğasına aykırı olarak gelmişti.

A: Yani aykırılık dediğin seni kızdırdı mı, üzdü mü, bunalttı mı, sevindirdi mi, ne?

Z6: Aslında hani böyle bir ortamda olmak istemezdim. Yaşayanlar için üzüldüm, kendi adıma kızdım. Ben orada olsaydım aşırı derecede bunalırdım yani tam anlamıyla böyle.

A: Peki etkileyici buldun mu bu mekânı, bu gezdiğin yeri daha doğrusu?

Z6: Şöyle bence etkileyiciydi daha önce cezaevi gezmedim hani daha çok dışarıdan görmüştüm hani insanların bu derecede orada yaşadıklarını yaşamını geçirdiğini bilmiyordum ve de Sabahattin Ali'yi biliyordum şiirlerini falan hani oradaki yaşayış tarzını gördükten sonra hani bana hangi şekilde yaklaşırsa hep duygulanırım artık yani zorluklardan sonra yani direkt o parmaklıklar gözümün önüne geliyor. Yani sadece pencereden bakarak bu insanların o duyguları elde etmesi bence müthiş bir şey.

A: Evet hıhı.

Z6: Çok şaşırtıcı.

A: Yani onunla bağladın yaşadıklarıyla, onun duygularıyla kendi duygularını mı bağladın?

Ek 11'in devamı

Z6: Aynen. Yani zaten direkt o şarkının sözlerini vs. genelde zaten tam o kendi içinde olduğu durumu anlatmıştı. Parmaklıklardan bakıp birini beklemesi.

A: Peki sana en baskın duygun neydi desem ne dersin? Veya duygular?

Z6: Ben daha çok üzüldüm. Yani çünkü ben orada şu an yaşamıyorum daha çok geçmişte yaşayan insanlar var ve ağır acılar çekmişler. Onlar da ailelerinden çekmişler. Bir de ben oradan çıkan insanların da çok sağlıklı olduğunu düşünmüyorum. Yani aile çevreleri de diğer insanlar da daha çok üzüldüm yapan zihniyeti sorguladım. Yani bir insan dedim bu kadar şeyler yapabilir. Hani cezaevi...

A: Bu mekânı nasıl oluşturur gibisinden mi?

Z6: Aynen.

A: Yani bu ortamı?

Z6: Mesela zindan da hani bu zihni yapan zihniyeti bence bir sorgulamak lazım. Bunda da bir parça suçluluk vardır.

A: Peki mesela yapay ve doğal olarak düşündüğünde oradaki ortamı yani mesela ışıklandırma, havalandırma, güneşin gelişi, bahçedeki peyzajlardan seni etkileyen ekstra bir şey oldu mu?

Z6: Hmm sadece...

A: Rüzgâr, kuş yani her şey düşündüğünde?

Z6: Şeyler açısından yani genelde kendimi mahkûm olarak değerlendirdim, mahkûm olarak baktığımda kendime pozitif olan şeyleri değerlendirmeye çalıştım. Genelde sadece iç mekânlardaki yüksek pencereler var, oradan gelen ışıklar pozitif olarak bir de o kapılardaki küçük sürgülü yerdeki ışık var. O kapının penceresi kimileri için bir umut, kimi için de bir korku anlamını teşvik ediyor. Hani hatta kapının sesi bayağı bir itici, ağır ve gıcırdayan kapılar.

A: Ses, kapı sesi seni nasıl etkiledi?

Z6: Yani küçük odadayken kapı sesi içindeyken umut olarak çünkü biri bir şey yapacak ya beni çıkaracak ya da şey oraya zorla getirilen bir insan için "ben buraya kapatıldım". Korku ve endişe yani.

A: Yani girerken farklı bir anlamı var o sesin, çıkarken farklı bir anlamı var? Peki mesela bakıyorum. Sen bir ara merdivenlerin orada durdun fazlaca baktın yukarı doğru hissettiğin bir şey mi oldu, yoksa niye?

Z6: Şöyle ya nedense bana merdivenler yapının tümünden farklı olarak geldi. Hani bir düzgün geldi ya da bilmiyorum hani genel bir merdiven sevdam olduğu için olabilir. Yani merdivenleri sevdiğim için de ama genelde de şeydi mesela koğuşlar yukarıda olduğu için

Ek 11'in devamı

ilk katta koğuş yoktu benim hatırladığım kadarıyla hani o insanların merdivenden yukarı çıktığı zaman ben buraya kilitli kalacağım, kapalı kalacağım yani o merdivenleri bence çıkmak çok zordu. Hani öyle geliyor.

A: Peki, koğuşlarda fark ettiğin farklı bir şey var mı? Mesela düzenlemesinde veya hani bazıları düzenlenmişti sonuçta?

Z6: Şöyle mesela...

A: Seni etkiledi mi bu durum yoksa keşke olmasa mıydı? Veya nasıl bir düzenlemesi iyiydi veya bu gerçekte de böyleymiş deyip üzdü mü? Yani ne hissettin?

Z6: Ya mesela film çekilirken daha rahat bir ortam vardı. Hani orada iki katlı ranzalar kullanılmış. Daha sıcak bir ortam var. Bence hani o asıl kullanımda üç katlı ranzalar ve zaten kullanım için üçüncü kata çıkman gerekiyor ve gayet zor merdivende yok onlarda ki gerçekte var mı, yok mu diye onu düşünmüştüm ben. Merdiven kesinlikle hani ergonomi vs. bir şey yok insanları zaten zorlu şartlarla bastırıp sindirilmeye çalıştığı bir ortam. Hani ne kadar doğru psikolojik açıdan bilmiyorum ama bu yapılmamalı bence.

A: Yani o merdivenler, o üç katlı ranza sen kullanıyor olsaydın ne hissettirirdi sana?

Z6: Ben dün akşam iki katlıya çıktım. O zor geldi üçüncü kata nasıl çıkacak o gerçekten düşündürdü yani.

A: Yani duygu olarak seni...

Z6: İnce minderler...

A: Düşününce bile ne hissettin mesela?

Z6: Yani açıkçası ben ilk gördüğümde...

A: Ya üzüntü, mutluluk, sıkıntı anlamında soruyorum yine veya...

Z6: Üzüntü. Ben asla öyle bir ortama gelemem. İyi bir insan olma yolunda.

A: Mesela orada dedin ki gezerken avludaki ağaç tek pozitif şeydi.

Z6: Aynen mesela şeydi...

A: Bununla ilgili var mı söyleyeceğin bir şey? Veya açıklamak ister misin?

Z6: Sabahattin Ali'nin odası zaten şeye bakıyor.

A: Evet bakıyormuş.

Z6: Evet bakmıştım ben ona. Çünkü ben şey yapmıştım onu ben hatırlıyorum oradan baktığını. Açıkçası orada biraz da şey oldum. Çünkü Sabahattin Ali ağır bir suçtan girmede yani ağır bir suçtan girmede diyen insanlar da var. Onun tek başına odada kalıyor, tolerans biraz ben buna da karşı bir insanım. O da beni düşündürdü orada. Her ne kadar saygın bir

Ek 11'in devamı

insan olmuş olsa da yani sonuçta eşitlik diye bir şey var. Ama diğer bahçelerin hiçbirinde ağaç yoktu. Onda ağaç olması belki de aklıma şey getirdi dut ağacını diken ben ağaç dikmek istiyorum onu da oradan diye hatırlıyorum bilmiyorum. Hani belki insanlar bir ağaç dikmeyi teşvik eden bir unsur olarak. Teşvik edici bir şey olduğunu düşünüyorum.

A: Peki mesela o ağacın varlığı sana ne hissettirdi oradaki varlığı? Yani onlar adına sevindin mi?

Z6: Onlar adına sevindim. Çünkü ağaç demek kuşların vs. diğer hayvanların da oraya gelmesi demek. Daha doğal bir ortamın olması demek.

A: Bu onlar için pozitif bir şey mi sence?

Z6: Pozitif bir şey bence.

A: Veya o hayvanların oraya gelmesi onlar için pozitif bir şey midir?

Z6: Hani oraya çıkamayan bir insan, hani çıkamayacağını biliyor ama o hayvanları kuşları bence orada görmek pozitifdir. Ama ters açıdan baktığında dışarıdaki çok pozitif şeyin varlığı hani onu da kötü etkileyebilir aslında. Her iki durum da var. Hani nasıl diyeyim. Kuşlar var onlar özgürler, sen çıkamıyorsun. Böyle bir durum da var ama bence ağacın olması pozitif yani insanlar...

A: Yani kuşların olması negatif mi onu söyle bana.

Z6: O da olabilir aslında insanın düşüncesine bağlı, hani nasıl bakacağına, bardağın dolu tarafı boş tarafı işte burada oluyor. Ama hani insan yapısı itibari ile hani doğaya yakındır ağacın olması da pozitif bir şey bence.

A: Mesela bir ara dedin ki burada kulağımda şey çalıyor dedin. Devamını sen tamamla.

Z6: "İnsan İnsan". Fazıl Say'ın orada genellikle insan tanımını...

A: Neden bunu hissettin?

Z6: Orada nedense çok fazla insan olduğunu ve hani biriyle etkileşim içinde ama ona nasıl davrandıklarını vs. bilemiyorum. Fazıl Say ile de "İnsan İnsan" birbirine etkileşimini anlatan bir şeydi. Aklıma o geldi yani orada çok yoğun bir insan yani ben onu görmesem de onu orada hissettim. Hani o yüzden de...

A: Onu hissetmeni sağlayan şey neydi sence?

Z6: Bence hani oradaki nedense acılarımı hissetmişim gibi geldi bana. Orada sanki ben...

A: Mekândan ötürü mü, yoksa ortamdaki ötürü mü?

Z6: Yani mekân, ortam... Rutubetli ortam, sıkıştırılmış, bastırılmış.

A: Peki mesela dedin ki bir de buradaki insanlarda hep bir kaçma isteği vardır.

Ek 11'in devamı

Z6: Evet yani açıkçası ben ikinci turu atmak için biraz tedirgin oldum. Ama mesela çoğu küçük sınıflara falan girmedim. Çünkü insanın bir kere girip bir daha girmeyeceği yerlerden bir tanesi orası karanlık rutubet, hatta o dediğiniz oda insan ben burada kalıyorum yani.

A: Evet çok karanlık ve ışıksızlık bir de ki burada birini bırakmak akıl karı değil. Zincirlerin olduğu yerde de.

Z6: Kesinlikle çok ağır zincirler. Hani kendini bence insan öldürmeye yakın bir şeydi o. Çok ağır zincirler zaten büyük ihtimalle düzgün beslenmiyorlar çok. Yani insanların kendini kaldırmaları, bir de insana hiç zincir vurarak... Hayvan misali geliyor bana. Bir şey anlatamazsın. Ki mesela şey sözler yazıyor...

A: Farklı olarak gördüğün bir şey?

Z6: Orada şey vardı basketbol potasını gördüm. Orada gezerken bir de şey vardı işte barfiks vardı. Yani bence hiç yoktan iyidir. Yani bence hani, boş kalmayı sevmeyen bir insanım, hiç durmam hep gezmek isterim vs. o insanlar sadece dört duvarın arasında ne kadar vakit geçirebilirler. Atölyenin varlığı zaten iyi bir şey, hatta orada gezerken Sinop'ta da görmüştüm. Sinop Cezaevinin el emeği. Oradaki insanları bir şey yapmaya teşvik edip faydalı insan olduğunu düşündürerek topluma kazandırılabilir. Yani hatta ben şey hatırlıyorum, askeriyede cezaevindeki insanların yaptığı şeyler giyiliyor. Yani bu yüzden daha pozitif ve insanların atıyorum hırsızlık yapıp hapse girdiği zaman işin yok genelde o yüzden insanlar hırsızlık yapıyor ama mesela bir meslek edindikleri zaman öğrendikleri zaman oradan pozitif insanlar çıkabilirler. Yani kendi hayatını kurabilirler.

A: Anladım. Peki dedin ki normalde burada yaşayabilirdim ama şimdi adının cezaevi olduğunu bile düşününce şey oluyor itiyor burası beni.

Z6: Değiştirilmiş gibi geldi bana son dönemde. Cezaevine çevrildiği zaman pencereler kapatılmış işte renkler zaten daha ciddi ve somut renkler, ışıkları azaltarak, insanların yaşayamayacağı ortamlara çevirmişler.

A: Yani binanın içinde yapılan mekânsal değişimlerden dolayı mı dedin bunları?

Z6: Aynen mesela çok yüksek yapıları severim. Kendimin yüksek olması falan ortamı hissettirir ama pencerenin kapandığı zaman, ışık azaldığı zaman veya ranzaların sayısı artıp insanlar içeri geldiği zaman, orada insan direkt kapanıyor zaten kendine düşen alan azalmış oluyor.

A: Peki son olarak mesela burada eklemek istediğin bir şey var mı? Senin ekstra söylemek istediğin burayla ilgili.

Z6: Bence bir herkes gezmeli gerçekten. Sonuçta empati yapmak gereken insanlarız ve hayatını şekillendiren insanlarız. Her şekilde gördüğümüz şeyden etkileniyoruz ya bunu görmek de bence önemliydi.

Ek 11'in devamı

A: Ne anlamda? Hissettirdiği duygular olarak mı, empati yapmanla ilgili mi veya böyle bir yeri görse? Hani görmeden kitaptan okuyabilirdin sonuçta anlatımı.

Z6: Kitaptan okuduğum zaman zihnimde canlandırdığımda orada yaşayan insanların duygusunu anlamak var kitaptan sadece binanın betimlemesini hissetmem var. Oradaki nesnelere, kundaktaki bebek var mesela oradan doğan bir bebek olduğu zaman yani etrafında duvarlarla çevrili, kalabalık bir insan ortamı tanımadığın bir ailenle doğmuş oluyorsun yani çok farklı şeyler geliyor.

A: Yani oradaki düzenlemeler de buna olanak veren şeyler olmuş olabilir. Peki mesela bu mekânla ilgili önereceğin bir şey var mı? Yani şöyle olsaydı daha iyi olurdu veya şöyle de olabilirdi gibi.

Z6: Bilmiyorum. Hani daha çok izlediğim filmlerden mi gördüğüm kadarıyla? Şöyle, yeni yapılan cezaevi filmlerinde daha çok şeffaf ortamlar, insanlar birbirini görüyor. Hani ışık alabiliyor. İnsanlar daha rahat gözetlenebiliyor. Daha rahat ortamlar ve daha hani iki kişinin üç kişinin kaldığı daha çok parçalandığı.

A: Daha mahremiyetin arttığı.

Z6: Aynen, oluyordu.

A: Ama şöyle, yani ben sana şu anlamda sordum. Burası müze olarak düzenlendiğinde yani sonradan önereceğin bir şey var mı? Yani bize şu duyguyu daha iyi hissettirebilirdi, şöyle yapsaydı dediğin bir şey var mı? Yoksa iyiydi böyle idealdi bana yeterince...

Z6: Çok yer vardı.

A: Erişememek seni yani...

Z6: Aynen. Bir de şeyler iyi değildi. Sunumlar TRT'nin belgesellerini direkt yansıtmışlar, okunmuyordu, görünmüyordu bir de genel itibariyle boştu aslında hani.

A: Boş olması mı iyi sence yoksa dolu olsaydı keşke hepsi mi dedin?

Z6: Yani, çünkü hepsi birbirinin aynı zaten bir kısmı boş bir kısmı dolu olsa farklı figürler hani bal mumundan heykeller koysalar mesela insanların atıyorum aklıma o geldi şu an da hüzünlerini yüz ifadesini gösterebilecek şeyler bence daha da etkili olabilirdi. Bu sefer daha rahat kendini yerine koyabilirdi.

A: Anladım.

Z6: Hayal gücü yüksek olan hani oradaki insanları ancak hayal edebilirler. Yani öyle geldi.

A: Teşekkür ediyorum sana.

Z6: Ne demek hocam.

Ek 12. Z6 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Bugün orayı dolaşırken neler hissettin ilk olarak? Yani orası ile ilgili düşüncelerin duyguların?

Z6: Ya şöyle aslında.

A: Hangi deneyimleri yaşadın yani?

Z6: Bir kere şey olarak mesela orada en net iki duyguyu hatırlıyorum ben. İki defa kötü oldum ben orada. Birincisi ben o şeyde koridora girdiğimiz zaman o koridordaki işte küçük zindanlardaki insanların seslerinin maketler üzerinde yapılmış “Vurmayın Bana” bir an böyle çok gerçekçi geldi bana o nedense. Ve yani bir insana karşı eziyet edilme duygusu bu bayağı üzüntüye neden oldu. Hatta şeyde, Sinop’ta demiştim. Keşke insanlara daha net aktarabilecek bir şey olsaydı o duyguyu demiştim. Bu aslında bence onun en güzel örneklerinden bir tanesiydi. Gayet güzel duyguyu anlatıyordu. Hani küçük bir zaten heykeller vardı ve onlar biraz yansıtıyordu. Ondan sonra ikincisi de güvenlik görevlisiyle konuştuğumuz zaman ben dedi, burada dedi, yaklaşık dedi, 6 yıldır işte görev yapıyorum dedi. Hani insanlardan bıktım ben, bu dünyada yaşamak istemiyorum dedi. Yani ben orada zaten koştum hani daha sonra dinlemek de istemedim zaten o yüzden ayrıldım oradan da. Yani o adam zaten yüz ifadesi de doğru söylediğini söylüyor zaten. Ben buradan bıktımı ifade ediyordu. Hem adama üzüldüm hem de hani aslında yaşadığımız çevrenin çok garip olduğuna da üzüldüm böyle. Yani öyleydi.

A: Peki bunları hangi duyuların aracılığı ile elde ettin daha çok? Yani koku, ses, görme, işitme?

Z6: Daha çok burada ben sestem açıkçası etkilendim. Oradaki heykellerin sesleri, güvenlik görevlisinin sesi, yüz ifadesi de var ama sonuçta söyledi onu ben ondan etkilendim.

A: Peki mesela bu mekân duyu, duygu ilişkisinde sana oranın aktardığı duygular arasında seni en çok etkileyen? Mekân sana ne hissettiriyor yani, nasıl hissettirdi? Bunlar hangi duyularına ve duygularına hitap etti?

Z6: Mekân zaten ilk başta mekân dediğimiz şey görme duyma ifade ediyor. Zaten bundan sonra da dokunma hissi uyandırıyor. Ortamda ses varsa ses de bunu en çok destekleyen yani görmeyi bana göre ses zaten. Oradaki heykelleri hani küçük oda, zindanların daha doğrusu yerdeki o heykellerin sesi gerçekten çok iyiydi. Hani en çok etkileyen oydu zaten beni orada. Daha çok beni üzüntü, hani oradaki yaşanmışlık direkt birebir etkiliyor yani. O geçirdi duyguyu bana.

A: İçeride hissettiğin en baskın duygu neydi?

Z6: Açıkçası ben orada üzüldüm bir hani üzüldüm çünkü bilmiyordum. Yeni öğrendim. Yani elimden gelecek olan bir şey yok ve yaşanmış, geçmiş yani bu acıları yaşayan birçok insan var. Biraz bu acıyı paylaşmak gibi bir şey oldu sanki. Yani öyle bir duygu oldu.

A: Peki burayı yeterince etkileyici buldun mu?

Ek 12'nin devamı

Z6: Şöyle açıkçası ben orayı etkileyici bulmadım çünkü çok fazla değiştirilmiş. Ama oradaki yaşayan insanları tanıdığım için, Necip Fazıl, Nazım Hikmet hani Ecevit. Her şey onlardan dolayı, onların hikâyelerini bildiğim için onların bile orada yattığını düşününce orayı etkileyici kılan onlar oldu. Aslında onların yaşantısı, orada yaşamışlığı ve belli bir yaşantıyı etkileyici kıldı ama yapı olarak bence etkileyici değillerdi çünkü her yer sıvanmış, yeni yapılmış gibi bir yerdi.

A: Sadece yapısal olarak değil de işlev olarak veya mekân düzenlemesi olarak?

Z6: Hocam mekân düzenlemesi olarak şöyle hani zaten iki tane cezaevi gördüm. Sinop bir de şey Ulucanlar. Sinop'a oranla şartlar daha iyi gözüküyor orada çünkü kullanacakları bir banyo, wc var. İşte kişi sayısı daha az gözüküyor, yükselti daha az Sinop'a göre burada. O açıdan daha pozitif şeyler vardı. Daha az kişi ile birden fazla bölünmüş bahçeler vardı. Hani o yüzden bana burası daha doğru geliyordu. Kütüphanesi, atölyesi hatta sinema ve atölye salonu da vardı galiba orada. Yani o yüzden mekânlar daha iyiydi.

A: O nasıl diyeyim. Mesela bazı yerlerde işte video izledin veya ne bileyim duvarlarda belirli şeyler vardı. Gazete kupürleri olsun, mektuplar olsun, sergilenen elemanlar vardı bunlar seni nasıl etkiledi?

Z6: Aslında zaten mekânlarda en çok etkileyici olanlar sergileme elemanlarıydı. Sadece şey biraz daha etkileyici kılıyor. Mesela bazı yerlerde sahtelerini direkt baskı olarak koymuşlardı. Onları nedense okuyasım gelmiyor. Daha çok böyle eski, orijinal gördüğün zaman eski olduğu için daha çok etkileyici oluyor. Onlar da hep okumayı etkiliyor. Bir de hani mesela direkt duygunun geçmesini sağlıyor aslında zaten mesela ihtilal zamanları. Direkt bir gülen hani neydi, ihtilal oldu genel kurmay başa geçti. Gülen bir ifade bunun bize geçmesini sağlayan bir ifade. Hani iyi bir şey yapmış gibi orada mesela yani bunlar mesela duygu geçmesi için pozitif şeyler gibi düşünüyorum mekân içinde.

A: Mesela o mekânda yapay ve doğal düzenlemeler var yani doğal düzenleme demeyeyim de doğal sahip olduğu şeyler var bahçesi, bahçesindeki ağaçlar veya gökyüzü veya ses, rüzgâr, kuşlar bir de yapay şeyler var. Yani yaptıkları her şey sergileme elemanları, mumyalar veya sesler, ışıklandırma, aydınlatma bunlardan seni etkileyenleri sayacak olsan neler söylersin?

Z6: Nedense ben şöyle mekâna ilk girdim zaten bir müzik karşılıyor bizi. Bu onu daha da etkileyici kılıyor çünkü duygusal insanlarız ve müzik duyguları bence harekete geçiriyor. Yani o yüzden zaten girdiğim zaman müzikle girdim. Ondan sonra dar koridora girdik, orada karanlık loş bir ortam vardı. Karanlıkla ilgili hem müzikle girince zaten daha da düşünceli bir hale giriyorsun ve oradaki bağırmalar geldi sonra bu sefer tetikliyor yani ama ben daha çok hani müzik, ses onların daha çok etkilediğini düşünüyorum.

A: Yani burada doğal ortam çok etkili olmadı mı üzerinde?

Z6: Bence bu müze için olmadı. Ulucanlar için ama Sinop'ta doğal ortam bence daha çok etkiledi. Çünkü binalar kendi yılını gösteriyordu.

Ek 12'nin devamı

A: Pencere, kapı boyutları işte ne bileyim kat yükseklikleri orada fazlasıyla dikkatini çekmişti. Burada?

Z6: Çekti. Burada çekmedi yani çünkü tek katlı olarak yapılmış. Bir de açıkçası bayağı bir değiştirildiğini ben görünce yani çok da ona...

A: Bu seni irrite mi etti?

Z6: İrrite etti.

A: Mesela şey mekân organizasyonu ile ilgili ne düşünüyorsun yani içerisi sana rahat mı geldi yoksa karışık bir kurgusu mu vardı. Hani plansal olarak veya...

Z6: Plansal olarak şöyle zaten bir yönümü şaşırdım. Çıkış mı, baş mı? Çünkü dolandık etrafta bir an çıkış falan zannettim ama şey açısından baktığım zaman hani plan olarak bence mantıklı geldi bana. Yani çünkü bahçeleri çok fazla böldüğünüz zaman insanları kontrol etmek daha kolay olur. Hani daha az sayıda insan etkileşimi olursa şey oranları suç daha az olur gibi yani diye düşündüm. Bir de rahatlık seviyesi de artar. 150 kişiyi aynı yerde bırakmaktansa 50-50 bölmek daha mantıklı olur. Ama hani bence alanları, bahçeleri çok azdı ve de tamamen bilmiyorum eski hali de öyle beton muydu? Tamamen beton ve ağaç yoktu zaten şeyleri de yoktu.

A: Sinop'ta ne hissettirdi peki?

Z6: Sinop'ta açıkçası bence insanı zaten hani doğayla bütünleştirerek tedavi edilebilir. Eskilerden de öyleymiş suyla vs. su çeşme sesleriyle yani sadece duvarlar arasına kapatarak insanları bence daha çok hayvanileştirir gibi geliyor bana.

A: Senin ekleyeceğin bir şey var mı peki?

Z6: Yani benim ekleyeceğim...

A: Yani benim sormadığım veya senin aklına yeni gelen?

Z6: Şöyle en net hatırladığım şey benim düşüncemi hapsedemezsiniz, bedenimi hapsedersiniz. Yani insanların bedenlerini hapsetmek...

A: Duvar yazısı o.

Z6: Galiba duvarda da okumuştum ben onu. Sonra Ecevit'in de sözüydü galiba o öyle hatırlıyorum. Hani bence benim ilk düşüncem de oydu zaten hani insanların bedenlerini hapsedersin ama düşüncelerini değiştirmedığın sürece hiçbir ifade etmez. Yani nasıl diyeyim onları duvara hapsediyorsun ama onların zihinlerini geliştirecek hani onların düşünce tarzlarını değiştirecek hiçbir şeyde bulunmadığın sürece...

A: Mekân bunu yapabilir miydi sence?

Z6: Bence mekânla yapılabilir. Hani mekânları işlevlendirerek hani onlara bir sorumluluk vererek. Bu hayatın siz de bir parçasısınız diyeceğimiz bir mekân olursa bu onları harekete geçirir. Mesela orada şöyle bir şey olmuştu ben biraz filmde hatırlıyorum da.

Ek 12'nin devamı

A: Hangi filmden?

Z6: Şeyde izlediğimiz Mimarlar Odası'nda. Oradaki küçük yaştaki çocukların açlık ve şeylerinden dolayı büyükleri onlara karşı isyan başlattıkları zaman destek olmuşlardı. İşte yemek, ekmek vermişler. Yeri geldiğinde kıyafet vermişler. Onlar orada baskın olduğu zaman onlar dışarı çıkmış onları desteklemişlerdi. Bu bir aslında sosyalleşmenin ve birbirini desteklemenin olumlu bir şeyinin göstergesi yani ama bunu o şekilde değil de daha farklı bir şekilde onlara yansıtılabileceği bir ortam hazırlanırsa hem onlar için daha iyi olacağını düşünüyorum.

A: Mesela iki tarafı da deneyimledin sonuçta ya da önce şunu sorayım burada ne olsaydı seni daha çok mutlu eder? Yani mutlu eder derken seni daha çok etkilerdi veya şöyle olsa daha iyi olurdu diyebileceğin?

Z6: Açıkçası ben duvar yazıları okumayı çok isterdim. Yani çünkü...

A: Yani sıvayla kapatılmamış mı olsaydı?

Z6: Sıvayla kapatılmamış olsaydı. Yani atıyorum çok ağır şeyler olacağını insanları kötü etkileyen şeyler kapatılabilir ama belli bir kısmı bence kalmalıydı çünkü şeyde de öyle insanların yaşanmışlıkları var hani bildiğin temiz bir sayfa açmak gibi bir şey olmuş kapatmak.

A: Yani oralara erişemediğin için mi?

Z6: Aynen erişemedim. Yani biraz onu okumak isterdim çünkü insanları yansıtıyordu oraya yazdıkları şey kendini anlatıyordu ve de o yüzden de öldüler orada.

A: Peki mesela dokunma hissi Sinop Cezaevi'nde yaşamıştın ama burada yaşadın mı isteği yoksa?

Z6: Burada şöyle sadece yataklara dokundum ben fazlasıyla yataklar böyle çok sert ve batıyorlardı. Bu biraz irrite ediyor insanı. Yani orada olmak. Herkes rahatına düşkün yani biz de öyleyiz hani onlar adına üzuldüm.

A: Ne olsa daha iyi olurdu mesela? Ha dedin ki duvar yazıları, battaniyeleri söyledin sert oldukları için.

Z6: Mesela oradaki şeyler, eşyaları etkileyiciydi. Mesela hatta bomba falan yapıyormuş dövme yapıyorlarmış. Mesela hani bilmiyorum insanların o dövmelerinden kalanlar var mı? Yani görebileceğimiz bir kare fotoğraf vs. görmek isterdim çünkü o devirde onları yaşarken niye bu tür dövme yaptığını ben çok merak ettim. Onların o psikoloji ile nasıl şeyler yazdıklarını. Yani bir çakmakla bir çay kaşığı birleştirip bir suç aleti yapmak da mesela onlar da beni çok merak ettirdi ve güzeldi mesela onları orada gördüm ama şeyde Sinop Cezaevi'nde yoktu. Pozitif hani onlar artılarıydı. Sadece Sinop Cezaevi'nin yaşanmışlığı ben şeyde de görmeyi çok isterdim yani Ulucanlar'da da görmek isterdim.

A: Bir şey soracağım sana mesela iki tarafı da deneyimledin sonuçta, ikisini böyle karşılaştırdığında neler söyleyebilirsin yani?

Ek 12'nin devamı

Z6: Yani şöyle bir kere kesinlikle bir çağ farkı var ikisinde de. Hani biri zaten 1200'lü yıllarda yapılmıştı. O yüzden de onlarda daha da ağır koşullar vardı. Zaten o zindanı hiçbir zaman unutmuyorum. Ağır zincirlerle insanları susturup hayvanileştirmek gibi geliyor bana ya da orada tuvaletler falan direkt lavabo şeyin kaldıkları yerin içindeydi direkt. Bu da bayağı bir ağır şartlar o yüzden kötü. Yüksek duvar, yüksek şey vardı, daha az ışık alıyordu bunlar mesela daha çok ışık alıyorlardı. Ortam ışığı vardı Ulucanlar'da Sinop'ta o kadar yoktu. Hani insanları tamamen bastırarak onları kapatma gibi bir şey vardı Sinop'ta ama Ulucanlar'da bence öyle değildi. Daha çok büyük pencereler vardı, zaten çok sayıda pencereler vardı. Oradan rahat rahat ışık alabiliyorlardı. Tavan boyutları daha alçaktı. Az daha az sayı vardı bunlar da onun pozitif yanlarıydı. Bir de hani kişi sayısının daha şeyde Ulucanlar'da daha fazlaya bölerek onların daha rahat yaşamasını sağlaması hani bu da çağın göstergesiydi. Sinema salonu vs. de vardı. O da etkileyiciydi.

A: Seni hangisi daha çok etkiledi?

Z6: Açıkçası yapı olarak düşündüğümde Sinop beni daha etkiledi böyle nasıl diyeyim irrite etti hani yapı olarak daha çok etkiledi ama ben hani şeyde Ulucanlar'daki o seslerden çok daha etkilendim. Hem o güvenlik görevlisi hem de oradaki...

A: Tamamını düşündüğünde yani deneyim olarak tamamını düşündüğünde yapı veya şey olarak ayırmayalım hani kendi yaşadığın duygu yoğunluğundan bahsediyorum.

Z6: Ben o zaman şey derim yine. Ulucanlar derim çünkü o sesler gerçekten ben orada bir ara başım bile ağrıdı çünkü çok yoğun ses vardı. Orada hani gözlerim doldu zaten güvenlik görevlisinde de öyle oldu yani ben böyle bir dünyada yaşamak istemiyorum yani. Orada yaşamayan bir insan bile günün belli saatlerinde orada olduğu halde onu diyorsa hani orada yaşayan insanlar ne demiştir onu merak ettim.

A: Başka ekleyeceğin bir şey var mı?

Z6: Şu an aklıma bunlar geldi.

A: Teşekkür ediyorum.

Z6: Rica ederim.

Ek 13. Z7 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Bugün gezdiğin yer ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın en çok?

Z7: Hangi deneyimleri yaşadım...

A: Hıhı.

Z7: Hocam ilk girdiğimde zaten hemen bir avlu karşılıyordu. Ondan sonra geliyor. İlk girdiğimde bile o duvarların yüksek olması, sınırlaması, böyle bir boğucu ortam direkt şey yapıyor... Hemen seni etkisi altına alıyor. Ondan sonra farklı mekânlara girince daha çok içeride olma hissini hissediyorsun. Ve benim genel bakış açım hocam bu hapishanenin bir hani ızgarasal şeyi var. Böyle her yerde parmaklıklar var. Bütün mekânlarda bu parmaklıkların olması beni çok şey yaptı. Yani farklı bir hapisane hissini galiba o veriyor.

A: Ne hissettirdi sana?

Z7: Böyle nasıl diyeyim ki böyle şey oldum... Esir olma hissini hissettiriyor o parmaklıklar...

A: Esaret.

Z7: Evet tutsaklık.

A: Hıhı tutsaklık.

Z7: Duvarların yüksek olması, sonra hücrelerin dar olması. Yani onlar bana esareti tutsaklığı hissettirdi.

A: Mesela bu deneyimi yaşarken sen, en çarpıcı gelen şey neydi?

Z7: Hocam işte dediğim gibi o parmaklık şeyi... Her şeyde var mesela tuvalet kapılarında bile belli taraf kapalıyken belli bir taraf boşluklu ve şey böyle parmaklık var. Pencerelerin hepsi ondan sonra bütün mekânlarda var yani. Görüşme yerlerine gittim. Görüşme yerleri de öyle. Yani beni en çok şey yapan oydu. Özel mi genel mi bilmiyorum ama bu yani en çok etkileyen buydu.

A: Mesela bunları hangi duygular ile yaşadın ya hangi duyularınla edindin sen önce? Dokunma, görme?

Z7: Dokundum hocam. Gördüm duyma hissini zaten çok yaşayamıyorsun. Aktif olmadığı için. Dokunma, görme bir de hissediyorsun hocam. Yani o şeyi hissediyorsun.

A: Sana o hissi yaratan mesela dokunduğun yüzeyler mi yoksa gördüğün o parmaklıklar mı ya da hepsi mi?

Z7: Hepsi beraber hocam zaten ilk başta görüyorsun görünce ona dokunmak istiyorsun. Mesela orada şey vardı mancınığın topları vardı. Önce bir gördüm sonra ne kadar ne ağırlıkta, nasıl bir şeyi var onu bir hissetmek istedim dokundum ona.

A: Peki mesela bunları yaşarken sen, mekânla olan senin ilişkilerin duyuların aracılığıyla edindiğin ilişkilerde dikkatini çeken farklı bişey oldu mu? Veya bununla ilgili söylemek istediğin bir şey var mı?

Ek 13'ün devamı

Z7: Mekânlarda?

A: Mekânla olan senin ilişkisinde yani mesela diyorsun ya dokundum, gördüm.

Z7: Mesela hocam şöyle bir şey söyleyeyim hani o şey vardı ya belli bir mekân vardı. İki tarafta da tuvaletler vardı böyle, o koridorda yürüdüğümü hissettim sonra avluya çıkınca hani ben burada aktif olarak bulunsaydım çünkü? Daha önce hiç hapishane ortamını bilmiyorum. İlk defa gittim hiçbir gitmişliğim falan da yok yani o avluya çıkınca bir düşündüm böyle hani aktif olsaydık bazıları hani insanlar bir köşede. Basket sahası da vardı orada. Bazıları orada şey yapıyor... Bazıları bir köşede mesela Sabahattin Ali kalmış orada yani çok farklı bir karmaşıklık hissi de var hani yoğun bir duygu var orada aslında.

A: Onu sana hissettiren o mekândaki şu an neydi peki?

Z7: Hani biçim olarak mı?

A: Yok böyle mekânın nesi sana bunu hissettirdi? Varlığı mı yoksa oradaki o kullanılan donatılar mı? Diyorsun ya hani basket sahası vardı falan ya da ne bileyim oradaki gözlemlediğin o tüm hepsinin kullanılışı mı?

Z7: Evet biçimlerin etkisi var dediğim gibi mesela beni en çok şey yapan o duvarların yüksekliği çok daraltıyor. Mesela şeye girdim o hücrelere zindanlara, çok dar ve yüksek hocam boğucu bir şeyi var. Mesela bir yere girdim. Galiba eski bir hücre yıkılmıştı üstü açıktı. Mesela Mustafa 1953 yazıyor. Yani o yalnızlığın, o tutsaklığın verdiği şeyi yazıya döküyor. Yani o beni çok tutsak hissettiriyor. Duvarların yüksek olması, boğuculuğu, darlığı...

A: Peki burayı yeterince etkileyici buldun mu?

Z7: Evet etkileyici buldum. Yani zaten ağır bir cezaevi olduğu için...

A: Yani tahmin ettiğinden daha mı etkileyiciydi?

Z7: Evet tahmin ettiğimden daha etkileyiciydi. Ama şöyle bir şey de var. Cezaevi birçok işlevi de barındırmış. Mesela hamamı var, dini şeyleri de vardı. Yemekhane gibi bir şey vardı galiba. Yani ne kadar ağır şeyleri olsa da yani bir mekânlar bütünü yaratmış aslında.

A: Yani işlevsel olarak da günlük ihtiyaçları karşılıyor. Peki bu senin için pozitif bir şey miydi?

Z7: Yani pozitif bir şey miydi... O şartlarda o insanların, hani tamam hatalar yaparak gelmişler ama o şartlarda bunların olması... Mesela basket potasının olması, yani bunlar o insanların pozitif hissetmesini sağlamış olabilir bence.

A: Peki en çok seni böyle düşündüren, yani en baskın duygun neydi? Buraya karşı hissettiğin?

Z7: En baskın duygum mu?

A: Evet, yani tanımlayacak olsan ne dersin?

Ek 13'ün devamı

Z7: Yani biraz ürkütücüydü. Yani mesela şeyde hissettim. O hücrelerin kapakları, küçük kare kapakları vardı. Onu böyle bir kapattım. Onu kapatırken hani o sesin insana nasıl bir his verdiğini düşündüm. Sonra içeride olduğumu hayal ettim. Mesela yürüdüm o mekânda, yürürken orada ne hissettim falan... Yani ürkütücü. Bir de yalnızlık da hissettiriyor. Çaresizliği hissettiriyor öyle bir mekân. Boşken bile o hissi veriyor.

A: Yani yalnızlığı sana hissettiren o kapakların oluşu mu yoksa her yerin kapalı oluşu mu?

Z7: Dedim ya hocam her yerin kapalı olması, yani ızgarasal parmaklıklarının olması, en çok bana hissettirdiği yani o. Genel her yeri dolaştım bütün mekânlarda, mesela hamamda bile var mıydı bilmiyorum yani hepsinde şey var mesela nereye gidersem gideyim mahkûm olduğunu hissettiriyor.

A: Bir güvenlik önlemi?

Z7: Evet bir güvenlik önlemi alınmış.

A: Yani bu da seni gerdi mi?

Z7: Evet hocam yani bir tutsak olduğunu hissettiriyor sana.

A: Peki mesela hangi ortamda yani buradaki hangi durumlar seni daha çok yaşadığın bu deneyimleri etkiledi sence? Mesela burada yapay ve doğal şeyler vardı. Yani atıyorum çiçekler, böcekler, ağaçlar, rüzgâr, güneş bunlar doğal şeylerken bir de yapay olarak düzenlemeler vardı. İşte potalar onlar bunlar işte ne bileyim veya peyzaj düzenlemeleri veya banklar. Seni bunlardan hangileri ne derecede etkiledi? Veya işte seslendirmeler, ne bileyim koyulan donatılar bunların hepsini düşündün.

Z7: Mesela zincir beni çok etkiledi.

A: Zindandaki mi?

Z7: Zindandaki, elime aldım onu, ağırlığı var. Mesela donatılarda çok hissediliyor. Yani o mekânda hangi donatı sana ne hissettiriyor onu sen hissediyorsun. Mesela zindana girdiğin zaman zincirin ağırlığı. Yani orada yaşadığını düşündüğün zaman işte o hissettiriyor sana. O mekânın hissini sana veriyor.

A: Başka?

Z7: Başka... Yapaylar dediğim gibi donatılar.

A: Yok doğal ya da yapay olması önemli değil. Oradaki varlığıyla seni etkileyen şeyler?

Z7: Mesela ağaçlar, dut ağaçları falan vardı. Yani insanların böyle sakinleşmesi de gerekiyor. Hapishane çünkü çoğu insanın yaşadığı bir ortam. O ağaçların orada olması, bankların koyulması.

A: Yani rahatlatıcı bir etki mi?

Z7: Rahatlatıcı etki, mesela avlunun bence hapishane de çok önemli bir görevi var. Yani insanların devamlı kapalı mekânda olması.

Ek 13'ün devamı

A: Yani sosyalleşmesi...

Z7: Evet sosyalleşmesi için rahatlaması için bunlar düşünülmüş. Mesela oraya girince dedim ya kasvetli, tutucu bir ortama giriyosun. İçeri den çıktığın zaman rahatlıyorsun. Avlunun bir şeyi var böyle rahatlatıcı bir etkisi var çıktıktan sonra.

A: O genişliği...

Z7: Evet genişliği, ferahlıyorsun. Mesela düşünüyorum o hücredeki insanın avluya çıktığını bir rahatlatıcı şeyi var.

A: Onun dışında var mı senin düşündüğün?

Z7: Kapılardaki yuvarlaklara dokundum çünkü ağır hissi vardı. Yani o kapıların neden diğer kapılardan farkı var. Onlar hücre kapılarıydı hocam. İşte diyorum ya hocam donatılar bile mekâna göre tasarlanmış o zaman. Mesela hücrelerin kapıları hem yuvarlak hem de kilidi vardı. Diğer kapılar mesela normal tuvalet kapılarında öyle şey yoktu. Ama onlar ağırdı. O mekânın donatıları o mekâna göre tasarlanmış, sana da o etkiyi veriyor.

A: Yani o esareti?

Z7: Evet yani kapıyı açtığın zaman. Evet seni oraya kapatıyor. Mesela açarken bile ağır bir kolu açıyorsun. Yani oraya aitsin artık oraya sokuyor seni onu hissettim.

Z7: Bir de hep iç mekândayken orayı hissetmeye çalıştım. Mesela yürüdüm orada pencereye baktım. Bir mahkûm olsam orada nasıl hissederim diye. Mesela pencerelerin bile hocam hepsi öyle, dikeyde şeyler atılmışsa yatayda da atılmış. Hep ızgarasal bir şeyi var. Beni en çok etkileyen oydu. Kare bir tutsaklığı var.

Z7: Bir de kapılara dokunmak istedim dediğim gibi.

A: Niçin?

Z7: Dedim ya hocam hani o kapıların kolları mekânlara göreymi...

A: Dokunma isteğinin sebebi ne?

Z7: Merak ettiğimden dolayı.

A: Yani ona dokunduğunda nasıl hissettin?

Z7: Dokunmak daha yakın olduğunu hissettiriyor çünkü onu yaşamadım. Mesela o mancınığın topları vardı ya, dışarıdan bakınca daire normal bir şey ama onun ağırlığını hissediyorsun. O kapı kolunda da aynı. Dışarıdan bakınca normal bir dairesel bir kol ama ağırlığını hissedince... Mesela zincir, o zincire dokunduğun zaman, o çok ağır bir şeydi.

A: Mesela rutubet, ıslaklığı...

Z7: Evet ıslaklığı o duvarlar... Çok şeydi hocam ürkütücüydü.

D: Kapılardaki hani görüş açıklıkları vardı ya mahkûmların...

Z7: Evet onu söyledim.

Ek 13'ün devamı

A: Mesela, oradaki ortam koşulları ile ilgili hiç hissettiğin bir şey var mıydı? Doğal ortam koşulları, ısısı, sıcaklığı, soğukluğu, rüzgârı, güneşi, nemi...

Z7: Evet mesela hocam dışarı çıktığın zaman martılarda şeylere konuyor. Mesela yan tarafında deniz var, mahkûm olduğunu düşünüyorsun. Martı sesleri, deniz... Dışarı çıkınca bir rahatlama isteği doğuyor insana ama bazen de çok fazla ses geliyor. Gürültülü, psikolojik olarak büyük etkisi var bence bu cezaevinin.

A: Yani o sesleri, mesela deniz sesi geliyor martı sesi geliyor, rüzgâr... Ne hissediyorsun o zaman?

Z7: Hocam işte o anki psikolojiye göre mesela bir mahkûm rahatlamak istiyordur. Duvarlar yüksek denize ulaşamıyorlar, göremiyorlar.

A: Bu hoş mudur yoksa irrite mi eder sence yani senin hissettiğin ne?

Z7: Bence oraya ulaşmak ister hocam. O hissi yaşamak ister.

A: Yani bu senin için pozitif bir şey midir?

Z7: Pozitif bir şeydir.

A: Yani kuş sesleri ve dalga sesleri...

Z7: Evet dalga seslerini duyması...

A: Ve rüzgâr sesleri...

Z7: Evet çünkü ulaşamıyor. Etrafı çok yüksek yapılmış, dediğim gibi yüksek ve dar bu da çok etkili. Biçim olarak en çok bu dikkatimi çekti. Yüksek ve dar yapılmış mesela toplu ortamlara da girdim o koğu, ranzalı olan koğuşa girdim. Çok yakındı.

A: Nasıldı mesela o donatılı yerler?

Z7: Hocam film seti olan gerçek olarak mı tasarlanmış? Mesela o kadın koğu, bebek beşiği falan vardı. Mesela hocam orada orayı hissedince birçok insanın aynı ortamda yaşadığı bir yer. Yani psikolojik olarak gerilimler olabilir. Tartışmalar olabilir. Yani insan psikolojisini çok etkileyen mekânların olduğunu düşünüyorum. O yüzden insan kendini rahatlatmak için dışarı çıkıyor. Kuş sesleri... Ağacın altına oturuyor mesela ben oraya gittim bizim işimiz bittikten sonra oturdum banka bir düşündüm yani insan oradan çıktıktan sonra... Sabahhaddin Ali'nin şiirlerini nasıl yazdığımı bir an böyle hissetmeye çalıştım oradan çıkınca. Orada bulunduğun zaman hocam bulunduğun ortamı anlatmak istiyorsun. Nasıl yaşamışsın. Mesela ben birkaç şiirini de okudum. Yani hissetmiş orayı, onlar hissedilmeden yazılacak cümleler değil.

A: Yani orayı hissettirdi sana o mekân?

Z7: Evet.

A: Sonra da onu kaleme...

Z7: Dökmek istedim evet.

Ek 13'ün devamı

A: Bu sende nasıl bir duygu uyandırdı da böyle yaptın peki?

Z7: Hocam yalnızlığı çok körüklüyor böyle, çünkü yalnızsın bir şey yapamıyorsun mesela dedim ya birisi Mustafa 1953 yazmış. Çünkü yalnız bir şey yapamıyor oraya ait olduğunu orada bulunduğunu anlatmak istiyor birilerine iletmek istiyor. Yalnız kaldığını birilerine anlatmak istiyor. Yalnızlığı da sana çok vurguluyor yani yalnız olduğunu.

A: Sen de kendini oradayken öyle mi hissettin?

Z7: Evet iç mekânları terk etmek istedim ama dışarıya çıktığım zaman rahatlıyorum çünkü dışarıda o an aktif olduğu zaman birçok insan bir şeyler yapıyor. Hücrelerde insan psikolojisinin nasıl olduğunu bilmiyorum. Mesela o dar hücreye girdiğimde hiçbir şey yok yani hocam dar ve uzun, karanlık ışık da yok.

A: Mesela kaç ay orada durdu diye düşününce...

Z7: Evet hocam düşündüm. Kapıyı açarken ki kapatırken ki sesi hissetmek istedim.

A: O bir umut mudur sence?

Z7: Umuttur hocam o kapı açıldığı zaman içeriden mesela onu ben yazdım umut olarak. Açıldığı zaman bir umut ediyorsun. Ne için açıldığını falan kapanırken içindeki çaresizlik yüzüne yansıyor. Mesela görüşlerde aramızda bir şey var o senin yüzüne yansıyor. Ben sizi net olarak algılayamıyorum. Senin tutsak olduğunu hissettiriyor.

A: Görüş yerlerinde mi mesela?

Z7: Evet en mutlu olduğun anda bile mesela diyelim aileden biri geldi. Güneş vursa bile o ızgaranın şeyi, yani oraya bile şeffaf yapmamışlar. O ızgaranın gölgesi bile insana vuruyor. Yani senin mahkûm olduğunu hissettiriyor hocam.

A: Peki mesela bunların dışında senin eklemek istediğin benim sormadığım ya da senin açıklayamadığın aklına gelen bir şey var mı?

Z7: Şey hocam mesela maket atölyesi var, hamam var, yani bunlar ne kadar olabilir bilmiyorum ama bir nebze sosyalliğini arttırıyor. Çünkü hocam insanlar yapacak bir şey yok mesela bir şeylerle uğraşmak istiyorlar. Mesela cezaevlerinde hani çarşıya da çıktık bunları insanlar satıyor. Kendini ona vermek istiyorlar artık. Mesela maket atölyesinin olması güzel bir şey insanlar orada bir şeylerle uğraşıyorlar. Belki daha fazla işçiliklerin yapıldığı şeyler olabilir. Hamamın olması bunlar ve benzeri şeyler.

A: Peki mesela burası bir cezaevi müzesiydi ya senin burası ile ilgili bir önerin var mı? Hani şöyle olsaydı beni daha çok etkilerdi diyeceğin şey yoksa atıyorum bütün her yer donatılı olsaydı ya da hiçbiri donatısız olsaydı veya böyle olması iyi şu an gayet etkiledi beni?

Z7: Hocam daha çok yaşanmışlık hissini verebilirler.

A: Nasıl mesela?

Z7: Donatılarla olabilir mesela bazı yerlerde içeri girilmiyordu. Bazı yerler kilitliydi.

Ek 13'ün devamı

A: Yani o bütünlük bozuluyordu.

Z7: Evet bütünlük bozuluyordu. Tamam biz hissediyoruz onu ama bazı yerleri merak ediyoruz. Erişemiyoruz her yere daha donatılı olabilirdi. Mesela bazı yerlerde insan figürleri galiba Ankara'da var Ulucanlar'da, insan figürleri koyuluyor. Mesela Sabahattin Ali'nin koğuşunda sazi var o sembolik olarak mı bilmiyorum işte orada hissediliyor. Ama her mekânda bunu hissetmek gerekiyor. Mesela hamama girdim hocam hamam da küçük, o hamam tasları biraz kafamı uzattım arka tarafta bir boşluk var o boşluğun içinde büyük bir kazan var galiba o su giderlerinin toplandığı yer olabilir. Yani onları bile merak ediyorsun çünkü bakıyorsun, her yere ulaşılması kolay olsaydı daha güzel olurdu.

A: Yani dokunuyorsun, görüyorsun.

Z7: Hocam zaten buradaki en büyük his zaten duyma duyusu yok aktif olmadığı için duymayla ilgili bir tek dışarıdaki seslerin sana ne hissettirdiğini görebilirsin.

A: Kapının sesini duydun ama...

Z7: Evet kapının sesini duydum. Ama işte daha çok görme ve dokunma olduğu için mesela ben o kapının sesi mi daha çok etki uyandırdı yoksa kapağı kapatırken ki dokunma mı? Dokunup o tokmağa zincire... O etki daha güçlüydü.

A: Anladım peki mesela o donatılı bazı hücreler vardı 3 katlı ranzalı 2 katlı ranzalı hatırladın mı? Onlarda ekstra bir şey hissin oldu mu yoksa sıradan mıydı?

Z7: Hocam onlarda mesela baktım hepsinin bir şeyi var yeri var yanında eşyaları falan var. Mesela en çok dikkatimi çeken şeydu. Orası galiba bir kadın koğuşu olarak tasarlanmış. Bir bebek vardı sembolik mesel bebek beşiği vardı. Bunlar birçok insan bir arada yaşadığı için buna alışmak gerekiyor ya orada çocuk koğuşu mu yazıyordu çocuk şeyi mi vardı? Mesela eğitim için dini şeyler vardı. Bunlar da dikkate alınmış bunlar yazılar da falan da vardı. Girenleri de bir daha yapmaması için ağır şartlarda cezalandırıyorlar o zaman öyle. Eğitimi veriliyor. Disiplin hücreleri vardı onlar galiba bir hata yaptığın zaman bir karışıklık olduğu zaman seni oralara atıyorlar. Yani oradan sağlıklı çıkmanı istiyorlar o yüzden en ağır şartlarda bunu yaptırıyorlar.

A: Bu his peki sence bunlar doğru muydu yoksa üzdü mü seni?

Z7: Biraz üzdü çünkü çok ağır şartlar olduğu hissediliyor. Yani bilmiyorum o kapaklar falan... Seni oraya atmışlar. Kendini sadece sen iyileştirebiliyorsun onlar değil, onlar cezalandırıyorlar. Yani bir yardımı olduğunu düşünmüyorum mesela çok kapalı yani seni oraya hapsediyor.

A: Başka var mı söyleyeceğin bir şey?

Z7: Yok.

A: Teşekkür ederim.

Z7: Ben teşekkür ederim.

Ek 14. Z7 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili nasıl deneyimler yaşadın? Hangi deneyimleri yaşadın?

Z7: Hocam, burası ile ilgili burası diğer cezaevinden farklı olarak hani demiştik ya cezaevinde hani donatılar yok pek yok bir de orayı anlatan şeyler daha eski bir cezaevi olduğu için yeni şeyler yapılmamış ama burada daha yakın bir cezaevi olduğu için tarihsel olarak o yüzden daha canlı hisler bize barındırdı. Cezaevi hissini diğerlerine göre daha çok barındırdı. Bir de birçok ünlü ismin burada barındığını görünce bir de o cezaevini yaşayınca o yalnızlığı çaresizliği böyle duyguları daha çok hissediyorsun. Korkuyu bile hissediyorsun. Hocam bunları hissettim.

A: Peki bunları yaşarken sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z7: Cezaevini mi? Genel olarak mı?

A: Cezaevinde sana en çarpıcı gelen neydi?

Z7: Darağacı.

A: Ne hissettin darağacını görünce?

Z7: Hocam, oraya giden bir mahkûmun duygularını hissettim. Dakikalar sonra öleceksin ve bunu biliyorsun.

A: Nasıl bir duygu?

Z7: Yani o an belki dünyanın en cesur insanı olabilir. Çünkü bir şeyler soruyorlarmış da son isteğin o çok farklı bir his olabilir. Her şey bir dakika sonra bitiyor. O an insan çok karmaşık duygular hissedebilir. Beni en çok etkileyen şey oydu.

A: Sen onu gördüğünde ne hissettin?

Z7: Korkunç bir şeydi hocam. Bir insanın canına nasıl kıyılabilir öyle?

A: Peki mesela burada bir sürü deneyimler elde ettin sonuçta cezaevini gezerken onu hangi duyguların aracılığı ile daha çok edindin?

Z7: Burada diğer cezaevinden farklı olarak duyma duygusu da vardı. Görme, dokunma.

A: Mesela nerelerde dokunma ihtiyacı hissettin?

Z7: Yine hocam aynı kapı ve pencerelere dokunabiliyorsun. Kişisel eşyalara dokunamadığım için görme duygusunu kullandım. Bir tek darağacının orada bir şey hissettim bir ürperiyor insan ama diğer şeylerde diğeri gibi bir hissetme duygusu yoktu. Sinop'ta rüzgâr sesler falan ama burada sadece görme işitme ağırlıklıydı.

A: Yani doğal ortamdan çok seni yapay şeyler mi etkiledi?

Z7: Evet burada yapay şeyler etkiledi. Sinop'ta daha doğaldı.

A: Peki burayı yeterince etkileyici buldun mu?

Z7: Evet burayı Sinop'tan daha etkileyici buldum.

Ek 14'ün devamı

A: Sence bunun sebebi neydi?

Z7: Bunun sebebi diğerinden farklı olarak insan figürlerinin, donatıların, seslerin ve animasyonların kullanılması.

A: Peki en baskın duygun neydi burayı gezerken?

Z7: Hocam burada daha çok yalnızlığı hissettim, çaresizliği. Çünkü burada ölüm daha bariz bir şekilde olduğu için daha ürkütücüydü. Yalnız olduğunu çaresiz olduğunu burada daha çok hissediyorsun. Hapsoldüğünü.

A: Peki doğal ve yapay olarak soruyorum buradaki hangi ortam veya durumlar senin yaşadığın bu deneyimleri etkiledi? Yani diyorsun ya hani ürperdim, korktum en çok hangi mekânlar hangi ortamlar hangi oradaki sergileme elemanları senin bu duygularını etkiledi?

Z7: Hocam korku olarak darağacı.

A: Yok sadece korku olarak değil her bir duygu için.

Z7: Hücreler, mesela biz not almıştık bazı ben dikkat ettim zindan pencerelerinin küçük havalandırma boşlukları var dairesel bunların bazıları kapanmış hani daha sonra şeyde de görmüştük bazıları kaynakları şeyleri hep kapatılmış yani kişiye göre işledikleri suça göre bunlar değiştirildi sonradan yani o havalandırma bile kapatıldı. İnsanlar yalnız bırakıldı. Mesela o mekânda yalnızlığı hissediyorsun. Bir de orada insan figürü olduğu için orada onu hissediyorsun.

A: Yani o insan figürleri bunu destekleyici bir şey mi?

Z7: Evet, destekleyici bir şey. Bir de her zindanın içinde bir radyo vardı ses geliyordu.

A: Peki mesela ilerleyen yerlerde sergileme elemanları vardı duvarda gazeteler vardı veya resimler vardı mektuplar vardı bunlar seni etkiledi mi?

Z7: Bunlar beni etkiledi. Bazılarını okudum. Bazlarına baktım. Bunlar seni oradaki yaşanmışlıklara götürüyor. Bakıyorsun adamın kişisel eşyası yıllar sonra burada. Mesela bize bir dönem başbakanlık yapmış insanlar, çok ünlü yazarlar şu an okuduğumuz insanlar kişisel eşyalarını burada görüyorsun. Bu da sana hissettiriyor yani.

A: Senin özel olarak söylemek istediğin bir şey var mı?

Z7: Benim hatırladıklarım bunlar hocam.

A: Peki senin mekânla ilgili bir önerin var mı? Şöyle olsaydı daha iyi olurdu bana daha çok hissettirirdi diyebileceğin bir durum?

Z7: Hocam bazı yerlerin kafe yapılması. Yani bunlar dışarıda bir mekânda yapılabilir miydi?

A: İçinde olmamalıydı yani bütünlüğü mü bozuyor?

Z7: İçinde olmamalıydı. Evet, bazı yerlerde dokunulmuşluk hissi var. Mesela dışarıdan girince bir cezaevine giriş hissi Sinop'taki gibi olmadı. Dışarıdan girince bir mekâna

Ek 14'ün devamı

giriyorsun ama cezaevi diye sonradan bir kapı açıldı. Yani bunlar dışarıda bir mekânda ayrı bir kütlede konumlandırılmış olsa biz direkt cezaevine girsek bence daha iyi olabilirdi.

Z7: Mesela bir de o sergilenen yerde kişisel eşyalarda o insanın suçlunun boynuna takılan boyunluk vardı. Ben onu çok ince olduğu için onu bilek için sandım. Ondan sonra da boyun için olduğu yazıyordu. O çok ince bir şeydi hocam o bile insanın boynuna yani sadece takılmış o sıklığı hissetsin diye. Bence burası Sinop'tan daha sıkı yönetimli bir cezaevi olduğu belli oluyor. Bir de burada diğer cezaevine göre sesler, insan figürleri daha çok bize bu duyguları geçirdiği için diğerinden farklı. Cezaevi şeyini daha çok hissettim burada. Canlı canlı yani oraya daha çok yaklaştım. Sinop'ta daha eski olduğu için oraya pek yaklaşamamıştım. Belki de o buna temel oluşturdu ama güzel oldu.

A: Peki her iki tarafı da gezdin inceledin ikisini karşılaştırdığında neler söyleyebilirsin?

Z7: İkisini karşılaştırdığımda Sinop'taki daha eski bir cezaevi ve tarihine pek gidemedik sadece biçimsel olarak onu görebiliyorsun hangi mekânlar var onları görebiliyorsun hangi odalar var ama burada kimlerin nereleri kullandığı yani daha net sonra orada neler yapıldığı tek tek. Sinop daha eski olduğu için ve bu da yakın tarihe yakın olduğu için...

A: Mesela Sinop donatısızdı, buralar daha donatılı yani donatılıydı ama tamamı donatılı değildi. Buranın da tamamı donatılı. Bu sence pozitif bir şey mi negatif bir şey mi?

Z7: Pozitif bir şey.

A: Tamamen donatılı olması mı olmaması mı?

Z7: Donatılı olması şöyle yani olan şeyi direkt orada bırakmak pozitif bir şey ama dokunmak mesela bazı yerler hani şey için yenilenmiş olabilir. Bunlar bence negatif bir şey.

A: Yani hislerini mi azaltıyor.

Z7: Evet. Mesela Sinop'taki daha eski olduğu için direkt aynı yere dokunuyorsun. Dokunma hissinde mesela o taşlar kullandıkları. Ankara'da bir düzenleme olabilir Ulucanlar'da.

A: Yani mesela bir mekânı sen ikisini düşündüğünde oluştursaydın senin oluşturduğunda sen ne yapardın?

Z7: Mesela bazı koşullarda şey vardı kişisel eşyaların sergilenmesi için belli düzenlenen panolar falan vardı. Mesela ranzaları direkt yapıştırmışlardı birbirlerine. Ama bir koşutta direkt ne kadar aralık varsa hiç dokunmamışlardı. Mesela biz gezdiğimiz zaman diğerinde dedim buralar bu kadar dar mıymış çünkü o an insanların ne kadar sıklıkla orada durduğunu görebiliyorsun. Ben burada onu gördüm.

A: Peki her iki dizayndan hangisi seni daha çok etkiledi?

Z7: Ulucanlar. Belki onu ilk defa gördüğüm için de olabilir ama hayır Ulucanlar daha çok etkiledi çünkü birçok şeyi daha çok hissettim.

A: Sinop'u daha önce görmüş müydün?

Z7: Hiç görmemiştim. İkisini de görmemiştim.

Ek 14'ün devamı

A: Peki son olarak da şunu sorayım. Ulucanlar ile Sinop'u duygu olarak açıklamak istesen...

Z7: Ulucanlarda yaşanmışlık var. Ben bunu çok hissettim. Ulucanlarda bir yaşanmışlık var.

A: Hissettirdiği duygu ne sende?

Z7: Üzüntüyü burada hissettim mesela Sinop'ta hissetmemiştim.

A: Peki Sinop'ta ne hissettin?

Z7: Sinop'ta ilk girdiğim için daha çok yalnızlık ağırlıklıydı. Ama burada çok duygulandım ve üzüntüyü hissettim.

A: Ekleyeceğin başka bir şey var mı?

Z7: Bir şey atlamış mıyım?

A: Teşekkür ediyorum sana.

Z7: Ben de size teşekkür ederim.

Ek 15. Z8 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Mekânı gezerken hangi deneyimleri yaşadın?

Z8: Karanlığı deneyimledim. Hücrelerde kapılar kapanınca, küçük pencere çekilince şuan ki durumumuzla kıyasladığımızda bir gün bile yaşayamayacağımı düşünüyorum. Karanlıkta tuvaleti göremiyoruz verilen yiyecekleri göremiyoruz. O zamanlarda verilen yiyecekleri dokunarak bulacaklarını düşündüm. Sesler çok yankı yapıyordu, gardiyan isminizi ya da başka bir şey için bağırdığında bu ses karanlıkta yankılanacak.

A: Ürperti mi bu sesler seni?

Z8: Evet, bir odaya girdiğimde ayak sesim yankılanmıştı sonra bir daha bastım bu da ürpertici geldi. Küçük çocukların koğuşa girdiğinde çok yankılanmıyordu ama koğuşun yetişkin koğuşundan farkı yoktu.

A: Bunları deneyimlerken sana en çarpıcı gelen şey neydi?

Z8: Beni sesin yankısı çok etkiledi. Kapı kapanınca ses yankılanacak ve yalnızlığımızla kalacaktık.

A: Eko olarak mı?

Z8: Evet. Hapishane dışarı ile hem bağlantılı hem de bağlantısızdı. Şehirdeydi ama kapılar kapanınca bir şey gözüküyor ve bağlantımız kesiliyordu.

A: Yani şehrin merkezindeydi ama yine de her yere uzaktı hissi mi?

Z8: Evet kapılar kapanınca şehrin merkezinde olduğumuzu hissetmiyordum. Sadece kuş seslerini duyuyordum.

A: Kuş seslerinin olması pozitif bir şey mi negatif bir şey mi?

Z8: Bence negatif bir şeydi. Siz içeridesiniz dışarıdan kuş sesleri geliyor ama dışarı çıkamıyorsunuz siz içeridesiniz.

A: Yani onlar özgür ama sen tutsaksın gibi bir şey mi?

Z8: Evet ben sesleri içeri girerken duymuştum ama kalabalık olduğu için içeride duyamadım. O zamanlar bu seslerin duyulacağını düşünüyorum.

A: Bu deneyimlerini hangi duygu aracılığıyla edindin?

Z8: İşitme ve dokunma.

A: Diğer duygularından bahsedecek olursan onlarla hissettiğin şeyler var mıydı?

Z8: Yoktu.

A: Mekânın sende duyular aracılığıyla uyandırdığı duygular?

Z8: Mekânı ilk başta anlayamamıştım labirent gibi kaybolmuşluk hissi ile başladım. Mahkûm olarak içeri girsem yanımda iki gardiyan ile birlikte yürüyeceğiz odalardan geçeceğiz ve sonra üstümüze bir kapı kapanacak bu bende korku hissini uyandırdı.

Ek 15'in devamı

A: Mekânın hangi özelliği bu korku hissini uyandırdı?

Z8: Hem dar uzun koridorlar hem de koridorların sonunun nereye çıkacağını bilememek. Birden dönmemiz...

A: Burayı yeterince etkili buldun mu?

Z8: Burası benim ilk cezaevi deneyimim karşılaştırma yapamadım ama etkilendim. Askılıklar çok yukarıdaydı üç katlı ranzalar olduğu için yukarıda olduğunu söyledik. Alt katta bir mahkûm bir şeyini asmaı için sürekli üst kattaki mahkûma söyleyecekti. Bu o zamanın koşullarında kavga sebebi bile olabilir. Kendimi alt ranzadaki mahkûmun yerine koydum. Üst ranzadaki uyduğunu düşündüm askılıktan bir şey almam lazım olsa üst ranzadaki uyandıramam.

A: Yani erişememek mi?

Z8: Evet erişememek.

A: Erişememek sende ne hissi uyandırdı?

Z8: Umutsuzluk, bir başkasına muhtaç olma hissi.

A: Bu ortamda doğal ve yapay düzenlemeler vardı mekânda hissettiğin duyulara bunların katkısı var mıydı veya hangilerinin katkısı daha çok vardı?

Z8: Avludan koğuşa girerken kuş uçu, kuş sesleri duyduk. Kuş sesleri en azından avluya çıkabildiklerinde umut uyandırdı.

A: Ama hoş bir şey değil demiştin? Hoş tarafları da varmış.

Z8: Ama değil hocam tekrar içeri gireceksiniz. Avludayken umut içeri girdiğimizde erişememek. Yapay olarak zindandaki büyük zincirler gözümde hayal bile edemedim o zincirlerle neler yapılacağını. Acı hissini uyandırdı. Sabahattin Ali'nin koğuşundaki müziği yaşanmışlıklar ile bağdaştırmaya çalıştım. Sabahattin Ali'nin bir suç işlemediğini biliyorsun bu da daha büyük acı uyandırdı.

A: Peki bunda mekân etkili miydi ya da o kurgu etkili miydi?

Z8: Evet mekânda ışığın olmaması, tavanların yüksek olması, tuvaletin içeride olması etkiliydi.

A: Kapılara tıklattın bunu niye yaptın?

Z8: Bir gardiyan gelse kapıya tıklatsa bana hissettireceği için.

A: Bu sana ne hissettirdi?

Z8: Ürperti.

A: Orada bir video vardı seni etkiledi mi?

Z8: Etkilemedi sanırım.

A: Disiplin hücrelerini deneyimledin ne hissettin?

Ek 15'in devamı

Z8: Deneyimlemek için girdiğimde yani çıkacağımı bildiğim halde kalamadım. O zamanki insanlar ne zaman çıkacağını bilmediği halde orada kalıyorlardı. Boşlukta gibiydim.

A: Bu mekân bir cezaevi müzesiydi seni yeterince etkiledi mi şöyle olsa beni daha çok etkilerdi dediğin bir şey var mı? Beklentini karşıladı mı?

Z8: İçeriden çıkan arkadaşlardan sonra benim beklentimi karşılamadı.

A: Donatıların olması mı daha iyiydi yoksa olmaması mı?

Z8: Olması daha iyiydi çünkü donatının olmadığı yerler büyük gibi duruyordu donatılı olduğunda oradaki insana göre dar olduğunu anlıyordum.

Ek 16. Z8 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Nasıl bir deneyim yaşadın bu mekânı deneyimlerken?

Z8: Mekâna ilk girdiğimde ferah gelmişti içindeki aydınlatmadan tavan yüksekliğinden ve pencere genişliklerinden içerideki eşyaların düzenliliğinden dolayı olabilir. İçerideki hamam dikkatimi çekti. Sinop Cezaevi'ne göre daha iyi geldi. Çocuklar için kütüphane vardı. Ama orası eskiden çocuk cezaeviymiş bize kütüphane olarak yansıtıldı bu da kötü bir şeydi o zamanki mahkûmların nasıl kaldığını görmüyordum. Bir an çocukların orada ders çalışabileceğini düşündüm sonradan oranın çocuk cezaevi olduğunu öğrendim. Orada ne yaşadığına dair iz bırakmadı bende. Darağacında çok etkilendim. Darağacına gelinceye kadar etkilenmedim. Orada acı hissettim. Tecrit alanlarındaki seslendirmelerle işkenceleri canlandırdım gözümde ama içeriyi deneyimleyemiyorduk sonda bir oda bırakmışlardı ama orada yeterince ışık alan yumuşak yataklı bir odaydı orası da deneyimlemem için kötü oldu. Yaşanmışlıklar bile etkiliyor mesela. Yaşanmışlıklar çok etkiledi. Hüseyin İnan'ın atletinden çok etkilendim mesela. Hocam mesela yani şeymiş gibi oradaki atletin şurası falan yırtıktı ya, yani gözümde şeyler canlandı, sanki böyle atletini yırtıyordu, işkence değil de kendini parçalıyormuş gibi. Paralarlar ya kendilerini. Onun gibi böyle yaşanmışlıklar olarak kendimi böyle hayal ediyor olarak buldum. O bir yandan iyiydi. Eşyaların olması bir yandan iyiydi bir yandan da kötüydü. Böyle aklıma gelenler...

A: Mekân senin hangi duyularına hitap etti? Görme, işitme, koklama gibi...

Z8: En çok işitme. O dar koridorlarda yürürken yalnızca işitme duyusu ağır bastı, koğuşlara girdiğimizde. Görme duyusu olarak o parçalar vardı. Hüseyin İnan'ın atleti diyeceğim yine. Oradaki yaşanmışlıklar olarak. Restore olduğu için mi bilmiyorum dokunma hissi uyanmadı. Bir tane hocam şeye koğuşa girdik banyo ile yattıkları yeri ayıran tahta kapılar vardı yeni yapılmışlardı. Mesela keşke hiç yapılmasalardı. Hiç oraya ait gelmedi. Gazeteler çok dikkatimi çekti. Orada yazılmış şeyler, insanlar hapisanedeyken yazdıkları yazılar. En çok gazeteler etkiledi insanların içeri girmeden önceki olayları da aktardıkları için.

A: En baskın duygun neydi burayı gezerken?

Z8: Tecrit odalarında hocam gezerken acı hissettim. Orada bir umutsuzluk hissettim. Seslendirmedeki insanlar ben yapmadım benim suçum yok diye bağıryorlardı. Orada suçsuz yere yatan insanların acılarını hissettim. Ama normal mahkûm odalarında pek hissedemedim hocam ya bana bu hissi uyandıramadı.

A: Koğuş olan yerlerde mi?

Z8: Evet. Sadece mahkûmlardan kalan eşyalar bir üzüntü, burukluk uyandırdı. O eşyalara bakmadan odaya girdiğimde bir şey hissetmedim.

A: Peki burada ortamlar senin yaşadığın deneyimleri nasıl etkiledi? Mesela doğal ve yapay düzenlemeler olarak?

Z8: Avluya çıktığımızda yeşillik yoktu bir avluda yeşillik vardı su akıyordu. Bu diğer avlulara göre daha ferahtı. Özgürlük hissi uyandırdı. Ama diğer avlularda o kadar uyandırmadı. Yapay olarak bir yerde yemek yapılırken bir yerde tuvaletlerin birleşmesi bu

Ek 16'nın devamı

bende kötü bir his uyandırdı. O kadar insanın ortak tuvaletleri kullanması kötüydü, hamamları vardı ama istedikleri zaman gidemiyorlardı çünkü koğuşun dışındaydı. Bir de mesela orada video izlerken adam 150 kişinin aynı koğuşta kaldığını söylüyordu ama koğuşlarda o kadar yatak sayısı yoktu daha ferah gözüküyordu.

A: Burayı düzenleyecek kişi sen olsaydın neleri eksik neleri fazla diye düşünürdün?

Z8: Ben bu kadar düzenlemezdim mesela o kadar yeni bir kapı koymazdım. Avlunun duvarları olduğu gibi kalırdı bu kadar temiz olmayabilirdi.

A: İçine donatıları koyar mıydın ya da binayı olduğu gibi mi bırakırdın?

Z8: Videoda 150 kişi kalıyoruz demişti ama ben koğuşa girdiğimde orada 150 kişi kaldığını hissetmedim. Eğer donatı koyarsam bunu hissettirecek biçimde koyardım hissettirmiyorsa koymazdım. Ama yazdıkları yazıları koyardım. Sadece sergilemeleri koyardım.

A: Sinop Cezaevi ile karşılaştıracak olsan neler söylerdin?

Z8: Sinop Cezaevine girdiğimde oradaki mahkûmların Anasıl yaşadığı daha belli oluyordu. Ulucanlar'da yaşamışlıklar gözümde canlanmıyordu. Sinop Cezaevi'nde her yere girip deneyimleyebiliyorduk Ulucanlar'da orada mahkûmların seslendirmeleri bir yandan iyi olmuş işkence çektiklerini anlayabiliyordum ama bir yandan kötü olmuş o odalara giremiyordum. Sinop Cezaevi beni daha çok etkiledi çünkü nasıl yaşadıklarımı anlayabiliyordum. Girdiğimde seslerin nasıl yankılandığını hissedebiliyordum ama burada hissedemedim.

A: Bunu sana hissettiremeyen neydi?

Z8: Donatılar olabilir mesela burada kapıları açıp kapatamıyorduk ama Sinop Cezaevi'nde gardiyanın üstümüze nasıl kapıyı kapattığını deneyimleyebiliyorduk. Sinop Cezaevi'nde duvarlar boyanmamıştı şimdi duvarlar boyanmıştı. Sinop Cezaevi'ndeki zindanda o zamanki zincir duruyordu burada acıyı o kadar hissetmedim.

A: İkisini de birer duyguyla tanımlayacak olsan ne söylersin ikisi için?

Z8: Sinop Cezaevi için işkence, acı ve karanlık. Burada da bunlar vardı ama daha işkence olduğunu bunları izlediğim videoda anladım. Ulucanlar'ı darağacındaki acı olarak tanımlarım. Hocam her ikisinde de hissettim ama hissettiğim miktarlar farklıydı. Hocam bir de Sinop Cezaevi'nde daha çok uzun ve dar koridorlar vardı. Orada daha tedirgin olmuştum ama burada olmadım.

A: Tamam, teşekkür ederim.

Z8: Ben teşekkür ederim.

Ek 17. Z9 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Bugün orası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın mesela? Yani sana ne hissettirdi o mekân?

Z9: O kuşların uçuşu, çevreden gelen sesler falan var ya...

A: Hıhı.

Z9: Hani o tecritin o hapisanenin etkisini kat kat daha arttıran bir şey gibi geldi bana. Oradayken kuşların uçuşu içerideki insana acı veriyor ya. Yani içeride olduğu için. Yani normal bir yerde olsa mesela farklı bir yerde olsa aynı etki olmaz, o denizin kokusu geliyor...

A: Ya mekândan ötürü gelen bir durum mu?

Z9: Bir kısıtlama ya daha fazla bir kısıtlama. Kısıtlanmayı arttırıyor bence.

A: Peki, mesela bunları yaşarken en çarpıcı gelen şey neydi sana yani bu duyguları yaşarken?

Z9: Yani öyle çarpıcı, ekstra çarpıcı bir şey olmadı.

A: Yani genel bir his mi yaşadın yani? Oradaki, mesela o diyorsun ya kuşların uçuşu bile beni şey yapıyordu. Yani ne, neler hissettirdi sana diye sorayım o zaman, duygu olarak?

Z9: Yani o özlem. O özgürlüğe olsun, dışarıya olsun. Ya istediğin şeyi yapabilmeye bir özlem. Mesela bir pencere vardı. Yani bir sürü vardı da. Bakıyorsun geçiyor mesela. 30 saniye sonra tekrar geçiyor 30 saniye sonra tekrar geçiyor falan. Yani çok şey bir şey.

A: Sinir bozucu?

Z9: Ya sinir... Biz orada olduğumuz için sinir bozucu değil aslında da. Orada da kapalı olduğunu düşününce sinir bozucu. Sinir bozucu da değil hani o özlemden kaynaklanan bir şey oluyor.

A: Yalnızlık gibi mi? Nasıl bir şey? Umutsuzluk mu ya da?

Z9: Daha çok umutsuzluk gibi yani.

A: Ya da gerginlik gibi mi, bunaltı mı?

Z9: Ya bunaltı gerginlik gibi değil ya umutsuzluk gibi.

A: Peki, mesela mekân mı sana bu duyguları hissettirdi? Sonuçta duyularınla elde ettiğin şeyler var mekândan. Bunlar sende belirli duygular oluşturuyor. Bu ilişkide senin dikkatini çeken farklı bir şey oldu mu veya dikkatini çeken neydi?

Z9: Dikkatimi çeken çok farklı bir şey olmadı ya.

A: Yani nasıl diyeyim. Ya mekân sana belirli duygular hissettirirken neleri şey yaptı yani ne özellikleri sana bunları hissettirdi? Sonuçta belirli şeyler hissetmiş olman lazım içeri girdiğinde.

Z9: Ya o iç içe oluşu. Hani tamam orası hapisane bir şey ama dışarıdaki güzellikleri şeyi en yakından hissettiğin bir yer. Ve sadece hissediyorsun, sesi geliyor. O zamanlar duyduğum

Ek 17'nin devamı

kadarıyla dalgalar vs. de oraya vuruyormuş. Mesela duvarlardan o tuz kokusu geliyor, o şey geliyor böyle. O bile böyle hani denize ulaşamıyorsun ama o koku geliyor...

A: Bu güzel mi?

Z9: Güzel değil.

A: Yoksa zor mu?

Z9: Yani hemen yanı başında. Zor yani hemen yanı başında ve sen yıllarca belki 30 yıl, 20 yıl denizi görmüyorsun.

A: Ve?

Z9: Tadı geliyor, böyle gezerken öyle tuz tadı geliyor ağzına.

A: Bu sende nasıl bir his yarattı peki?

Z9: Yani kısıtlanmışlık. Böyle o kısıtlanmışlığı ekstra hissediyorsun.

A: Hıhı. Peki, mesela en baskın duygun neydi burayı dolaşırken? Senin en çok hissettiğin duygu diyeyim, neydi?

Z9: Yani umutla umutsuzluk arası bir şeydi ya, yani...

A: Açar mısın biraz onu?

Z9: Yani o kısıtlanmanın sebebi umutsuzluk hani.

A: Hıhı.

Z9: Bir şekilde de insan düşünür yani. Çıkacağımı düşünür. Ya hayal eder en azından. Farklı şeyler hayal eder. O da umut canlandırır, çağrıştırır.

A: Peki, burayı etkileyici buldun mu?

Z9: Yani, ne yönden etkileyici? Yani çok etkileyici, çok etkileyen bir şey yoktu açıkçası.

A: Yani duyguları etkilemesi anlamında.

Z9: Tabi duyguları etkiliyor ama yani... Her kapalı yer her geçişler vs. illaki bir şey bir şekilde etkiliyor ama hani. Ama böyle farklı bir şey de olmadı.

A: Daha önce cezaevi gezmiş miydin?

Z9: Daha önce gezdim cezaevi.

A: Hıhı. Nereye gezmiştin?

Z9: Ankara'dakini.

A: Ulucanlar'ı mı?

Z9: Hıhı.

Ek 17'nin devamı

A: Burayı gezmiş miydin?

Z9: Yok, buraya gezmedim.

A: Ulucanlar'ı peki düzenlendikten sonra mı gezdin? Yakın zamanda mı, çok önceden mi?

Z9: Ya bayağı oldu, bayağı oldu. Unuttum yani bayağı, hatırlıyorum tabii de. Hani arkadaş grubuyla gitmiştim. Hızlı bir gezi yani rahat gezemedim. Öyle çok ayrıntılı da şey yapmadım.

A: Yani şu yüzden sordum bunu, hani buradan beklentini karşıladı mı yani? Veya beklentinin altında mıydı? Sana hissettireceği duygular anlamında soruyorum bunu. Yani seni sıktı mı, üzdü mü, gerdi mi ya da hiçbir şey hissettirmede mi?

Z9: Sıkma, germe tarzı bir şey olmadı.

A: Hıhı.

Z9: Rahatsız da olmadım. Hani orada kaladabilirim hani.

A: Hı. Ya rahatsız da etmedi?

Z9: Yok, rahatsız etmedi. Sadece hani mekân olarak rahatsız etmedi. Sadece o ikilem var ya, dışarı ile içerisi sadece o. Hani onun bir etkisi oldu. Ya kendimi koyuyorum yerine. Farklı bir hapisaneden, farklı bir yerden nasıl bir etkisi olurdu diye. Farklı bir hapisaneden sadece o dediğim yönde bir etkisi olurdu. Yani deniz yakın o hani, o canlılıkla iç içe ya o birkaç kat daha artırıyor sadece o yönden.

A: Canlılık dediğin? Yani oradaki canlı varlıklar mı?

Z9: Canlı varlık yani. Bahçe olsun o dediğim gibi. Yine kuşlar olsun, deniz olsun... Şöyle söyleyeyim mesela hani bilim kurgu filmlerinde olur ya. Nerede kaldığımı bilmezsin, böyle tecrit hücrelerde kalırsın. Standartlaşmış bir şey vardır. O sana sadece şey, seni alıkoyar yani. Sana farklı bir etkisi olmaz. Senin yıllarını alıkoyar vs. Gerçekten yapması gereken şeyi yapar. Ama burada onlarla iç içe olunca katlanıyor. Hani oraya normal bir ev yapsan vs. bunlardan zevk alır, çıkarırsın, gezersin vs. Ama oradaki kısıtlanmışlık bende olumsuz etki yapıyor.

A: Mesela peki, burada doğal ve yapay düzenlemeler vardı sonuçta. Yani şöyle, doğal olarak kendiliğinden bahsettiğin gibi kuşlar, rüzgâr, ağaç... Bunlar bizim hâkim olmadığımız, senelerdir gelip geçen şeyler. Ama bunun dışında seslendirmeler, donatılar... Bazı zamanlarda, bazı yerler yapılmış donatılar, bir şeyler var. Ya bu tip ışıklandırma, ne bileyim aydınlatma elemanları...

Z9: Ya ben onlara şey gözüyle baktım, sonradan restore edilip hani...

A: Bunlardan seni etkileyen daha çok hangileriydi ve neyi etkiledi? Veya etkilemeyen var mıydı? Olmasaydı da olur dediğin var mıydı?

Z9: Ya donatılara vs. çok dikkat etmedim öyle. Mesela bir örnek verir misiniz?

Ek 17'nin devamı

A: Mesela şey, ranzalar vardı bir odada. Düzenlenmişti. Onu diyorum yani, iki koğu düzenlenmiş şekilde duruyordu.

Z9: Hı gördüm.

A: Hani bunlar seni etkiledi mi ya da onlar olmasalar mıydı? Ya da olmuş ama...

Z9: Sonradan yapılmasını mı diyorsunuz onun?

A: Evet, evet.

Z9: Yani tabi boş bir odaya giriyorsun orada nasıl bir yaşantı var hissetmiyorsun, o hissettiriyor size. Oraya gelene kadar şey oluyor zaten hani boşluk böyle. Burada kalıyor insanlar ama nasıl kalıyor çok bir canlanmıyor kafanda. Ha oraya gelince oradaki yaşantı gözünün önüne geliyor. Öyle bir etkisi oluyor.

A: Anladım, yani...

Z9: Ama şöyle bir şey var, kullandıkları malzemeleri vs. günümüze yakın malzemeler. Böyle şu an olan, markası falan direkt gözüken şeyler var. Mesela onlar rahatsız ediyor.

A: Gerçekçi olmayışı.

Z9: Gerçekçi olmayışı, evet.

A: Mesela?

Z9: Plastik komodin var.

A: Ne var?

Z9: Plastik komodin var markası üstünde.

A: Ama mesela orası 99 yılına kadar aktifti ya 99 yılında vardı plastik komodinler. Bir de öyle düşün.

Z9: Evet vardı.

A: Hani çok önceden kalma değiller zaten. Başka mesela var mı buna ekleyeceğin bir şey? Senin dikkatini çeken veya sende bir duygu uyandıran herhangi bir şey?

Z9: Sonradan yapılmış düzenlemelerle alakalı mı?

A: Yok toplamda soruyorum.

Z9: Yani beni öyle çok etkileyen çok farklı bir şey olmadı ya. Genel olarak oradaki şeyleri düşününce oradaki yaşanmışlıkları...

A: Mesela açık görüş alanları, kapalı görüş alanları... Veya nereleri dolaşmış olabilirsin?

Z9: Kapalı görüş alanını dolaşım. Orada da değişik bir duygu içine girdim. Orada şey geldi aklıma, mesela görüşe geliyorsunuz. Orada içeride yıllarca yatan biri var. Mesela gelirken orada ona mutlu görünmeye çalışıyorsunuz o merdivenlerden çıkarken falan bile yüz ifadenizi düzeltmeniz gerekiyor ki ona iyi bir izlenim bırakabilesiniz. Mesela orada giderken

Ek 17'nin devamı

bile geliyor aklına. O şeyleri görüyorsun ya orada beklerken bile kendine bir tavır takınman gerekiyor ki içeride yatan insana farklı duygular gösterebilesin bunları çağrıştırıyor kapalı görüş alanları.

A: Bu sende ne hissettirdi peki? Yani onu düşünmek?

Z9: Yani bunu düşündüm sadece öyle ekstra... İki tarafın çaresizliği var.

A: Hıhı. Mesela disiplin hücrelerini deneyimledin mi veya bunun gibi?

Z9: Gördüm. Hatta birinin içinde kapattım kapıyı deneyeyim diye. Yani sinir bozucu yerler.

A: Ne sebeple?

Z9: Yani kapalısın içeride hiç ışık, hiçbir yerden ışık gelmiyor. Gerçi ben kapatırken geliyor da. Tamamen kapatınca ışık gelmeyecek muhtemelen. Zifiri karanlık oluyor. Bir süre sonra o sessizlik falan sinir bozucu olacak. O şey ilginç bir yer vardı. Oranın amacını anlayamadım. Büyük, o boyun kitleme yeri falan var. Zindan.

A: En kötü suç, işkence gerektiren suçlulara yapılmıştır.

Z9: Yani öyle işkence görenler olmuş demek ki orada çok fazla.

A: Evet, orada bir ürperti hissettin mi?

Z9: Tabi orada ürperti oldu. Orada korku da oldu yani. Onun boynuna takılı olduğunu düşününce.

A: Ve ayak zincirleri.

Z9: Yani koskocaman, insan için yapmamışlar o zincirleri tır bile bağlanır yani.

A: Sanki bilerek daha fazla umutsuzluk vermek için mi yapılmış öyle?

Z9: Hıhı, daha orası sadece içi.

Z9: O yeşillikle, o bahçeyle en yakın ilişki oradaydı, Sabahattin Ali'nin koğuşundaydı.

A: Ne hissediyorsun?

Z9: Çaresizlik. Orası yeşil olmasa ya orası da sadece duvarlar olsa çevre olsa aynı şeyi hissettirmez yani.

A: O zaman ne hissederdin?

Z9: O zaman...

A: Bazıları duvara bakıyordu o pencereden.

Z9: Oralar acaba daha mı iyi daha mı kötü diye düşündüm yani.

A: Evet, o yüzden sordum.

Ek 17'nin devamı

Z9: Ben de düşündüm orada. Hem orayı gören yerler hem orayı gören yerler var. Acaba hangisi dedim. Ama şimdi öyle bir şey var hem onu görmüyorsun ama kuş sesleri geliyor, deniz var onu görmemen iyi.

A: İyi mi, kötü mü?

Z9: Kötü aslında bir de ondan da mahrum oluyorsun, hem onu görebilecekken. Yani rahatsız edici olur bence yani.

A: Neden?

Z9: Ya o kuş gidiyor mesela istediği yere. Gerçi rötarlı bir dönüşü var, geliyor tekrar ama. Sen oradasın onu görmek zorundasın yani sesini duyuyorsun.

A: Ya bir yerlere gidebildiği için mi rahatsız edici, hep orada döndüğü için rahatsız edici?

Z9: Ya hep döndüğü için değil. Onun o...

A: İsteddiği yere erişebildiği için sen erişemediğin için mi?

Z9: O dışarıda ya, o özgür yani.

A: Ama sen değilsin.

Z9: Sen değilsin. Yoksa kuşun sesi, orada olması vs. değil.

A: Hıhı.

Z9: Yani senin onlara erişemiyor olman.

A: Yani sen onun her yere erişebildiğini görüyorsun ama sen hiçbir yere erişemiyorsun. Peki mesela o bir cezaevi düzenlemesiydi, müze olarak. Sence nasıl daha iyi yapılabilirdi veya eksiklikleri var mıydı veya daha bu mekânla ilgili şunu önerirdim ben olsam, dediğin şeyler var mıydı?

Z9: Ya dediğiniz gibi mekânların doldurulması, boş bırakılması etkilemiş yani. Mekânlar boşken sadece o şey yani bir kapalılık halini hissediyorsun ama içerideki yaşanmışlığı hissedemiyorsun. Şey gibi düşünün bir evde mesela... Mesela evde halı kalkınca mekân da şey oluyor...Bir boşluk oluşuyor, bazı şeyler gidiyor. Orada da aynı şekilde hissedemiyorsun, eşyalar olmayınca. Mesela orada gardiyanlar vs. bilmem ne bir sürü etmen var ya, onları etkileyen. Onların hiçbiri mesela hissedilen şeyler değil. Burada boşken mekân boşken tek hissedilen, kısıtlanmışlık yani. O yapılan yerlere girince bir yaşanmışlığı görüyorsunuz. Belki orada yaşanan bir muhabbet olsun, geçen zaman... O insanların birbirleri ile ilişkilerini düşünmeye başlıyorsun, daha farklı yerlere gidiyorsun. Yaşanmışlıkları düşünüyorsun ama boşken sadece o kısıtlanmışlığı düşünüyorsun.

A: Başka ekleyeceğin bir şey var mı?

Z9: Yani farklı bir şey yok hocam.

A: Tamam, teşekkür ediyorum o zaman ben sana.

Ek 18. Z9 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burayı gezerken hangi deneyimleri yaşadın? Yani nasıl duygular hissettin?

Z9: Yani ben yine geçenki gibi empati kurmaya çalıştım. Yani zaten geçmişte yaşanılanları, o zamanki olayları düşünmeyince boş bir şey. Hiçbir şey ifade etmiyor bana. Yani böyle bir duygusuz gibi. Sadece onları yaşantıları düşününce bir şeyler ifade ediyor.

A: Ya mekânın kendi varlığı seni etkilemiyor mu?

Z9: Ya mekânın kendi varlığı, yani etkilediği yerler çok yok açıkçası. Oraya bir insan koyunca oradaki bir insanın anıları vs. yaşanmışlığını düşününce orası bir şeyler ifade etmeye başlıyor.

A: Peki mesela, buradan edindiğin deneyimleri hangi duyuların aracılığıyla edindin daha çok? Yani görme, koklama, işitme?

Z9: Yani burada genelde koklama ile ilgili şeyler olmadı. Burası, ayırt edici bir koku yoktu burada. Şey Sinop'tan ayrı olarak.

A: Ne gibi yoktu?

Z9: Yoktu farklı bir şey yoktu. Burada genelde görerek daha çok gördüklerini düşünerek. Yani oradaki eski şeyleri kafanda canlandırarak. Yani açıkçası öyle dokunarak vs. etkileyecek, etkileyebilen bir yer de yoktu.

A: Yani dokunma hissi... Dokunma hissi yaşamadın mı?

Z9: Ya ben dokundum ama...

A: Bir şey hissetmedin.

Z9: Bir şey hissetmedim. O devam eden bir dokunma olmadı yani.

A: Anladım. Peki senin dikkatini çeken, mekânda herhangi farklı bir şey var mıydı?

Z9: Mekânlardaki o değiştirilmemiş o... Mesela fotoğrafını da çektim o yazılar, o zamanlardan kalan şeyler...

A: Zindanlardaki yazılar falan mı?

Z9: Değiştirmeyen şeyler, beni en çok etkileyen şeyler açıkçası bu kalıntılar oluyor ya. Bırakılmış şeyler. Mesela şunun o zamandan kalmış olabileceğini düşünmek mesela oraya artı bir şeyler katıyor. Mesela film afişi, o zamana ait bir film. Onlar da onu düşündü, onlar da onu izledi. O zaman bir anlam katıyor. Ya bunlar biraz canlandır... Sonradan yapılan canlandırmanın da bir etkisi oluyor oradaki yaşantıya ait.

A: Yani bal mumu heykelleri falan mı? Yani oradaki eşyaların.

Z9: Evet. Yalnız tabi bazı yerlerde abartılı, komik olan şeyler olmuş. Tecritte mesela belki de ışıklandırmadan dolayı, mesela bal mumu yapmışlar ama bir yere de oyuncak fare koymuşlar mesela çok komik duruyor. Işık da üzerine vuruyor. Kenarda köşede bir yerde olsa daha dikkat çekse belki bir etkisi olabilir.

Ek 18'in devamı

A: Daha etkili.

Z9: Yani ışığın altına oyuncak fare komik olmuş. Böyle şeyler var.

A: Peki, burayı yeterince etkileyici buldun mu?

Z9: Yani şey falan hoşuma gitti, girişte seni o avluya sokmak için bir koridor. Oralardan etkilendim açıkçası, normalde hatırlanacağını zannetmiyorum çok. Okumadığın sürece bir şeyleri araştırmadığın sürece bunların çok akla geleceğini düşünmüyorum. O hatırlatma vs. iyi olmuş. Seni o korku etkisine sokuyor hoşuma gitti o.

A: Peki burayı deneyimlerken, gezerken en baskın duygun hangisiydi?

Z9: Ya bilmiyorum, bilinmezlik vardı gibi ya. Yani...

A: Kaybolmuşluk gibi mi? Yoksa nasıl bir bilinmezlik?

Z9: Yani bilmiyorum bir ait, aidiyet vs. bir şey olmadığı için... Yani açıkçası mekânlar karmaşık gibi şeyler değil yani, o anlamda bir bilinmezlik değil.

A: Nasıl?

Z9: Ya oradaki benim orada oluşum, bir anlamı olmaması vs. beni bir bilinmez...

A: Anlamlandıramadın mı, mekânı?

Z9: Hıhı, anlam... Yani kendimi his, çok da orada...

A: Ait hissetmedin?

Z9: Ait hissetmedim açıkçası. Bir şeyler okudukça tabi hani. Mesela bir şey okuyorsun orada, onu anlamaya başlıyorsun o zaman ait hissediyorsun. Sonra mekân değişiyor tekrardan başka bir boşlukta.

A: Yani kopukluk yaşıyordun.

Z9: Şeydeki gibi mesela beni Sinop'taki o hani doğayla iç içe olan umutsuzluk var ya. O yok, onu hissetmedim açıkçası.

A: Daha yani daha çok ne hissettin peki o zaman? Yani hissiz miydin ya da? Hissiz mi dolaştın? Yani bazen hiçbir his hissetmeyebilirsin sonuçta. Veya o an mutlu olabilirsin veya mutsuz olabilirsin veya tatmin olmayabilirsin.

Z9: Ya tatmin açıkçası hani tatmin olmadım zaten. Ama ne anlamda tatmin olmadım...

A: Mekânın düzenlenmişliği mi seni tatmin etmedi yani?

Z9: Ya onu düşünmedim ama gezerken onu düşünmedim. Ama belki de o sebepten de olabilir. Yani eksiklikler vardı kafamda. Kendimi orada o zaman da düşündükçe bir duygular hani umut olsun, oradaki çaresizlik olsun, mekân olarak bana hissettirmede.

A: Anladım.

Ek 18'in devamı

Z9: Ama ben yani oradaki mesela bir gazete kupürünü okuyunca, oradaki mesela bir... Sergilemeyi okuyorsun ve oraya bakıyorsun mesela o zaman aracı oldu.

A: Peki burada mesela yapay, bunun devamı bu soru aslında. Yapay elemanlar vardı, bir sürü. İşte bal mumu heykeller, sergileme elemanları, gazete kupürleri haberler veya duvarlardaki panolardaki açıklamalar, resimler... Bir de orada da oraya ait olan gökyüzü, ağaçlar, çiçekler, kuşlar yine rüzgâr... Sana burada bunlardan hangileri daha çok etki yaptı diye sorayım?

Z9: Orada hafif esen bir rüzgâr vardı beni o biraz etkiledi. O avluda olduğumu düşündüm. (Fotoğraf gösteriyor.)

A: Evet.

Z9: Bir tane daha bakmak istiyorum.

A: Neyi anlattığını biliyorum çünkü ben de etkilenmiştim.

Z9: Şu.

A: Hıhı.

Z9: Yani o, o dinginlik...

A: Ağacın dalgalanması ve...

Z9: Orada oturduğunuzu...

A: Oturması.

Z9: Sizin orada oturduğunuzu düşünsenize yıllardır oradasınız ve şuna bakıyorsunuz yani.

A: Ya koğuşların içinden bunu, ağacın o yapraklarını, sallantısını rüzgarla görmek hoşuna mı gitti?

Z9: Yani hoşuma gitti ve onu hissettim yani.

A: Yani rüzgârı hissetmek hoşuna gitti.

Z9: Yani o zamanda oradaki insanların da o rüzgârı hissettiğini hissettim yani.

A: Anladım. Yani doğal bir faktör olan rüzgâr sana onu hissettirebildi, diyelim o zaman.

Z9: Tabi ya orada oturan bir mahkûmu düşündüm mesela orada oturup ailesini düşünen bir mahkûmu düşündüm. Mesela çocukları olabilir, sevdiği bir insanı düşünen bir mahkûm. Yani ve 15 senesi daha var düşünsenize, ona bakarken. Yani bana açıkçası o mekânlardan daha çok böyle avlularda pencereden bakarkenki o gördüğü şeyler... Hani değişmeyen yani az değişen şeyler.

A: Daha çok etkiledi.

Ek 18'in devamı

Z9: Değiştirilmesi mümkün olmayan şeyler. Mesela bu binaya ne zaman bakarsanız bakın, bu ağaç aşağı yukarı etkisi aynı olur. Düşünüyorum, böyle şeyler Sinop'ta da beni çok etkilemişti. Burada da yine etkiledi.

A: Yani doğal, çok fazla üzerinde oynanmamış şeyler. Veya müdahale edilemeyen.

Z9: Oynanması pek mümkün olmayan şeyler yani daha çok. Çünkü mesela Sinop'ta vardı, duvarda mesela çentikler vardı. Ama mahkûmun mu attığı, sonradan mı atıldığı çizildiği belli değil. Yani yine aynı o duyguya sokmuyor seni.

A: Anladım.

Z9: Ama o ağaç sokabiliyor yani.

A: Hıhı. Şey peki ikisini karşılaştırdığında, orayı ve burayı. Önce şunu sorayım bu mekânla ilgili, sen şöyle olsaydı daha iyi olabilirdi diyeceğin bir şey var mı? Yani beni daha çok etkilerdi, şöyle yapılsaydı beni daha çok etkilerdi.

Z9: Ya dediğim gibi mesela insanın gözüne sokulmayacak şekilde yapılsa. Mesela tecrit hücreesindeki o tasarımlar, insanın gözüne sokulmayacak ışıklandırma vs. Yani bize de bir pay bıraksalar hani onu hissetmemizde, daha güzel olur.

A: Anladım.

Z9: Aynı şekilde o koşullardaki tasarımlarda da. Bize bir şey bırakmaları gerekiyor diye düşünüyorum.

A: Yani hayal etmene pay bırakmaları gerektiğini mi?

Z9: Hıhı.

A: Anladım. Mesela peki o yapay sergileme elemanları sence etkili miydi yani? Olması gerekli miydi yoksa olmaması mı?

Z9: Yani olmayınca da...

A: Eksik mi oluyor?

Z9: Sergileme elemanları olmayınca da eksik oluyor. Boş bir alandasın çünkü oradaki mesela ranzaları bile hayal edemiyorsun kafanda.

A: Hıhı. Mesela Sinop'la bunu karşılaştırdığında bu durumda. Şimdi o soruya geçeyim hatta. Mesela Sinop Cezaevi'ni de gezdin burayı da gezdin, ikisini karşılaştırdığında neler söyleyebilirsiniz?

Z9: Sinop'ta mesela cezaevine nasıl girdiğimiz, nasıl o şeye geçtiğimiz çok açık değildi. İlk girdiğimiz yerde mesela tuvaletler var, oradan mekâna giriyorsun ama şu an cezaevinde miyim değil miyim daha o aşamada bile değilim yani. O duyguya zaten giremiyorsun. Burada direkt girişte sana bir, seni sokuyor yani girmek zorundasın istesen de istemesen de. Öyle bir fark oldu girişlerde. Evet Sinop'ta giriş. Yani... Sonra ne olabilir...

A: Yani şöyle hangisi daha çok etkiledi?

Ek 18'in devamı

Z9: Ya Sinop'ta giremedim. Girdikten sonra Sinop daha çok etkiledi tabi. O hani o iç içe oluşu hani. Sinop'ta o doğal etmenler çok fazlaydı. Değiştirilmemiş şeylerde hani pencerelerden dışarıya bakışın, daha gerçekçiydi Sinop'taki. Koku gibi etmenler falan da daha fazlaydı sanki. Sinop'ta koku, Sinop'ta tat bile var. Tuz tadı ağzımda yani Sinop'ta.

A: Tuz tadı. Bu seni daha çok mu etkiledi, duygusal olarak?

Z9: Evet, tabi duygusal olarak etkiledi.

A: Yani, her iki cezaevini de gezdiğinde seni duygusal olarak daha çok etkileyen orasıydı diyebiliriz.

Z9: Evet, doğal etmenlerden dolayı orası daha etkiliydi.

A: Başka senin söyleyeceğin bir şey var mı?

Z9: Yani fotoğraflarıma bir daha bakayım, unuttuğum bir şey var mı?

A: Hıhı, bak.

Z9: Şu eski o zamana ait ürünler vs. var ya, onlar da çok hoşuma gitti hani o zaman kullanılan şeyler.

A: Sergileme elemanları.

Z9: Mektuplar.

A: Mektuplar?

Z9: Mektuplar aşırı etkili oluyor. Yani bir cümle okuyorsun, bak şey demiş "Gerçi lüzumsuzluk yapıyorum. Sizden mektup almadım, yazmamam gerekirdi. Ama ne yapayım beynime kazınmışsınız, sizi düşünmeden yapamıyorum". Yani oradaki nasıl bir, orada yaşayan insanın, yıllarca kalacak insanın nasıl bir yaşantısı, nasıl bir düşünce tarzı olduğunu...

A: Kendini nasıl hissetmiş, fazlalık. Ya mektuplar da seni etkileyen başka bir şeydi.

Z9: Mektuplar etkileyici. Orada yaşamış insanların mektupları gerçekten çok etkileyici.

A: Var mı başka ekleyeceğin?

Z9: Başka yok. Yani şimdilik hatırladığım kadarıyla yok.

A: Teşekkür ediyorum sana.

Z9: Önemli değil hocam.

Ek 19. Z10 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın ilk olarak?

Z10: Ya şöyle daha önce hiç cezaevine gitmedim. Yani herhangi bir ziyaret için de gitmedim, müze olarak da gezmemiştim. Yani biraz farklı bir şey oldu aslında benim için. Hani nasıl diyeyim ilk girdiğimde aslında biraz şey oldum, garip hissettim. Hani siz zaten daha öncesinden küçük bilgi verdiğiniz için böyle şey oldum hani onu hissetmem gerekiyormuş gibi düşünerek girdim. Hani nasıl diyeyim özellikle mesela çocukların, çocuk mahkûmların kaldığı yer beni daha çok ürpertti. Aslında daha küçük bir yerdi diğerine göre ama nedense bilmiyorum daha fazla ürpertti beni. Ya da bulunduğu işte...

A: Çocuk oluşlarıyla ilgili mi?

Z10: Yani herhalde ondan yani sebebini bilmiyorum ama daha şeydi hani benim için daha ürperticiydi. Böyle.

A: Bir deneyimi yaşarken peki en çarpıcı gelen şey o muydu en çok?

A: Ya hayır o değildi. Bir de mesela Sabahattin Ali'yi biliyorum. Daha önce hani kitaplarını, şiirlerini okudum. Ama hiç hani şey yapmamıştım nasıl diyeyim cezaevinde kaldığını da biliyordum. Ama hiç bu kadar farklı hissetmemiştim. Yani onu bu şekilde yaşamamıştım diyeyim. Yani mesela onun kaldığı koğu su gezerken de böyle kitaplarından, hani orada çalan şarkılardan falan da biraz beni aslında etkileyen kısmı oydu. Yani böyle mesela şiirlerini okurken kitaplarını okurken bu şekilde düşünmüyordum. Orada daha farklıydı.

A: Peki, yani burada mesela onu hissederken sana ne hissettirdi de daha farklı dediğin duygu tam olarak ne?

Z10: Yani şöyle hani nasıl diyeyim, bir şeyi okurken hani tam olarak hissedemiyoruz. Bunun orada hani en azından hissederek yazdığı ortama gittiğim zaman...

A: Hangi duyuların mesela daha çok bu konuda?

Z10: Yani genel olarak mı, sadece o koğu şta olan mı?

A: Hem genel olarak hem o koğu şta.

Z10: Ya şey mesela hani özellikle oradaki rutubet kokusu, hani nasıl diyeyim rutubetin orada oluşma sebebi belki de suydu ama şey hani bende böyle canlandırdığı biraz daha şey oradaki insanların göz yaşı işte ya da bilmiyorum hani hüzünden ortaya çıkan bir rutubetmiş gibi. Sanki insanların içinin karartısının hani oluşturduğu bir rutubetmiş gibiydi. Yani tam olarak sanki ya şu an anlatamıyorum aslında hani ne hissettiğimi de anlatamıyorum ama. Çok farklıydı daha karanlıktı yani daha önce öyle bir ortama girmediğim için aslında beni biraz daha şey yaptı ürpertti. Nasıl diyeyim o koku mesela belki normalde olsa da hani rutubet kokusu insanı rahatsız eder ama ilk defa orada daha rahatsız oldum. Yani psikolojik olarak beni bir tık yordu aslında. O hem koku ya da metal kapıların o hani sürgüleri normalde de insanları rahatsız eder. Hani o metal gıcırıtları ama orada daha farklıydı. Mesela filmlerde hep görüyoruz ya böyle çat diye kapatıyorlar. Hani onu yapmak istedim ama onu yapamadım aslında. Ya çünkü böyle şeydi nasıl diyeyim onu tam olarak hissettiğimi düşünmüyordum.

Ek 19'un devamı

Yani o çat'ı hiçbir zaman yapamadım, yapamayacağım da herhalde yani.

A: Yani?

Z10: İki, üç kere denedim orada hani daha sonra gezerken de aslında denedim.

A: Yani psikolojik olarak onu kapatamadın mı? Rahat mı edemedin?

Z10: Yani şöyle nasıl diyeyim hani orada mesela gardiyanlar bir şey söylerken pat diye kapatır ya filmlerde falan hep gördüğümüz şey budur. Bilmiyorum hani bendeki hep daha yavaştı. Yani hiçbir zaman öyle çat olmadı.

A: Hangi duygudan ötürüydü bu?

Z10: Ya şöyle mesela bu ceza odalarıydı galiba ya da disiplin odaları, hücreleri pardon. Siz demiştiniz hani içeri girip bakabilirsiniz, şey yapabilirsiniz. İçeriye girdim ve şey hani sadece tuvaleti vardı, lavabosu bile yoktu bazı yerlerin ve o kadar küçüktü ki yani aslında bizim sadece wc olarak kullandığımız yer aslında disiplin odasıydı onlarda. Hani orada kalan bir insan nasıl disipline edilebilir ya da hani şöyle insanı disipline etmek bence hani insanın oturup düşünmesi hani onun üzerine yoğunlaşması demek ama o disiplin odasına girdim, kapıyı kapattım. Hani bırakın bir şey düşünmeyi bence insan orada kendini daha da kaybediyor. Yani yanlışını anlamak yerine tam tersi böyle sürükleniyor gibi bir hali vardı. Yani en azından benim hissettiğim o ve sadece tuvalet var hani orada insanların psikolojisi ne kadar düzgün olabilir ki kendini sorgulasın? Bilmiyorum bunu düşündüm aslında. Hani disiplin odası ne kadar disipline edebiliyordu? Bilmiyorum ben şahsen içeriye girdim ama girip çıkma sürem belki de hani ona kadar saysam anca durmuşumdur yani.

A: Bunaldın mı içeride?

Z10: Yani evet bunaldım. Çünkü böyle sanki şey gibi sadece küçük bir yer ve sadece ışık hani aslında mesela nasıl anlatayım günlük hayatta da canımız sıkıldığı zaman eve bile sığamıyorken orada insanların hani psikolojik durumları daha kötü durumda. En azından orada olmak onlara ekstra suçluluk duygusu veriyor ve küçücük bir odada disiplin ediliyorsun. Hani ne kadar doğru bilmiyorum ve beni gerçekten daralttı yani daha fazla da durmak istememdim zaten. Ya ama en azından oraya girdim. Bilmiyorum yani benim için çok farklıydı oraya girmek.

A: Ya yordu seni.

Z10: Şey olarak yordu aslında psikolojik olarak yordu bir tık.

A: Hıhı anladım. Peki mesela burası sence yeteri kadar etkileyici bir yer miydi?

Z10: Ya şöyle...

A: Yoksa beklentinin altında mıydı?

Z10: Daha önce böyle bir yere gitmediğim için aslında beklentimin üstünde bir yerdi hani psikolojik olarak. Ve hani böyle bir yere gittiğim zaman bu kadar etkilenmeyi de beklemiyordum yani nasıl diyeyim normal gezerim, evet belki birkaç şey beni nasıl diyeyim

Ek 19'un devamı

daha farklı etkileyebilir ama hani burada her gittiğim yerde cidden hani vakit geçirmek istedim mesela gezerken fotoğraf çekmek istemedim çünkü hani başka bir şeye dağılsın istemedim kafam. Yani tamamen gezdim orayı hani daha fazla yaşamak istedim aslında. Daha sonra tekrar gezdim fotoğraf çekmek için ama fotoğraf çekerken de bazı yerlerin fotoğrafını çekmeyi unuttum yani cidden tamamen gezmek istedim yani bilmiyorum.

A: Yani mekân duyguların üstünde yaklaşık hangi duyguları uyandırdı diye toparlayacak olursak?

Z10: Ya şöyle benim içimi kararttı açıkçası. Mesela bazı yerlerde kütüphane falan vardı. Zannediyorum o girdiğimiz ilk yerde, üst katta olması gerekiyor. Ama şey düşündüm daha sonra hani bunu mahkûmlar da kullanıyordu galiba ya da kullanıyor muydu bilmiyorum ama kullanıyorsa da zaten orada insanların psikolojisi bozukken hani nasıl kendilerini farklı bir şeye ya da nasıl diyeyim, nasıl veriyorlardı onu da anlamıyorum aslında yani bilmiyorum.

A: Başka mekânda mesela yapılan düzenlemelerden sahip olduğu şeyler mesela açık görüş alanları vardı, kapalı görüş alanları vardı. Ondan sonra zindan, ondan sonra avlular, büyük koğuşlar buralardaki mekânsal düzenlemelerden duygularında etkili olanlar ne?

Z10: Ya mesela benim şey dikkatimi çekti. İlk girdiğimiz yerde, wc'nin karşısında, ilk orası aslında benim cidden üstüme üstüme geldiğini hissettim. Böyle giriyorsun hani dört duvarı çevrili sadece yukarıdan gökyüzü görünüyor. Hani oradan sarmaşıklar aşağıya inmiş, hani şey gibiydi aslında sarmaşıklar hayat dışarıda hani sarmaşık, hani bilmiyorum hapishanenin içine girmeye çalışıyor da... Bilmiyorum çok saçmaydı belki ama beni ilk orası hani etkilemişti. Ve yukarıya bakarken bile aslında hani gökyüzünü hissetmiyordum. Yani bilmiyorum gökyüzü ve deniz benim için hani özgürlük, bana en çok ifade eden öğeler onlar.

A: Yani orada tutsaklık mı hissettin?

Z10: Yani evet, orada hiçbir şekilde gökyüzünü görsem bile onu hissedemedim ya da martılar bir yerden uçuyor hani küçük kuşlar geçiyor falan ama bilmiyorum bence nasıl diyeyim oradaki mahkûmların dışarıda neler kaçırdığının en basit örneğiydi yani bilmiyorum. Ya da şey avluların, zaten duvarları çok yüksekti. Çepeçevre ve yüksek duvarlar. Ama buna rağmen mesela jiletli yuvarlak teller vardı orada hani zaten ne yapabilir ki oradaki insan. Yani o jiletli teller bence ekstra psikolojik olarak insanları yaralıyordu yani. Ya da hani sen suçlusun...

A: Ne hissettin orada?

Z10: Her şeyi yapabilirsin o yüzden nasıl diyeyim sen onları yapma diye her şeyi aldık, her önlemi aldık biz hani bende yarattığı algı buydu aslında.

A: Gözetleme gibi?

Z10: Hani nasıl diyeyim zaten kontrollü bir yer, zaten yüksek bir yer hani bu insan oradan nasıl çıkabilir ki? Ya da hani ne yapabilir yani orada ama buna rağmen mesela jiletli tellerin olması beni ekstra şey yapan yerlerden birisiydi.

A: Ne hissettin peki?

Ek 19'un devamı

Z10: Bilmiyorum yani aslında bir tık canım acıdı orada hani nasıl diyeyim biri sizi suçladığı zaman hem üzülsün hem... Benim canım acıyor aslında biri beni suçladığı zaman. Sanki orada zaten cezaevindesin, hani suçlusun bunu biliyorsun ama sanki daha fazla suçluyorlar gibi bende o algıyı yarattı yani bilmiyorum.

A: Peki, başka. Mesela orada mekânda düzenlemeler vardı. Doğal olanlar ve yapay olanlar. Yani doğal kendi varlığından oluşumlar vardı. Mekânın işte doğadan kaynaklı işte güneş ışığı olsun, rüzgâr, nem veya sesli bazı doğal seslerden bahsediyorum. İşte diğer canlılar, doğal olan bir de şeyler vardı yapay düzenlemeler sonuçta, etkili sesler, videolar oradaki düzenlemeler bunlardan seni etkileyenler nelerdi?

Z10: Ya mesela yani en son ya sondan başa doğru geleyim.

A: Hıhı nasıl istersen.

Z10: Hamamların olduğu yerde böyle havuz gibi bir şey vardı. Ortasında bir taş daha vardı. Hani benim aklıma ilk gelen şey mesela psikolojisi bozuk insanları eskiden suyla tedavi etme yöntemi diye bir şey varmış. Hani benim orada aklıma o geldi. Zaten oradaki insanların da üst düzey psikolojileri bozuk yani. Acaba orada onu mu kullanmak istediler diye düşündüm. Ama daha sonra tekrar gezerken mesela tuğlalar sanki o kadar eski değil gibiydi. Yani hapisane döneminde yapılmış bir yer gibiydi. Ya da mesela tersane olan kısmı mesela kapatmışlar daha sonradan taşla ya da yukarıdaki pencereleri kapatmışlar o dikkatimi çekti. Kale surlarından çevrildiği için öyle olduğunu düşündüm ama bilmiyorum. Başka mesela oradaki dut ağacını mahkûmun biri dikmiş. Hani onun yazısını okumuştum. O beni biraz şey yaptı, hani orada yaşayan insanların aslında hani oraya tekrar hayat vermek istemesi gibi bir şeyi ifade etti aslında bana. Daha sonra koğuş, 1. ve 2. koğuşların galiba önlerinde hani küçük kare mozaikler kullanılmış bazı yerde ama bazı yerde yuvarlak işte dikdörtgen şeyler vardı. Üstünde metal böyle bazı şeyler vardı. Oranın ne olduğunu bilmiyorum ama şey gibi aklıma geldi hani nasıl diyeyim o dönemde var mıydı bilmiyorum ama spor aleti ya da başka bir şey mi bilmiyorum yani, hani fazladan bir şey koymuş olabilirler oraya. En azından onları bir tık daha nasıl diyeyim orada günlerini geçirebilmeleri için yapılmış şeyler.

A: Yani sosyal şeyler.

Z10: Aynen sosyal şeyler. O dikkatimi çekti. Mesela şeyi anlamamıştım bu içeride koğuşlarda çok yukarda çıkıntılar vardı. Ahşaptan böyle nasıl diyeyim hani aklıma ilk gelen şey askılıktı hani portmanto gibi falan. Ama dedim ki çok yukarıda neden hani bu kadar yukarıda olsun ki, anlamadım. Gezdim bir iki tane koğuştaki yine vardı. En son koğuştaki şey üç katlı ranzalar vardı. Yani kişi sayısının fazla olmasının getirdiği bir şey galiba ve ranzalar o kadar yüksek olduğu için aslında askılıkları da o kadar yukarıya koymuşlar. Onu fark ettim. Ya da koğuşların çok büyük olmasına rağmen içeride bir tane tuvalet olması. Bilmiyorum o beni ya şu an kendi yaşantımı düşününce, üç kişi kaldığımız bir evde bile iki tane lavabo kullanırken oradaki koca koğuştaki en az 25 kişi oluyor, hani yatakları saydığım zaman. Hani bir tane tuvalet olması insanları hani şey nasıl diyeyim tam tersi böyle sanki ya bilmiyorum. Beni şey yaptı şu an cümlemi toparlayamıyorum ama. Pis olması yani 25 kişinin kullandığı yer ne kadar temiz olabilir ki? Yani şey olarak aslında psikolojik olarak da insanları etkilediğini düşünüyorum.

Ek 19'un devamı

A: Ne gibi mesela, hangi tür?

Z10: Yani sanki hani değer verilmiyor gibi. Hani size bu yeter. Siz zaten suçlusunuz. Bir an öyle hissettim bilmiyorum. Başka mesela aynı şekilde 3 tuvalet var ama 1 tane lavabo var. Hani sanki onlara değer verilmiyor gibi hani. Bu kadarı da yeterli sizin için falan öyle hissettim. Yani kendime hani eğer orada olsaydım...

A: Sana ne hissettirdi peki?

Z10: Bir tık değersiz hissettim yani orada. Yani başka neresi vardı? Mesela şiirler falan vardı orada. Yani elimden geldiğince böyle hızlı bir şekilde taramak istedim. Bilmiyorum Sabahattin Ali'nin kaldığı koğuş da beni çok etkiledi orada saz asılıydı, bağlama galiba. Onun asılı olması hani orada ne kadar yoğun şeyler yaşıyor ki onu gerçekten eline alıp böyle güzel şeyler ortaya çıkıyor. Değişik hissettim. Hamam hani o kadar kişi kalıyor hani. Bir sürü koğuş gezdik ki her koğuşun 20-25, hani büyük koğuşların 20-25 kişi olduğunu düşünürsek çok fazla kişi kalıyorken hamam küçük, bahçe hani... Ne kadar özgür yani zaten şöyle, ne kadar suçlu olduklarını biliyorlar. Orada olmak zaten onlara kötü hissettirirken böyle sürekli duvar duvar duvar hani bence bilmiyorum onları daha çok etkiliyordu.

A: Seni nasıl etkiledi?

Z10: Ya şöyle nasıl diyeyim cidden üstüme üstüme geldi bir ara. Hani sığamamaktan ziyade küçüldüm orada yani hani sırf orada rahat hissetmek için küçüldüğümü hissettim. Mesela parmaklık var, çok az bir mesafe gitmişiz arada hiçbir şey yok hani koğuş falan yine bir parmaklık var. Hani sana güvenmiyoruz ekstra güvensizlik veriyorsun gibi bir izlenim uyandırıyor. Ve bu insanlara, ya nasıl diyeyim sana güvenmiyorum dese biri bana ben kendimi çok kötü hissederim, hani yerin dibine geçerim. Orada yaşantı tamamen insanlara güvenmemek üzerine aslında ya da suçlulara sen suçlusun bu yüzden işte sana güvenmiyorum, cezalısun. Sanki tamamen bunun üzerine kurulmuş bir hayat. Evet belki hani onları kontrol altına almak için yapılmış önlemler ama bence çok fazla. Bilmiyorum yani cidden böyle fazla fazla geldi en azından bana. Bilmiyorum bu şekildeydi. Sizi beklerken oturuyorduk arkadaşım ile aslında kafede çalan şarkıların oraya ne kadar uygun olmadığını tartışıyorduk kendi aramızda. Sonra hani Fazıl Say'ın bir şarkısından konu açıldı. Onu dinledik orada aslında bir tık onu da içeride hissetmek istedim. Yani çevremdeki insanları değil de en azından beni o toparlasın istedim.

Z10: Bir de şey vardı bu Sabahattin Ali'nin yazdığı bir şiir vardı onun şarkı olmuş hali onu dinledim bu kadar. Zaten diğer kısma geldiğimiz zaman da kulaklığı çıkardım ondan sonra kulaklıksız devam ettim.

A: Mesela orayı deneyimlerken bir sürü şey hissettin ya burayla alakalı senin önerebileceğin bir şey var mı? Yani şöyle olsaydı daha iyi olurdu dediğin mekân?

Z10: Nasıl diyeyim mesela orada şarkı ya da nasıl diyeyim hani ses efektinin yanında görseller de vardı. Bilmiyorum sanki bu görseller bir tık daha farklı olsa yani sadece orada yaşayan nasıl diyeyim şairlerin ya da edebiyatçıların resimleri değil de orada kalırkenki halleri ya da nasıl diyeyim o hapishanede yaşayan insanların görüntüleri olsun istedim. Yani

Ek 19'un devamı

yapay bir fotoğraf değil de oranın içinden bir fotoğraf olmasını isterdim aslında. Bir de galiba bir video vardı ilk gittiğimiz koğuştaydı galiba yani onu izleyemedim aslında pek fazla, güneş ışığından dolayı ama bilmiyorum sanki...

A: Özensiz mi?

Z10: O an ya da ben izleyemediğim için onu tam olarak alamadım yani.

A: Başka ekleyeceğin bir şey var mı?

Z10: Başka ekleyeceğim bir şey, zindan. Ya ilk oraya girmem gerekirken aslında çok kalabalıktı o yüzden en son girdim. Yani her yeri gezdim orada yaşayan insanların hani nasıl disipline edilebileceğinden gün içinde neler yapabileceği, mesela maket odası falan vardı hani neler yapabileceğine kadar ama zindan çok daha şeydi. Soğuktu. Hem gerçek anlamda soğuktu hem de zincirleri kaldırdım mesela ağırlığına bakmak istedim. Zaten suçlu ve suçunun ağırlığı olan bir insana bir de zincire vurmak hani bilmiyorum bana çok şey geldi. Ağır geldi aslında. Bilmiyorum yani orası ıslah evi. İnsanları ıslah etmek yerine sanki daha da bir yok oluşa sürüklüyor gibi bir şey canlandırdı bende. Hani oradan çıkan insanların mesela yaşama dahil edilmesi üzerine bir söz vardı Atatürk'ün içeride ama o zindana giren bir insan hani nasıl dışarıda özgür bir hayata hani devam edebilir ki nasıl yaşama kazandırılabilir yani bilmiyorum. Bazı şeyler çelişti kendi içimde hani duygu anlamında da öyle.

A: Nasıl?

Z10: Bilmiyorum yani ben tamamen karamsar mı konuşuyorum onu da bilmiyorum ama.

A: Yok önemli değil nasıl hissediyorsan öyle konuşman gerekiyor.

Z10: Mesela zindan beni ekstra şey yaptı.

A: Ne mesela?

Z10: Ya o ağırlığı kaldırıncaya yeterince ağır. Zaten o suçluluk bence çok ağır bir duygu onun üzerine bir de zincire vuruluyorsun. Hani zaten kötüyken daha da kötü yani.

A: Sana ne hissettirdi peki?

Z10: Bilmiyorum yani ben o yükün altında ezilirdim. En azından o suçluluk duygusu daha da artardı yani. Eziklik hissettim yani orada.

A: Başka var mı?

Z10: Başka bilmiyorum aklıma başka bir şey gelmiyor. Ya mesela çocuk koğuşunda mescit vardı. Diğer koğuşlarda var mıydı? Hani nasıl diyeyim tamamen koğuştu yani mescit görmedim özel olarak. Neden orada sadece çocuk koğuşunda özel bir bölüm yapılmış onu bilmiyorum mesela. Onu merak ettim aslında.

A: Bilmiyorum ben de.

Ek 19'un devamı

Z10: O dikkatimi çekti en azından ya da hani insanları bir tık yaşama, nasıl diyeyim inanç bence güçlü bir duygu yani insan hele ki çocukları acaba bir tık daha yaşama bağlamak için hani hayata bağlamak için yapılmış bir şey miydi? O an onu düşündüm bilmiyorum. Böyle. Şey hissettim mesela koşu alanları yani tavanları çok yüksek aslında ama ona rağmen, belki yüksekliği şey için hani ranzalar 2 katlı, 3 katlı her neyse ama ya o kadar yüksek bir tavan aslında bize ferah algısı yaratıyor ya bende hiç öyle yaratmadı.

A: O mekân için mi?

Z10: Yani orası yani mekânı belki içinde insanların yaşadığı hayattan itibaren de olabilir, beni daha da boğdu yani her ne kadar pencereci olursa olsun. Ya sonuçta pencerede parmaklık, parmaklığın üstünde bir de tel var. Yani üst üste yapmışlar her şeyi ne kadar ferah hissedebilirsin ki orada? O an onu hissettim. Bilmiyorum bu şekilde.

A: Başka var mı eklemek istediğin bir şey?

Z10: Şey vardı mesela bu koşu alanları galiba birbirine bağlayan kapılar varmış ama sonradan onu kapatmışlar sadece küçük bir sürgülü bölüm açmışlar. O mesela dikkatimi çekti. Nasıl diyeyim oradaki insanlar için bence arkadaşlık önemli, en azından daha da kabuğuna çekilmemesi için. Daha önce sanki iletişim varken sonradan o kapıları kapatmışlar da sadece küçük bir bölüm koymuşlar. Bunun sebebini merak ettim.

A: Orayı ben şöyle düşünmüştüm. Atölye yaptıklarında gözetlemek yani güvenliği kolay olsun diye sadece orayı gözetleyecek kadar bir boşluk bırakıp kalan kısmı kapatmışlar. Yani o gardiyanlar ortadan görsün diye. Öbür türlü çünkü sürekli temas olacaktı ya daha geniş bir avlu olacaktı.

Z10: Bilmiyorum hani neden sonradan kapattıklarını o an merak ettim yani algılayamadım. Bir de şeyi merak ettim bu görüş alanları vardı. Görüş alanları zaten simetrik olarak oturtulmuş ama mahkûmlar için küçük bir bölüm hani arada tel var zaten işte görüş için gelen kişi için küçük bir bölüm hani mahkûmları önce getiriyorlar daha sonra mı görüş için gelen kişiler giriyor onu anlamadım. Yani nasıl diyeyim şöyle bir şey, şu şekilde bölmüşler burada mahkûmlar var...

A: Evet mahkûmlar mesela böyle bir yerden şöyle giriyor, iç taraftan bir yerden buraya giriyor. Bunlar ise etrafından buraya giriyor. Yani ikisinin bağlantısı yok.

Z10: Hani bunun simetrik olduğunu fark ettim ama nasıl yaptıklarını o an algılayamadım. Yani böyleydi. Benim için biraz şeydi farklıydı. Böyle bittiği zaman hem hani cidden yorulmuştum sürekli yürüdüğümüz için hem de böyle bir an durdum ağırlık geldi yani üstüme. Daha sonra tekrar gezdim.

Z10: Bu şekilde farklı bir deneyimdi ve güzeldi. Ben sevdim.

A: Sevdin, teşekkür ederim.

Z10: Ben teşekkür ederim.

Ek 20. Z10 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın?

Z10: Aslında ilk yani şöyle girdiğim zaman bal mumundan heykeller olması ya da nasıl diyeyim seslendirmelerin daha yüksek tonda olması hani beni bir tık çeken şeylerden birisiydi. Hani ister istemez içine alan bir yerdi bana kalırsa. Şöyle bence mekânı iyi tanımlayan seslerdi. Mesela bal mumundan heykeller de keza hani empati yapmamı biraz daha güçlü kıldı aslında. Öyle ama hani duvarlar çok yüksek değildi falan hani böyle daha geniş bir cezaevi gibi geldi bana aslında. Hani sanki daha rahat, daha az suçlu insanlar.

A: Ferah mı hissettirdi?

Z10: Yani daha ferahtı bana kalırsa.

A: Mekânların boyutları mı seni daha rahat hissettirdi yoksa?

Z10: Ya mesela şöyle geçiş mekânları da aynı şekilde ya da girdiğimiz yer, oradaki görevli ilk başta ahır olduğunu söylemişti mesela. Pencereleleri daha büyüktü hani. Belki parmaklık vardı ama parmaklıklar bile daha büyüktü. Bilmiyorum beni nasıl diyeyim boğmadı açıkçası.

A: Tamam. Peki şey bunu sen hangi duyuların aracılığı ile edindin buradaki duyguları daha çok?

Z10: Yani aslında görerek.

A: Yani mekân sana hangi duyuları kullanmanı sağlattı?

Z10: Genel olarak mı?

A: Aynen.

Z10: Mesela ilk girdiğimiz o ne koşuydu?

A: Hilton mu?

Z10: Hilton koşuşuna girdiğimizde battaniyeleri elledim mesela. Battaniyeler böyle çok şeydi yani nasıl diyeyim hem incecik hem de böyle şey gibiydi hani çuval olur ya onun gibiydi. Hiç yumuşak değil yani çok sertti.

A: Kırçılı gibi mi?

Z10: Kırçılıydı yani aynen.

A: İrrite mi etti seni?

Z10: Bilmiyorum o beni biraz... Ya soğuk hissettim sadece orayı yani. Bu şekildeydi.

A: Başka?

Z10: Ya mesela tablolar... Bir tane tablo çok dikkatimi çekmişti. Çok çatlaklıydı böyle onun yüzeyini elledim. Ya da kapının sürgüsü hani o ses beni biraz etkiledi açıkçası. Hani hem sürgüsü hem açılıp kapanırkenki o gıcirtısı yani.

A: Korku?

Ek 20'nin devamı

Z10: O an orada bir tık korkuttu aslında beni. Yani bu şekildeydi.

A: Ya o korkuyu şey sesin ekosundan falan mı hissettin ya da ne?

Z10: Ya hem ses bir tık ürperti, hani içim ürperdi aslında hem de o kapının açılıp kapanışı hani. Biraz şey oldum.

A: Ürktün mü?

Z10: Ürktüm yani.

A: Peki mesela başka görme, koklama, dokunma, duyma başka seni mekânda bu anlamda etkileyen bir şey oldu mu? Sana bu duyguyu andıran?

Z10: Yani aslında gördüğüm her şeyi ellemeye çalıştım. Hani çünkü...

A: Niye bu ihtiyacı hissettin?

Z10: Bilmiyorum o şekilde daha iyi algılayabileceğimi düşündüm. Ya da yüzeyinin hani...

A: Erişmek açısından mı ya da yani hissetmen açısından mı?

Z10: Ya evet ya mesela dokundukça daha ya en azından kendimi daha oraya ait hissediyorum hani orada bulunuyormuş gibi hissediyorum. Yani hamama girdiğimde mesela bir şey vardı.

A: Kazanlar mı?

Z10: Zannediyorum sıkma makinesiyle hani bu yıkama kazanı aynen, onu elledim aslında ama hani onu ellemek bana hiçbir şey hissettirmedi. Ama mesela tabloyu ellerken o çatlakları aslında orada bir tık da yaşayan insanların hani burukluğunu, o dışarıda nasıl diyeyim asıl hayattan mahrum kalışlarını hissettim yani bu şekildeydi. Mesela koğuşun birinde yukarıda pencere vardı bir tane tavanda. Hani onu ben şey olarak düşünmüştüm aslında gün ışığını mı kullanıyorlar diye ama sonradan zaten çok büyük pencereler vardı kenarlarda.

A: Evet.

Z10: Hani gün ışığını zaten fazlasıyla alıyordu. Görevliye sorduğumuzda yukarıdan bir geçit olduğunu ve gardiyanların aslında koğuşları oradan da kontrol ettiğini hani her koğuşu rahatlıkla oradan kontrol ettiğini falan söylemişti.

A: Ne hissettirdi bu sana?

Z10: Yani siz fark etmeseniz de her an biri sizi gözetliyor gibi, gözetliyor yani.

A: Hani bu hangi duyguyu hissettiriyor peki?

Z10: Şöyle mesela birinin size baktığını hissederseniz ona göre bir tık temkinli davranırsınız. Aslında bu bir bana kalırsa savunma mekanizması bilmiyorum. Ama öyle nasıl diyeyim birinin gizliden gizliye izlediğini son anda fark etsek bile böyle şey oluyoruz tedirgin oluyoruz ki orada mahkûmları her an her şekilde yukarıdan görebiliyor gardiyan. Yani belki

Ek 20'nin devamı

bir güvenlik açısından yapılmış bir şey ama güvensiz bir ortam bana kalırsa çok da rahat olduğu söylenemez yani.

A: Peki sen bu pencereleri gördüğünde kendin ne hissettin? Duygu olarak.

Z10: Ya nasıl diyeyim, aslında bunun görevli tarafından doğrusunu öğrenince hissettim onu. Hani ilk gördüğümde gün ışığı gibi düşünmüştüm.

A: Yok yani öğrendiğinde diyelim o zaman ne hissettirdi sana?

Z10: Ya o an bile sanki biri bakıyor gibi geldi. Hani rahatsız edici bir şey açıkçası. Ya da o tavandaki ya sebebini bilmiyorum ama mavili turunculu falan pul pul görünüyordu tavan.

A: O katmanlaşmış.

Z10: Evet yani sanki üst üste, üst üste hani buradan neler geçti der gibiydi yani. Bilmiyorum o dikkatimi çekti.

A: O hangi duyguyu hissettirdi sana?

Z10: Ya o aslında şöyle nasıl diyeyim, bir anda hani oradan zaman tüneline geçmiş gibi çok hızlı bir şekilde hani kimler geldi geçti buradan hani, birçok insan ne yaşadı? Onu düşündüm aslında nasıl diyeyim çok bir şey hissedemedim ama hani çok uzun süre olduğunu düşündüm bir an sebebini bilmiyorum.

A: Zamanın içindeymişsin gibi mi yolculuk gibi mi?

Z10: Çok hızlı bir şey oldu.

A: Hızlı geçit?

Z10: Aynen yani.

A: Peki en baskın duygun neydi burayı gezerken?

Z10: Ya en vurucusu benim için tam cezaevini gezdik hani tam bitti diyordum çıkışa doğru giderken o idam şeyini görmek. Ya beni orada hani dedim... Onu gördüm orada biraz şey oldum açıkçası.

A: Ne hissettirdi?

Z10: Yani bilmiyorum bir an böyle şey yutkundum. Öyle kaldı. Yani bilmiyorum. Çok değişti. Üzüldüm. Yani, ya şöyle... Ay özür dilerim. Yani şey bir yerimiz kesildiğinde bile çok canımız acıyor. Orada çok daha farklıydı. Yani diğerlerinde bu kadar yoğun hissetmedim aslında. Hatta önümde yani iki tane çocuk vardı, resmen dalga geçiyor gibi geziyorlardı. Çok sinir olmuştum ama ilk başta ben de çok yoğun girmedim oraya. Yani restore edilmesinin de aslında bir tık payı var bana kalırsa.

A: Evet.

Z10: Yani hani tamam biliyordum daha önce de bildiğim bir cezaeviydi burası.

A: Gezmiş miydin?

Ek 20'nin devamı

Z10: Hayır gezmemiştim. Sadece hani...

A: Varlığından haberin vardı.

Z10: Deniz Gezmiş'in idam edilmesi falan hani ondan dolayı bildiğim bir yerdi. Yani görsellerden falan gördüğüm bir yerdi. Ama hani nasıl diyeyim gezerken çok böyle hissedemedim. Hani tam anlamıyla...

A: O duyguyu hissedemedin.

Z10: Hissetmedim o duyguyu. Ama onu gördüğümde böyle çok şey oldum. Nasıl diyeyim yani yutkundum öyle kaldım ve fotoğrafını çektim ve hemen gittim zaten daha fazla durmak istemedim.

A: Dayanamadın?

Z10: Ama yani tamamen orada mı oluyordu her şey onu da bilmiyorum.

A: Sana acı mı verdi bu durum?

Z10: Yani evet. Hissizleştim yani öyle.

A: Peki.

Z10: Hani gezerken bu kadar yıpranmadım ama en son onu gördüm ve şey oldum yani o biraz üzdü o kadar. Sonra hemen çıktım zaten.

A: Mesela burada yapay düzenlemeler vardı.

Z10: Evet.

A: Sesler, ışıklandırmalar falan bir de doğal, kendinden olan gökyüzü, ağaç, kuş cıvıltıları veya rüzgâr bunlar var. Seni hangileri etkiledi bunlardan?

Z10: Yani şöyle mesela ses hani nasıl diyeyim bomboş bir mekânı gezerken farklı hissederiz ama içinde ses olması hani nasıl diyeyim o an sanki hani içeride mahkûmlar var da hani hala açık olan bir cezaevini geziyormuşum gibi. Tamam yapaydı, hani yapaylığı hissediyordun ama nasıl diyeyim duygularım aslında o yapaylığın önüne geçti biraz. Bence güzeldi.

A: Yani o seslerin oluşu seni etkiledi?

Z10: Etkiledi yani. Ya da bal mumundan heykeller falan vardı, ya da yatakların falan orada kullanıldığı gibi hani düzenlenmiş olması, işte orada kalan mahkûmların işte eşyalarının falan sergileniyor olması zaten birçoğu hani tanıdığımız yazarlar ya da hani tanıdığımız isimler birçoğu. Yani o yüzden beni daha çok şey yaptı, yani hissettiğim şey onların orada yaşadığı şeyleri bir tık belki algılayabildim yani.

A: Başka doğal veya yapay seni etkileyen bir şey oldu mu?

Z10: Yine burada da havuz vardı. Yani onu düşündüm aslında bilmiyorum. Bir de bu kadın koğu galiba arka taraftaki şu an bir saniye... Mesela içerideki koğuşun pencereleri aslında şey pencereydi ama dışarıdan kapatılmıştı. Hani daha önce açıktı galiba.

Ek 20'nin devamı

A: Nerede?

Z10: İlk girdiğimiz yerdeki. Yani bu bal mumundan heykellerin olduğu işte seslendirmelerin falan olduğu yer. Hani aslında pencere vardı içeriden baktığımız zaman ama dışarıdan kapatılmıştı.

A: Siyahtı evet.

Z10: Siyah görünüyordu içeriden de dışarıdan da küçük delikler vardı. O dikkatimi çekti. Hani daha önce açık mı kullanılıyordu? Ya çünkü parmaklık bile yoktu yani içeriden baktığımız zaman. Bir de en çok aslında beni şey nasıl diyeyim o zindanda bal mumu heykelinin birinin ayaklarında zincir vardı hani seslendirme zaten hani böyle şeydi nasıl diyeyim o an zor tahammül ettiğim bir şekilde bağırıyordu yani. Orası biraz beni şey yaptı. Etkiledi açıkçası. Ya dikkatimi çeken bir şey daha vardı aslında mesela geçerken Şeftali Sokağı, işte başka bir sokak daha vardı. Hani neden bu vardı bilmiyorum. Onu merak etim.

A: Ağaçlardan ötürü olabilir mi? Orada dikilmiş olan ağaçlar.

Z10: Yani bilmiyorum şeftali ağacı var mıydı ona dikkat etmedim ama yani bir şey sokağı... Bakabilir miyim?

A: Bakabilirsin tabi.

Z10: İzmir Caddesi falan vardı mesela.

A: Bilmiyorum ben de seni gibi.

Z10: Yani ya da ilk gördüğüm Şeftali Sokağı'ydı. O biraz hani dikkatimi çekti. Neden hani bu şekilde isim verdiklerini anlamadım.

A: Ben de bilmiyorum. Bakar, öğrenirsem sana söyleyeceğim direk.

Z10: Mesela şey burada da film izleme salonu yapmışlardı. Sandalyeler falan vardı. Ya burada daha şey hissettim hani nasıl diyeyim sadece görsele dikkat ettim aslında. Mekâna o kadar dikkat edemedim.

A: Yani doğal şeylerden çok etkilenemedin mi?

Z10: Fazla yapay geldi.

A: Yapaylar baskın mı geldi?

Z10: Yani evet. Mesela oraya hani sandalye sandalye yapmışlardı. Hani bilmiyorum bence uzun bir tahta koysalar daha doğaldı yani içerisi. Çok yapay gelmiş.

A: Fazla özen, fazla detay.

Z10: Ya fazla özen... Ya şöyle oranın öyle olmadığını biliyorum. Yani o şekilde sandalyeler olmadığını az çok tahmin edebiliyorum. Bana orası çok yapay gelmişti mesela. Başka... Hani şey oradaki görevli şey demişti, bu dış duvarların kaplamasına taş falan yapmışlar. Ankara taşı kullanılmış galiba ve onu normalde mezar taşında kullanıyorlarmış. Onu

Ek 20'nin devamı

söylediği zaman böyle şey oldum hani cezaevi, mezar taşı kullanılıyor hani resmen böyle o mahkûmlara mezar yapmışlar yani orayı. O an o aklıma geldi aslında. Hani bilmiyorum.

A: Bu sende nasıl bir duygu uyandırdı?

Z10: Çaresizlik yani.

A: Çaresiz.

Z10: Ya evet, yani bilmiyorum hiçbir şey yapamıyorlarmış. Resmen hayattan onları silmişler ve oraya koymuşlar gibi. Bilmiyorum bir an onu hissettim. Görevli onu deyince hatta şaşırđım yani, hani neden mezar taşı olarak kullanılan bir taş orada kullanılmış. Yani sadece güzel olduğu için mi, yoksa cidden yani neden bilmiyorum. Ama onu söylemiş olması en azından bende farklı bir psikolojik etki yarattı.

A: Güzel oldu yani sende bunu yaratmış olması önemli sonuçta.

Z10: Sonra mesela oradaki çalışan, hani konuştuğumuz görevli kendi de şey dedi 6 yılda 60 yıl yaşlandım falan diye. Hani oradaki görevli bunu diyor. Sonuçta görevli çıkıp akşam evine gidiyor ve mesai saatinde geliyor sadece ama oradaki insanlar hani sürekli orada, mahkûmlar en azından ve nasıl diyeyim daha farklı şartlar altında orada kalıyorlar. Bilmiyorum, o çalışan insana bile 6 yıl 60 yıl gibi geldiyse...

A: Orada cezayı çeken?

Z10: Oradaki insanlara hani nasıl geldi kim bilir? O zaman oradaki insanlara bir gün, bir yıl gibi geliyordu yani. Bilmiyorum öyle hissettim. Sonra... Şey vardı mesela hani çocuk koğuşunu sonradan kütüphaneye çevirmişler. Hani çocuk koğuşu kaç kişi olduğunu bilmiyorum ama o an hani diğer koğuşlarda olan şey orada da olsun istedim. Hani evet belki bir kütüphane yapılabilir ama çocuk koğuşunu kütüphane yapmasalarmış keşke. O an onu hissettim yani.

A: Ha yani donatılar olarak çocuk koğuşunun gerçekte nasıl olduğunu mu görmek istedin?

Z10: Evet yani.

A: Onu da merak ettin?

Z10: Hani sonuçta yetişkin insanlarla çocuklar aslında yani yaş itibari ile ya da deneyim itibari ile daha farklılar. Hani neden orayı tamamen silmişler de sadece diğer koğuşlar kalmış. Çocuk koğuşunu mesela hiç hissedemedim. Sadece bir kütüphaneymiş gibi gezdim yani. Hatta sonra dışarı çıktığımızda...

A: Anladın.

Z10: Yani şöyle girerken girdim, yazıyı da okudum ama anlam veremedim çünkü içeride sadece kütüphane vardı, bir de görevliler için ayrılmış iki oda vardı. Hani böyle olsun... Mesela ben onu hissedemedim yani keşke öyle olmasaydı. Sonra mesela şey dikkatimi çekmişti, o adamın gösterdiği pencereler aslında, diğer koğuşlara geçtiğimiz zaman yukarıya çıkan bir merdiven vardı, kapısı vardı. Hani başka bir yere girdik ama merdiven var yukarıda

Ek 20'nin devamı

hiçbir şey yok hani dışarıdan onun olmayacağını düşünmüştüm. Sonra şey merdivenden çıktığım zaman o görevlinin üstten hani gardiyanların üstten baktığını söylediği yere çıkıyordu aslında. Hani o dikkatimi çekti. Öyle, bu şekilde.

A: Peki mesela sence burada olmadı yani buranın, nasıl anlatayım... Burası şöyle olsaydı dediğin bir yeri var mı mekânda? Yani şöyle olsa daha iyi olurdu dediğin?

Z10: Ya bilmiyorum ama bence bu kadar müdahale edilmeseydi daha iyi olurdu. Yani evet belki restore etmek bir bakıma hani orayı korumak olabilir ama oranın hissettirdiğini ya da algısını değiştirmek olmamalı.

A: Peki iki cezaevini de gezdin. Karşılaştıracak olursan neler söyleyebilirsin bununla ilgili?

Z10: Yani şöyle sanki Sinop'taki bana daha şey geldi. Orada kendimi daha kötü hissettim. Ya da oradaki insanların yerine kendimi bir tık daha iyi koydum. Çünkü mekân olduğu gibi korunmuş, yani olduğu gibiydi en azından. Nasıl diyeyim belki buradaki kadar şey değildi. Nasıl diyeyim seslendirmesi bu kadar kuvvetli değildi ya da bal mumundan heykeller yoktu orada ama orada daha şey hissettim. Hani hapishanede kalan insanların çaresizliğini, hani duvarları bile Sinop Cezaevi'nin daha yüksekti aslında. Burada o kadar yüksek değildi. Burası biraz daha şey gelmişti bana hani normal bir yeri geziyor gibi hissettim ilk başladığımız zaman. Hani daha sonra mekânların içine girdikçe aslında orayı algılayabildim yani. Mekândan çıktığım zaman yine normal bir müze geziyormuş gibi hissettim kendimi. Bir hapishaneyi geziyormuş gibi yani bir cezaevini geziyormuş gibi hissetmedim.

A: Bunun sebebi mekâna çok müdahale edilmiş olması mı?

Z10: Bence öyle.

A: Yoksa mekânın kendi sahip olduğu fiziksel özellikler miydi peki? Yani yüksekliği, boyutları, karmaşıklığı, düzenlenişi gibi mi yoksa işte her şeye çok fazla müdahale edilmiş olması mı?

Z10: Yani şöyle mesela karşılaştırarak söyleyeyim mi?

A: Söyleyebilirsin.

Z10: Mesela Sinop'taki daha yüksek tavanlardı hani daha geniş hissi, daha rahat hissetmemiz gereken mekânlardı. Ama burada tavanlar daha alçaktı. Daha böyle sıkışmış hissetmemiz gerekirken ben burada kendimi daha rahat hissediyordum.

A: Sebebi mekânın fazla oynanmış olması mıydı?

Z10: Bence fazla müdahale edilmiş olmasıydı.

A: Peki hangisi seni daha çok etkiledi duygusal olarak?

Z10: Yani ya orası da etkiledi ama burası da etkiledi. Yani şöyle burada nokta şeyler etkiledi aslında sürekli olarak etkilenmedim.

A: Mesela hangileri özetlemen gerekirse?

Ek 20'nin devamı

Z10: Mesela o ayaklarından zincirle bağlanmış heykel, işte ya da buradaki seslendirmelerin ya da işte görsellerin daha etkili şekilde daha iyi olması sergilenmesi beni bir tık daha oraya bağladı.

A: Gazete kupürlerinin falan mı?

Z10: Evet, yani mesela bu cezaevi ile ilgili çıkan haberlerin falan ya da mektupların. En çok dikkatimi mesela mektuplar çekti. Hani onların orada olması bence yaşayan insanların bir tık daha neler hissettiğini anlamamızı sağladı yani ama Sinop'ta da şöyle sürekli olarak orada hissettim kendimi. Burada parça parça, nokta nokta... Bölünmüşlük vardı.

A: Sebebi de fazla oynanmış olması mı?

Z10: Yani evet. Ya da ben öyle hissettim bilmiyorum.

A: İkisini de karşılaştırdığında, ikisini de böyle birer duyguyla ifade et desem ne dersin?

Z10: O zaman orada daha küçülmüş hissettim Sinop'ta. Hani daha her şey o kadar devasa o kadar büyüktü ki duvarlar işte mesela, o yatakların bile 3 kişilik ranza olması ne bileyim beni küçülttü aslında. Oraya sığabilmek adına. Ama burada nasıl diyeyim bilmiyorum tam olarak kelimeyi şu an. Burada sadece empati kurdum, yani... Güçlü bir duygu hissedemedim. Yani tam anlamıyla böyle çok giremedim oraya.

A: Yani mekân sana hakimiyet kuramadı mı?

Z10: Evet sadece burada parçalar bana hâkim oldu.

A: Parçalar sana hâkim oldu?

Z10: Yani orada, Sinop'ta tamamen mekân hâkim olmuştu. Burada yapay şeyler sanki daha hâkim olmuştu.

A: Orada doğal şeyler, doğal varlığı seni etkilerken buradaki yapay parçalar seni etkiledi.

Z10: Ya evet ama mesela buranın güzel tarafı daha önceden yapılmış resimlerin hala kalıyor olmasıydı. Duvarda ya da koğuşlarda da vardı birkaç tane. Onların hala kalmış olması güzeldi bana kalırsa. Bir de ikisinde de havuz vardı. Yani bilmiyorum ona çok takıldım aslında.

A: Ne için?

Z10: Yani bu bir psikolojik olarak tedavi etme yöntemi miydi hapisanelerde? Su yani. Çünkü Sinop'ta da vardı. Sinop'ta acaba mı diye şey yapıyordum ama aynısı burada da vardı bilmiyorum.

A: Teşekkürler.

Ek 21. Z11 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Orayı gezerken hangi deneyimleri yaşadın?

Z11: İlk gezerken şey dikkatimi çekti. Duvar kalınlıkları çok kalındı. İçerisi çok basıktı. Kapılar falan çok ağır bir de yani surun içinde olan bir yer o kadar güvenlik önlemine gerek var mıydı biraz tedirgin etti. İlk başta insanlarla birlikte bir kata çıktık. Koğuşların olduğu yere. Sonra ben bir üst kata çıktım tek başıma. İlk çıktığımda bir iki üç saniye böyle bir korktum. Kapıdan biri çıksa ne yaparım diye falan düşündüm. Tedirgin ediyor beni biraz. Bayağı bir tedirgin etti aslında.

A: Kapalılığından dolayı mı? Klostrofobik bir his mi?

Z11: Klostrofobik bir his gayet var. Bir de eski bir yapı olduğu için böyle renkler falan da hep soluk. Işığı zaten az alıyor içerisi. Çok kötü bir yerdi, yani azılı suçluların yatacağı bir yer. Normal bir suçlunun yatacağı bir yer değil.

A: Peki bunları yaşarken bunları hissederken sana en çarpıcı gelen şey neydi o mekânlarda?

Z11: O binalarda mekân olarak, mesela avlular çok ferah böyle çok güzel. Yani o avluya çıkıyorlar ya belli bir saatte ama içerisi tam bir zıttı yani oranın şey gibi böyle uyuşturucu gibi, avlusu uyuşturucu gibi, böyle dışarı çıkıyorsun her şeye huzur geliyor ama içeri girince yine o korku, basıklık falan sana tekrardan şey yapıyor yani. Normalde cezaevleri nedir? Suçluların girip, cezalarını çekip hani ondan bir ders çıkarıp çıkacağı bir yerdir de bu cezaevi öyle bir yer değil yani. İnsanı daha çok hırçın edebilir. Daha bir agresif hale getirebilir. Çünkü böyle çok basık bir psikolojik üstünlük kuruyor sende. Kendini orada çok küçük hissediyorsun.

A: Mekân senin duygularını nasıl etkiledi bu anlamda? Hangi duygularınla hissettin?

Z11: Ben tamamen yani tensel bir temasta bulunmadım da yani öyle bir sanki birisi beni zorluyormuş bir şeylere gibi hissettim. O kapalılıklar falan, o boğuculuk, o alt kattaki zindanlar falan. Koku olarak da rutubet var zaten. O zaten hani hep rutubet kötü yer diye anımsar insan. Hem o var hem o renk, doku olarak da çok kötü binaların iç şeyler zaten beton renginde, koğuşlar. Çok basık hem göze hitap etmiyordu hem insanın kendine de böyle bir gıcıklanma olur ya öyle bir şey oluyor.

A: Açık görüş alanları, kapalı görüş alanları oraları da gezdin?

Z11: Kapalı görüşü gezdim. Dardı. Orada da yine bir hakimiyet var yani cezaevinin genelinde avlu dışında her yerde hakimiyet var. Sen burada suçlusun, ceza çekeceksin. Onun bilincinde yaşa yani dışarı çıksan bile burası sana öyle deneyimler yaşatacak ki bir daha suç işlemeye hiç meyilli olmayacaksın, halin kalmayacak. Oradaki o yaşantı; bilmiyorum o zaman onların nasıl bir yaşantısı vardı. Onu hissettiriyor insana, çok kapalı bir yer yani.

A: Hiç mekânın sana özel bir şey hissettirdiği oldu mu yani hiç özel bir şey hissettin mi?

Z11: Şey, geniş koğuşlar yani birden fazla kişinin kaldığı koğuşlar daha bir aydınlıktı yani daha bir oraya girdiğinde orada bir mutluluk olacağı hissedilebiliyordu yani fazla insan var, konuşacak konu var. Muhabbet açısından daha böyle bir keyifli, bir de pencereler orada büyüktü. Tek kişilik koğuşlarda pencere yok zaten bir koridorun penceresi var, o da yukarıda

Ek 21'in devamı

koridor zaten dar 1.20-1.50 arası bir şey. Yani orası hoşuma gitti, hoşuma gitti derken diğerlerine göre geniş koğuşlar. Bir de avlusu benim çok hoşuma gitti ya. Avluda ağaçlar falan var, tarihi bir doku var. Orada özgür oluyorsun. Orada sana geçici özgürlüğünü veriyor yani şey herhalde bilmiyorum yapıyı yaparken onu mu düşündüler; dışarı çıktığın zaman “Bak dışarı böyle bir yer” böyle rahat hissedilebilir, istediğin metrekare yani yine belli bir metrekare var ama yine diğerine göre daha bir geniş oralarda sana özgür hayatını hissettiriyor ama belli bir saatten sonra içeri girdiğinde burada da işte işlediğin suçun bedelini öyle kötü bir yerde ödüyorsun gibi hissettim.

A: Burayı yeterince etkileyici buldun mu?

Z11: Çok etkileyici!

A: Beklentinin altında mıydı, beklediğin kadar mıydı, üstünde miydi?

Z11: Benim beklentim daha da kötüydü. Ama hani gittiğimde ya burası da iyiymiş demedim. Hani kötü bir şey bekliyordum, yine ama o beklenti şey yapmadı, azaltmadı, yine kötü yani. İyi değil yani, bayağı kötü. Bir mahkûmun bence düşmesi gereken son cezaevi. Çok ağır suçları işlemesi lazım ki bir insanın oraya kapatılsın. Ben mesela teslimiyetçi bir kişiyim, ben oraya girsem, mecbur cezam buymuş derim ama farklı bir insan biraz daha böyle zaten cezaevine giren insan biraz şey olur, uçuk kaçık olur. Yani “ben buradan çıkacağım!”. Ona hiç imkân tanımıyor. Kapılar mesela çok ağır. Demir böyle çelik hatta demir de değil. Yerinden kımıldamıyor, yani bir koğuşa gireyim dedim, kapıyı kapatayım dedim, kapatamadım. Bir klostrofobi falan da yok bende ama kapalı alan. O seni orada bildiğin tabuta gömüyor ya bildiğin. Tamamen iptal ediyor seni. Psikolojini yıkıyor yani. Aslında o cezaevinden çıkan insanın da ben psikolojisinin normal olacağını düşünemiyorum. Kapılar gereğinden fazla böyle şey; kullanılan materyaller ağır, büyük. Yani bana biraz gereksiz şeyler, yani mesela duvarlar çok kalın. Hani sanki adam 30 cm duvar yerine 15 cm duvar olsa oradan kaçacakmış, yani kaçamaz yine. Tamamen orada sana işte “Sen işte mahkûmsun, mahkûmluğunu yaşayacaksın, sana burada rahat yok”. Tamamen onu hissettiriyor. Gardiyanların odasına da girdim. Orada gardiyanların odasına girince bir şey oldu böyle yani, burada hiç gardiyanlar acaba içerideki mahkûmlar hakkında konuşuyor mu ya da üzülüyorlar mıydı? Ya da onlar orada gardiyanlarla muhabbet ederken gülüyorlar mıydı? Öyle bir ortamda keyif alıyorlar mıydı, onu düşündüm.

A: En baskın duygun neydi orayı gezerken?

Z11: Korku en başta. Karanlık, rutubet, bir de hiçbir insanın suç işlememesi gerektiğini orada anladım öyle bir cezaevinde anladım. Ben bir suç işleyip o cezaevine girseydim, büyük bir ihtimal sokağa çıktığımda sadece yere bakarak yürürdüm. Başka hiç kimseyle göz göze gelmek değil, yani yanından geçerken bile kendimi soyutlardım. Orada mesela hep şey yazıyordu, Atatürk'ün bir sözü vardı, çocuk koğuşlarındaydı herhâlde. “Buraya giren her genç, cezasını çekip topluma geri kazandırılmalıdır.” diye. Ben oraya giren bir gencin topluma geri kazandırılacağını düşünmüyorum. Ya Sinop'tan mıdır bilmiyorum da bende böyle denizcilik hep pis işlerin döndüğü, böyle çok temiz işlerin olmadığı, temiz bir şey gelmiyor bana, denizciliğin olduğu bir şehir bir de oraya cezaevi kurmak sürgün edilmiş gibi. Hani bu Alcatraz'ı taşıyorlar ya adaya hapsediyorlar, onun gibi. Aslında dışarıya da

Ek 21'in devamı

insana şey veren bir dokusu yok. Tuz kokusu geliyor sürekli. Tamamen böyle şehir komple bir cezaevi, o cezaevinin içinde bir tane daha yani sorun içine bir cezaevi daha sıkıştırmışlar. Yani insanın üstünde çok bir baskı var.

A: Mesela orada dedin ki, deniz kokusu geliyor. O seni rahatsız mı etti?

Z11: Deniz kokusu, ben mahkûm olmadığım için bir yandan insanın hoşuna giden bir şey denizin olması yani. Bu duvarın arkasında bir deniz var ve o denizin ufuk çizgisi yok yani, sonsuza kadar bir alanın var, görüş açın var, onu ümit etmek güzel bir şey, o denizi görmek mahkûm için güzel bir şey. Ama orada sürekli, o tip bir cezaevinde kalıp o denizin kokusunu çekmek bence mahkûmları biraz şey yapabilir, yorabilir. Çünkü öyle bir yerde oturuyorsun yani cezaevinde kalıyorsun, dışında bir duvar var cezaevinin kendi duvarı, onun dışında bir sur var, onun dışında da deniz var. Yani o sürekli sana bir dokunamadığın, elleyemediğin bir şeyi gösteriyormuş gibi. "Bak burada bu var".

A: Sinir bozucu olduğunu mu düşünüyorsun?

Z11: Sinir bozucu değil de yani sürekli bir umut olur yani "Ben çıkacağım, ben çıkacağım". Çok uzun ceza yiyen bir insan için şey olabilir, delirmesine sebep olabilir belki. Çünkü sürekli orada onu düşünüyor bir insan. Dışarıda insan neyi düşünür, çimenlere oturup kendini özgür, rahat hissedeceği bir yer. Orada öyle bir şey yok. 7/24 gözetim var. Duvarlar büyük. Yapı böyle üstüne üstüne çöküyor. Bir de tarihi doku olmasıyla da bence alakalı. Yeni bir yer olsa en azından renkleri canlı ama orası tamamen böyle renkler kötü, zaten solmuş zemin falan, tavan böyle dar, tam bir cezaevi. Tam cezayı çekeceğin yer yani. Açık yani.

A: Orayı gezerken zindan, disiplin hücreleri gibi koğuş dışındaki diğer mekânlarla ilgili deneyimin neydi?

Z11: Zindanda şeye dikkat ettim yani bilmiyorum sonradan yapıldığı için kot farkı mı oluştu. Zindanın kapısı küçüktü. Bayağı bir küçüktü. Benim boyum 1.79, ben bayağı bir eğilerek girdim yani 1.50 falan kapı. O genellikle mimaride medreselerde hocaya saygıdan eğilerek girmek herhalde onu da orada bilerek kasıtlı yapmışlar sen mahkûmsun, işte orada içerideki gardiyana eğilerek giriyorsun yani. Teslimiyet oluyor aslında zaten. Zindan tam bir zindan aslında filmlerdeki gibi demir halkalar falan var. Orası çok ürkütücüydü. Onun dışında şey çocuk şeyinde biraz kötü hissettim yani. Çocukların cezaevine girip cinsel istismar durumlarında oluyor yani. O zamanlarda böyle bir şey oldu mu, illaki olmuştur sayısını bilemeyiz de duyuluyor genellikle. Cezaevinde hani bir çocuğun 12-13 yaşındaki -farketmez yaşı da- öyle bir şeyi yaşamış mı diye düşündüm ben direkt. Bir cinsel istismarda bulunmuş mu o çocuğa diye düşündüm ben. Çünkü Sinop Cezaevi pis bir yer olarak biliniyor yani. Hizmet koşulları da, ben hiç kimseyi duymadım yani 80'ler zamanı mıydı ondan önceydi hatta hep bu sağ sol olaylarından dolayı insanlar oraya sürgün edilmiş falan. Orada ama mesela şey yazar vardı ya. Sabahattin Ali'nin koğuşu, orada Sabahattin Ali kaldı diye mi öyle oraya bir daha şey. Bir cezaevi gibi değil orası biraz daha rahat bir yer. Bilmiyorum hani şey diye mi yaptılar farklı bir yazar geliyor onu diğer koğuşlardan ayırılım diye mi yapmışlar onu da bilmiyorum da orası biraz daha şey fikir hapisanesi. Sabahattin Ali'nin orada yatması hani şey bedeniyle bir şey ödemiyor orada, ruhuna kapanmıyor orası zaten

Ek 21'in devamı

tamamen aydınlıktı, avlusu yeşildi, ağaçlar falan vardı. Ferahtı yani. Sabahattin Ali'nin koğuşunda kendimi çok rahat hissettim. O koğuş çok rahattı yani. Ama o kişinin kalmasıyla da alakalı olabilir. Belki orada Sabahattin Ali değil de başka tanımadığımız bir adam kalsa belki öyle hissettirmezdi. Bir de avluda bir çeşme vardı. Dokuyla bir bağlantısı yoktu tabi. Sonradan yapıldığı çok belli oluyor. Onun dışında çok bir şey dikkatimi çekmedi.

A: Yapay ve doğal düzenlemeler vardı, bunlar seni nasıl etkiledi? Bazı koğuşlar düzenlenmişti vs. bunlar seni etkiledi mi yoksa olmasa daha mı iyi olurdu?

Z11: Ya Sabahattin Ali'nin koğuşunda falan onun yazdığı şiirler falan dinletiliyordu. Orada mesela bir insanın o şiirleri ancak orada yazacağı aklıma gelir herhalde dışarıda yazamazdı Sabahattin Ali. Dışarıda olsa öyle düşünüp o şiiri o şekilde yazmazdı. Biraz daha içine dönük yazmış. Kendine "Buradan çıkarsın aldırma" gibisinden, "Devam et, burada da yaşa cezanı çek ve dışarı çık ve özgür hayatına devam et" gibi. Ya Sabahattin Ali'nin koğuşu farklıydı ya. Ortamdan çok bağımsızdı Sabahattin Ali'nin koğuşu. Kendi içerisinde cezaevi de değil yani. Zamanında böyle sürerlermiş ya, sürgün derlermiş ama Malta'ya gönderirlermiş uzaklaşmak amacıyla. Git orada bir dur, orada bir kendine gel burayı karıştırma. Sabahattin Ali'nin oraya gönderilme sebebi de bence o. Orada o yüzden rahat hissettim yani sanki bir katilin koğuşu olsaydı öyle hissetmezdim büyük ihtimalle daha bir ürkek bakardım. İnsan öldürmüş çünkü biraz daha ciddi bir olay. Sabahattin Ali fikirlerinden dolayı girmişti. Bir tane şey vardı herhalde zindanın üstü önceden açılmış. Sonradan kapatmışlar bilmiyorum yani müze olduktan sonra mı kapattılar, orada zindanın bence açık olma sebebi de o. Sen burada zindandasın ama bak tepende gökyüzü var. Yani bir gün özgür olacaksın ama yani burada yine ceza var. Tamamen yani bedenen ele geçiriyor seni. Teslim oluyorsun.

A: Eklemek istediğin başka bir şey var mı?

Z11: Şey biraz, önlemler biraz bana fazla geldi. Güvenlik önlemleri. Duvarların kalınlığı benim çok ilginçime gitti. Soğuk bir iklimde olsa belki kışın o zamanlar daha bir denize yakın, nemden dolayı da yapmış da olabilirler. Duvarları ben hayatımda o kadar kalın görmedim, öyle ağır kapılar öyle kalın çelik kapılar da görmedim. Zaten surun içinde olan bir yer, yine de bir sur var yani. Onun içine bir tane daha sur istinat duvarı yapıp, bir daha bir adamı hapsedmek... Hapsettiğin adamı bir daha 30-40 cmlik duvarların içine koymak ne kadar doğru bilemiyorum. Garip korkutucu aslında, yani korku ile alakalı bir şey. Pencereleler, yani mahkûmların orada kaçacağı tek şey pencere. O demire zamanla, hani orada bunlar vakit geçirsin diye bir şeyle uğraştırıyorlar ya marangozluk falan yaptırıyorlar. Ben mahkûm olsam direk pencereden kaçardım, duvar falan uğraşmam, tırnağımla kazsam mahkûmiyet sürem biter zaten. Pencereleler orada özgürlüğü temsil ediyor yani orada şu demire 2-3 tane demiri çıkartıp atsam, ama yine pencereleler küçük yani öyle normal pencere değil. Yukarıdalar. Orada bence pencereleler özgürlüğü anlatıyor. Dışarıda insanlar özgür bir şekilde yaşıyor, bunu bil diye sana hatırlatıyor.

A: Bu mekânı gezinirken şöyle bir şey düşündün mü? Burası şöyle düzenlenmiş olsaydı daha güzel olurdu veya düzenlenmiş koğuşlar hiç olmasaydı daha iyi olurdu gibi? Ya da bu yeterince iyi bir deneyimdi bu kadarı yeterliydi gibi?

Ek 21'in devamı

Z11: Yaşattığı deneyimin karşılığını fiziksel olarak gördüm ben. Yani öyle bir korkuyu ancak sana böyle bir cezaevi yaşattırabilir. Bence çok yerinde yani o korkunun karşılığı bir yer. Onun dışında bilmiyorum yani öyle cezaevleri var mı ama sanmam yani. Tarihi dokusu da var tabii o işin içinde. Onu başka bir cezaevi yaşattıramaz büyük ihtimalle.

A: Başka söylemek istediğin bir şey var mı?

Z11: Yok, teşekkürler.

A: Ben teşekkür ederim.

Ek 22. Z11 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın?

Z11: Hangi deneyimleri yaşadım. Diğer cezaevine göre daha rahat, ferah bir yerdi. Daha gün ışığı fazla geliyordu. Daha aydınlıktı. Sanki tarihi bir hanı gezer gibi hissettim. İç bunaltıcı bir yanı yoktu aslında. Son derece normal bir yerdi. Ama işte o dönemde insanların kaldığını bilince işte o idamları falan tabi duyunca insan farklı bir duyguya giriyor da onu sana o cezaevi hissettirmiyor yani. En son restorasyona uğradıktan sonra o hissi tamamen yitirmiş yani.

A: Hiçbir mekânında mı hissetmedin?

Z11: Hiç yani. Özellikle tek kişilik koşullarda içeride oturayım dedim tek başıma. Orada da hiçbir şey hissetmedim çünkü duvarlar çok parlak, ışık son derece fazla giriyor. Zindan kısımları da öyle. Onlar da restorasyondan sonra tamamen dokusunu yitirmiş yani. O kötü anıları falan silmiş, sanki yeniden bir cezaevi kurmuşlar aslında oraya.

A: Peki sana çarpıcı gelen bir şey oldu mu?

Z11: Çarpıcı gelen bir şey olmadı ya. Herhangi bir öyle çok dikkatimi çeken vay be dediğim bir şey de olmadı.

A: Mekânın sana duyuların aracılığıyla hissettirdiği duygu oldu mu?

Z11: Arkada çalan müzik. Bir ara Neşat Ertaş çaldı. O an orada mesela şey gibi hissettim. Ben mesela yani cezaevinde mahkûm gibi hissettim. Ama kötü anlamda değil yani, o anda o şarkının verdiği o alanın verdiği şeyle -ambiyansla- kendimi orada oraya ait gibi hissettim. Tüylerim bir diken diken oldu. Onun dışında... Bir tek o vardı herhalde şey yapan beni, etkileyen.

A: Orayı çok etkileyici bulmadın mı o zaman?

Z11: Yok duvarlar falan kalındı ben onlara taktım da zaten kapılar falan yine ağırdı bayağı. Onun dışında çok bir şeyi yoktu yani, benim üstümde bir hakimiyet kuramadı öyle diyeyim diğer cezaevine göre.

A: Hakimiyet kuramamasının sebebi sence şeyden dolayı mıydı; pırıl pırıl oluşundan?

Z11: Aynen ondan dolayı. Şimdi cezaevi pis bir yer yani herkesin temiz bir yer değil. Duvarlar falan yeni boyanmış, bir kere içerisi yeni kokuyor yani, boyaların kokusu hala çıkmamış. Bir de ekstradan heykeller işi tiyatroya çevirmişler. O ambiyansı kendileri kaybetmişler. Heykeller koymuşlar. Kullandıkları şeyleri koyabilirler onlarda problem yok da o koşušta yatan adamı temsil etmek için bal mumu heykeli konmuş, kimisini yemek yerken falan koymuş; yani o etkiyi tamamen oradan kaldırmış. Sanki böyle bir fabrika müzesini geziyor gibi hissettim. Farklı bir müze deneyimi veriyor bir cezaevinden çok.

A: Mesela seslendirmeler vardı tecrit odalarında onlarla ilgili ne düşündün?

Z11: Tecrit odalarındaki seslendirmeler ilginçti. Dediğim gibi yani o dokusu daha eski olsa, daha kötü olsa ne bileyim duvarlar böyle daha soluk renkli olsa, pis olsa daha fazla etkileyebilirdi. Ortam çok ışıllı olunca istersen oradan daha farklı sesler çıksın; yani

Ek 22'nin devamı

mahkûmun kendinin orada olduğunu bileyim yine de bir şey olmaz. Çünkü cidden o dokuyu tamamen kaybetmiş orası restorasyondan sonra tamamen kaybetmiş.

A: En çok hissettiğim duygu neydi, en baskın duygun?

Z11: En baskın duyduğum duygu yani gurur desem yanlış olur mu tam da emin değilim yani şeyden dolayı Yılmaz Güney'in falan o cezaevinde yatması; yani dönemin belli bir fikir akımına kapılmış insanların işini aslında iyi yapan insanların hepsi oraya girmiş. Belli bir fikir görüşünü benimsemiş insanların hepsi oraya girmiş; bakan girmiş, milletvekili girmiş, başbakan girmiş böyle bir garip bir yer aslında ya böyle Şampiyonlar Ligi gibi derler ya öyle. Yılmaz Güney o koğuştta kalmış yıllarca, yani o kişilere duyulan şeyden dolayı da olabilir belki; sempatiden dolayı da olabilir. Gurur değil de belki şey onur gibi onur da değil böyle bilmiyorum garip bir his ya. Hiç şey olmadım ama bunalmadım. Sürükleyiciydi mekân yani o insanların hikâyelerini oraya yazmışlar, bir tek onlar zaten güzeldi. Kimin hangi suçtan dolayı ceza aldığı ya da idam edildiği ya da benimsediği fikir ya da bu koğuştta kimin kaldığı, bunları bilmek özel bilgiler. Onları bilmek güzel bir şey tabi. Ekstradan onlar bilgi vericiydi. O konuda bilgi vericiydi, keyifliydi.

A: Mesela ortamda bu yapay müdahaleler ve doğal koşullar (ağaçlar, rüzgâr, gökyüzü vs.) mevcut. Bunlardan seni en çok etkileyen neydi?

Z11: Ben ağacı hiç... Yoktu hatta ağaç, bir tane vardı herhâlde bir avlu vardı. Onun yarısı çimendi yarısı bir tane de ağaç olması lazım. Bir tane büyük bir ağaç vardı. Bir de işte idam sehpasının olduğu kavak ağacı mı vardı, o vardı. Ağaç yoktu bilmiyorum yani eskiden var mıydı da. Hiç ağaç yoktu yani doğal bir şey yok. Yapay olarak da dediğim gibi çok fazla şey yapılmış. Dokusu yitirtirilmiş. Şey bir de koğuştlara gidilen koridorlar bile gıcır gıcır, tertemiz, bütün taşlar birbirine hizalı falan. Hepsi aynı seviyede, hiç böyle takılma falan yok. Böyle bir şey gibiydi aslında ya böyle bir hamam gezisi gibiydi. Koridordan geçersin ya hamama geçerken falan. Enteresan bir yerdi ya. Cezaeviyle bence hiç alakası yoktu. Onu yakalamak için de sırf zaten büyük ihtimal baktılar cezaevinden çıkıyor bu iş biz buraya iki-üç tane mahkûmun heykelini koyalım da insanlarda çağrıştırsın. Ama mesela o şeylerden korktum; yani o heykellerden çünkü birden böyle koğuştta giriyorsun mesela birden pat diye önünde duruyor. Böyle bir gerçekçi olduğu için de insan bir ürküyor. Amacı bence ürkütmek amaçlı değil amacı işte tamamen orada bir şey yaratmak. Yani o anımsana yaratıyormuş gibi hissetmek de sonuçta orada yatan insan da insan yiyen biri değil yani onun heykelinin orada korkutmak amaçlı yapıldığını düşünmüyorum. Amacı dışında beni korkuttu diyeyim. Amacı dışında kullanılmış o heykel benim için. Ama kendileri öyle bir fikir benimsemişler. Bana pek mantıklı gelmedi yani.

A: Burası ile ilgili başka bir his ya da düşüncen var mı?

Z11: Şöyle bir hissim var; keşke olduğu gibi bırakılsaydı hani bir tane yere düşen kitabı bile kaldırmasalardı, duvarlardaki yazıları falan bırakılsaydı. Çünkü orada insanların bazıları duvarlara yazılar yazmışlar yani orada mesela mektuplar vardı. Annesiyle bir mahkemenin yazışması falan onlar mesela onlar orada hissettirdi sana yani onlar hissettirdi çünkü onlar sonradan bir eklenti değil yani oranın içinde yaşamış biri dışarıdan yazmış biri içeriden yazmış. Onu okurken mesela oradaymış gibi hissedebiliyordum. Mektupları okuduğumda

Ek 22'nin devamı

bir mahkûmla çocuğu arasında, çocuğu da küçük yaşlarda daha yeni herhalde yazmayı öğrenmiş; yani orijinal yazısıyla duruyor onu da oradan anladım. Ben biraz hüzünlendim. Bir baba evladına oradan mektup yazıyor, çocuk orada babasından uzak olduğunu biliyor ama cezaevinde yaşadığını bilmiyor demeyeyim de idrak edemiyor. Anneyle oğlu arasındaki diyalog da biraz hüzünlendirdi beni. Sanki böyle yani bu anladığım kadarıyla mahkûmun anneyle karşı bir sitemi varmış gibi hissettirdi. Bilmiyorum tamamen orada duygu karmaşası oluyor yani. Farklı çünkü o mektuplar çünkü belki 30 yıllık belki daha da eski. Orada belki ciddi işkence görmüş insanın da yani yazdığı bir mektup olabilir. Bunun bilinciyle oraya gidip tabi onları okumak farklı bir duygu veriyor. Üzüyor insanı sonuçta hep fikir açısından mahkûm edilmiş insanlar var orada. Ondandır dolayı onlar biraz şeydi yani hüzünlüydü, duygusaldı o kısmı. Sonra gazeteler vardı. Gazete haberleri benim çok hoşuma gitti yani yazılı şekilleri olarak eski olmasından kaynaklı onlar hoşuma gitti. Bu kadar yani. Bunları söyleyebilirim. Bu beni biraz hüzünlendirdi. Sinop Cezaevi bu cezaevine göre yani üç kalem daha kötü, yani 3x daha ağır. Onu da işte tamamen oraya çok müdahale edilmemiş cezaevine yani tarihi dokusu bozulmamış. Orada her şeyi hissettiriyor mesela Sinop Cezaevi'nde heykel yok da ama orada mahkûmun yattığını hissedebiliyordun. Ya da bir mahkûmun yerine kendini koyup burada bu insan nasıl durmuş diye düşünebiliyordun. Onu bilerek zaten Ulucanlar'daki koğuşun içine girme sebepim oydu yani. Kendimi oraya soktum, 15-20 saniye durdum, hiçbir etkisi yok yani normal bir otel odasında duruyormuşum gibi hissettim yani. Camlardan güneş ışığı giriyor, duvarlar son derece aydınlık, yani bir kasvet yoktu. Sinop'ta çok kasvet vardı seni cidden hapis ediyordu ama burada hiç öyle bir hava yoktu. Avlular, duvarları öyle yüksek değildi. Son derece gökyüzüyle aslında bağlantın da var. Sinop'ta yüksek duvar var böyle bayağı dik açıyla gökyüzüne bakmam gerekiyor, ama Ankara'daki cezaevinde kafanı hafif kaldırırsa gökyüzünü görebilirsin. Belki Ankara'daki cezaevini tarihi -olduğu gibi- bıraksalardı, hatta belki değil kesin Sinop'a göre daha da boğucu olabilirdi yani. Daha da böyle tedirgin eden, korkutan bir cezaevi olabilirdi. Öyle diyeyim ben yani.

A: Mekân organizasyonu olarak sence nasıldı?

Z11: Mekân organizasyonu olarak karışıkta bayağı karışıkta. Ben onun herhalde kasıtlı yapıldığını düşünüyorum. Çünkü mahkûmlar cezaevinin tam planını anlayamasın diye. Çünkü bir yerden giriyorsun bir yerden çıkıyorsun farklı bir yere farklı bir yerden falan gidiyorsun. Karışıkta o şey ama Sinop Cezaevi son derece düzdü. Belirli etaplar halinde sıralı bir şekilde gidiyordu. Ama bu cezaevi daha böyle karışıkta yani. Dümdüz gidiyorsun hiç tahmin etmediğim bir yerde koğuş var ya da hiç tahmin etmediğin bir yerde hamam var koğuş yok falan böyle. Orada senin kafanı karıştırıyor aslında ben kasıtlı olduğunu düşünüyorum mahkemeler burayı çözümleyemesin diye planını kolayca kafalarında oluşturup kaçmasın diye olduğunu düşünüyorum.

A: Ulucanlar'da restorasyon yapılmasaydı da içerideki donatılar yine kullanılsaydı mı dersin yoksa hiçbir şey kullanılmadan Sinop'taki gibi kalmasını mı tercih ederdin?

Z11: Bence hiçbir şey kullanmaya gerek yoktu. Yerdeki taşı kaldırmaya bile gerek yok. Belirli bir alana dokunulabilirdi o da tahribatı yüksekse sıkıntı çıkarıyorsa. Onun dışında o cezaevinin duvarlarında, kapılarında, işte zindanlardaki o izlerin falan tamamen kalması

Ek 22'nin devamı

gerektiğini düşünüyorum. Belki bir zindanda birisi bir şey kazıdı yani. Birisinin baş harfini kazıdı. Atıyorum ne bileyim bir şiir yazmaya falan çalıştı. Yani onu orada okumak o ortamda okumak çok başka bir duygu yaşatabilirdi insana keşke hiç dokunmasalardı, keşke öyle bir girişime hiç girişmeselerdi de olduğu gibi bıraksalardı. Biz de gelip izlenimlerimizi aktarsaydık ama kesin eminim Ulucanlar Cezaevi'ne dokunmasalardı Sinop'tan üç dört kat daha boğucu olurdu. İlk girişimde onu bir hissettim. Çünkü oraya zaten mahkûmun bir müdahale etme olasılığı yok. O orada mesela betonlar biraz daha böyle şeydi, tavan yüksekliği daha alçaktı. Oradan çıktıktan sonra hep avlunun içinde geziyorsun yani kapalı koridor yok hep açık koridor. Bir koğuştan çıkıp öbürüne gitmek için gökyüzünü görüyorsun çok rahatlıkla ondan dolayı herhalde mekân kurgusunda onu yansıtamamışlar. Ama dediğim gibi restorasyona uğramasaydı koğuşlar onu çok rahatlıkla anlatırdı.

A: Ekleme istediğin başka bir şey var mı?

Z11: Başka bir şey yok.

A: Teşekkür ederim.

Z11: Rica ederim.

Ek 23. Z12 Sinop Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Sinop Cezaevi Müzesi'ni deneyimledin, orayı dolaşırken hangi deneyimleri yaşadın?

Z12: Duygu olarak değil mi?

A: Evet. Yani hissettirdikleri nelerdi oranın sana?

Z12: İlk başta korktum açıkçası ben biraz, tedirgin oldum gezerken koğuşları falan ama bunun sebebi de çok fazla empati ve hayal gücümü sanırım. Çünkü böyle kapıdan girdiğin zaman sanki direkt başlıyor sanki. O döneme gidiyorsun. Tekrar mahkûmlar etrafta doluyor sanki. Çocuk islahevine girdiğin zaman yaşın on oluyor; bir çocuk oldum bazen, kendim koğuşun içine girdim, kapıyı çektim. Onun hissettiklerini düşündüm, korktum, üzüldüm, boyum yetmedi pencerelere. Dışarıda sesleri duydum, kuşların sesleri olsun -şu an araçlar var tabi ama o dönem için- başka sesler olsun. Yani gerçekten çok zor, bir çocuk için bile küçücük kodesler, küçücük hücreler. İnanılmaz yani, böyle insan inanılmaz bir üzüntü hissediyor. Diri diri mezara gömülüyorsun gibi. Böyle korktum biraz.

A: En çarpıcı gelen şey neydi?

Z12: En çarpıcı gelen şey özgürlüğünün herhâlde alınması yaşarken. Bir de mesela karanlık köşelere böyle bakarken sanki oradan böyle bir şey çıkacakmış gibi hissettim. Bilmiyorum öyle hayal gücü yüksek bir insanım.

A: Peki bunları en çok hangi duyuların aracılığı ile edindiğini düşünüyorsun ve neler deneyimledin?

Z12: Görme ve sanırım işitme duyusuyla. Hapishanenin zor koşullarını gördüm. Mesela bazen pencereden bakıyorum, pencereden baktığım bir duvar var, taş bir duvar var. Onun arkasında da taş bir duvar var. Kesinlikle gökyüzünden başka bir şey göremiyorsun ama dışarıdan sesler duyulabiliyor. Bilmiyorum bu biraz şey geliyor bana, yıllar boyunca 15-16-30 neyse o yıllar boyunca kaldığınızı düşünsenize. İnanılmaz. Garip yani. Görme-görmeme onlar çok garip. İnsanın akli almıyor. Nasıl yani nasıl burada nasıl kalabilir?

A: Diğer duyguların?

Z12: Dokunma. Şeyi söyleyebilirim, zindana girdiğimde zincirlere dokunmuştum. Mahkûmun zincirlere vurulduğu zincire. Böyle terlemişti demir, sıcaktan şeyden. İnsan garip oluyor. Ta Selçuklular döneminde bile buraya bir insan dokunmuş, kim bilir kaçınıcı buraya dokunan insanım. Bilmiyorum çok garip yani.

A: Yani dokunarak tarihe erişiminin güçlendiğini mi hissettin?

Z12: Evet, evet, evet. Mesela terlemiş o demir, mesela hani sanki böyle onun şeyini hissediyorsun dokunurken ta ilk vurulan mahkûmun bile sanki orada teri var bir şeyi var. Bir izi var, bir DNA'sı hala orada sanki.

A: Peki, bu mekân sana neler hissettirdi, sana özel bir duygu hissettiren durumu oldu mu?

Z12: Birçok oldu aslında. Mesela bir tanesi, dizinin çekildiği koğuştta -ona da gidince bakacağım dedim hatta- orada dekor yapmışlar ya bir tanesinin posteriydi. Placebo ile Björk diye bir sanatçının -ikisini de çok severim- onun posteriydi. Mesela onunla karşılaşmak çok

Ek 23'ün devamı

değişik geldi bana yani “Sen napıyorsun orada?”. Kim dinliyordu, hangi mahkûm dinliyordu onları falan diye bakacağım. Bu diziyle alakalılandı. Bir ikincisi de tabi ki de Sabahattin Ali'nin koğuşuydu. Orada zaten duyguluyum, duygu yüklüyüm, bahçede gezerken falan bir de alttan Sezen Aksu'yu verince de orada insan iyice böyle düşünüyor. Haksızlığa uğramış insanları düşünüyor, genelden özele düşünüyor, sonra kendileniyor, kendi haksızlıklarını düşünüyor, yediği hakları düşünüyor. Böyle iç muhasebe yaptım biraz. Biraz ağladım. Biraz kendi yaşamımla ilgili şeyler de döküldü orada, ona dokundu çünkü. Öyle biraz onu düşündüm, buradaki mahkûmları düşündüm.

A: Hangi duyguların yoğundu?

Z12: Üzüntü. Genelde üzüntü hissettim. Ama bir yandan da şey hissettim. Artık bitti. Ölen öldü, tahliye olan oldu. Cezaevi kapatıldı, tarihe gömüldü artık hepsi. Yaşandı ve bitti derler ya, o yüzden de biraz böyle buruk bir sevinç gibi bir şey vardı. Acı çekmiyor o ruhların hiçbiri diye düşündüm.

A: Mahkûmlar adına düşündün?

Z12: Hıhı, evet. Çok fazla empati yaptım ben aslında.

A: En baskın duygun neydi peki gezerken?

Z12: En baskın duygun... Korkuydu ya. Özgürlüğün elinden alınması korkusu olabilir. Bir gün...

A: Kendi adına mı düşündün bu sefer?

Z12: Evet. Bu sefer hem kendi adıma hem de mahkûmların adına düşündüm. Orada bir mahkûm olsaydım zamanında veya zamanında mahkûm edilseydim haklı veya haksız yere. Bilmiyorum bir adam öldürüp girmek var, bir de haksız yere girmek var. İnsan hani çok kötü şartlar olduğunu biliyor ama yine de düşünmeden edemiyor, bunun cezası bu muydu yani? Ama sonra düşünüyor, evet ya öldürdü sonuçta birini, bunun cezası da bu yani. Ama sonra bir çocuk koğuşuna girdiğinde, ama çocuk ıslahevine, gerçekten mi yani diyorsun. Çocuk ne yapmış olabilir de buna bu reva görüldü. Ya da çocuk yani sonuçta bu mu olmalıydı, eğitim gerekmez miydi falan böyle sorguluyorsun. Tabi olayların gerçeklerini bilmeden çok yargılamak doğru değil ama öyle.

A: İçeride yapay düzenlemeler ve doğal durumlar vardı yani havalandırma, aydınlatma, ışık, rüzgâr vs. Bunların senin duygularına katkısı ne ölçüde oldu sence?

Z12: Şöyle etkili oldu. Ortam yeni bir bina olsaydı da gergin ve korkunç bir ortam ama. Daha böyle o yaşanmışlık üzerinden, yılların geçmişliğini korozyonda işte duvarın çiçeklenmesinde hepsinde görüyoruz yani. O bize daha çok hissettiriyor. Dut ağacı mevzusu gibi, onun büyümesi gibi. Artık bina da yaşını almış bayağı, fazlasıyla yaşını almış diyorsun. Doğal olan ortam koşulları da aynı şekilde. Ama mesela biri büyürken, bir ağaç büyürken bir yapı tam tersi çöküyor, yaşlanıyor. Ama mesela ağaç, oradaki dut ağacı olsun, armut ağacı olsun armut da vardı orada başka bir şeyler de vardı. Onlar belki de şu an tam şey çağlarındalar. Gelişkin, olgun. Ama yapı artık devrini çoktan doldurmuş. Doğal var olanlar

Ek 23'ün devamı

şey diyor sanki her şey gelip geçici diyor. Yani orada bir devir kimler gelmiş, kimler geçmiş ne suçlular yatmış ne mahkûmlar yatmış kaç yıldır ama hala buradayız. Ya da hayat hala devam ediyor bir şekilde diyor, o şekilde fısıldıyor yani bence. Yapaylar da bilmiyorum yapayların birçoğu ölmüş gibi geldi bana.

A: Disiplin hücreleri gözlemledin ve bazı hücreleri deneyimledin. Oralar ile ilgili farklı bir deneyimin oldu mu?

Z12: Hatırlamaya çalışayım. Genel duygumun aynısı aslında. Ama dediğim gibi bir kapıyı açarken ya da delikten kapalı bir delikten fenerle ya da flaş ile bakarken bilmiyorum ben bir tedirgin oldum. Hatta bir yerde bir adam karşıma çıktı, bir baktım birden onu gördüm orada birden bir sıçradım.

A: Senin ekleyeceğin bir şey var mı?

Z12: O zincirle ilgili bir şey söyleyebilirim belki. İlk başta şöyle büyük bir halka vardı orada. Baktım inceledim yani, Allah Allah bileğe nasıl oluyor ki? Sonra anladım ki boyun için. Ondan sonra insan böyle bir “Hımm... Yani bilek tamam da boyuna da mı?” oluyor. Bir de zaten inanılmaz yüksek, karanlık, kalın duvarlı bir yer ve insanı zaten oraya zincirliyorsun. Nasıl bir insan yani, ne işledi, ne suç işledi bilmiyorum.

A: Başka?

Z12: Aslında merak da duydum duyu olarak. Gittikçe, baktıkça. Orada ne var, o köşede ne var? Mesela kapalı örülmüş bir duvar vardı, neden örüldü? Ya da kütüphane tarzı bir yer vardı. İçindeki kitapları merak ettim. Kayıpları merak ettim, hangi suçtan yatmışlar, ne yapmışlar ne etmişler. Öyle, o tarz.

A: Mekânı sen cezaevi müzesi olarak dolaştın. Bu müzeyi gezerken yaşadığın deneyimle ilgili bir önerin var mı yani şöyle olsaydı bu mekân beni daha çok etkilerdi diyebileceğin bir durum, yoksa böyle iyi miydi?

Z12: Mesela o belgesel olan kısmı, projeksiyonla yansıttıkları kısım çok iyi bir fikir bence. Ben zaten orada ağladım. Şarkılar olsun, bahçede şarkılar çalıyor. O çok iyi bir fikirdi. Mesela ellerinde bir malzeme vardı, onları kullanmışlar. Ya da dizi çekilmiş onların malzemeleri var, onları da kullanmışlar. Ama ekstradan bence bir şey yapmak ne kadar doğru olur, bilmiyorum oraya ekstradan bir şey getirmek, ait olmayan bir şey koymak, bence doğru olmazdı. Ama bir yerlerde olsaydı burası Sinop Cezaevi mahkûmlarının yattığı yataklar mesela, onları alıp oraya getirmek tabi ki de bir farzdı, görevdi. Ama bilmiyorum ekstra bir şey eklenmemeli bence, çünkü bir eklenti oradaki büyüü bozabilir. Bir değişiklik bilmiyorum ben istemezdim.

A: Teşekkür ediyorum.

Z12: Ben teşekkür ederim.

Ek 24. Z12 Ankara Ulucanlar Cezaevi Müzesi Görüşme Metni

A: Burası ile ilgili hangi deneyimleri yaşadın?

Z12: Sinop Cezaevi ile kıyasladığımda o kadar bir korku veya hüznün -hüznün hissettim tabii de- o kadar güçlü değildi Sinop Cezaevi kadar. Ya da ne bileyim o acıları o kadar, sanırım o yaşanmışlık hissini üstünün kapanmasıyla ilgiliydi o sıvalar, boyalar. Restorasyonu biraz alakalı olduğunu düşünüyorum. Çok fazla hissettirmede o yüzden mekânı, o çekilen acılar... Mesela ses kayıtları tecrit odalarında, onlar zaten müthiş korkunçtu yani o sesler. Heykelcikler koymuşlar bal mumundan kimileri gerçekten inanılmaz başarılı, gerçekçiydi yani. Hissettiğim anlar da oldu, bu restorasyon tamamen kötüydü diyemem. Aslında olumlu yönleri de oldu onun gibi ama genel olarak biraz da hani mesela bazı duvarlara, o kapalı olan kısımlara fener yakıp tuttum içeri. Orada hala yazılar falan duruyordu. O dönemin yazıları mıdır sonradan gençlerin yazdığı yazılar mıdır bilmiyorum ama yine bir şeyler bir özlü sözler duruyordu ama en azından başka türlü onların olması da bir yaşanmışlık var diyorsun yani burada. Genel olarak hislerime bakarsak yine aynı şeyleri hissettim Sinop Cezaevi ile korku, empati, hüznün ama biraz daha yüzeyselde bu hissettiklerim.

A: Peki mekândan bu deneyimleri edinirken duyuların aracılığıyla hangi duyguları edindin?

Z12: Mesela burada işitme görselin üstüne çıkıyor. Sinop'ta tam tersiydi. Çünkü dediğim gibi görsellikte bir sıkıntı vardı. Daha iyiydi şartlar. Ama halbuki aslında öyle bir şart yok. Bakınca gerçekten sanki insani şartlarda yaşamışlar gibi bir şey var. Ya da ne bileyim bir yerden Sinop Cezaevi'nde tavanlar yüksek, pencereler yüksekte, daha büyük daha geniş. Biraz daha insan kendini şey hissediyor hem ufak hissediyor hem daha böyle sıkışmış hissediyor. Ama burada mesela daha tavanı alçak, daha pencereler görülebilir dışarı ile ilgili -benim boyum en azından yetiyor bu pencerelere- biraz daha görebiliyorduk. Ama bilmiyorum. Ben işitme duyusunun daha çok ön planda olduğunu düşünüyorum. Bir de daha temiz kokuyordu. Mesela banyoya hamama falan girdiğimde sanki bir sabun kokusu, temizlik gibi bir şeyler geliyordu ama bilmiyorum hayal gücümün önünde olabilir.

A: En baskın duygun hangisiydi peki gezerken?

Z12: Üzüntü diyebilirim buna sadece. Sadece burada olanlar için üzüldüm.

A: Burayı etkileyici buldun mu o dediklerinin dışında yoksa hiç etkilenmedin mi?

Z12: Hiç etkilenmedim değil. Tabii ki de insan etkileniyor. Ama çok çok duyguyu, uçları yaşamadım burada. Uçlarda duygu patlaması yaşamadım burada.

A: İçeride birçok düzenlemeler vardı bal mumu heykeller, sergileme elemanları vs. bunlar seni etkiledi mi?

Z12: Evet, onlar çok güzel şeylerdi. Yine Sinop'la karşılaştıracığım ama doğru düzgün malzemeler olduğu zaman aslında güzel şeyler yapılabilir. Bal mumu heykeller, kötü olanlar da vardı. Yani hani gazete kupürleri olsun şeyler olsun. Bal mumu heykeller kötü olanlar da vardı ama gerçekten inanılmaz ayağının kirine kadar yapmış yani. Tırnaklarına kadar mahkûmları betimlemişler. Bu güzel bir şeydi yani. Karanlık falan da olunca böyle insan bir ışık oyunları ile falan hareket mi ediyor ya bu falan oluyor. Olduğu zamanlar oldu yalan değil. O yüzden o güzel bir şeydi. Tamamen kötü diyemem o yüzden onun

Ek 24'ün devamı

restorasyonuna veya başka bir şeyine. Ama bu kadar temiz yapmalarına gerek yoktu bence binanın kendisini. Çünkü mahkûmlar bu şartlarda yaşamamış ben sanki otel geziyorum gibi hissettim. Bir koğuştta tavanda farklı katmanlar vardı. Bir tek orada vardı gibi geldi bana. Yan duvar sıvalı boyalı ama bir tek orada bir pıtır pıtır sarı mavinin altında sarı, sarının altında beyaz hoşuma gitti benim. Bir iz kalmış yani o dönemlerden.

A: Buranın mekânsal organizasyonu sana bir şey hissettirdi mi, bu anlamda nasıl buldun mekânı?

Z12: Gezerken ben hep yanlış yollara saptım, bilmiyorum benden kaynaklı mı mekânın karışıklığından kaynaklı mı? Kaybolmuşluk hissi yaşadım. Bana karışık geldi biraz. Ben mesela mekânı şeyden ayırt ettim, fotoğraflardan. “Aa buraya girmemiştım, bu fotoğrafı görmüştüm, görmemiştım”. Çok fazla duvarlar aynı. Çok labirente gibi hissetmedim. Çok korkmadım ama şaşırdım sadece. Gideceğim yönü şaşırdım. Ama mesela biraz daha boyut olarak duvarlar, tavanlar belki yüksek olsaydı o zaman böyle bir sıkışıklık, bir bunaltı hissedirdim içimde. Ama mesela eşyalar konusuna gelirse. Hüseyin İnan mıydı o son atletinin yırtıldığı, o çok şeydi. O ana gittim, onu hayal ettim. O atlet nasıl yırtıldı, kendisi mi yırttı, başkası mı yırttı bilmiyorum ama. Acıma hissettim sanırım. Genel olarak eşyalar çok iyiydi, çünkü o dönemden kopup gelmiş bir şeyler.

A: Mekânda doğal durumlar ve yapay düzenlemeler vardı. Bunlar seni nasıl etkiledi?

Z12: Doğal bir tane ağaç vardı, darağacının yanında. O ağacın hikâyesini öğrenince etkilendim. Ta o zamandan... Ama genel olarak çok da bir şey hissettiğim söylenemez. Taş duvar, genelde yapaydı yani. Yapay olarak etkilendiğim sanırım yine tecrit koğuşları diyebilirim. Onların karanlığı, betonun soğukluğu. Bir tane şey vardı bal mumu heykel vardı. Tiner kutusunun metal, tiner kutusunun üzerinde oturan, içeride başka döşek yatak hiçbir şey yok, bir mahkûmun heykeli vardı. Yerde de fareler falan da vardı sanırım. Bilmiyorum onun soğukluğunu hissettim yani mesela gece olduğunda mahkûmun daha da soğuk olacak orası, daha da karanlık olacak. Hatta bir ses kaydı vardı duvarlar üstüme üstüme geliyor diye. Mesela orada bal mumu heykelleri görelim diye ışıklandırmışlar ama o da yok normalde. Korkunç gerçekten korkunç. Soğuk, karanlık, bunalıyorum gerçekten onların yerine, çok klostrofobik bir ortam, gerçekten empati kuruyorum ve bunalıyorum çıldırarak gibi oluyorum yani bilmiyorum yıllarca onlara tahammül etmek zorunda kalıyorlar ben herhâlde bir gün dayanabilir miyim bilmiyorum.

A: Sinop Cezaevi ve burayı karşılaştırdığında neler söyleyebilirsiniz?

Z12: Mesela Sinop Cezaevi'nin mahkûmlarının da bu kadar şeyi olsaydı, işte gazete kupürü, eşyaları şuyu buyu yani malzemesi olup, gerçek malzemeler olup da oralara koysalardı inanılmaz etkileyici -zaten Sinop Cezaevi bence çok çok daha etkileyiciydi- ama onlar da olsa daha etkileyici olurdu bence. Burada dediğim gibi o kadar sıvalı, boyalı otel gibi beş yıldızlı böyle tertemiz olmasaydı çok daha iyi olurdu. O açıdan bence Sinop Cezaevi daha etkileyiciydi. Daha böyle o dönemlere gidiyoruz o soğuk metal prangaları, zincirleri görüyoruz. Daha iyiydi.

A: İkisini de birer duygu ile anlatacak olursan peki?

Ek 24'ün devamı

Z12: Sinop Cezaevi kesinlikle korku. Yani gerçekten koridorlarda gittiğimde karanlık köşelere bakmaya korktuğum bir yerdi. Ve gerçekten bir hapisane olduğunu hissettim. Ulucanlar'da üzüntü hissettim diyebilirim. Çünkü mekân olarak çok bir şey hissettirmedi sadece onların hikâyeleri, orada kalanların hikâyeleri, çok büyük bir geçmişi var belki de hani Sinop Cezaevi'nden daha az zamanda daha çok şey biriktirmiş bir mekân. Ama bina olarak, yapı olarak çok bir şey hissettirmedi sadece orada kalanlara üzüldüm, onların hikâyeleri beni etkiledi.

A: Senin önerebileceğin bir şey var mı peki?

Z12: Benim önerebileceğim bir şey bu saatten sonra bilmiyorum. Sıvaları söküp altından boya çıkarılmayacaklarsa yazıları falan bilmiyorum yani. Yapacak bundan sonra bir şey var mıdır bilmiyorum. Ben olsaydım insanları gezerken rahatsız etmeyecek şekilde temizlerdim tabii ki de oraları. Ama belli bir yaşanmışlıkları silmezdim asla. Mesela kan izi varsa kan izi dursun orada bence. Yani herhangi bir mikrobiyal bakteri olmayacak şekilde. Bilmiyorum yani olduğu gibi korumayı isterdim. Çok fazla tertemiz çok fazla bu kadar lüks bilmiyorum böyle çarpıtmazdım.

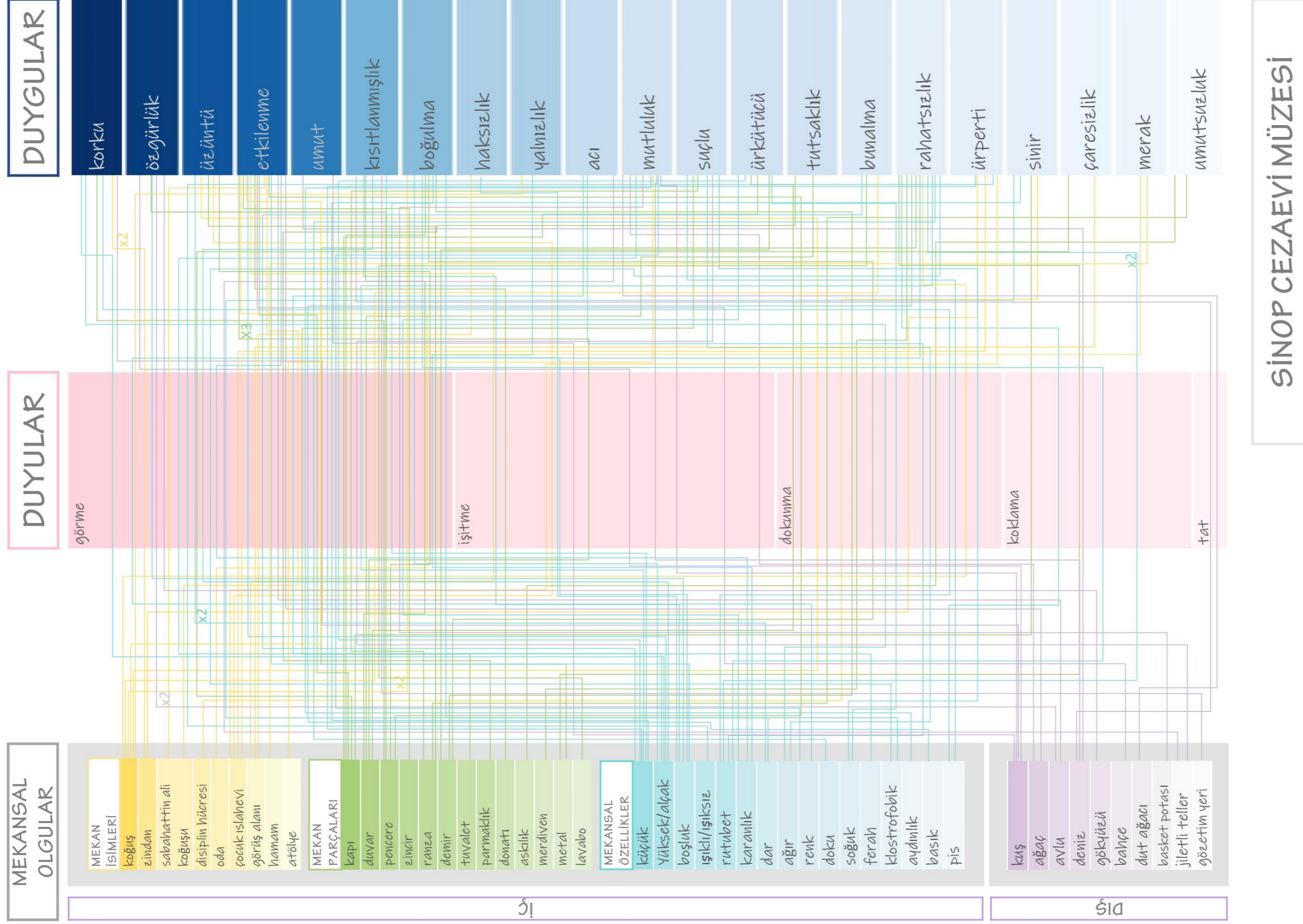
A: Peki. Ekleyeceğin başka bir şey var mı?

Z12: Yok sanırım.

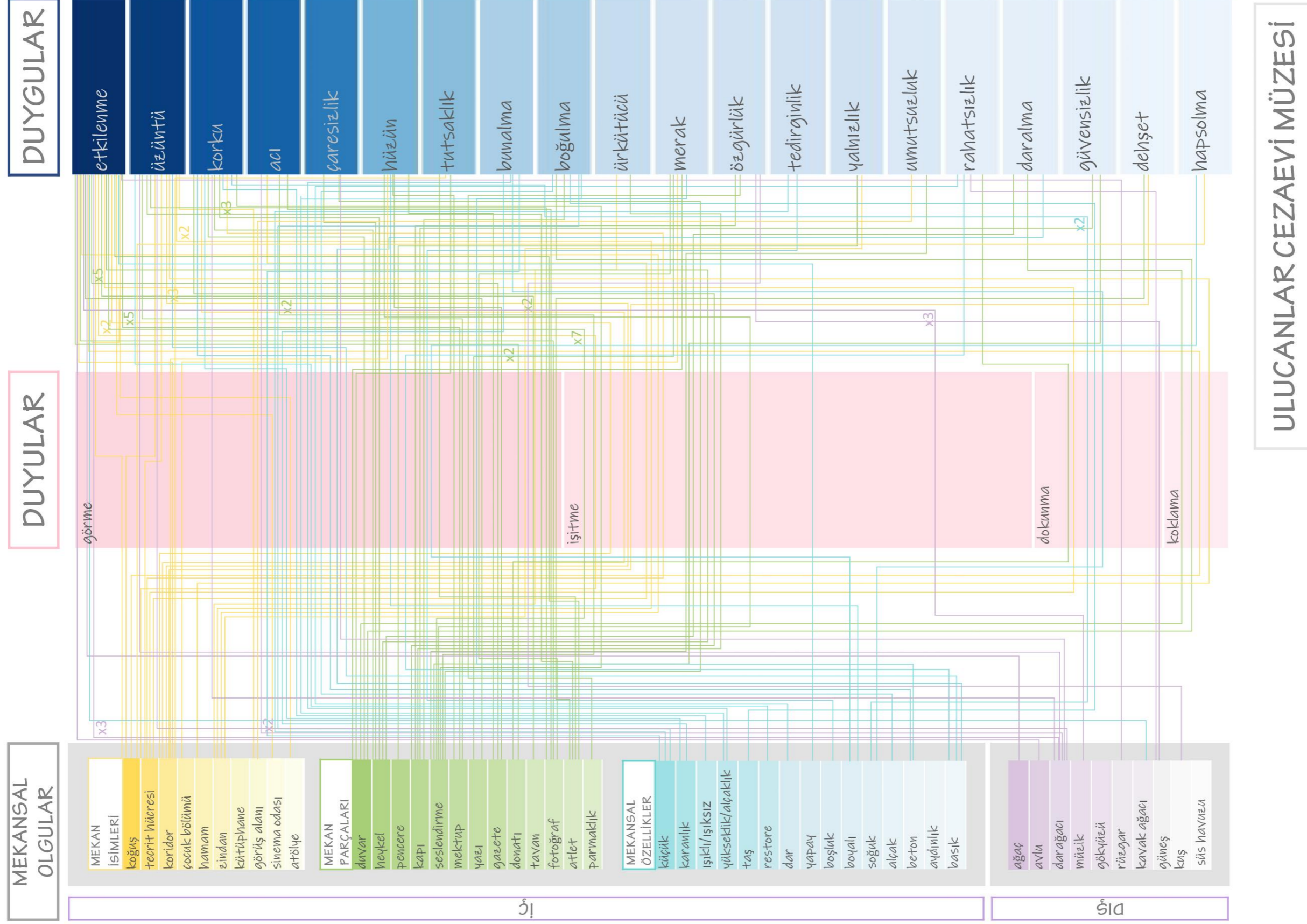
A: Teşekkürler.

Z12: Ben teşekkür ederim.

Ek 25. Sinop Cezaevi Müzesi Mekân-Duyu-Duygu analizi grafiği

Ek 26. Ulucanlar Cezaevi Müzesi Mekân-Duyu-Duygu analizi grafiği

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğretimini Samsun'da tamamladı. 2009 yılında başladığı Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümün'den 2013 yılında mezun oldu. Bu süreçte bir dönem Erasmus öğrenim programı kapsamında Università degli Studi di Cagliari'de (İtalya) bulundu.

Mezun olduğu yıl KTÜ Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitime başladı. Bu süreçte altı ay süreyle özel sektörde mimar olarak çalıştı. 2014 yılında Avrasya Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2015 yılında KTÜ Mimarlık Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı.

Doktora eğitimine başladıktan sonra bir dönem Ankara'da bulundu ve Gazi Üniversitesi'nden dersler aldı. Ders dönemini tamamladıktan sonra Erasmus staj faaliyetleri kapsamında 3 ay Londra'da bulundu. Sonrasında kazandığı YUDAB programı ile 9 ay süresince Michigan State University'de araştırmalarına devam etti. Halen KTÜ'de çalışmaya devam etmektedir.